

Серія «Полтавська макаренкіана»

Випуск 3

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України
Інститут обдарованої дитини НАПН України
Національний центр «Мала академія наук України»
Рада молодих учених при Міністерстві освіти і науки України
Полтавська обласна державна адміністрація
Полтавська міська рада
Міжнародна макаренківська асоціація
Українська асоціація Антона Макаренка
Італійська макаренківська асоціація
Міжнародна академія педагогічної освіти
Аріельський Університет, Аріель, Ізраїль
Краківський педагогічний університет імені Комісії національної освіти, Польща
КЗ «Полтавський обласний науковий ліцей-інтернат II-III ступенів імені А. С. Макаренка
Полтавської обласної ради»
Національний коледж шкільних керівників, Великобританія

Інноваційний потенціал вітчизняної педагогіки – Новій українській школі

До 30-річчя заснування Міжнародної макаренківської асоціації

**ГУМАНІСТИЧНІ ОРІЄНТИРИ
ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ:
МАКАРЕНКІВСЬКА ТРАДИЦІЯ
І МІСІЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

МАТЕРІАЛИ

XX МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«УПРАВЛІНСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ», «УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ У СФЕРІ НАУКИ ОСВІТИ,
ІННОВАЦІЙ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ», «УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ В ОСВІТІ ТА У ВИРОБНИЦТВІ»**

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИХ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ СЕМІНАРІВ

11-12 березня 2021 року

Полтава – 2021

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка
(протокол № 9 від 22.02.2021 р.)*

Рецензенти:

Хомич Лідія Олексіївна – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора інституту професійної освіти і освіти дорослих Національної Академії педагогічних наук України

Льченко Віра Романівна – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, завідувач лабораторії інтеграції змісту освіти, Інститут педагогіки Національної Академії педагогічних наук України

Редакційна колегія:

Степаненко Микола Іванович – доктор філологічних наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; **Сітарчук Роман Анатолійович** – доктор історичних наук, професор, перший проректор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; **Шевчук Сергій Миколайович** – доктор географічних наук, професор, проректор із наукової роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, депутат Полтавської обласної ради, голова постійної комісії з питань освіти, науки та культури Полтавської обласної ради; **Гриньова Марина Вікторівна** – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, декан природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; **Жданова-Неділько Олена Григорівна** – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогічної майстерності та менеджменту Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; **Ткаченко Андрій Володимирович** – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; **Сас Наталія Миколаївна** – доктор педагогічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; **Пивовар Ніна Михайлівна** – доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; **Школяр Сергій Петрович** – кандидат технічних наук, доцент, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; **Большая Оксана Вікторівна** – кандидат економічних наук, асистент, заступник начальника навчально-методичного відділу Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; **Величко Руслана Миколаївна** – старший лаборант кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна; **Хілінська Тетяна Володимирівна** – асистент кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Т 38 **Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи** : матеріали ХХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проєктами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астроя», 2021. 270 с.

Збірник містить наукові статті з проблем педагогіки А.С. Макаренка як практики створення умов становлення і розвитку людського в людині, виховання молоді в полінаціональному середовищі на традиціях макаренківської педагогіки, професійної підготовки сучасного вчителя в контексті вивчення педагогічних дисциплін.

УДК 378.011.3-051+37.07](062)

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів та посилань несуть автори статей.

30 РОКІВ МІЖНАРОДНІЙ МАКАРЕНКІВСЬКІЙ АСОЦІАЦІЇ

*Гриньова М.В., Ткаченко А.В.
Полтава, Україна*

Міжнародна макаренківська асоціація (ММА) – інтернаціональне товариство науковців, яке об'єднало окремих осіб та організації, зацікавлені у дослідженні, пропаганді й творчому впровадженні педагогічної спадщини Антона Семеновича Макаренка. По суті – це творчий, надзвичайно багатомовний колектив односторонців – учених, педагогів-практиків, журналістів, освітніх керівників, пропагандистів спадку видатного педагога 20-го століття. Разом із тим в образі консолідованої макаренкознавчої спільноти перед нами постає вельми цікаве сучасне суспільно-педагогічне явище, освітня, культурна та науково-організаційна феноменологія якого являє неабияку дослідницьку цінність.

Головними передумовами заснування ММА стало налагодження політичного і наукового діалогу між Сходом і Заходом, викликане реформами Михайла Горбачова, та посилення демократичних процесів у вітчизняній освіті. В цей період прийшло усвідомлення, що взаємні звинувачення в «фальсифікації» та «вульгаризації» спадщини видатного педагога, боротьба за «аутентичного Макаренка» гальмують розвиток наукових студій.

Сильним поштовхом для налагодження міжнародної співпраці стало святкування 100-річчя з дня народження А. Макаренка, коли особливо очевидною стає необхідність консолідації світового макаренкознавства. За свідченням професора В. Моргуна, саме в плані заходів щодо святкування ювілею видатного педагога, підготовленому ним разом із І. Зязюном та ученими Полтавського педінституту – В. Лобурцем і В. Пашенком, вперше була зафіксована ідея створення ММА. Макаренківська лабораторія Полтавського педінституту, успішно завершивши організацію ювілейних заходів, розпочала масштабну координаційну діяльність щодо об'єднання дослідників спадщини А. Макаренка із різних країн світу.

Створена Міжнародна макаренківська асоціація була на установчій конференції в Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Короленка, що тривала з 23 по 28 вересня 1991 року – був ухвалений статут ММА та її керівні органи, її науково-організаційним центром визнано Полтавський педінститут. Асоціація тоді об'єднала як відомі наукові центри, окремі національні групи макаренкознавців (Угорська асоціація А. Макаренка, польські, українські, російські учені-макаренкознавці), так і багато окремих дослідників. Спільним для вчених стало безумовне визнання Макаренка як видатного педагога, який вплинув на світову педагогіку 20-го століття.

Перший склад Правління ММА був обраний 26 вересня: голова (президент) – дійсний член АПН України М. Ярмаченко, заступники голови (віце-президенти) – М. Библюк (Польща), В. Лобурець (Україна), А. Фролов

(Росія), Г. Хілліг (Німеччина). Членами Правління стали: Х. Расмуссен (Данія), Г. Кубраков (Казахстан), У Ши-ін (Китай), А. Холодюк (Молдова), З. Вайтц, Е. Гюнтер-Шелльхаймер, В. Ліндер (Німеччина), Л. Гордін, С. Невська, В. Опаліхін, І. Яценко (Росія), Р. Едвардс (США), А. Петрікаш (Угорщина), М. Гетманець, І. Зязюн, В. Моргун, Б. Наумов, М. Окса (Україна), Б. Клайдінст (Франція), Л. Пеха (Чехія). У подальшому президентами ММА обиралися: І. Зязюн (1995–1998, Україна), Г. Хілліг (1998–2002, Німеччина), Т. Корабльова (2002–2014, Росія). Відповідальними секретарями асоціації працювали доценти Полтавського педуніверситету – Л. Крамущенко (1991–2002) та А. Ткаченко (2002–2014).

Створення і діяльність асоціації також підтримали провідні дослідники ідей А. Макаренка і педагоги-практики із різних країн: А. Агаєв (Азербайджан), В. Бойчева, О. Сачкова (Болгарія), М. Ларсен (Данія), Г. Польова (Канада), Бі Шуджі, Сяо Су (Китай), О. Левін (Польща), Р. Бескіна, В. Борисенков, Л. Гриценко, В. Хелемендик, Л. Чубаров (Росія), Ф. Патаки, (Угорщина), Н. Абашкіна, А. Бойко, П. Лисенко, Ю. Львова, К. Ширяєва (Україна), К. Мурто (Фінляндія), Й. Гашковець (Чехія) та інші.

Правління ММА, що діяло з 2014 по 2018 роки, та було знов переобране 2018 року, об'єднує 23 особи: президент (Нікола Сіціліано де Куміс, Італія), два почесні віце-президенти (Г. Хілліг, Німеччина; А. Фролов, Росія), віце-президенти (А. Баньято, Італія; Т. Корабльова, Росія; М. Степаненко, Україна; М. Богуславський, Росія; Е. Меттіні, Італія; А. Ткаченко, Україна) та по 7 представників від України, Росії і всіх інших країн. Сьогодні колективними членами ММА є Українська асоціація Антона Макаренка, Італійська та Російська макаренківські асоціації.

Першим очолив ММА провідний український учений-педагог, доктор педагогічних наук, професор, один із фундаторів і перший президент Національної академії педагогічних наук України **Микола Дмитрович Ярмаченко** (1928–2010), який в 1973–1994 роках обіймав посаду директора Науково-дослідного інституту педагогіки АН УРСР, працював членом Президії Академії педагогічних наук СРСР, головою республіканської ради Педагогічного товариства України, став відомий як фахівець у галузі дефектології та теорії й історії педагогіки, був ініціатором створення в Україні історико-педагогічної наукової школи. Макаренкознавство було одним із напрямів наукової діяльності М. Ярмаченка, його перу належать такі відомі праці, як «Впровадження творчої спадщини А. С. Макаренка в практику сучасної школи» (1988), «Сучасність педагогічної спадщини А. С. Макаренка» (1988), «Педагогічна діяльність і творча спадщина А. С. Макаренка» (1989), «Спадщина А. С. Макаренка і В. О. Сухомлинського як складова частина педагогічних пошуків ХХ століття» (1997), «А. Макаренко і світова педагогіка ХХ ст.» (1998) тощо. У 1989–1990 роках він активно виступив на захист гуманістичної позиції А. Макаренка в полеміці з Ю. Азаровим.

Другим президентом Міжнародної макаренківської асоціації у 1995 році був обраний **Іван Андрійович Зязюн** (1938–2014) – доктор філософських наук,

професор, ректор Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Саме з цим вишем тою чи іншою мірою пов'язані всі головні макаренкознавчі досягнення І. Зязюна: реалізація макаренківської ідеї професійної підготовки майбутнього вчителя і відкриття кафедри педагогічної майстерності (кінець 1970-х – початок 1980-х років), організація науково-дослідної лабораторії А. Макаренка (1985), координація робіт щодо створення найбільшого в світі макаренківського меморіального центру – музею-заповідника А. Макаренка в селі Ковалівка (1985–1988), організація широкомасштабних заходів з відзначення сторічного ювілею А. Макаренка (1984–1988), об'єднання світового макаренкознавства і заснування ММА (1991), ініціювання багаторічного видавничого проекту з пошуку і публікації архівної спадщини керованих А. Макаренком виховних установ (1997–2010) тощо.

Серед німецьких учених провідну роль в створенні ММА зіграв її третій президент, засновник і багаторічний керівник марбурзької лабораторії «Makarenko-Referat» Dr. phil. habil., іноземний член Національної академії педагогічних наук України **Гьотц Хілліг** (Götz Hillig) (1938–2019) – непересічний науковець, діяльність якого неможливо відділити від головних процесів у галузі світового макаренкознавства кількох останніх десятиліть, автор понад 250 праць, тим чи іншим чином пов'язаних з А. Макаренком. Його дослідницькі стандарти та принципи, висока наукова культура, академічна добросовісність, працелюбність, невгамовна організаційна активність і бездоганна відданість ідеям Антона Макаренка завжди задавали тон в середовищі тих, хто вивчає слово і справу видатного українського педагога. Свою першу макаренкознавчу публікацію (спільно з І. Раух) випустив ще у свої студентські роки, у 1963 р., це книга «А. С. Макаренко. Література німецькою мовою, видана до 1962 р.» («A. S. Makarenko. Das deutschsprachige Schrifttum bis 1962»). По закінченні навчання на запрошення Л. Фрьозе приступив до роботи у Науково-дослідному центрі порівняльної педагогіки Марбурзького університету, де з 1965 по 2003 рік працював науковим співробітником кафедри педагогіки (з 2001 – приват-доцентом історії педагогіки). Упродовж останніх років німецький учений видав дві фундаментальні праці, що є символічним підсумком його багаторічних макаренкознавчих розвідок. Передусім це перший аутентичний збірник стенограм публічних виступів А. С. Макаренка, над текстологічним аналізом і підготовкою до друку яких науковець трудився упродовж декількох років – «А. С. Макаренко. Публічні виступи (1936–1939 рр. Аутентичне видання)» (Єлець, 2012). Друга ж фундаментальна робота, що об'єднує власні макаренкознавчі праці автора за 39 років дослідницької діяльності, отримала красномовну назву – «У пошуках істинного Макаренка» (Полтава, 2014).

Четвертим президентом ММА (2002–2014) була обрана **Тетяна Федорівна Корабльова** – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Російського національного дослідницького медичного університету імені М. І. Пирогова (Москва). Темою захищеної у 2000 році кандидатської

дисертації з філософії обрала «Філософсько-етичні аспекти теорії колективу А. С. Макаренка». Перебуваючи на посаді президента ММА, доклала значних зусиль для створення Російської макаренківської асоціації (2006), у 2003 році стала одним із організаторів започаткованого редакцією журналу «Народна освіта» Міжнародного конкурсу шкіл-господарств імені А. С. Макаренка та Макаренківських читань. Очоливши Російську макаренківську асоціацію (з 2013 року) сприяла відновленню традиції проведення міжнародних макаренківських конференцій за межами колишнього СРСР, здійснивши велику роботу щодо організації таких наукових форумів в Італії (2018, 2019).

Чильне місце серед засновників Італійської макаренківської асоціації посідає професор загальної педагогіки **Нікола Січіліані де Куміс** (Nicola Siciliani de Cumis) – провідний італійський макаренкознавець, який з 2014 року обраний п'ятим президентом Міжнародної макаренківської асоціації. Педагогічну діяльність Н. С. де Куміс розпочав у 1969 році як асистент з історії філософії в Мессінському університеті, з того ж року по 1977 рік викладав у нижчих та старших загальноосвітніх школах провінції Катандзаро та Неаполі. Починаючи з 1978 року викладав в Університеті Калабрії, пізніше в Університеті Палермо. З 1982–1983 навчального року був запрошений до Римського університету «La Sapienza» (факультет літератури та філософії, Інститут філософії), де працював професором загальної педагогіки до 2017 року. Він активно співпрацює з понад тридцятьма науковими часописами, є автором близько п'ятнадцяти книг з проблем філософської, педагогічної та дидактичної культури XIX–XX століть, зокрема таких макаренкознавчих праць: «Діти Макаренка. Педагогічна поема як “роман дитинства”» («I bambini di Makarenko. Il Poema pedagogico come “romanzo d’infanzia”», Піза, 2002), «Наука в плоті та крові. Макаренко у В'язниці Caridi та інші історії звичайної інклюзії 2015–2016» («Una scienza in carne ed ossa. Makrenko nella Casa Caridi e altre storie di ordinaria inclusione 2015–2016», Неаполь, 2017).

Одним із головних ініціаторів заснування ММА є провідний світовий дослідник спадщини А. Макаренка та історії організованих і керованих ним і його послідовниками виховних установ, глава міжнародної наукової школи в галузі макаренкознавства, **Анатолій Аркадійович Фролов**. Найпослідовніший сучасний інтерпретатор ідей А. Макаренка, він є автором понад 300 одноосібних і колективних наукових праць та навчальних посібників, широко відомий як головний укладач і коментатор нового, більш повного зібрання педагогічних творів А. Макаренка (1983–1986), керівник наукової групи з підготовки енциклопедичного дев'ятитомного видавничого проєкту «А. С. Макаренко. Школа життя, праці, виховання» (2007–2017). За його ініціативою і участю колективом лабораторії випущена низка книг з порівняльного вивчення педагогіки А. Макаренка і ряду відомих соціально-педагогічних рухів і практик в Бразилії, Ізраїлі, Італії, Японії, Німеччині, США та інших країнах, у яких висвітлена діяльність Р. Семлера, Дж. Дьюї, І. Адізеса, П. Фрейре та ін. До наукового доробку вченого відноситься також фундаментальна праця, своєрідний літопис світового макаренкознавчого руху:

«А.С. Макаренко в СРСР, Росії і світі: історіографія освоєння і розробки його спадщини (1939–2005 рр., критичний аналіз)» (2006).

Серед тих, чий внесок в дослідження ідей А. Макаренка в останні півстоліття був особливо помітним, стоїть ім'я відомого чеського вченого, Dr. phil. habil. **Лібора Пехи** (Libor Pecha) (1926–2002). Дебютом у довгій дослідницькій подорожі до А. Макаренка, була його перша монографія – «Макаренко та сучасна колективна освіта» («Макаренко a současná kolektivní výchova», Прага, 1968), яку він захистив як габілітаційний документ на філософському факультеті Карлового університету в Празі. Головними макаренкознавчими працями чеського вченого є монографія «А. С. Макаренко педагог – письменник – людина» («Макаренко pedagog – spisovatel – člověk», Прага, 1988) та результат тридцятирічного дослідження джерел – книга, яку він закінчив, уже будучи на пенсії, – «Жорстока поема. Макаренко – яким ми його не знаємо» («Krutá poéma. Makarenko – jak ho neznáme», Брно, 1999).

Старійшиною вітчизняного макаренкознавства, очільником його літературознавчого напрямку в Україні, одним із фундаторів ММА є **Михайло Федосійович Гетманець** – доктор педагогічних наук, професор. Його перу належить перша докторська дисертація з макаренкознавчої проблематики в СРСР – «А. С. Макаренко і радянська література 20–30-х рр. (роль письменника в утвердженні концепції соціалістичної особистості)» (1980). М. Гетманцем розроблялися питання внеску А. Макаренка в розвиток літературознавства і літературної критики, художніх особливостей «Педагогічної поеми», ролі педагога-письменника в становленні концепції нової людини в радянській літературі 1920–1930-х років тощо. В останні роки спостерігається сплеск макаренкознавчої активності М. Гетманця, його хвилюють теми «Макаренко і релігія», «Макаренко і Україна», а також соціально-політичні, філософсько-естетичні та національні аспекти світобачення А. Макаренка.

Особлива роль у створенні ММА належала кандидату психологічних наук, професору Полтавського педуніверситету **Володимиру Федоровичу Моргуну** – одному із найвідоміших українських макаренкознавців, активному популяризатору спадщини видатного педагога-письменника. Учений неодноразово представляв вітчизняне макаренкознавство за кордоном, досліджував проблематику впровадження макаренковської спадщини в практиці вітчизняної освіти, психологічні і філософські засади педагогічної системи Антона Семеновича, його постать серед плеяди видатних представників педагогіки, проводив компаративістичний аналіз макаренковських ідей тощо.

Доктор педагогічних наук, професор **Лариса Іванівна Гриценко** також є однією із найдосвідченіших сучасних дослідників макаренковської спадщини, активним провідником ідей ММА. У 1988 році захистила докторську дисертацію «Особистісно-соціальна концепція А. С. Макаренка в сучасній педагогіці (порівняльний аналіз вітчизняного і зарубіжного макаренкознавства)». У 1989–2014 роках завідувала кафедрою педагогіки і

психології Волгоградського інституту підвищення кваліфікації працівників освіти, там же очолювала Центр розвитку соціально-педагогічних ідей А. Макаренка (2016–2018). Починаючи з 2003 року організувала і провела 14 міжнародних та регіональних макаренківських конференцій (Макаренківські педагогічні читання), за результатами яких опублікувала збірники наукових праць. Брала участь у багатьох макаренківських наукових форумах в різних країнах, є автором понад 100 макаренкознавчих публікацій, в тому числі 5 монографій. До кола наукових інтересів ученої відносяться проблеми місця А. Макаренка в контексті світової культури, сучасної освіти та педагогіки його часу, його світогляд, провідні філософські та педагогічні ідеї, питання закордонного макаренкознавства тощо.

Провідний сучасний польський дослідник макаренківської спадщини, педагог, русист, сухомлініст, prof. dr hab. **Маріан Библюк** (Marian Bybluk) першу макаренкознавчу публікацію зробив 1982 року, у 1989 році захистив єдину у Польщі докторську (habilitacyjna) дисертацію, присвячену А. Макаренку – «Інший Макаренко. Критичний аналіз діяльності, розвиток педагогічної думки та застосування в СРСР» («Inny Makarenko. Krytyczna analiza działalności, rozwój myśli pedagogicznej i zastosowanie w ZSRR»). Неодноразово відвідував макаренківські місця в Україні, є учасником міжнародних макаренківських симпозіумів, підготовчого комітету ММА, членом робочої групи з розробки проєкту статуту ММА (Полтава), учасником установчих зборів і віце-президентом ММА (1990–2002). Виступив організатором ювілейної макаренківської конференції у Варшаві (1997), пізніше – редактором збірника доповідей «Антон Макаренко. Педагогічні протистояння кінця століття» («Antoni Makarenko. Konfrontacje pedagogiczne z końca wieku», Торунь, 1999).

Цілі ММА, згідно зі Статутом, згруповані у два умовні блоки. Перший спрямовує діяльність учених на **якомога глибше вивчення життя, діяльності і творчої спадщини А. Макаренка**, що передбачає підготовку повного академічного видання праць педагога як основи для подальшого їх видання різними мовами, підготовку хроніки життя і творчості Макаренка, а також його наукової біографії.

Другий блок цілей асоціації спрямований на **освоєння і розробку макаренківської спадщини у сучасних умовах**. Здійснення цього має відбуватися через пропаганду ідей А. Макаренка, вивчення і розповсюдження його досвіду в різних сферах життя, а також всіляке сприяння освоєнню цього досвіду. Разом з тим, устав націлює членів асоціації на вивчення, пропаганду і розповсюдження досвіду послідовників А. Макаренка, результатів макаренкознавства у країнах-учасницях, розробку актуальних теоретичних і практичних проблем освіти і виховання. Поряд з цим Статут затверджує і низку принципів діяльності ММА: різноманіття підходів до дослідження і розвитку спадщини А. Макаренка, співдружність різних галузей і напрямів соціально-гуманітарного знання, історизм і тісний зв'язок із сучасністю.

Найважливішою формою консолідації світового макаренкознавства, координації процесів вивчення і популяризації спадщини А.С.Макаренка асоціація вважає наукові форуми різного рівня представництва. Починаючи з перших років існування ММА під її егідою почали проводитися майже щорічно міжнародні конференції і семінари практично у всіх світових центрах макаренкознавства. В їх організації активно брали участь і інші члени керівництва асоціації: О. Левін (Польща), А. Петрікаш (Угорщина), Л. Пеха (Чехословаччина), Л. Гриценко (Росія), І. Зязюн, В. Пащенко (Україна): Будапешт-Фот (1998), Варшава (1997), Веспрем (1999), Волгоград (1996), Мінськ (1998), Москва (1993, 1994), Нижній Новгород (1992), Франкфурт-на-Майні (1998) тощо. Особливо представницькою і резонансною стала проведена у Полтаві у березні 1998 року міжнародна науково-практична конференція «А. С. Макаренко – видатний педагог ХХ століття». З 2013 року проведення макаренківських науково-практичних конференцій міжнародного рівня в контексті заходів до дня народження видатного педагога-письменника стало щорічною традицією кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського педуніверситету.

Об'єднання вчених сприяло і реалізовані спільних видавничих проєктів про життєвий і творчий шлях А. Макаренка, філософські, етико-психологічні, соціальні, теоретико-педагогічні та інші аспекти його спадщини. Одним із перших вагомих результатів співробітництва вчених в контексті ММА стало видання у Нижньому Новгороді збірника «А.С. Макаренко сьогодні: нові матеріали, дослідження, досвід» (1992), Поряд з цим членами асоціації здійснені такі ґрунтовні видання: серія «Opuscula Makarenkiana» (1991, 1993–1998, 2000–2003, Марбург), «Makarenko in Ost und West» (1992, 1993, Марбург), «Макаренко на Востоке и Западе» (1994, Нижній Новгород). Висунута на міжнародних форумах проблема «об'єктивізації педагогічної спадщини А. Макаренка», створення його наукової біографії активізувала співробітництво науковців в роботі над архівними документами. У зв'язку із цим був ініційований випуск видань серії «Невідомий Макаренко», до редакційної колегії якого увійшли Г. Хілліг, М. Біблюк, С. Невська, М. Окса, Л. Пеха.

Західні традиції макаренкознавства на сьогодні активно продовжує Італійська макаренківська асоціація (Associazione italiana Makarenko), яка була створена у грудні 2007 року за ініціативою професора Н.С. де Куміса, на той момент заступника завідувача кафедри загальної педагогіки філософського факультету Римського університету «La Sapienza» («Мудрість»), Агостіно Баньято (Agostino Bagnato) – журналіста, письменника, директора журналу «l'Albatros», Еміліано Меттіні (Emiliano Mettini) – вченого-літературознавця, магістра філософії філософського факультету Державного Пізанського університету. На сьогодні президентом асоціації є А. Баньято, почесним президентом – Н. С. де Куміс, до складу її правління крім того входять: віцепрезидент Міжнародної макаренківської асоціації Е. Меттіні, керівник клубу А. Макаренка в місті Оппіді-Лукано Франческо Тамбурріно (Francesco

Tamburrino) та професор Римського університету «La Sapienza» Марія Серена Веджетті (Maria Serena Veggetti).

Першим проєктом асоціації стало видання у 2009 році нового перекладу «Педагогічної поеми» А. Макаренка італійською мовою (l'Albatros, Рим), підготовлене групою студентів університету «La Sapienza» за ініціативою і під керівництвом професора Н. С. де Куміса. З того часу члени італійської асоціації регулярно беруть участь у міжнародних макарєнківських конференціях в Україні і Росії, у 2016 році ними в місті Оппіді Лукано (регіон Базиліката, Італія) була проведена перша власна конференція, присвячена педагогіці А. Макаренка.

В останні роки великий резонанс в міжнародному макарєнкознавстві отримали дві міжнародні макарєнківські конференції, проведені на території Італії: «Наднаціональний контекст соціальної педагогіки А.С. Макаренка», присвячена 130-річчю з дня народження А. Макаренка (Università di tor Vergata, Рим, 2018) та «Перспективні соціокультурні практики неомакарєнківської педагогіки» (Матера, 2019). Крім того один із членів правління асоціації, магістр педагогіки Франческо Тамбурріно започаткував в Оппіді Лукано цікаву форму популяризації макарєнківської спадщини – «зустрічі-дискусії між філософією і педагогікою за двома різними освітніми моделями»: «Макарєнко зустрічає Ніцше» (2018), «Макарєнко зустрічає Канта» (2019).

Відзначаючи своє 30-річчя, Міжнародна макарєнківська асоціація може пишатися тим, що свій інтерес до спадщини великого українця вона змогла пронести через всі політичні та ідеологічні мінливості нашого часу, дала можливість об'єктивно оцінити його внесок у гуманістичну скарбницю людства.

КОМПОНЕНТНИЙ СКЛАД І ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*Топузов О.М.
Київ, Україна*

Соціальне співробітництво в системі загальної середньої освіти – це система специфічних соціальних відносин, що добровільно й цілеспрямовано встановлюються між учасниками освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, іншими зацікавленими фізичними та юридичними особами, задля спільного визначення, обговорення, узгодження їхніх освітніх і соціальних потреб та інтересів, реалізації їх у спільних заходах (передбачених угодами сторін, планами, програмами, проєктами тощо).

Основи педагогіки співробітництва закладено в працях Г. Ващенко, О. Захарєнка, В. Кременя, А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, С. Шацького та інших.

Соціальне партнерство в системі освіти, закладах системи загальної середньої освіти розглядали Г. Воскобойнікова (валеологічні аспекти соціального партнерства освітніх і медичних закладів), П. Кухарчук (соціальне партнерство в процесі реформування системи освіти в Україні), С. Крилова (філософський, морально-етичний вимір соціального партнерства в освітньому процесі), Н. Лісова (соціальне партнерство як основа державно-громадського управління загальною середньою освітою), Н. Шевченко (конфліктний підхід, символічний інтеракціонізм і структурний функціоналізм як методологічні орієнтири соціального партнерства в освіті) та інші.

На нашу думку, соціальне співробітництво в системі загальної середньої освіти можна поділити на соціальне співробітництво в закладі системи загальної середньої освіти (передбачає проведення всіх заходів у межах школи, обмежене коло суб'єктів, головну роль серед яких відіграють, як правило, вчителі, учні та їхні батьки) й соціальне співробітництво поза межами закладу системи загальної середньої освіти (основні заходи відбуваються у партнерських організаціях (установах, підприємствах), а коло суб'єктів суттєво розширюється).

Створення наукової концепції педагогіки соціального співробітництва в системі загальної середньої освіти вимагає визначення й обґрунтування його рівнів, суб'єктів, організаційних форм, інваріантного компонентного складу (щодо виділених рівнів), найважливіших функцій, формулювання й оприлюднення відповідних теоретичних положень.

Соціальне співробітництво в системі загальної середньої освіти може здійснюватися за різними рівнями управління (або рівнями функціонування цієї системи), які доцільно розглядати як рівні зазначеного співробітництва, а саме: рівень учителя, закладу загальної середньої освіти, територіальної громади, області, державний рівень. Кожен із зазначених рівнів має особливості, що стосуються: кола учасників, завдань, засобів, форм організації, очікуваних результатів.

Для державного рівня властива участь центральних органів виконавчої влади, ухвалення й виконання довгострокових загальнодержавних і міжнародних проєктів співробітництва, пріоритетна увага до заходів інформаційно-просвітницького й профілактичного спрямування тощо.

Завдання обласного рівня соціального співробітництва в загальній середній освіті формуються відповідно до економічного, соціально-економічного й соціально-демографічного становища області (розвиток галузей і підприємств, стан діалогу з роботодавцями, демографічний стан тощо). У контексті реалізації цих завдань обласна влада може стимулювати громадське обговорення стратегії розвитку освіти в регіоні, посилене залучення педагогічних й учнівських колективів до вирішення соціальних проблем області, пошук позабюджетних шляхів фінансування ініціатив закладів загальної середньої освіти, раціональне професійне самовизначення й професійну підготовку випускників шкіл відповідно до потреб ринку праці тощо.

Рівень громадив соціальному співробітництві в загальній середній освіті створює широкий простір з одного боку для врахування й реалізації освітніх інтересів та потреб її мешканців, соціальної, соціально-педагогічної та інформаційно-просвітницької роботи з ними, а з іншого – для забезпечення розвитку закладів загальної середньої освіти, які працюють у територіальній громаді. Важливий напрямок соціального співробітництва школи на цьому рівні – це реалізація нею ролі культурного й соціального осередку (посильна соціальна, соціально-педагогічна й інформаційно-просвітницька робота в громаді, заходи культурно-мистецького та просвітницького спрямування для її мешканців тощо).

Рівень школи в соціальному співробітництві інтегрує й реалізує його практичні заходи, плани, програми, проекти, адже немає сенсу казати про соціальне співробітництво в системі загальної середньої освіти, якщо до нього не залучено хоча б один заклад загальної середньої освіти.

Рівень учителя передбачає безпосереднє спілкування учасників, обмін інформацією між ними, організацію та здійснення заходів соціального співробітництва в чотирикутнику вчитель (школа) – учень (батьки) – громада (роботодавці, органи місцевого самоврядування) – органи державної влади.

Вагому роль у ствердженні ідеалів соціального співробітництва в сфері освіти, творенні його теоретико-методичного забезпечення, впровадженні цих ідей в освітню практику відіграють Національна академія наук України й Національна академія педагогічних наук України, підпорядковані їм наукові установи та заклади освіти.

Органи місцевого самоврядування різного рівня мають певні переваги, пов'язані з наближеністю цих органів до територіальної громади, в якій розташовано школу, можливостями оперативного реагування на чинники, що зумовлюють необхідність соціального співробітництва в системі загальної середньої освіти, а саме: на стратегію розвитку місцевої громади, освітні потреби та інтереси, соціальні й культурні запити її представників, на потреби й проблеми школи, на стан місцевого ринку праці тощо.

Роботодавці (юридичні особи різної форми власності, їх власники, уповноважені власниками особи) у процесі соціального співробітництва можуть з одного боку оприлюднити, обговорити й реалізувати свої запити до освітньої підготовки випускників шкіл (відповідно до потреб виробництва), а з іншого боку – допомогти задля цього розвитку закладів загальної середньої освіти (інформаційно, фінансово, матеріально-технічно, кадрами тощо), сприяти здобуттю учнями профільної загальної середньої освіти за академічним і професійним спрямуваннями (наприклад, шляхом проведення їх ознайомлювальної, навчальної, навчально-виробничої практики тощо), спонсорувати участь школи у розв'язанні соціальних, соціально-педагогічних, інформаційно-освітніх, культурних завдань розвитку громади тощо.

Громадські організації можуть відігравати в процесі соціального співробітництва в системі загальної середньої освіти роль посередників між громадою, школою, органами державної влади й місцевого самоврядування,

забезпечувати посилену інформаційно-освітню (навчальні тренінги, семінари, круглі столи тощо), матеріально-технічну й кадрову (залучення необхідних фахівців на волонтерських засадах) допомогу, бути співorganizаторами й учасниками заходів (проектів) соціального співробітництва шкіл тощо.

Школа в цілому (заклад загальної середньої освіти як юридична особа) створює юридичну (угоди) та організаційну (проекти, програми, плани тощо) основу соціального співробітництва в системі загальної середньої освіти. Участь закладу в системі соціального співробітництва в загальній середній освіті стимулюватиме її до створення власної моделі й програми такого співробітництва, укладання необхідних угод із організаціями-партнерами.

На вчителів (педагогічний колектив школи, її адміністрацію) покладається завдання доцільного й цілеспрямованого інтегрування завдань, змісту (заходів) та засобів соціального співробітництва з відповідними складниками освітнього процесу, тобто здійснення взаємозбагачення освітнього процесу ресурсами соціального співробітництва й навпаки.

Сім'ї учнів(батьки та близькі родичі, опікуни та піклувальники) під час участі в заходах соціального співробітництва зможуть реалізувати себе і як здобувачі інформаційно-освітніх, соціальних, соціально-педагогічних, соціально-психологічних, культурно-дозвіллевих послуг, і брати участь у здійсненні заходів щодо їхнього надання. Важливим аспектом соціального співробітництва батьків (сімей) учнів є їхня участь у реалізації освітніх потреб та інтересів здобувачів освіти, оскільки вони як працівники певних установ (організацій) можуть володіти ресурсами, необхідними для надання учням інформаційно-просвітницьких, освітніх, профорієнтаційних та інших послуг.

Учні (здобувачі загальної середньої освіти) можуть залучатися до участі в соціальному співробітництві в межах освітньої (екскурсії, практика, профільна загальна середня освіта тощо), виховної (колективні творчі справи, виховні заходи тощо), соціально-педагогічної (соціальні проекти і програми закладу) роботи. Зазначимо, що залучення учнів повинно відбуватися лише за їхньої добровільної згоди, відповідно до вимог чинного законодавства, зокрема за неухильного дотримання техніки безпеки. Мають враховуватися їхні вікові, психологічні й освітні (індивідуальна освітня траєкторія) особливості.

Соціальне співробітництво в системі загальної середньої освіти виконуватиме низку функцій, а саме: мотиваційну, інформаційно-просвітницьку, соціально-правову (захисну), посередницьку, комунікативну, діагностувальну, проєктувальну, превентивну, освітньо-перетворювальну, навчальну, виховну, розвивальну, контрольну тощо. Суб'єкти, міра й форма реалізації зазначених функцій визначатимуться рівнем соціального співробітництва.

Перспективи подальших досліджень пов'язано з розробленням інструментарію та визначенням стану соціального співробітництва в системі загальної середньої освіти, а також створенням, експериментальною апробацією та впровадженням методики підготовки суб'єктів освітньої діяльності до здійснення зазначеного співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 38–39. – С. 380.
2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 988-р від 14 грудня 2016 р.; Концепція // Офіційний вісник України. – 2017 р. – № 1. – С. 84 / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>
3. Цина А. Соціальне партнерство як принцип законодавчого та нормативно-правового забезпечення охорони праці в галузі освіти / А. Цина // Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки. – 2012. – Вип. 9. – С. 310–315.

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЮ ОСВІТЯНСЬКОЇ СТРАТЕГІЇ

*Саух П.Ю.
Київ, Україна*

Головною характеристикою сучасної освіти є вичерпаність основної педагогічної парадигми. Стан нашої освіти можна назвати *кризою різноманітності*, яка пов'язана з відсутністю однозначного і зрозумілого способу включення освіти в сучасне суспільство, коли незрозумілою залишається сама місія і призначення педагога, оскільки не ясно, які продукти має створювати освіта. А наша спонтанна креативність ідей, безсистемність й неадекватність дій, спрямована на модернізацію вищої освіти (яку я називаю «негативною креативністю»), робить її «заручницею» західних технологій, веде до невдало «схрещеної» освіти. Наслідком цього стає імітована, удавана освіченість, що лежить за межами стратегії Болонського процесу і мало пов'язана з проблемою якості освіти.

Ситуація вимагає подолання однобічності класичного фундаменталізму і неklasичної фрагментарності в освіті. А це потребує нової, продуманої постнеklasичної методології освітрянської стратегії, яка передбачала б не лише радикальну організаційну перебудову навчального процесу вищої школи, переструктурування його змісту, а й переосмислення його стрижневих складових, і ґрунтувалася б на принципах складного, нелінійного мислення. Освіта – це складна синергетична система, де вища школа – це верхня частина айсбергу, сутність якої визначається його набагато потужнішою підводною частиною (від дошкільної освіти до середньої школи). До того ж, вона тісно пов'язана з сучасними тектонічними зрушеннями постнеklasичної науки та передбачає перехід від школи знань до школи розуміння, від патерналістської педагогіки до педагогіки співробітництва. Кінцевим продуктом цієї системи має стати не лише фахівець, який уміє швидко пристосовуватися до будь-яких

змін, здатний працювати більш ніж в одній професійній позиції, спроможний екстраполювати ідеї із однієї сфери в іншу (цього було достатньо для умов неklasичної моделі), а й нести відповідальність за свої дії.

Саме в цьому контексті постнеklasичної моделі освіти, яка уможливило нову якість вищої освіти, я хотів би представити свій скромний науковий доробок, що формувався протягом 37-річної роботи в системі вищої школи. Його доцільно розділити на три умовних блоки.

Перший із них пов'язаний з розробкою критеріальних ознак виявлення синергетичних ресурсів існуючих педагогічних систем; обґрунтуванням синергетичної моделі актуалізації глобальних і локальних тенденцій розвитку освіти; екстраполяцією основних її принципів і методів на практику освітанських реформ. На основі філософського синергійного алгоритму були визначені основні імперативи холістичної тенденції постнеklasичної науки та їх вплив на культурно-особистісну модель освіти, яка передбачає трансдисциплінарність та контекстуальність знання. Запропоновано проєкт «Освіта ХХІ століття», який ґрунтується на єдності системи «наука-освіта-практика» і обґрунтовує основні напрямки реформування освіти в постболонському просторі.

Проєкт «Освіта ХХІ століття» був оприлюднений в Трірському (Німеччина) та Берлінгтонському (США) університетах, удостоєний золотої медалі «За заслуги в освіті» Міжнародної Кадрової академії, а цикл наукових праць та публіцистичних статей з проблем вищої освіти та виховання удостоєний Всеукраїнської премії імені Івана Огієнка.

Практична реалізація одержаних результатів:

1) була розгорнута система науково-практичних досліджень ролі синергетики в перебудові системи освіти, яка, з одного боку, виступає змістом освіти, а з іншого – його методологією. Зосереджено увагу на впровадженні таких синергетичних методів, як самоосвіта, нелінійний діалог, гештальт-освіта. Створено, спільно з НАПН України, дві науково-дослідні лабораторії та підготовлено низку кандидатів та докторів педагогічних наук;

2) посилена наукова складова в навчальному процесі, що здійснюється, насамперед, через активне впровадження високих навчальних (педагогічних) технологій, головними ознаками яких є потужна наукова забезпеченість, інформаційна наповненість, мовна розмаїтість та толерантна педагогіка тощо. У зв'язку з цим створено науково-виробничий комплекс «ЖДУ ім. І. Франка – завод «Електровимірювач» (що входить в один із технопарків України), який міжвідомчими силами забезпечує навчальні заклади багатofункціональними електровимірювальними приладами та набірним полем «Школяр»;

3) здійснена робота з оптимізації навчальних планів з метою ліквідації існуючих міжпредметних дублювань. Посилені трансдисциплінарні зв'язки, які розвивають когнітивне мистецтво пізнання. Розроблені механізми переходу від школи «знання задля знання» до життєцентричної школи («знання задля успіху»).

Другий блок пов'язаний з фаховою діяльністю викладача філософських дисциплін. Сюди відносяться дослідження актуальних філософських проблем та пошуку нових методик викладання філософських дисциплін у вищій школі.

По-перше, були експліковані у філософському дискурсі поняття щастя, стражденності, «м'ятежності» і трагічності людського буття; досліджена категорія національного у статусі екзистенційного проєкту і руху екзистенції; демарковані межі науки і релігії, визначені існуючі колізії між ними як джерела їх самостійного розвитку.

По-друге, окреслені основні тенденції та трансформаційні процеси в Україні у сфері політики культури, релігії, науки та освіти на межі тисячоліть та визначені соціальні катаклізми випробування їх національним буттям. Обґрунтовано нове бачення історичної пам'яті як репрезентативної форми діяльності. На цій основі розкрита роль історичної пам'яті в духовному відродженні та вихованні молоді. Концептуально обґрунтовано філософський зміст категорії толерантності як принципу інтеграції культурно-духовного досвіду в єдину систему цінностей, запропоновано нові методи досягнення ментальної толерантності й ментальної інерції, окреслено толерантну місію філософії в сучасній освіті.

За цикл наукових праць з методології історії філософії та навчальних посібників нового покоління в 2008 році удостоєний премії НАН України імені Д.І. Чижевського.

Практична реалізація одержаних результатів:

1) На основі цих теоретичних досліджень та досвіду, набутого в університетах Франції, Німеччини, США (де мені довелося стажуватись та викладати), була підготовлена і опублікована низка монографій, наукових статей (у тому числі в зарубіжних виданнях). Підготовлено і захищено 25 кандидатів та докторів філософських наук, заснована наукова школа «Філософія та феноменологія релігії».

2) Підготовлена низка підручників, навчальних посібників та словників з філософських дисциплін, у тому числі навчальних посібників нового покоління в контексті кредитно-модульної системи, трансдисциплінарних зв'язків та принципів холистичного мислення.

3) Методологічні підходи до проблеми історичної пам'яті, толерантності стали основою системи виховання в університеті, яка будується на імперативі: до минулого вдячність, до сьогодення – активна дія, до майбутнього – відповідальність.

Третій блок. В низці теоретичних розробок та досліджень узагальнено зарубіжний досвід оптимізації освітніх мереж, запропоновано систему оптимізації освітніх мереж, визначено чинники і тенденції їх формування у сучасній освітянській практиці. В доповнення до існуючих адміністративних методів вирішення проблеми малокомплектних шкіл запропонована система підготовки вчительських кадрів універсального профілю для сільської початкової школи.

Поряд з цим, були організовані міждисциплінарні дослідження творчості як засобу особистісного росту і гармонізації людських стосунків, вивчена природа обдарованості, її структурна організація та передумови розвитку, розроблені програма і методика підготовки майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів. Результатом цих досліджень став науково-методичний Центр по роботі з обдарованою студентською молоддю, який тісно співпрацює з Інститутом обдарованої дитини НАПН України.

Вивчення проблеми «освіта впродовж життя» та механізмів її розв'язання в європейській практиці стало основою розробки локальної науково-педагогічної концепції процесу неперервної освіти, науково-методичний супровід якого здійснюють університетський інноваційний центр освіти і розвитку та щорічні науково-методичні ярмарки. У зв'язку з цим, створено навчально-методичний комплекс «Полісся», який об'єднує 22 навчальні заклади різного типу (від дитячого садка, гімназій, коледжів до інституту післядипломної освіти).

Критично переосмислена класична парадигма педагогіки: «виховання – це одна із функцій навчання». Враховуючи загострення протиріччя між лінійною системою навчального процесу (який зорієнтований на кінцеві знання) й нелінійним характером виховання (яке передбачає відкритість людини світу), запропонована нова концепція синергії навчання і виховання, яка розглядає ці взаємопов'язані процеси як відносно самостійні. Обґрунтовані нетрадиційні форми і методи інтеграції навчального і виховного процесів за умов інформаційного суспільства.

За результатами цього блоку діяльності університет отримав Міжнародний сертифікат Всесвітньої ради по роботі з обдарованими і талановитими дітьми, а інноваційні технології навчання і виховання відзначені бронзовою, двома срібними і двома золотими медалями Міжнародної виставки «Освіта в Україні».

Практична реалізація одержаних результатів:

1. В університеті, на цій основі, розгорнута практична полідисциплінарна підготовка майбутнього вчителя початкових класів та підготовка майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів.

2. Утворений навчально-методичний комплекс «Полісся» дав можливість (принаймні, на регіональному рівні), відпрацювати систему оптимізації навчальних планів, уникати міждисциплінарних дублювань, здійснювати організаційний та науково-методичний супровід обдарованих дітей, відпрацьовувати зворотні зв'язки «школа-університет» та моніторити якість знання наших вихованців.

3. Впроваджена студентоцентристська система виховання та окреслені механізми реалізації концепції переходу від державної до громадсько-державної форми управління навчальним закладом, які значно посилили роль студентського самоврядування та сприяють вихованню лідерських якостей студентської молоді. В університеті створено кар'єр-центр, який опікується

працевлаштуванням; систему підготовки з цілої низки робітничих професій; соціально-психологічну службу адаптації студентів молодших курсів, студентську соціальну службу, Фонд підтримки студентів і аспірантів, юридичну клініку, студентський медіацентр тощо.

Загалом (на основі розробленої нами системи внутрішнього моніторингу та само обстеження), відстежується не лише позитивна динаміка якості освіти в університеті (зміцнення наукового потенціалу і ефективність викладання, рівень успішності, задоволеність студентів навчальними програмами, рівень працевлаштування випускників), а й економічний ефект від впроваджених проєктів та ідей, який (без врахування плати за навчання) складає щорічно близько 2 млн. грн.

Звісно, проблема якості вищої освіти може бути розв'язаною лише за умови загальнодержавного, системного підходу на основі нової, науково обґрунтованої парадигми. Якість вищої освіти передбачає не лише істотну структурно-організаційну перебудову, нову модель педагогічного процесу, а й зміну її соціальної мети та завдань. Досягнення цієї мети потребує осучаснення філософсько-аксіологічних засад вищої освіти, обґрунтування і впровадження нового менеджменту якості освіти, реалізація якої під силу лише потужному колективу науковців відділення вищої освіти НАПН України та є сферою моїх наукових зацікавлень й досвіду.

Список використаних джерел:

1. Саух П.Ю. *Сучасна освіта* : портрет без прикрас : монографія. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 382 с.

СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Бойчук Ю.Д.
Харків, Україна*

У системі вищої освіти України тривалий час панувала парадигма знань, згідно з якою студенти вищих навчальних закладів отримували фундаментальні знання, і це було основою їх подальшої професійної діяльності як у бізнесі, так і на державній службі. Проте, внаслідок панування такого підходу в нашій країні виникла ситуація, коли кількість фахівців з вищою фундаментальною освітою є значною і з кожним роком зростає, а реальна економіка потерпає від нестачі кваліфікованих практично орієнтованих кадрів. Причина кризи парадигми знань міститься у суперечності між устроєм професійної освіти та сучасного бізнесу. Українська економіка вже давно перейшла до ринкових відносин, а професійна освіта, усе ще не стала ринковою. Вона, в основному, залишається державною за формою, фундаментальною та академічною за змістом.

Серед причин, які викликали кризу парадигми знань, маємо й таку: в сучасних умовах старіння інформації відбувається швидше, ніж завершується цикл навчання у вищій школі. Тому традиційна тенденція на передачу необхідних для майбутньої професійної діяльності знань від викладача до студента стає утопічною. У таких умовах передусім необхідно сформувати у студента вміння набувати знання, тобто майбутні фахівці повинні вміти в будь-який момент знайти та відібрати потрібні знання у створених людством велетенських сховищах інформації [1]. Також слід ураховувати, що на ринку праці необхідні не самі по собі знання, а здатність фахівця виконувати відповідні професійні та соціальні функції, практично вирішувати різні види виробничих завдань [3].

У зв'язку з цим глобальне завдання забезпечення оптимального входження майбутнього фахівця в соціальний світ та його продуктивна адаптація в ньому вказує на необхідність забезпечення більш повного, особистісно та соціально інтегрованого результату освіти. Таким інтегрованим соціально-особистісно-поводжувальним феноменом, результатом освіти в сукупності мотиваційно-ціннісних, когнітивних складових у сучасній педагогіці професійної освіти виступає компетентнісний підхід.

В умовах освітніх закладів під поняттям компетентнісного підходу розуміють спрямованість педагогічного процесу на формування й розвиток у студентів ключових (базових, основних) і предметних компетенцій. У свою чергу ключові компетенції визначаються як суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь і навичок, ставлень тощо, які можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини.

Передбачається, що компетентна особистість володіє не лише знаннями, високими моральними якостями і є професіоналом, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи знання й беручи на себе відповідальність за свою діяльність.

Компетентнісний підхід передбачає зміщення акценту з накопичування нормативно-визначених знань, умінь і навичок до розвитку в студентів здатності практично діяти, застосовувати навички й досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики. Перспективність зазначеного підходу полягає в тому, що він забезпечує високу готовність молодих людей до успішної діяльності в різних сферах суспільства.

Розкриття суті компетентнісного підходу вимагає визначення понять «компетенція» та «компетентність». Так, у словниках поняття «компетенція» розглядається як коло питань, у яких людина володіє знанням і досвідом, або в якому будь-хто добре обізнаний; це коло питань, які людина вповноважена вирішувати. Ці визначення є загальними, але вони містять певну неточність: у одному випадку враховується досвід і знання, а, в іншому, – абстрактне поняття «коло питань». Крім того, компетенція (лат. *competentia* – належність за правом) – 1) коло повноважень будь-якого органу або посадової особи; 2) коло питань, у яких дані особи володіють пізнанням і досвідом. У цьому розумінні компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей

особистості (знань, умінь, навичок і способів діяльності), котрі задаються стосовно певного кола предметів і процесів, і необхідних для якісної продуктивної діяльності. Тоді як компетентність (лат. *competens* – здібний) – 1) володіння компетенцією; 2) володіння знаннями, котрі дозволяють судити про будь-що.

У сучасній педагогіці поступово встановлюються адекватні тлумачення цих понять. Так, Д. Равен вважає, що професійна компетентність – це розумові операції та практичні вміння [6]. А. Маркова наполягає на тому, що компетентність передбачає також поєднання психологічних якостей людини, які допомагають їй діяти самостійно й відповідально [4].

Ми вважаємо, що компетенції – еталон досвіду дій, знань, умінь, навичок, творчості, емоційно-ціннісної діяльності, який встановлює суспільство, а компетентність – це рівень досягнення компетенцій.

Слід зазначити, що в наукових працях до поняття компетентності включають, крім загальної сукупності знань, ще й здатність прогнозування можливих наслідків конкретного способу виробничої діяльності та досвід практичного використання знань.

Заслугове на увагу думка Т. Морозової про те, що компетентність – індивідуальна характеристика людини, яка визначається поєднанням психічних якостей, психічного стану, що дозволяє діяти самостійно й відповідально, як володіння людиною здатністю та вмінням виконувати певні трудові функції. Оцінювання чи вимірювання кінцевого результату праці – єдиний науковий спосіб судити про компетентність [5, с. 5].

Компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань, досвіду і здібностей, що дають змогу обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній. На цій основі науковці пропонують увести в обіг поняття «освітні компетенції» як складні узагальнені способи діяльності, що їх опановує студент під час навчання, компетентність же є результатом набуття компетенції.

Таким чином, компетентність є важливим компонентом структури особистості, в якому фокусується її життєвий досвід, здобутий особистістю у процесі отримання освіти, професійної діяльності та шляхом взаємодії зі соціальним середовищем.

Спираючись на трактування компетентності різними авторами, можна зробити висновок про те, що компетентність – це відбиття професійного досвіду людини в рамках компетенції конкретної діяльності. Високий рівень компетентності як результат професійного розвитку на певному етапі передбачає гармонійне поєднання інтелектуальних компетенцій (здібності до продуктивної аналітичної діяльності), соціальних компетенцій (громадянської грамотності) й особистісних (здатності до спілкування, рефлексії, готовності до самоосвіти впродовж усього життя).

Компетентність не можна протиставляти знанням або умінням. Це поняття більш широке, воно включає в себе як «знання», так і «вміння». Компетентність, по-перше, виражає значення традиційної тріади «знання,

уміння, навички», поєднуючи їх між собою; по-друге, визначається як поглиблене знання предмета або освоєне уміння. По-третє, компетентність доцільна для опису реального рівня підготовки спеціаліста, якого вирізняє здатність з-поміж розмаїття рішень обирати найбільш оптимальне, аргументовано відкидати хибні рішення, піддавати сумнівам ефективність, тобто володіти критичним мисленням. По-четверте, компетентність передбачає постійне оновлення знань, володіння новою інформацією для успішного вирішення професійних завдань у даний час і в даних умовах, тобто компетентність є здатністю до актуального виконання діяльності. По-п'яте, компетентність уключає в себе як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти. Це означає, що компетентна людина повинна не тільки розуміти сутність проблеми, але й уміти практично її вирішувати. Компетентний спеціаліст у залежності від конкретних умов може застосувати певний метод вирішення проблеми [2, с. 195].

Наведене дозволяє стверджувати, що компетентнісний підхід у освіті значно ширший, ніж підхід із позицій предметних знань, умінь, навичок, і включає в себе широкі гуманістичні, морально-етичні, культурні, естетичні, мотиваційні та інші компоненти, спрямовані на творчість, дію, виконання, практичний результат.

В умовах вищої професійної освіти на особливу увагу заслуговує набуття майбутнім спеціалістом *професійної компетентності*. Професійна компетентність є одним з видів ключової компетентності й передбачає володіння професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність особистості проектувати свій подальший професійний розвиток. Професійна компетентність – це якість високопрофесійного працівника, здатного максимально реалізовувати себе в конкретних видах трудової діяльності, здатного адаптуватися до умов, які змінюються разом із ринковим механізмом, що управляє професійною мобільністю, плануванням професійного зростання та професійною самореалізацією.

Професійна компетентність належить до динамічних особистісних утворень, оскільки його змістовне наповнення й якісний рівень залежать від багатьох чинників: рівня розвитку психології, педагогіки, антропології й культурології, соціальних та економічних умов тощо.

Професійна компетентність як єдність теоретичної та практичної готовності фахівця до виконання професійної функції характеризує не тільки його діяльність, а й самого фахівця як суб'єкта в його самостійній, відповідальній та ініціативній взаємодії зі соціальним світом. Тому професійна компетентність інтегрує професійні та особистісні якості людини, спрямовує їх на опанування знань і практичних навичок та цілеспрямоване застосування знань й навичок у прогнозуванні, плануванні й реалізації професійної діяльності, активізує фахівця в розвитку особистих здібностей, у прагненні до самореалізації у професійній діяльності вже в період навчання у вищому навчальному закладі.

Упровадження компетентнісного підходу в систему освіти дозволить значною мірою реалізувати особистісно-орієнтований, діяльнісний і практико-орієнтований підходи в навчально-виховному процесі, оскільки виділення компетентностей у змісті навчальних дисциплін визначає орієнтири у відборі тих знань і навичок, які найбільш значущі для формування ціннісних орієнтацій і які будуть реалізовані в житті особистості. Тому цей підхід можна розглядати як важливий інструмент розвантаження змісту, відбору відповідних знань і умінь.

Отже, з вище наведеного можна зробити висновок про те, що запровадження компетентнісного підходу у вітчизняну систему освіти є пріоритетним напрямом у практичному здійсненні зв'язку сфери освіти з сферою праці. Дана проблема актуалізує подальші теоретичні розробки щодо дефінітивної характеристики компетентностей, визначення переліку компетентностей та їх ієрархії, осмислення їх структурних компонентів, змісту та функціональної ролі в навчанні і вихованні.

Список використаних джерел:

1. Андреев А.Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / А.Л. Андреев // Педагогика. – 2005. – № 4. – С. 19–27.
2. Бойчук Ю.Д. Компетентнісний підхід // В кн.: Наукові підходи до наукових педагогічних досліджень : Монографія / за заг. ред. докт. пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН України В.І. Лозової. – Харків : «Апостроф», 2011. – С. 188–216.
3. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход / Э.Ф. Зеер. – М. : МСПИ, 2005. – 354 с.
4. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности / Маркова А.К. // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 82–88.
5. Морозова Т.Ю. Аналіз дефініцій компетентнісного підходу щодо освіти / Т.Ю. Морозова // Освіта Донбасу. – 2005. – № 3. – С. 5–11.
6. Равен Д. Компетентность в современном обществе: проблемы, заблуждения, перспективы / Равен Д. – М. : «Когито-Центр», 2001. – 142 с.

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІСТИЧНІ ОРІЄНТИРИ ПЕРСПЕКТИВНИХ ЛІНІЙ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗА А.С. МАКАРЕНКОМ

*Моргун В.Ф.
Полтава, Україна*

«Метою повної загальної середньої шкільної освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до *самовдосконалення і навчання впродовж життя*, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» (Закон України «Про освіту», 2016).

Порівнюємо з цим завданням визначення особистості в багатовимірній теорії автора, що базується на діяльнісному підході у вітчизняній психології (Т. М. Дзюба, О. Г. Коваленко [1], О. М. Леонт'єв, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко [3], В. Ф. Моргун [5-7] та ін.): «*Особистість* – це людина, що активно опановує і свідомо перетворює природу, суспільство і власну індивідуальність, внутрішній світ якої, має унікальне динамічне співвідношення *просторово-часових орієнтацій*, *потребо-вольових переживань*, *змістовних спрямованостей*, *рівнів опанування досвідом і форм реалізації діяльності*. Цим співвідношенням визначається свобода суб'єктного самовизначення особистості в її вчинках і міра відповідальності за їхні (включаючи й підсвідомо непередбачені) наслідки перед природою, суспільством і власною совістю» [7, с. 30].

А тепер згадаємо про ідею видатного українського радянського педагога зі світовим ім'ям А. С. Макаренка щодо «*перспективних ліній*» у виховному процесі колективу та особистості» [2, т. 7, с. 309] – ідею про завтрашню радість дитини, проміжну та віддалену перспективу розвитку особистості, які повинен відстежувати і здійснювати їх цільове забезпечення справжній учитель.

Просторово-часові орієнтації (ПЧО) особистості «складаються зі співвідношення локалізації особистості у минулому, сучасному й майбутньому» і визначаються вирішенням суперечності між буттям і небуттям матеріальних і духовних носіїв особистості – геному, тіла людини, тих, хто її знав, її діянь і творінь [7, с. 28].

Базове місце інваріанту ПЧО, який ділить трансспективу життя людини на минуле, теперішнє та майбутнє «у контексті різних природних, суспільних, культурно-історичних, особистісних та диференційно-типологічних хронотопів життя» (згідно з концепцією «темпоральної психології» В. І. Ковальова), визначається наступними фундаментальними просторово-часовими чинниками: геофізична локалізація людини (В. Вернадський, П. Тейяр де Шарден та ін.) культурно-історична локалізація (Л. Леві-Брюль, Л. Виготський, Л. Сев та ін.); онтогенетична локалізація (Б. Анан'єв, Г. Костюк, С. Максименко [3], В. Моргун [4-6], Є. Головаха, О. Кронік та ін.); дієво-вчинкова локалізація (В. Басов, С. Рубінштейн, О. Леонт'єв, П. Гальперін, В. Роменець та ін.); психофізична (темпераментна) локалізація (Д. Елькін, Є. Мілерян, Б. Цуканов [7], В. Рибалка та ін.). Кожна зі вказаних часових локалізацій людини має свій фізичний масштаб виміру (від мільйонів років у геофізиці до мілісекунд у психофізіології). Поняття «хронотоп» (із грецьк. – «часопростір») було введено О. Ухтомським для пояснення зовнішніх подій і внутрішніх процесів в організмі як синтезу зв'язків у просторі та порядків у часі. Пізніше М. Бахтін почав використовувати це поняття в гуманітарних науках. Чи варто миритися, зокрема, з тим, що в сучасній українській літературі, на думку критика Я. Голобородька, і в політиці (додамо ми, – В.М.), панує «велич тимчасовості»?

На вивчення самоорганізації життя у часі спрямована розроблена нами методика вивчення реального, бажаного і фантастичного бюджетів часу людини. Темпоральна культура особи виявляється тоді, коли вона: а) адекватно

усвідомлює особливості свого темпераменту і враховує їх під час формування індивідуального стилю діяльності; б) керує власною довільною та післядовільною увагою; в) своєчасно вирішує проблеми свого особистісного розвитку згідно з віковою періодизацією життєвого шляху; г) не замикається у кон'юнктурних часових рамках поточної політики, а орієнтується на досить глибоку історичну ретроспективу і прогнози на майбутнє; д) усвідомлює основні екологічні ноосферні загрози «психозойської ери» (за В. Вернадським [4]), у яку перейшло людство (згадаємо слова Ніла Армстронга на Місяці: «Це один маленький крок для людини, але гігантський стрибок для всього людства»).

Впорядковуючи сім елементів структури світогляду (нижче виділені курсивом), за бельгійським філософом Апостелем, у контексті інваріанту просторово-часових орієнтацій, отримуємо таку систему світогляду особистості: – хронотоп *ретроспективи* життя людини – етіологія (пояснення походження і структури світогляду), – хронотоп *актуального* – епістемологія (теорія знань, правда про світ, його онтологію – описову модель), *цінності* (що слід робити, насамперед – з етичних засад) та *праксеологія* (як досягати мети). – хронотоп *перспективи* – *футурологія* (відповідь на питання, куди ми йдемо?) [7].

Історичні типи світогляду також розташовуються на базі інваріанту просторово-часових орієнтацій особистості – від минулого до сучасного: *міфологічний* – для поглядів властивий синкретизм, тотемізм, фетишизм, магія тощо; *релігійний* тип – особлива форма усвідомлення світу, в основі якої замість обґрунтування і доказів лежить одкровення; *науковий* тип – усвідомлення світу через отримання істинних знань, відкриття об'єктивних законів світу і передбачення тенденцій його розвитку; *мистецький* – форма суспільної свідомості, що відображає дійсність у конкретно-чуттєвих образах, відповідно до певних естетичних ідеалів; *філософський* – форма пізнання світу, що вивчає найзагальніші суттєві характеристики і фундаментальні принципи реальності і пізнання, буття людини, відносин людини і світу [7].

Найбільш відповідними технологіями темпорально-психологічної культури є виховні системи, що запропоновані кращими педагогами людства, серед яких й українські освітяни К. Ушинський, П. Блонський, Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Захаренко, І. Зязюн та інші. Якщо не залучимо молоде покоління до освіти, культури і праці, як це робили Макаренко і кращі педагоги та батьки світу, то в перспективі отримаємо палаючі Париж, Київ, Вашингтон та інші столиці й міста Землі.

Слід підкреслити, що сучасне – не означає зникнення минулого. У сучасності співіснують всі типи світогляду, змінюється лише їх ієрархія. Вона може коливатися, що, наприклад, спостерігається з релігійним типом світогляду, який колись був панівним, за період компартійної влади вимушено звужив свої просторово-часові орієнтації, а зараз переживає новий період піднесення. Так само, якщо технократичний світогляд не обере перспективою екологічне, соціальне і гуманне спрямування ноосфери – людство втратить майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Дзюба Т.М. Психологія дорослості з основами геронтопсихології : навч. посібник / наук. ред., авт. передмови і додатку В.Ф. Моргун. К.: ВД «Слово», 2013. 264 с.
2. Макаренко А.С. Педагогические сочинения. В 8 т. М.: Педагогика, 1983–1986.
2. Максименко С.Д. Психологія особистості : підруч. / С.Д. Максименко, К.С. Максименко, М.В. Папуча. К.: ТОВ «КММ», 2007. – 295 с.
3. Моргун В.Ф. «Психозойська ера» В.І. Вернадського: кінець світу чи гармонія людини і довкілля? *Постметодика*. Полтава, 2001. №№ 5-6. С. 16–19.
4. Моргун В.Ф. Психологія особистості в педагогіці А.С. Макаренка. Факсимільний зб. праць 1988–2001 рр. Полтава, 2002. 84 с.
5. Моргун В.Ф. Становлення громадянськості особистості в контексті її психологічної та соціальної зрілості. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. К., 2004. Т.ІУ. Вип.2. С. 203–215.
6. Моргун В.Ф. Багатовимірна теорія особистості про світогляд людини в контексті інваріанту просторово-часових орієнтацій. *Психологія і особистість*. К.-Полтава, 2015. № 2 (8). Ч. 1. С. 23–44.
7. Цуканов Б.И. Время в психике человека: Моногр. Одесса: Астропринт, 2000. 220 с.

А.С. МАКАРЕНКО В ПОЛЬЩІ

*Біблюк Маріан
Познань, Польща*

(переклад з польської Катерини Ткаченко)

Про діяльність і творчість А. С. Макаренка в Польщі до Другої світової війни нічого не було відомо. У тогочасних книгах та статтях, що представляли стан освіти та педагогічної теорії в СРСР, не було жодної згадки про цього педагога та його роботу в навчальних закладах. Це було пов'язано із відсутністю популярності праць Макаренка, які з'явилися в Радянському Союзі лише в середині 1930-х років. Щоправда вони відразу ж викликали бурхливу дискусію в СРСР та зацікавленість у деяких західних країнах (Німеччині, Франції, Англії, Нідерландах), а в Польщі спадщина радянського новатора – у недобросусідських польсько-російських відносинах у довоєнний період, коли ідеологія комуністичної освіти не мала умов для розвитку – не дійшла до польських педагогічних кіл – науковців, освітян та вчителів. Але А. Макаренко також не відчував жодної симпатії до «буржуазної Польщі». Його комунари на мистецькому вечорі представили Й. Пілсудського поруч з фашистом Муссоліні, як свого опонента, карикатурного персонажа, що бажає їх обдурити [1]. Наприкінці 30-их років Макаренко вбачав загрозу для СРСР з боку Польщі, його захисту він присвятив своє перо журналіста. Він назвав молоду польську

державність нещасною і подібною до Заходу [2], готуючи тим самим ідеологічне підґрунтя для швидкої ліквідації Польщі, що була названа Молотовим під час її четвертого поділу у вересні 1939 року «потворним дітищем Версальського договору».

Однак було декілька людей, які знали про досягнення Макаренка ще до 1939 року. Одним із них був Януш Корчак, в чії руки потрапила «Педагогічна поема», що була нелегально вивезена з Росії. Корчак був захоплений книгою, вона справила на нього велике враження. Він рекомендував її своїм колегам, кажучи: «Це не педагогічна література, це справжня педагогіка» [3]. Можна також згадати слова вдячності польського консула в Харкові Каршо-Соблевського, який залишив запис у Пам'ятній книзі комуни 25 березня 1933 року: «Все, що я бачив сьогодні у Дитячій комуні імені Дзержинського вражає мене, як доказ величезного прогресу в соціальній та освітній галузі людського розвитку» [4]. До випадкових та епізодичних відомостей належить також заява Й. Секерської, яка відвідувала комуни як член іноземної делегації. Через багато років вона згадувала, яке позитивне враження справив на неї А. Макаренко, який зустрів делегацію, і як вона дізналася про обов'язкову роботу комунарів в Дитячій комуні імені Дзержинського. Цей візит справив сильне враження та залишив яскраві спогади [5].

Ці епізодичні згадки не змінюють загальної картини ситуації до 1939 року. Позитивні зміни почалися лише під час Другої світової війни на території СРСР. У той час деякі педагоги-біженці від німецької окупації Польщі та деякі педагоги-вигнанці, беручи участь в навчально-виховній роботі, мали можливість дослідити радянську систему освіти і засвоїти основні положення радянської педагогічної теорії [6]. Саме тоді відбулося перше знайомство із доступними творами Макаренка. Серед них була «Педагогічна поема», «Прапори на баштах» та «Книга для батьків». Однак неможливо визначити, наскільки ідеї Макаренка впливали на напрямок, форми та методи роботи польських навчальних закладів в СРСР. Зафіксовано та збережено всього декілька досить коротких згадок (наприклад, Е. Курочки, директора дитячого будинку в підмосковному Загірську).

Становище польських установ, створених ще за Куйбишева, і до 1943 року, що знаходились під опікою Комітету у справах польських дітей в Москві, було дуже складним, що не сприяло освітньому процесу. Серйозні суперечності та розбіжності в ідеологічних поглядах ускладнювали розвиток цих установ, створювали напружену атмосферу та гальмували розповсюдження нових педагогічних ідей. З'явилася різка тенденція до відокремлення навчальної роботи від досягнень радянської педагогічної теорії та практики, особливо в галузі колективних методів виховання. Проте, нові ідеї та тенденції, нові методи організації колективного життя дітей поступово пробивали собі шлях. У цьому процесі надзвичайно корисними виявилися погляди та досвід А. Макаренка [7]. Таким чином, під час еміграції в Радянському Союзі в тяжкі роки Другої світової війни з'явилися деякі передумови для сприйняття творчості А. Макаренка в Народній Польщі.

Справжнє «відкриття Макаренка», і, водночас, справжній початок широкомасштабного поширення його ідей у Польщі припадає на повоєнні роки. Приблизною датою може бути 1946 рік, коли «Педагогічну поему» було перекладено польською мовою [8]. Того ж року в педагогічній пресі з'являється перша стаття про Макаренка [9], а роком пізніше – перша наукова праця, автором якої став досвідчений педагог, колишній колега Януша Корчака, керівника навчального закладу в Бартошицах, згодом провідний фахівець у педагогіці Макаренка та пропагандист його ідей – Олександр Левін [10]. Автором другої монографії, присвяченої педагогіці Макаренка, був Олександр Камінський – варшавський повстанець та організатор молодіжного опору проти окупантів, згодом відомий вчений [11]. Хоча він далеко не був прихильником «визволителів» зі Сходу, проте, як чудовий фахівець та практик в галузі самоврядного виховання, він бачив у постаті Макаренка майстра у вихованні важкої молоді, високо оцінював результати його опіки та виховання, розвитку самоврядування молоді та її реабілітації, досягнуті завдяки новаторським методам. Він ніколи не відмовлявся від своїх поглядів пізніше, незважаючи на переслідування комуністичної влади за його патріотичне відношення [12]. Однак він вважав невиправданим піднесення досягнень Макаренка до рангу універсальних цінностей польської науки про освіту [13].

В перші повоєнні роки не вважали, що новаторська робота Макаренка може бути прийнятою в науці та стати відомим та впізнаваним явищем в польській педагогічній науці. У Польщі, починаючи з 1948 року, розпочався період динамічного сталінського наступу, ліквідації демократичних основ системи. Було знищено все, що в соціальному житті країни було незалежним і пов'язаним з традиціями, запроваджено нові структури, що були контрольовані комуністичною владою [14]. В освіті та педагогічній науці, де в 50-х роках домінувала тоталітарна політика соціалістичного виховання за зразком радянської політики комуністичної освіти [15], широко відома педагогіка Макаренка, за думкою влади, повинна була служити створенню нової соціалістичної педагогіки, усунувши так звані буржуазні та ідеалістичні думки в освіті, формуючи революційні та колективістські погляди молоді.

У тих роках масово видавалися збірки творів Макаренка, серед яких «Прапори на баштах», «Книга для батьків», «Вибрані педагогічні твори» та три видання «Сімейного виховання». У 1955-1957 рр. 7-томне видання творів Макаренка було перекладено польською мовою на основі першого радянського видання, підготовленого АНП РФСРР. Таким чином можливості вивчення та посилення на роботу Макаренка в університетах значно зросли. Наприклад, питання виховання в колективі, розроблене Макаренком, привернуло увагу науковців університетів із таких міст як Гданськ (Р. Міллер), Торунь (К. Мороз), Познань (Б. Горновський), Вроцлав (З. Шульц).

Макаренко не сходив зі сторінок тогочасних педагогічних журналів: «Дитячий будинок», «Діти та вихователь», «Школа та дім», «Професійна школа», «Вчитель у колективі», «Нова школа» та в інших. У заголовках статей в педагогічній пресі за 1948–1953 рр. говорилося: «Твори Макаренка як зброя у

боротьбі за нове обличчя педагогічної теорії та практики»; «Використовувати педагогічні досягнення А. Макаренка повною мірою»; «Подолати застій у педагогічній науці, провітрити педагогіку»; «Біля витоків нової педагогіки» тощо [16].

Макаренку приписували роль як революціонера, так і цілителя застарілого менталітету польських працівників освіти. Його описували як «педагога переможної революції та активного гуманізму», «найвидатнішого педагога радянської доби» та як «теоретика комуністичної освіти». На тлі його досягнень було дискредитовано навіть досягнення Януша Корчака, який, здавалося, був не надто прогресивним.

Розповсюдженню творчості Макаренка слугували також сценічні екранізації «Педагогічної поеми» (Новий театр у Лодзі, Театр нової Варшави – 1951) та фільм за мотивами «Прапорів на баштах», що також був показаний на телебаченні (1959).

Після кількох років ідеологічного тиску на людей науки, культури, вчителів та освітян, журналістів, який часто супроводжувався відстороненням їх від офіційного соціального життя та безпосередньої роботи з молоддю, а також первісною індоктринацією світогляду, безкорисливим використанням людей з лівими поглядами в пропагандистських цілях, ситуація почала дещо змінюватися після рубежу жовтня 1956 року. Почалося поступове звільнення від «радянської допомоги» польській освіті, а також звільнення від більшовицького підходу до педагогічної доктрини Макаренка та схематичного трактування його педагогічних досягнень, пошук нових перспектив для досліджень та популяризації.

Переломним моментом у цьому процесі став 1960 рік, коли в Польщі було опубліковано визначні монографічні праці, присвячені Макаренку. Праця О. Левіна «Макаренко: Педагогічна конфронтація» (1960) та додаткове дослідження того ж автора «Макаренко в Польщі» (1962), з'явилися у результаті багаторічних досліджень, проведених в СРСР та Польщі в 1950-х рр. Вони окреслили стан досліджень творчості Макаренка з урахуванням соціальних та політичних умов повоєнного періоду. Ці твори, а також монографія Л. Хмая «Антон Макаренко» (1960), хоча ґрунтувалися виключно на літературних працях Макаренка, разом із нарисом цього автора «Течія та напрямки в педагогіці ХХ століття» (1962) та працею С. Волошина «Нарис історії освіти та педагогічної думки» (1964), ставили досягнення Макаренка – комуністично орієнтованого педагога – у ряд з найвидатнішими освітянами світу, праця Л. Хмая сприяла визнанню досвіду радянського педагога серед польських освітян та відведенню йому відповідного місця в історії світової педагогіки [17]. Національні конференції, сесії та семінари, що були організовані в 60-х рр., значною мірою сприяли відродженню Макаренка [18].

Проте ще було далеко до загального визнання Макаренка серед людей педагогічного кола, особливо його колективістських поглядів на виховання молоді. Яскраво виражена критика всіх буржуазних поглядів у радянській педагогічній науці формувала філософію опору російській версії

функціоналізму, чужої польської традиції, сприяла збереженню установок критичної раціональності, вибірковому відбору досягнень радянської педагогіки і лише з необхідності поступалася місцем загальним поглядам польської ідентичності. Є безліч прикладів, що підтверджують своєрідність польської педагогічної думки, її відкритість до всіх важливих явищ і процесів різного походження, її незалежність в умовах тоталітарного поневолення. Це була перш за все, незаплямована марксистсько-ленінською ідеологією, творчість таких педагогів, як Маріан Фальський, Богдан Наврочинський, Казімеж Сосницький та інші, про яких В. Оконь писав: «вони здобули добре ім'я та славу... не завдяки тиску з боку влади чи якоїсь ідеології» [19].

Подібне ставлення до спроби нав'язати польським виховним закладам та педагогічним теоріям макаренківський спосіб діяльності та осмислення освітніх проблем було представлено у 1960-х роках педагогом та психологом З. Заборовським. Як єдиний у таборі соціалістичних країн, він мав суттєву суперечку з концепцією колективної освіти Макаренка, виступав проти нетворчого засвоєння результатів роботи Макаренка, механічного перенесення досвіду автора «Педагогічної поеми» в іншу реальність [20]. З. Заборовський, автор «Основ колективного виховання» (1967), віддаючи перевагу теорії соціальної групи, розробленої західною соціальною психологією, та враховуючи значення «раціонально організованого освітнього середовища», виведеного з досвіду С. Шацького, представив систему Макаренка як таку, що містить елементи самодержавства, в якій виховання здійснювалось за допомогою колективу та його тиску на особистість. Він стверджував, що ідеал сучасної людини не є таким, як ідеал колективіста, представлений Макаренком.

У полеміці із З. Заборовським його головний опонент – О. Левін, автор праці «Одиниця і група в системі колективної освіти» (1967) – висловився проти підриву ідеалу Макаренка, вульгаризації сенсу освіти в колективі. Він зазначив, що такі особливості колективного виховання, як прагнення створити міцний ідеологічний, матеріальний та особистий зв'язок, а також першість суспільно-корисної діяльності, важливість соціальної діяльності – складають перевагу цієї концепції над іншими. На думку О. Левіна, система Макаренка максимально активізувала та розширювала можливості молоді [21].

Теоретична суперечка щодо концепції колективістської освіти того часу, зведена до іншого розуміння сутності колективу та його значення у вихованні людини, не була вирішена. Тоді розділові межі щодо колективної освіти були надзвичайно складними в польській педагогічній науці [22]. Нині, посиляючись на цю суперечку, у світлі світових досягнень психології та гуманістичної педагогіки, розвитку концепції суб'єктивності у вихованні, можна помітити, що «сильний колективізм» – це продукт тоталітарних систем, які також домінували в педагогічних поглядах Макаренка, пов'язаних, як зазначив Л. Вітковський, видатний філософ освіти, із сектантською концепцією суспільства, в якому члени функціонують як віддані послідовники свого керівництва. Ця перспектива свідчить про те, що особистість має можливість вибору або себе і власної автономії, що автоматично засуджує її через егоїзм та

паразитизм, або до підпорядкування конкретній спільноті, з повною відмовою від власної автономії [23]. Прийнятний сучасний колективізм набуває демократичної форми, тоді як колективізм типу Макаренка (автор був об'єктом тиску зверху вниз, але він не переклав його на групу своїх учнів) заслуговує на увагу як історичне явище, важливе свідчення боротьби новатора за щасливе дитинство в жорстокому світі дорослих. Його загальний досвід, беручи до уваги несприятливі зовнішні фактори, можна вважати анклавом гуманізму та демократії в умовах тоталітарного режиму або пошуком способу зв'язку (в надзвичайно складних та суворих умовах) версії гуманістичної педагогіки з похмурою прозою бідності, відсталості та тотального гніту [24].

У міру ослаблення «реального соціалізму» польські освітяни все рідше посилалися на погляди Макаренка, а пропаганда його ідей під егідою партії та соціалістичної держави не приносила очікуваних результатів. У 1970-х роках все ще робилися різні спільні та індивідуальні спроби продовжити дослідження Макаренка – хоча вже рідше. У двох університетах були організовані масштабні міжнародні наукові конференції за участі викладачів СРСР В. Гмурмана, Е. Кузнецової, Д. Лапаєвої, Л. Пехи, А. Петрікаша, Е. Вискочілової та польських вчених О. Левіна, К. Мороз, Й. Матерне, З. Шульц, М. Сціпура, а також викладачів-практиків А. Ямінського, В. Грондзького, С. Бендковського [25]. Лише деяким практикам вдалося творчо застосувати досвід Макаренка в різних освітніх середовищах – у школі (З. Реліга з основної школи № 187 імені А. Макаренка у Варшаві, під науковим керівництвом О. Левіна [26], А. Ямінського – основна школа № 10 у Любліні [27], в дитячому будинку (К. Чайковський, М. Фальковська) [28], у виправних установах (С. Бендковський [29])).

Перші роки 1980-их розпочалися з воєнного стану і були несприятливими для зацікавленості Макаренком людьми педагогічної науки. Тоді на Макаренка посилалися лише деякі автори. Деякі принципи виховання Макаренка (виховання щасливих людей, перспектива як фактор виховання, гра як потреба та виховна діяльність) обговорювались З. Дамбровським (1980) у «Теоретичних засадах опіки та виховання за допомогою опіки». Вибрані елементи методології виховної роботи Макаренка були включені до праці під редакцією того ж автора «Вступ до методології опіки та виховання в дитячому будинку» (1985). К. Конаржевський у «Основах теорії освітніх взаємодій» (1982) посилався на Макаренка, коли обговорював проблему групового тиску у вихованні та створенні соціальної групи. О. Левін у «Педагогічному триптиху» (1986) вказав на спільні риси освітніх систем у трьох класиків педагогіки 20 століття – Януша Корчака, А. Макаренка та С. Френе.

Ситуація дещо змінилася в 1988 році, який ЮНЕСКО проголосив «роком Макаренка» до 100-річчя з дня народження Макаренка. Через тридцять років публікація «Вибрані твори Макаренка» (видання вибраних творів цього автора з урахуванням нових фактів у його біографії та вилученням комуністичної фразеології) стало подією в польській макронауці [30]. Ювілей Макаренка, який відзначався по всій Європі, і політичні зміни після 1989 року

стали приводом для відмови від різкого ідеологічного протистояння експертів щодо спадщини Макаренка та його складної біографії. Польські освітяни відіграли активну роль у започаткованому діалозі, спрямованому на організаційну консолідацію макродослідників і, як наслідок, створення Міжнародної макаренківської асоціації. Після 1991 року відбулося поживавлення наукових зв'язків великої групи вчених, що вивчають Макаренка: участь у ряді засідань конференцій, публікація статей українських просвітителів про Макаренка в польській системі освіти та польських викладачів у російській та українській педагогічній пресі, а також організація міжнародної конференції у Варшаві (1997) під назвою «Універсальні цінності спадщини А. Макаренка і сучасність» [31] за участі гостей: І. Зязюна, Л. Крамущенко, Н. Дічек, Г. Хілліга, А. Фролова, С. Невської, Л. Пехи, А. Петрікаша.

Звільнення від радянського впливу, розкриття нових фактів з новітньої історії польсько-російських відносин та історії Росії, виявлені в період перебудови, а також бібліографічні та текстологічні досягнення західнонімецьких вчених-макаренкознавців, особливо з Марбурзького університету, зробило можливим новий підхід до спадщини Макаренка в трансформаційній польській реальності. Це було відображено у першій критичній монографії, виданій в Польщі, про автора «Педагогічної поеми» під назвою «Інший Макаренко» [32]. Почало з'являтися більше публікацій на подібні теми, що пояснювали соціальне та політичне підґрунтя використання творчості Макаренка у вихованні польських дітей та молоді [33].

Продовження в новій реальності критичної когнітивної течії стосовно Макаренка, започаткованої З. Заборовським, що характеризується прагненням «принизити» ідеалізованого Макаренка в упередженій теорії виховання [34], пошуком міри для об'єктивної оцінки його досягнень, є лише фрагментом загальної реакції деяких польських освітян на радянські зразки, нав'язані польській педагогічній науці протягом декількох десятків років. У поточному процесі зведення рахунків з минулим Польської народної республіки найгіршим рішенням «питання Макаренка» в освітніх науках є не дезавуація його досягнень (педагогіка Макаренка сама себе захищає) [35], а мовчання та ігнорування визнаної у всьому світі педагогічної думки [36], незнання цієї спадщини та особистості самого Макаренка.

Список використаних джерел:

1. A.Makarenko, *Dziela*, t.3, PZWS, Warszawa 1955, s.297.
2. Podaję za: G.Hillig (red.) *Makarenko 7/72*, Marburg 1974, s.14.
3. Wspomina o tym I. Newerly, sekretarz Korczaka we *Wstępie do Wyboru pism Janusza Korczaka*, „Nasza Księgarnia” 1957, t.1. s. XXXI. Potwierdził to także A. Lewin, któremu Korczak dał do przeczytania *Poemat pedagogiczny*, podkreślają dobitnie, że jest to książka napisana przez prawdziwego pedagoga i że nieporównanie przewyższa znane w owym czasie utwory poświęcone wychowaniu dzieci bezdomnych w pierwszych latach po rewolucji. Zob. A. Lewin, *Takim go zapamiętałem. Wspomnienia i refleksje j Januszu Korczaku*, Latona, Warszawa 1994.

4. A. Makarenko *Dziela*, 7-tomowe wydanie z lat 1955–1957, PZWS, t.2, s.438.
5. J. Siekierska, *Dzierżyński i Makarenko W: Narodziny nowego (Wspomnienie z lat rewolucji)*, „Książka i Wiedza” 1952, s. 33– 34.
6. Por. *Szkolnictwo polskie w ZSRR 1943–1947. Dokumenty i materiały*, PZWS, Warszawa 1961.
7. Por. A. Lewin, *Problemy wychowania kolektywnego. Refleksje pedagogiczne na tle doświadczeń polskiego domu dziecka i szkoły na Uralu*. PZWS Warszawa 1953.
8. A. Makarenko, *Poemat pedagogiczny*, „Książka i Wiedza”, wyd I, 1946, wyd. 2 1949.
9. A. Lewin, Makarenko – najwybitniejszy pedagog epoki radzieckiej. „Opiekun Społeczny” 1946 nr 9/10, s.13.
10. A. Lewin, *Antoni Makarenko – czołowy pedagog radziecki*, Warszawa 1947.
11. A. Kamiński, *Pedagogika Antoniego Makarenki*, RTPD, Warszawa 1949.
12. Por. tego autora *Funkcje pedagogiki społecznej*, PWN, Warszawa 1982, s.250, 384 oraz *Samorząd młodzieży jako metoda wychowawcza*, wyd.4, WSiP, Warszawa 1985, s. 81, 158, 171.
13. A. Kamiński, *O trwałych i zmiennych składnikach pedagogiki makarenkowskiej*. „Nowa Szkoła”, 1962, nr 11.
14. H. Świda-Ziemba, *Mechanizmy zniewalania społeczeństwa – refleksje u schyłku formacji*, Warszawa 1990, s.254.
15. S. Wołoszyn, *Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku*, Warszawa 1997, s. 80.
16. K. Żebrowska, *A.S.Makarenko. Bibliografia podmiotowa i przedmiotowa publikacji polskich z lat 1946–1987*, IBP, Warszawa 1988.
17. S. Wołoszyn, *Działalność i poglądy Antoniego Makarenki*. W: B. Suchodolski (red.), *Zarys pedagogiki*, PWN, Warszawa 1962, s.669–681; ten że *Dzieje wychowania i myśli pedagogicznej w zarysie*, PWN, Warszawa 1964, s.234– 238.
18. *Kolektyw i praca w twórczości pedagogicznej Antoniego Makarenki. Materiały z sesji*. Warszawa 1960; *Próby i doświadczenia makarenkowskie w Polsce. Materiały z konferencji pedagogicznej w sprawie praktycznego wykorzystania dorobku Makarenki*, Warszawa 1966. Opublikowano tomiki seminariów organizowanych przez TKKŚ i CODKL: *Makarenko w różnych krajach; Problemy wychowania społeczno–moralnego i resocjalizacji w twórczości i działalności Makarenki; Rodzina w poglądach Makarenki*, Warszawa 1970.
19. W. Okoń, *Wizerunki sławnych pedagogów polskich*, WSiP, Warszawa 1993, s. 13.
20. Z. Zaborowski, *Audiatum et altera para*, „Wychowanie”, 1960 nr 4 oraz *Przeciwko uproszczeniom w wychowaniu zespołowym*; „Nowa Szkoła”, 1960 nr 6.
21. A. Lewin, *Spór o kolektyw*, „Wychowanie”, 1959 nr 11; oraz *Aktualne problemy systemu makarenkowskiego*, „Wychowanie”, 1963, nr 20/21.
22. W. Pomykało, *Kształtowanie ideału wychowawczego w PRL w latach 1944–1976*, Warszawa 1977, s.439.
23. L. Witkowski, *Edukacja (dla) nowej formacji*, Zeszyty Naukowe UMK, Socjologia wychowania VI, z.166, Toruń 1986, s.64–65.
24. Zob. W. Opalichin, *Sistema Makarenko: wzglad „iznutri”*. W: L. Konisiewicz, *Nas wospital Makarenko. Zapiski kommunara*, Czelabinsk 1993, s. 9–10.
25. *Antoni Makarenko w szkole wyższej. Materiały z konferencji makarenkowskiej w Toruniu*, Toruń 1974; *O spuściźnie A.S. Makarenki*, Wrocław 1979.

26. A. Lewin, *Próba tworzenia systemu wychowawczego. Trzy lata pracy doświadczalnej w Szkole Podstawowej nr 187 w Warszawie*, PZWS, Warszawa 1966.

27. A. Jamiński, *Wychowanie przez pracę. Z doświadczeń „Szkoły na Dziesiątej w Lublinie”*, WSiP, Warszawa 1976.

28. K. Czajkowski, *Wychowanie zespołowe w domach dziecka. Inspiracje makareńskie*, PZWS, Warszawa 1964; M. Falkowska, *Korzystam z dorobku pedagogicznego Antoniego Makarenki*, W: A. Lewin (red.), *Próby i doświadczenia makareńskie w Polsce*, CODKL, Warszawa 1966, s.93–110.

29. S. Bendkowski, *Problemy resocjalizacji w twórczości i działalności A.S. Makarenki*, W: *Problemy wychowania społeczno–moralnego i resocjalizacji w twórczości i działalności A. Makarenki*, TKKŚ, CODKL, Warszawa 1970, s. 61–108.

30. *Makarenko o wychowaniu*, Wybór pism, pod red. A. Lewina i M. Bybluka, WSiP Warszawa 1988.

31. Zob. *Antoni Makarenko, Konfrontacje pedagogiczne z końca wieku*, pod red. M. Bybluka, Toruń 1999.

32. M. Bybluk, *Inny Makarenki. Krytyczna analiza działalności, rozwój myśli pedagogicznej i zastosowanie w ZSRR*, Toruń 1990.

33. W. Teiss, *Zniewolone dzieciństwo*, Wyd. Żak, Warszawa 1996.

34. J. Miąso, *Historia wychowania wieku XX*, PWN, Warszawa 1980.

35. Dowodem potwierdzającym ponadczasową żywotność pedagogiki Makarenki jest m.in. obroniona w 1993 roku na WSP w Bydgoszczy praca doktorska I. Pырzyka, *Elementy pedagogiki opiekuńczej w pracach J. Pestalozziego, J. Korczaka, A. Makarenki i Cz. Babickiego* oraz praca doktorska A. Kadykały *Dzieciństwo jako rosyjski temat kulturowy XX wieku*, Warszawa 2014.

36. Pedagogika Makarenki nie występuje w żadnym najnowszym podręczniku pedagogiki i historii wychowania dla szkół wyższych w Polsce, zaledwie krótkie informacje o Makarence zamieszczone są w słownikach biograficznych i encyklopediach.

ETHICALLY ORIENTED A.S. MAKARENKO'S EDUCATIONAL SYSTEM

*Mettini E.
Pisa, Italy*

The question of values in education must draw attention to itself, considering that ethical profile of the world we live in is no more based on solid moral foundations which we can consider meaningful and compulsory for everyone, taking into account the “hyper-liberalization” of basic social institutions, including ethical ones, considering that such a “ethical anarchy” considering that that latter may erase differences linked to values between age, sex, special groups and students’ activists. Along with it, we have to pay attention to globalization of world society having as result chaotic cross–cultural clashes and awkward consequences since migrants and other groups of people coming from abroad (for instance workers) create their own communities whose values can intersect and, at a certain extent, interfere with predominant values of the country they are living in, a factor that does

not play a secondary role, in our mind. Hence, it must be stressed that above-mentioned phenomena are really challenging for “traditional” educational and pedagogical systems in force of that fact that school is the keeper of social values, as E. Durkheim argued and, at the same time, she must play close attention to (sub)cultural elements, and consequently, ethical foundations of different social and ethnic groups. Consequently, in the field of pedagogical and educational sciences a need for changes of traditional paradigms and approaches to ethical (value-oriented) education is acute. To our mind, it is necessary to find innovative methods for solving such puzzling question like ethical education of young people coming from different social contexts and, those groundbreaking approaches can be found in pedagogical and educational heritage of A. S. Makarenko. We think that using his pedagogical ideas and concepts may open a new stage of development in modern educational sciences, because A. S. Makarenko elaborated a personality-centered pedagogical system, i.d. a system within which pupil can develop, and realize himself/herself at the fullest extent in a democratic and dynamic context like educational collective A.S. Makarenko. Even if some scholars are keen to criticize him as distinguished Soviet pedagogue, we are convinced that it is possible to use his axiological theory nowadays in modern social frameworks. As a matter of fact, personality is a source of values in force of her social interactions and relationships, modifying for the better her social behavior, her inner structure thanks to new psychological stimuli she got inside the collective. Those latter had a positive impact on personality and promoted development of important values like honesty, honor, responsibility, and others which must be aimed at shaping a democratic society within which personality may be the main social actor. In Makarenko’s opinion, pedagogy, and consequently, education, must be a scientifically integral and synthetic system, as far as both of these sciences have deal with the person as a system, who must be educated not partially, because the person is the result of all the influences is exposed to. It means that the person enters the education process as a composite system, and this system must not to dissipate into the society but become a part of it. The education must be a social one, and it concerns the value as well. Such development was encouraged by perspective lines system, one of the greatest ideas of A.S. Makarenko, a three-step system moving from lowest level of psychological and moral satisfaction to the highest one, so that young people could find they own way on life, as far as they have developing their social skills and ability, if we pay attention to fact that on the basis of Makarenko’s educational system lied Constitution and other official documents determining rights and obligation of each member of Colony or Commune, encompassing some elements of Kurt Lewin’s T-group [1] and fixing fundamentals of culture of personality. We think that it is important to underscore this fact, because A.S. Makarenko tried to educate real personality and citizens, i.e. a real human community, based neither on sharing something in social networks, nor on formal participation in social life of people, which represents an important element in building up a new society whose most important values are work as creator of value (not only a status gain) and commonwealth of people based on shared values which must help people to create a

better world. This approach foresees a mutual process from society to personal and vice versa, where This kind of approach we can call cultural changing paradigm, elevates personality from biosphere to the anthroposphere, scilicet to the full comprehension by the person of himself/herself, as a creating and acting personality in contact with other citizens.

References:

1. Mettini E. Makarenko's collective as a T-group. Makarenko's Almanach. Pages 73–81. Moscow, 2010. Press house Narodnoe Obrazovanie

A.S. MAKARENKO JAKO PŘEDCHŮDCE A INSPIRÁTOR TERAPEUTICKÝCH KOMUNIT

*Bendl Stanislav
Praha, Česká republika*

(A. S. Makarenka považuji za jednoho z nejvýznamnějších „dělníků“ sociální pedagogiky, člověka, který stál v „první linii“ práce s tzv. bezprizornými, opuštěnými, chudými a vyloučenými jedinci stojícími na okraji společnosti, dnes bychom řekli dětmi ulice.

A. S. Makarenko byl v oblasti (pře)výchovy nejen velmi úspěšným vychovatelem ve své době, ale je také dosud velmi inspirativním pedagogem, zejména v případě tzv. etopedických zařízení, jakými jsou např. výchovné ústavy pro děti a mládež, které Makarenko (v jeho případě pracovní kolonie a komuny) budoval jako zařízení s vnitřní sociální strukturou, tj. jako zařízení fungující do značné míry na principu samosprávy dětí a mládeže.

Jeho přístupy, principy a metody výchovy jsou dodnes využívány jako účinné nástroje rovněž v terapeutických komunitách. Následující text je vybranou kapitolou z mé publikace „Základy sociální pedagogiky“ (2016, s. 173–177), která právě pojednává o Makarenkovi jako předchůdci, resp. inspirátorovi, terapeutických komunit).

Proslulý ukrajinský pedagog A. S. Makarenko, který je znám především díky své úspěšné práci s tzv. bezprizornou mládeží, je dodnes velmi inspirativní osobností jak na poli školní výchovy, tak zejména v oblasti (pře)výchovy jedinců s problémovým chováním. Makarenko byl bezpochyby pedagog, který svými metodami v oblasti nápravné výchovy předběhl dobu. Důkazem jsou nejen mezinárodní konference, které se o Makarenkovi a jeho díle dodnes pořádají po celém světě, včetně USA, Austrálie a evropských zemí, ale také současné přístupy a strategie, které používají Makarenkovy metody a formy výchovy, popř. na ně navazují.

Ne všechny metody a opatření, která Makarenko úspěšně aplikoval na poli (pře)výchovy, jsou Makarenkovým „ vynálezem“, ne všem přístupům a postupům je možno přisuzovat Makarenkovo autorství. Každopádně byl ale Makarenko tím, kdo

tyto (pře)výchovné metody, přístupy a formy úspěšně používal v zařízeních, kde pracoval s bezprizornými dětmi a bezprizornou mládeží.

Abychom doložili fakt, že dodnes využívají Makarenkových zkušeností např. pracovníci z oblasti etopedie (disciplína dříve označovaná jako práce s tzv. mravně narušenými jedinci, kteří vykazují problémové, deviantní, rizikové či neukázněné chování), včetně těch, kteří se zabývají budováním terapeutických komunit pro drogově závislé, připomeneme některé novější publikace, které se o Makarenkovi buď přímo zmiňují, nebo pojednávají o přístupech a metodách, jichž byl Makarenko průkopníkem (autorem), popř. úspěšným propagátorem a realizátorem.

V Kooymanově studii o terapeutických komunitách pro závislé (2004) se můžeme mj. dočíst o terapeutických programech vyvíjených v rámci „Hasselapedagogiky“, tj. komunity inspirované Makarenkem. „*Na závislé se pohlíženo jako na nesocializovanou mládež nesoucí destruktivní normy a hodnoty. Léčba byla založena na výchově za užití tradičních norem zdravé rodiny. Tyto programy byly inspirovány socialistickou politickou ideologií.*“ (Kooyman, 2004, s. 106)

V publikaci „Terapeutická komunita pro drogově závislé I“ (2004) se rovněž objevuje Makarenkovo jméno na několika místech. Dokonce je mu v Nevšimalově studii (2004) věnována jedna subkapitola. Autor, když pojednává o terapeutických komunitách pro děti, se zmiňuje se i o Makarenkovi. Připomíná Makarenkovy aktivity na poli výchovy delikventní mládeže (Nevšimal, 2004, s. 163). Dále věnuje Makarenkovi samostatnou subkapitolu (s. 166-167), ve které poukazuje na Makarenkovy úspěchy v oblasti převýchovy, které se mu podařilo dosáhnout vybudováním funkčních institucí pro bezprizorné, tj. „Pracovní kolonie Gorkého“ (1920–1928) a „Pracovní komuny Džeržinského“ (1927–1935), když po určitou dobu vedl Makarenko paralelně obě instituce (zařízení).

Nevšimal (2004) zdůrazňuje, že Makarenko zavedl v obou institucích vojenskou organizaci. Chovanci byli řazeni do oddílů, v jejichž čele stáli velitelé z řad chovanců a kde nejvyšším orgánem byla volená rada velitelů, které předsedal sám Makarenko. Den byl strukturován na část vyučovací (vzdělávací) a část pracovní (práce na poli, v řemeslných dílnách, továrnách). Součástí výchovy byla rovněž rozsáhlá mimovyučovací zájmová a kulturní činnost (divadlo, orchestr).

Autor upozorňuje na **tři Makarenkovy výchozí principy**, kterými byly:

- **optimismus** (hluboké přesvědčení o účinnosti výchovy, velká důvěra v chovancovy síly a schopnost dosáhnout cílů výchovy);
- **humanismus** (trvalá náročnost k chovancům spojená s úctou k jejich osobnosti);
- **perspektivnost** (součástí účinné výchovy musí být budování perspektivních linií, tj. stanovení krátkodobých, střednědobých a dlouhodobých cílů/perspektiv chovanců).

Makarenko zdůrazňoval řídicí roli vychovatele, přičemž jeho autorita měla vyplývat z hodnoty jeho práce, jeho zásadovosti, organizačního mistrovství a jeho kladného vztahu k chovancům. Odmítal přitom autoritu založenou na útlaku, odstupu či namyšlenosti, na pedantismu nebo rozumování, na nezdravé lásce a dobrotě či na

falešném přátelství a podplácení. Nevšimal (2004) dále připomíná, že Makarenko věnoval mnoho pozornosti problematice kázně (disciplíny) a režimu.

Makarenkovi nebyla kázeň prostředkem a cílem výchovy, nýbrž ji chápal jako výsledek výchovného procesu, resp. veškerého úsilí samotného kolektivu chovanců. Kázeň je podle Makarenka nutná pro dosahování cílů a potřebná z hlediska optimálního rozvoje jedince. Zároveň, což je vlastně sociálně pedagogická myšlenka, má být postavena nad zájmy jednotlivců. Kázeň, kromě určité estetické funkce, kdy vystupuje jako „ozdoba“ kolektivu, plní funkci ochrannou, neboť každému jedinci coby členovi kolektivu (komunity) poskytuje svobodu a pocit bezpečí a jistoty. Kázně bylo dosahováno prostřednictvím režimu, pomocí něhož kolektiv organizoval vnější rámec chování, přičemž ponechával na každém jedinci (členovi kolektivu), aby jej naplnil vnitřním obsahem. Kolektivní výchova probíhala jednak přímo, tj. prostřednictvím pedagoga (vychovatel), jednak nepřímo, tedy pomocí tzv. aktivu, jehož členy byli chovanci, kteří měli dobrý (uvědomělý) vztah k (pře)výchovnému zařízení a jeho úkolům (cílům), účastnili se práce samosprávy, vedení výroby i práce klubovní a kulturní (Nevšimal, 2004, s. 166–167). „*Aktiv zajišťoval poslušnost pokolení a jednotu kolektivu, dorůstající členové nastupovali na místa propuštěných chovanců. Aktiv zajišťoval paralelní výchovné působení na kolektiv, bylo třeba jej trvale zapojovat do činnosti a vždy respektovat.*“ (Nevšimal, 2004, s. 167)

V Makarenkových zařízeních byla většina konfliktů řešena konfrontací jedince s kolektivem. Makarenko nebyl příznivcem řešení přestupků a konfliktů „mezi čtyřma očima“, neboť se tím podle něho snižuje odpovědnost vůči kolektivu (komunitě, společenství, skupině). Klíčová rozhodnutí činila rada (sovět) velitelů, popř. společné shromáždění všech členů kolektivu jako nejvyšší mocenský orgán, kterému se podřizovali i vychovatelé. Nešlo tedy o žádnou hru na samosprávu, ale Makarenkovi chovanci disponovali velkými pravomocemi a měli velký vliv na chod zařízení nejen po stránce organizační, ale také výchovné. Vedení zařízení sice disponovalo právem veta, nicméně této možnosti využívalo pouze minimálně. Šlo totiž hlavně o to, aby se každý člen kolektivu cítil odpovědný za své rozhodnutí. Nevšimal (2004) podotýká s odkazem na psychologa a psychoterapeuta Vladimíra Pohla, že je zde „*patrná podobnost mezi pozdějšími Jonesovými teoriemi a Makarenkovým přístupem.*“ (Nevšimal, 2004, s. 167)

Na myšlenky Makarenka navazuje ve své studii, která je součástí publikace zabývající se primární prevencí rizikového chování ve školství, Štech (2010), když připomíná Makarenkovu myšlenku „zodpovídání se kolektivu“, „skládání účtů skupině“, „veřejné projednávání přestupků“, což jsou metody či prvky, které se používají v terapeutických komunitách. Štech (2010) o tomto přístupu hovoří v souvislosti se školní socializací, konkrétně s účinným zvládnutím násilí ve škole. Předpokladem úspěšného řešení násilí je podle autora to, aby se pachatel takových činů odpovídal, a to veřejně, před kolektivem (spolu)žáků, třídy. „*Makarenkovy pedagogické experimenty jsou v tomto ohledu pozoruhodně inspirativní. V současnosti máme až příliš často tendenci vyvádět řešení těchto činů mimo veřejný prostor školní komunity a umísťovat ho do skrytého světa privátních transakcí nebo interakce se specialistou.*“ (Štech, 2010, s. 152)

Autor dále podotýká, že v souvislosti s rozmachem expertnosti, která proniká do všech oblastí našeho života, mají „experti“ (učitelé, ředitelé aj.) tendenci řešit problém „mezi sebou“, tj. v úzkém kruhu (třeba i vyloučením ze školy, resp. přeřazením žáka jinam), o čemž se ostatní dozvědí už jen jako o výsledku nějakých skrytých jednání. Nebo se k řešení problému přizve jiný odborník, nejčastěji psycholog, přičemž se morální rozměr násilného chování zúží na osobní problém žáka a zůstává uzavřen v interakci s expertem. *„Zdá se, že se pak škola mívá se svou podstatnou misí: exemplárně, veřejně ukazovat, diskurzivně rozehrávat, a tudíž také kontrolovaně navozovat takové stavy, pocity a koneckonců instance, jako jsou solidarita, ohleduplnost, soucit, odpovědnost nebo svědomí.“* (Štech, 2010, s. 152) Autor s poukazem na Makarenka upozorňuje na důležitost veřejného (žákovského) mínění a odpovědnost dítěte (žáka) vůči skupině, jejímž je členem. Dnes se pod praporem „nestresování dítěte“, zachovávání anonymity agresora (viníka) a jeho soukromí vytrácí ze škol moment „veřejného“ projednávání a řešení přestupku. Zapomíná se přitom na to, že je ozdravné pro viníka i jeho okolí, aby byl agresor konfrontován se svým činem a měl možnost, resp. musel se za něj zodpovídat těm, kterým ublížil a kterých se jeho jednání dotýkalo.

Různé programy terapeutických komunit využívají Makarenkovu myšlenku **paralelního působení**, kdy na „chovance“, resp. klienta nepůsobí pouze vychovatel, ale také kolektiv, resp. jeho jádro. Podle Makarenka je tato metoda účinná za splnění dvou předpokladů. Za první, vychovatel musí mít autoritu u svých chovanců (klientů). Za druhé, jádro kolektivu (tzv. aktiv) musí mít autoritu u členů kolektivu (komunity). V takovém případě se (pře)výchovné či „nápravné“ působení zesiluje, neboť na člena kolektivu sdruženě a jednotně působí dva subjekty, tj. vychovatel a jádro kolektivu, resp. chovanci (klienti), kteří se těší autoritě u svých „druhů“, „kolegů“, „spolučovanců“.

V rámci terapeutických komunit je rovněž uplatňována Makarenkova myšlenka tzv. **kombinovaného kolektivu** či oddílu, někdy též Makarenkem označovaná jako velitelská pedagogika. Sám Makarenko považoval tuto metodu za svůj největší pedagogický objev. A jak už to u velkých objevů či „vynálezů“ bývá, dospěl k ní Makarenko náhodou. Během polních prací v Gorkého kolonii došlo k situaci, kdy musel Makarenko „promíchat“ různé oddíly (kolektivy), které měly do té doby pevné složení, včetně velitelů pracovních skupin. Každá skupina (oddíl, kolektiv) měla dosud stále velitele z řad chovanců. Ti vykonávali tuto funkci (mj. prodloužené ruky vychovatele) po delší dobu, prakticky do doby, než byli Makarenkem nebo tzv. radou (sovětem) velitelů odvoláni za neplnění svých povinností nebo pokud nedosáhli věku, že museli opustit kolonii. Najednou však nastala situace, kdy Makarenko v souvislosti s polními pracemi byl nucen improvizovat a narychlo utvořit „smíšené“ skupiny složené z členů do té doby pevných oddílů (kolektivů). Tak došlo k situaci, že se v jedné skupině ocitli např. bývalí velitelé z řad chovanců, tentokrát však v podřízené pozici. Makarenka v této souvislosti napadlo, že by této situace mohl využít programově, tj. naučit své chovance vyzkoušet si obě role, tj. roli velitele, který věci organizuje, kontroluje, udílí rozkazy, ale zároveň nese velkou odpovědnost, a roli podřízeného, který plní rozkazy, nediskutuje o nich a dokáže se podřídit vyšší autoritě.

Sociální psychologové označují tento Makarenkův přístup jako rotaci rolí, když se chovanci (klienti) postupně střídají v rolích podřízeného a nadřízeného. Makarenko si tímto systémem mj. budoval velitelské „kádry“, neboť měl nedostatek vychovatelů a musel se spoléhat na pomoc nejuvědomělejších členů kolektivu, kteří mu pomáhali ve vychovatelské práci. V dnešních terapeutických komunitách dochází k něčemu podobnému, když jsou např. klienti v různých fázích své léčby pověřováni různými funkcemi, zodpovědností za skupinu či organizací a řízením terapeutické komunity, resp. určitého jejího segmentu.

Kromě výše uvedených metod či přístupů se v prostředí terapeutických komunit objevuje celá řada dalších prvků, které ve svých zařízeních uplatňoval A. S. Makarenko. Jedná se např. o metodu režimu (strukturace prostředí), pracovní terapii, hierarchický postup chovanců (klientů) spojený s většími privilegii a zároveň větší odpovědností, princip sebeobstarávání, princip vysoké náročnosti k chovancům spojený s úctou a důvěrou vůči nim (kdysi označováno jako tzv. socialistický humanismus), samosprávné prvky, resp. prvky spolusprávy a svépomoci, pozitivní tlak vrstevníků (skupiny, kolektivu, komunity), princip perspektivních linií a některé varianty metody vzryvu.

Literatura:

1. Bendl, S. *Základy sociální pedagogiky*. Praha : Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2016. ISBN 978-80-7290-881-3.
2. Kooyman, M. Terapeutické komunity pro závislé. In *Terapeutická komunita pro drogově závislé I. Vznik a vývoj*. Praha : Středočeský kraj, 2004, s. 9–129. ISBN 80-7106-876-4.
3. Makarenko, A. S. Pedagogická poema. In: Makarenko, A. S. *Spisy I*. Praha : SPN, 1953a.
4. Makarenko, A. S. *Metodika organisace výchovného procesu*. Praha : SPN, 1953b.
5. Makarenko, A. S. *Spisy 5*. Praha : SPN, 1954.
6. Makarenko, A. S. Krásná literatura o výchově dětí. In *A. S. Makarenko. Spisy 5*. Praha : SPN, 1954a, s. 251–274.
7. Makarenko, A. S. O mých zkušenostech. In *A. S. Makarenko. Spisy 5*. Praha : SPN, 1954b, s. 186–204.
8. Nevšímal, P. Původ a vývoj terapeutických komunit pro drogově závislé. In *Terapeutická komunita pro drogově závislé I. Vznik a vývoj*. Praha : Středočeský kraj, 2004, s. 153–208. ISBN 80-7106-876-4.
9. Pecha, L. *Makarenko a současná kolektivní výchova*. Praha : SPN, 1968.
10. Pecha, L. *Krutá poema. Makarenko – jak ho neznáme*. Brno : Doplněk, 1999. ISBN 80-7239-027-9.
11. Štech, S. Školní socializace, disciplinace a prevence rizikového chování. In Miovský, M.; Skácelová, L.; Zapletalová, J. Novák, P. (eds.) *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha : TOGGA, 2010, s. 145–152. ISBN 978-80-87258-47-7.

INTERVENTO CONFERENZA

Tamburrino Francesco
Oppido Lucano, Italia

Cari amici, colleghi, a voi il mio più affettuoso e cordiale saluto.

Inizio con ringraziare il Prof. Tkachenko, che in maniera particolare, ha voluto che partecipassi a questa iniziativa.

Per chi non mi conoscesse mi chiamo Francesco Tamburrino e sono un Pedagogista. Attualmente sto tenendo un Dottorato di ricerca presso la MGPPU di Mosca.

Da sette anni sono Presidente di un'Associazione che si occupa della gestione di Centriestivi e di altre attività nel settore educativo. Prima di parlare delle attività dell'Associazione, vorrei spiegarvi perché e come è nata questa organizzazione.

Nel 2008 stavo terminando il mio percorso di studi all'Università "La Sapienza" di Roma, con i docenti Nicola Siciliani de Cumis e Serena Veggetti, in una delle ultime lezioni del Prof. Siciliani De Cumis mi fu proposto uno stage presso il Centro Internazionale per l'infanzia di Artek, situato sulle coste del Mar Nero, in Crimea, in quell'anno ancora sotto la giurisdizione dell'Ucraina.

Ero già consapevole che in quei luoghi avrei consolidato quello che avevo studiato in molti testi universitari: la pedagogia di A. S. Makarenko. Questo percorso è stato anche il principale focus della mia tesi di laurea intitolata: *Educazione e Pace, "Let change the world for the better"*. L'esperienza ad Artek è stata fondamentale sia per la stesura della tesi che per la costituzione della prima Associazione presieduta dallo scrivente. Nel 2009, infatti, discuto la mia tesi di laurea sopra citata, con Il Prof. Siciliani de Cumis, attuale Presidente dell'Associazione Makarenko Internazionale, e la Prof.ssa Veggetti. Nella tesi viene racchiuso un lavoro di ricerca effettuato presso il Museo di Artek, dove è custodita gelosamente tutta la storia dei campi di avventura. Oltre mille foto scattate, elaborate, e messe a confronto, in maniera parziale, tra situazioni descritte nel *Poema pedagogico*, e situazioni rilevate nel servizio fotografico svolto presso il Centro Interculturale per l'Infanzia, questa ricerca è riportata nel primo capitolo della mia tesi. La prima foto che scattai fu quella di Maksim Gor'kij, non fu un caso, considerata la rilevanza che questo scrittore ebbe per la stesura del *Poema* e per *L'Inglorioso inizio della colonia Gor'kij*, titolo del secondo capitolo del testo cardine del pedagogista sovietico.

Le giornate in Crimea erano infinite, affiancavo Educatori e studenti di Pedagogia del posto, e ogni giorno per me era prezioso, dormivo pochissimo, ero sempre pronto e disponibile ad imparare da loro, sì, perché c'era molto da apprendere. Gli educatori erano molto professionali, con una metodologia all'avanguardia. Bisogna considerare che nel 2008 erano presenti, per lo svolgimento del settimo Festival Internazionale dei bambini, 52 Nazioni, quindi gli operatori dovevano relazionarsi a bambini e adolescenti di diverse culture, etnie e religioni. L'esperienza durò due mesi, riuscii a capire tanto ma soprattutto notai come i

richiami alla pedagogia makarenkiana erano evidenti. Il collettivo, un enorme numero di ragazzi provenienti da tutte la parti del mondo, cercavano di conoscersi, ma soprattutto far conoscere le loro culture, accettare le diversità, concetto molto importante in Makarenko, basta pensare alla “diversità” dei *bsprizornye*. Mi sono innamorato di una sua massima, che racchiude questo concetto, e, cioè, *il negativo che si fa positivo*, proprio quello che Anton Semënovič è riuscito a fare con i ragazzi che entravano nelle colonie da lui dirette. Ad Artek si educa all’intercultura, al rispetto per il prossimo, e tutto viene fatto attraverso un “gioco”, un gioco che ha dell’incredibile; nel percorso del Festival, tutte le delegazioni si esibiscono con balli, canti, rappresentazioni teatrali e fanno conoscere, attraverso queste esibizioni, la loro cultura, le loro tradizioni, questo aspetto è indelebile nella mia mente e nel mio cuore, era un’espedito per creare armonia, ma soprattutto educare al rispetto delle altre culture, tutto questo per *“poter portare il mondo a cambiare per il meglio”*, traduzione dall’inglese del sottotitolo della mia tesi. L’obiettivo della mia tesi era capire come si potesse “educare alla pace”, Artek fu un piccolo esperimento per capire da dove si poteva cominciare, ma il lavoro che veniva svolto riusciva a dare molte speranze. Terminata questa importante esperienza, iniziai a pensare che dopo aver visto l’eccellenza educativa, potevo fare qualcosa anche per il mio Paese, l’Italia, ma prima ancora per il Sud Italia, e cioè Oppido Lucano, un piccolo paese che si trova in Basilicata. Passarono alcuni anni prima che l’Associazione, denominata Giocando si Impara Makarenko, venisse costituita. Tra problemi burocratici, mancanza di fondi e ricerca di figure professionali (Educatori, Psicologi e Animatori) ci sono voluti 6 anni.

Nel 2014, nel mese di Giugno, si costituì legalmente la sopra menzionata Associazione, presieduta da Francesco Tamburrino. Il 16 giugno dello stesso anno parte il Primo Centro estivo in piscina. Il Centro venne inaugurato con la presenza della Prof.ssa Maria Serena Veggetti e delle autorità civili locali. Per Oppido Lucano, fu una grandissima novità, apprezzata da molti genitori. Gli iscritti furono una trentina di bambini, un buon numero per partire. Avevamo fatto una progettazione educativa, basata su attività ludico ricreative, attività manuali e attività sportive. La nostra giornata tipo venne così concepita: arrivo in struttura, attività fisica, vari giochi, attività in acqua (piscina), merenda e laboratori manuali. Tutte le attività erano coordinate da personale qualificato, e nulla veniva lasciato al caso, per esempio in acqua per chi non sapeva nuotare veniva fatto un piccolo corso, a volte bisognava fargli solo vincere la paura dell’acqua, si lavorava in questa direzione nella parte più bassa della piscina. L’età dei partecipanti andava dai 3 ai 10 anni, i partecipanti, in base all’età, venivano messi in piccoli gruppi, e le attività erano calibrate in base all’età. Il primo Centro estivo in piscina riscosse un notevole successo anche nei paesi limitrofi, come Cancellara, Genzano di Lucania e Tolve. Tra la fine di luglio e l’inizio di Agosto 2014 il Centro si chiuse, con una vasta domanda di adesioni per il 2015. Il Consiglio direttivo iniziava già a pensare e a lavorare per il 2015.

Le Istituzioni locali iniziarono a conoscerci, a fidarsi di noi, e per l’anno 2015 ci sostennero mettendo a disposizione una navetta che accompagnava e riprendeva i partecipanti al Centro, portandoli in struttura e riaccompanandoli a casa, questo per non gravare sulla disponibilità di tempo dei loro genitori, in quanto la struttura dista 7 km da Oppido Lucano.

Nel 2016, casualmente, mi venne presentato il Garante Regionale per l'infanzia, al quale chiesi un appuntamento che mi venne concesso. Lo incontrai nel suo ufficio, iniziammo a parlare, gli raccontai di questa giovane Associazione che avevo fondato, e delle nostre attività che stavamo portando avanti. Era Maggio 2016, gli anticipai che stavamo ultimando la progettazione del nuovo Campo Estivo, lui si mostrò interessato ed io cogliendo il suo interesse lo invitai a presenziare alla nuova apertura del Centro. L'apertura del terzo Campo Estivo "Makarenko" venne inaugurata dal Garante Regionale per l'infanzia. L'eco della nostra Associazione arrivò nelle scuole superiori, per il Progetto Alternanza Scuola-Lavoro, un progetto ministeriale, che prevedeva lo svolgimento di attività lavorativa presso enti, associazioni ecc. ecc. Il Liceo socio psicopedagogico di Genzano di Lucania ci mandò sei tirocinanti da formare. Tante furono le novità per quell'anno, tanto per cominciare gli iscritti furono 90. Ci fu l'introduzione dell'inno del Centro estivo, scritto con i ragazzi più grandi, intitolato: *VIVA IL CENTRO ESTIVO!* Dopo l'ingresso in struttura e la sistemazione di tutti, ci si metteva in cerchio e si cantava l'inno, ogni giorno. Fu l'anno dei laboratori di lingue straniere tenuti da una neolaureata in lingua inglese. Insomma al terzo anno eravamo cresciuti parecchio e alla fine dell'estate iniziò una trattativa con una importante Associazione che era molto interessata alle nostre attività. Si trattava e si tratta, della Consolidal, una grande organizzazione a livello nazionale, ad Ottobre i vertici parteciparono al Primo Convegno sulla Pedagogia di A. S. Makarenko, organizzato dall'Associazione Giocando si Impara e l'Associazione Makarenko italiana, fu l'occasione per conoscersi meglio e iniziare insieme un nuovo percorso, senza dimenticare le nostre basi.

Nel 2017 si affermò l'Associazione Consolidal sez. di Oppido Lucano, la presidenza per la seconda volta fu affidata a Francesco Tamburrino che insieme al neo direttivo si mise subito a lavoro per la progettazione del Campo estivo. In primis si pensa ad un cambio di struttura, per espletare nel miglior modo possibile le attività, e dare un tocco di novità. La struttura era più grande della precedente con spazi idonei per le varie attività. Le iscrizioni erano sempre in aumento, ma avevamo una regola ferrea: in un turno, che poteva contenere un numero limitato di bambini, per nessun motivo si lasciava entrare un bambino in più rispetto a quello stabilito. Questo per non perdere in nostro obiettivo: seguire bene ogni gruppo.

L'esplosione delle attività avvenne nel 2019, quando nella programmazione educativa riuscimmo ad inserire laboratori linguistici di lingua russa e inglese, tenuti da due Dottorande, madrelingua, presso l'Università "La Sapienza" di Roma, gli iscritti furono oltre 100 bambini. Inoltre in un paese vicino riuscimmo ad aprire un altro Campo Estivo. Anche qui innumerevoli attività ricreative, come per esempio il tiro con l'arco, che piaceva molto ai partecipanti. Fondamentali nello svolgimento di tutti i Campi estivi sono stati due "rituali" il gioco della ragnatela, che aveva la funzione di presentarsi a vicenda, e per dirla alla Makarenko, era l'input per far capire loro come poteva nascere un collettivo. Il gioco era molto semplice e veniva fatto con un gomitolo di lana che i bambini si passavano a vicenda per presentarsi e alla fine si formava con il filo del gomitolo una grossa ragnatela, che rappresentava il legame che doveva crearsi alla fine del percorso. Il secondo invece era la spiegazione

delle regole che bisognava rispettare per rimanere insieme agli altri. Molto importante era anche la responsabilità e il rispetto che i più grandi dovevano avere per i più piccoli, e nelle attività di escursione, dovevano prestare attenzione affinché nulla potesse accadergli.

Concludo dicendo che, con l'arrivo della pandemia abbiamo avuto periodi di stasi, ma come sostiene il nostro Anton Makarenko, la stasi deve essere sempre seguita da uno scoppio, e il direttivo è già al lavoro per il Campo Estivo "Makarenko" 2021!

Spero di avervi trasmesso tutta la nostra passione, professionalità e competenza che abbiamo nel nostro lavoro.

Chiudo ringraziando il Prof. Mettini per la sua disponibilità.

ВИМОГИ ДО СУЧАСНОЇ ЛЕКЦІЇ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Гриньов Р.С.
Аріель, Ізраїль*

Лекція – це особиста науково-педагогічна творчість викладача із розвитку наукових положень, визначення шляхів наукових досліджень, викладання результатів власної наукової діяльності. Лекція повинна активізувати та направляти мисленнєву діяльність студентів, формулювати їх світогляд, пробуджувати інтерес до навчальної дисципліни. Від якості лекцій у значній мірі залежить кінцева результативність оволодіння студентами навчального матеріалу, що, в свою чергу, потребує від лектора постійного підвищення наукового рівня викладання наукової дисципліни, систематичного контролю рівня зацікавленості та сприйняття студентами лекційних матеріалів. Лектор вищого навчального закладу – вчений, педагог, оратор та психолог в одній особі, який викладає наукову дисципліну з переконливих позицій, з характерною захопленістю. Аудиторія вимагає від лектора яскравого та змістовного викладання матеріалу, широкої ерудиції, логічності та послідовності аргументації, внутрішньої зацікавленості навчальним предметом, застосування допоміжних засобів (демонстраційні плакати, технічні засоби тощо), що загострює увагу, підсилює активність сприйняття, інтерес до навчального матеріалу, сприяє міцному запам'ятовуванню та, тим самим, значно підвищує педагогічну ефективність лекції.

Майстерність лектора полягає в тому, щоб задовольнити допитливий розум студентів, формувати систему компетенцій, знань, умінь та навичок, залучати їх до постійного самонавчання і самовдосконалення. Майстерність реалізації управління пізнавальною діяльністю студентів залежить від особистості педагога, його прагнення до постійного самовдосконалення. Формування педагогічної майстерності вузівського викладача пов'язане з постійним вдосконаленням наукового змісту і методики лекцій, нагромадження

досвіду проведення семінарів, практичних і лабораторних робіт. Для розвитку розмовної мови викладача необхідний аналіз мови видатних ораторів, збільшення активного запасу слів, вдосконалення вимови, уваги до мови свого предмету. Особливо важливим фактором формування педагогічної майстерності є активна діяльність викладача, вивчення ним педагогічної, психологічної, методичної літератури.

На вузівську лекцію в сучасних умовах накладають найрізноманітніші вимоги: вона повинна відзначатися змістовністю та ідейністю, логічністю і доказовістю, інформативністю (новизною інформації), виразністю (чіткістю мови), доступністю та використанням інтерактивних технологій. Лекція повинна розбудити та закріпити інтерес до науки, допомогти студенту зорієнтуватися у її проблемах, озброїти його фундаментальними знаннями. Іншими словами лекція повинна володіти не лише функцією інформативності (передача знань), але і навчити думати, отримувати знання, виховувати особисті якості студентів. Для кращих лекцій характерна чіткість їх структури, розкриття викладачем причинно-наслідкових зв'язків в тих чи інших явищах, фактах, процесах, відбір ілюстрацій, виділення і завершеність характеристик головного, повнота пояснень без перевантаження інформацією, обґрунтування шляхів і засобів теоретичного і практичного використання одержаних знань.

Цілі лекції – це її результати, тобто те, чого бажає досягти викладач: чого навчити, що виховати, дати більше нового матеріалу, поставити проблеми або намітити орієнтири для самостійного його вивчення студентами.

Вимоги, які стосуються наукового змісту лекцій, за умов значного навчального навантаження студентів мають повною мірою враховувати специфіку самостійного вивчення певного навчального предмета, а також особливості виробничої діяльності, рівень підготовки до засвоєння матеріалу, використання здобутих знань у професійній діяльності. В цьому полягає перша загальнодидактична вимога до побудови лекційного курсу з кожного предмета.

Друга загальнодидактична вимога – установа добре продуманої системи взаємин між викладачем і студентами. У ВНЗ ця система визначається метою й принципами навчання, її основні позиції в структурі викладання лекційного матеріалу такі: чітке і доступне викладення курсу; роз'яснення важкого для засвоєння матеріалу; створення атмосфери доброзичливості й вимогливості; поступове (від лекції до лекції) підвищення рівня наукового викладання, інтенсифікація пізнавальної діяльності студентів, розвиток їхньої активності й інтересу до предмета, який вони вивчають.

Третя загальнодидактична вимога – активізація пізнавальної діяльності студентів на основі принципу проблемності. Під час лекції викладач сам формулює проблему й сам її вирішує (або показує слухачам шляхи до самостійного її вирішення), а студенти подумки стежать за логікою думок викладача, навчаючись засобів поетапного розв'язання проблем.

Логічно-психологічними особливостями лекційного викладання є:

1. Лекція за своєю сутністю (а не за формою) – завжди діалог, а не монолог. «Вживаючись» в образ свого студента, лектор постійно дивиться на

речі з погляду аудиторії, враховуючи її настрій, рівень інформованості. Загалом лекція досягає своєї мети лише тоді, коли викладач ураховує специфіку аудиторії, у тому числі особливості майбутньої спеціалізації студентів.

2. Структура лекції є творчою справою кожного педагога. У будь-якій лекції завжди доцільно визначати частини. Вступ, як правило, є чітким, коротким, виразним викладом основних, початкових позицій. Висновки є коротким узагальненням, іноді ним стає яскрава цитата.

3. Викладач має підготувати конспект лекцій заздалегідь чітко за планом. Міжпредметні зв'язки – саме така позитивна тенденція спостерігається в сучасних лекційних курсах.

4. Психолого-педагогічними передумовами підвищення ефективності лекції є формування відповідної мотивації у студентів, ставлення студентів до лекцій; вміння розкривати цінність знань для слухачів з позицій практики, показувати студентам значущість лекційного курсу, розвивати в них звичку наполегливо й зосереджено працювати, зберігати високу довільну й мимовільну увагу; використовувати свої можливості і творчі здібності.

Орієнтований алгоритм лекції[^]

1. *Вступна частина.*

Вітання, настрої на сприйняття. Мотивація.

З метою забезпечення спадкоємності викладу дисципліни і формування цілісного уявлення про предмет акцентувати увагу студентів на основних моментах попередньої лекції.

2. *Повідомлення теми лекції.*

Актуалізувати зміст нової теми (значущість у професійній діяльності).

3. *Основна частина.*

План лекції. Перелік основних питань (до 5-6).

Виклад основного змісту лекції. Необхідність активізації уваги студентів (риторичні питання, зміна темпу викладу, голосова модуляція, емоційність, умисні «помилки» тощо).

4. *Прикінцева частина.*

Висновки з акцентом на ключових моментах теми лекції.

Питання до аудиторії із заохоченням для тих, хто відповідає.

Список необхідної літератури.

Організація самостійної роботи студентів.

5. *Підведення підсумків.*

Вивчення роботи вищих закладів освіти показує, що успіх підготовки спеціалістів вирішальним чином залежить від діяльності і якостей особи викладача.

К.Д. Ушинський писав, що мистецтво прекрасної розповіді у викладача зустрічається не часто, не тому, щоб це був великий дар природи, а тому, що і обдарованій людині необхідно багато попрацювати, щоб виробити в собі здатність педагогічної розповіді.

Список використаних джерел:

1. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. – 3-тє вид., доп. і переробл. – К.: СП Богданова А.М., 2008 – 376 с.
2. Методичні рекомендації до практичних занять з основ педагогічної майстерності : для студентів усіх спеціальностей [За ред. М. В. Гриньової] / ПНПУ імені В.Г. Короленка. – Вид. 6-тє, доп. – Полтава : ФОП Гаража М.Ф., 2020. – 143 с.

**УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ
ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КРИЗИ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА «ФАРМАК»)**

*Гриньова М.В.
Полтава, Україна*

Наявність висококваліфікованого персоналу – головна передумова успішного функціонування будь-якого підприємства. Навчання персоналу організації може здійснюватися у багатьох напрямках і багатьма сучасними методами. При цьому попередньо слід ретельно вивчити потреби підприємства і самого персоналу для правильного вибору методу навчання. Таким чином, розвиток персоналу є запорукою успішності підприємства. Саме тому топменеджмент і власники підприємств не повинні заощаджувати кошти на удосконалення наявної системи розвитку працівників. Слід пам'ятати, що здатність підприємства розвиватися швидше за своїх конкурентів є джерелом його соціально-економічних стратегічних переваг навіть в часи кризи.

Фармацевтична компанія АТ «Фармак» у 2019 році збільшила капітальні інвестиції на 14,5% порівняно з 2018 роком – до 714 млн грн, виручка компанії сягнула 6,542 млрд грн. Такі дані наведено в прес-релізі компанії за підсумками фінансової звітності, підготовленої за стандартами МСФЗ. Компанія повідомляє, що капінвестиції «Фармака» минулого року були спрямовані на будівництво нового виробництва рідких лікарських засобів, модернізацію та дооснащення наявних виробництв, завершення обладнання нового таблеткового виробництва, приведення виробничих потужностей у відповідність до вимог FDA. Окрім того, інвестиції були спрямовані на оновлення автопарку, проекти з енергозбереження, дооснащення лабораторного комплексу інноваційними приладами та пристроями, реалізацію ІТ-проектів для автоматизації багатьох бізнес-процесів, які необхідні на сучасному фармацевтичному виробництві. «Фармак» також розпочав проект з інтегрованого бізнес-планування (ІВР), який охопить усі основні процеси ланцюга планування (від попиту та постачання до оптимізації залишків) і сприятиме поліпшенню обіговості та скороченню фінансового циклу.

У компанії нагадують, що в 2019 році ЄБРР надав «Фармак» фінансування в розмірі EUR15 млн терміном на п'ять років. Ці кошти будуть спрямовані, зокрема, на розширення виробництва та модернізацію науково-дослідних лабораторій. У компанії також повідомляють, що згідно з консолідованою звітністю за 2019 рік обсяги експортного продажу становили 24,2% від загальної суми виручки. Продукцію «Фармак» купували у 28 країнах світу. Компанія залишається в трійці лідерів у Республіці Узбекистан і продовжує роботу на добре регульованих ринках. На сьогодні компанія співпрацює з партнерами з ЄС, Південно-Східної Азії, регіону MENA, Австралії, Нової Зеландії. Зокрема, в Європі вже зареєстровано 37 лікарських засобів і ще сім препаратів перебувають у процесі реєстрації.

АТ «Фармак» – лідер фармацевтичного ринку з часткою 5,9%. Компанія виробляє лікарські засоби в усіх 14 терапевтичних групах. Серед основних напрямів – протипростудні, ендокринологічні, гастроентерологічні, кардіологічні, неврологічні. Щороку «Фармак» виводить на ринок близько 20 нових ліків, і це складнокомпонентні, сучасні препарати. Нині в розробці близько 100 лікарських засобів. Компанія щорічно реінвестує в розвиток приблизно 95% прибутку. За останні п'ять років інвестиції «Фармак» у науково-технічний комплекс, виробниче обладнання, дослідницьку діяльність сягають 3,4 млрд грн. Щорічні інвестиції в наукові дослідження та розробки становлять близько \$15 млн.

Розширення виробництва за останні п'ять років дало змогу збільшити обсяг випуску продукції на 35%. У 2015 році «Фармак» відкрив власне виробництво субстанцій у місті Шостці (Сумська обл.) плановою потужністю 100 тонн на рік. Інвестиції в будівництво заводу з виробництва активних фармацевтичних інгредієнтів (АФІ) у Шостці сягнули \$40 млн, з них EUR 500 тис. пішли на сучасні очисні споруди. Приблизно 20% субстанцій для виробництва лікарських засобів «Фармак» власного виробництва. Загалом із 1995 року в модернізацію виробництва компанія інвестувала понад \$242 млн. У компанії працює п'ять новітніх лабораторій, власний лабораторно-технологічний комплекс R&D.

АТ «Фармак» – член Асоціації «Виробники ліків України» (АВЛУ). Як повідомлялося, виручка «Фармак» в 2018 році зросла на 8,8% порівняно з 2017 роком – до 6,6 млн грн. Капітальні інвестиції у 2018 році сягнули 623 млн грн., що на 30% більше, ніж у 2017 році.

У 2019 році «Фармак» зберіг чистий прибуток на рівні 1,056 млрд грн. Досліджуючи діяльність АТ «Фармак», нами було ґрунтовно визначено основні складові та ключові напрямки у сфері сталого розвитку діяльності компанії. Дослідження показало, що компанія веде цілеспрямовану політику з досягнення цілей професійного розвитку персоналу, проте вважаємо за необхідне запропонувати деякі напрями підвищення ефективності підприємства. А саме:

У АТ «Фармак» створено умови, де кожен може реалізувати свій професійний потенціал. Ми не залишаємо без уваги прагнення до розвитку і

кар'єрного зростання та належним чином цінуємо у людях ініціативність, компетентність та відповідальність. Навчання і розвиток в АТ «Фармак» проводиться внутрішнє навчання за різними напрямками діяльності. Триває співпраця з найкращими європейськими компаніями, які проводять навчання і запроваджують кращі фармацевтичні практики. Також фахівці постійно відвідують зовнішні навчальні заходи – семінари, курси, конференції, тренінги, і в Україні, і за кордоном.

У Компанії велика увага приділяється постійному навчанню та розвитку співробітників, у тому числі через участь у проєктах Компанії, наставництво та інші планові заходи.

1. Адаптація. У Компанії розроблено та впроваджено процес адаптації співробітників, мета якого допомогти максимально швидко адаптуватися до нового місця роботи та стати частиною команди. Кожному співробітнику на адаптаційний період ставляться цілі, за виконанням яких можна вважати, що адаптація завершилася.

За кожним співробітником у його перші робочі дні на новому місці закріплюється наставник, який допомагає адаптуватися в Компанії та пройти обов'язкове первинне навчання.

2. Навчання для менеджерів. Для реалізації системи розвитку менеджерів різних рівнів управління впроваджено модульні програми на основі Моделі управлінських компетенцій:

«Школа молодого керівника» – створена для молодшої керівної ланки (Junior Management). Охоплює новоприйнятих та переведених молодих керівників: майстрів, начальників виробничих дільниць, виробництв, секторів, малих лабораторій;

«Школа розвитку менеджерів» – спрямована на розвиток та навчання середньої керівної ланки (Middle Management). Зазвичай це начальники відділів та цехів;

«Школа лідерів» – спрямована на розвиток персоналу, включеного до кадрового резерву на позиції директорів.

3. Трансформація корпоративної культури АТ «Фармак».
У межах цього проєкту:

1) проведено діагностику стану існуючої корпоративної культури;
2) обрано вектор розвитку оновленої корпоративної культури, яка будуватиметься на довірі, взаємоповазі та залученості та яка дозволить підвищити ефективність співробітників у досягненні власних цілей і цілей Компанії;

3) розроблена Дорожня Карта «Культура Фармак 2020+» та розпочато роботу по 5-ти напрямках розвитку культури;

4) сформовано команду «Лідерів змін» з різних дирекцій, які залучені у процес роботи над культурою (20 осіб). За кожним з них закріплено свій напрям роботи з розвитку культури ;

5) описано правила та інструменти надання керівником зворотного зв'язку, розпочато проведення воркшопів для менеджерів Компанії ;

б) розроблено та узгоджено «Правила проведення ефективних зустрічей та нарад»;

7) описано правила комунікації та взаємодії на основі оновлених цінностей;

8) розпочато навчання «Формування ключових показників ефективності».

(КРІ) для співробітників та керівників. Проведено навчання новоприйнятих та переведених керівників ;

9) розроблено драфт кодексу корпоративної культури – Corporate Book.

Більше, ніж професіоналізм у межах програми Soft Skills Trainig Farmak було проведено воркшопи: «Майстерня наставництва», «Фінанси для нефінансистів», «Профілактика емоційного вигорання», «Ехсел для бізнесу», «Якісний зворотний зв'язок», «Рекрутніг та онбордінг для керівників» Бізнес-гра «Шлях на Захід».

Разом з тим, вважаємо за необхідне надати деякі пропозиції задля підвищення діяльності компанії Фармак. Обґрунтовано та запропоновано вибір методів діагностики організаційної культури АТ «Фармак»; запропоновано деякі концептуальні рекомендації щодо Нових бізнес-вимог, що з'явилися у зв'язку з COVID-19 викликів для АТ «Фармак» пов'язані з цим виклики та можливості для професійного розвитку персоналу досліджуваного підприємства.

Наші пропозиції можна описати цитатою Керол Стаббінгс, співкерівника глобальної практики PwC з кадрових і корпоративних питань: «Компанії повинні інвестувати у свій персонал. Ті компанії, які зробили це своїм пріоритетом, переживуть цю кризу і вийдуть із неї сильнішими. Головне – не професії, а люди, адже професії змінюватимуться або вже змінилися, коли компанії адаптувалися до ситуації, що склалася, а фокус має бути на результати для бізнесу і постійно коригуватися». Тобто компанії Фармак потрібно розвивати актуальні у кількох професійних областях універсальні навички, які готують співробітників до виконання будь-яких задач за будь-якої зміни обставин.

Список використаних джерел:

1. Управління професійною діяльністю : навч.-метод. посіб. / М.В. Гриньова, Н.В. Беляєва, Т.С. Грицька ; Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : ІОЦ ПДПУ, 2008. – 196 с.

2. Розвиток професійної культури майбутніх менеджерів управління проектами [Текст] : навчальний посібник / упоряд. Гриньов С.Я. ; Полт. нац. пед. у-т. імені В.Г. Короленка. – Полтава : ПП «Астроя», 2012. – 172 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОФЕСІЙНУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ

*Гриньова М.В., Дзябенко А.В.
Полтава, Україна*

Перехід до нових стандартів компетентнісно орієнтованої освіти, зумовлює реалізацію інноваційних підходів до професійної підготовки майбутнього вчителя біології. Саме компетентнісний зміст підготовки майбутнього вчителя біології виступає основою його професійного розвитку. Професійна підготовка майбутнього вчителя передбачає оволодіння загальнонауковими та професійними компетентностями, які забезпечують розвиток його професіоналізму.

Професійна компетентність учителя біології профільної школи – це багатокомпонентне інтегральне особистісне утворення, яке є основою для виконання ним професійних обов'язків у сучасних умовах профільної організації, навчання при різноманітності його форм, моделей, напрямів, профілів, рівня викладання та структури навчального предмета, орієнтації навчального процесу на професійне і соціальне самовизначення випускників.

Підготовка висококваліфікованих педагогічних кадрів для роботи в профільній школі. Цей процес здійснюється під час навчання бакалаврів і магістрів у вищих закладах освіти. Питання професійної та спеціально-методичної підготовки майбутніх учителів біології досліджували Н. Андреева, Л. Барна, О. Біда, Н. Баюрко, Т. Бондаренко, Т. Буяло, М. Гриньова, О. Іванців, Н. Мішук, Н. Калініченко, С. Люленко, І. Мороз, В. Оніпко, С. Рудишин, А. Степанюк, В. Танська, Л. Шаповал, В. Шулдика, О. Цуруль.

Питанню підготовки вчителів біології, формування складових їх професійної компетентності, присвячено дисертаційне дослідження І. Сотніченко [5]. У монографії В. Оніпко обґрунтовано методолого-теоретичні та організаційно-педагогічні засади підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін (хімії та біології) до роботи в профільній школі [1]. Науковий пошук К. Ліневич присвячений формуванню готовності майбутніх учителів біології до роботи з обдарованими учнями [4]. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів біології найбільш обґрунтовано в дисертаційному дослідженні Ю. Шапрана [2]. Проте проблеми підготовки як майбутнього, так і практикуючого вчителя біології старшої профільної школи, формування його професіоналізму залишаються вирішеними лише частково. Вітчизняні і зарубіжні дослідники визначають багатовимірність педагогічного явища професійної компетентності вчителя, наголошують на його багатокомпонентній структурі. Причому існують погляди, згідно з якими професійна компетентність розглядається як сукупність різних видів компетентностей. В. Ковальчук розглядає професійну компетентність учителя як «багатоаспектне інтегральне особистісне утворення,

яке включає широку професійну та загальну ерудицію, системну необхідність умінь, навичок і способів виконання професійних дій, сукупність професійно-цілісних ставлень та досвід дослідницької діяльності». Ми погоджуємося з поглядами вчених Ю. Шафрана та В. Ковальчука [3] щодо компонентів та різновидів компетенцій, котрі формуються на основі ключових та фахових компетентностей сучасного вчителя, проте розширюємо їх складову у зв'язку з переходом до профільного навчання на старшій ланці середньої школи та тенденцією до неперервної освіти педагога протягом життя.

Професійна компетентність учителя включає такі компоненти: мотиваційно-ціннісний (потреби, інтереси, цілі професійної діяльності), когнітивний (професійно значимі знання), діяльнісний (професійно необхідні уміння і навички) та особистісно-рефлексивний (значущі психологічні та соціальні якості особистості вчителя). Мотиваційно-цілісний компонент професійної компетентності вчителя профільної школи включає його потреби, мотиви діяльності, інтереси, ціннісні орієнтації, прагнення до професійного росту. Когнітивний (знанневий) компонент включає не лише фундаментальні наукові знання різних розділів біології, але і зміст навчальних програм предметів на рівні стандарту, академічному та профільному. Важливим є знання законодавчо-нормативних документів профільного навчання (законів, концепції, наказів МОНУ, Держстандарту, навчальних програм тощо); дидактики, інноваційних педагогічних технологій; вікової психології та фізіології учнів; методики викладання профільних, базових предметів, факультативів, курсів за вибором у класах різних профілів навчання.

Важливою складовою компетентності вчителя біології є реалізація практичного компонента навчальної програми (проведення екскурсій, дослідів, експериментів, організації лабораторних і практичних занять, практикумів); організація самостійної роботи учнів; володіння методологією науково-дослідницької, проектної, пошукової, еколого-натуралістичної роботи. Провідною метою профільного навчання є соціальне і професійне самовизначення учнів відповідно до їхніх інтересів, нахилів і здібностей. Тому вчителю профільної школи необхідно вміти здійснювати діагностико-прогностичну діяльність серед створювачів, професійну орієнтацію учнів та їх батьків, професійне консультування, знайомство з освітньою професійною структурою регіону, тенденціями ринку праці тощо. Особистісно-рефлексивний компонент професійної компетентності комунікативність, вміння налагоджувати стосунки з учнями, батьками, колегами, створювати позитивну психологічну атмосферу співпраці з учнями та ситуаціями успіху, співробітництво з колегами та обмін досвідом, відповідальність і наполегливість, толерантність і гуманізм.

Професійна підготовка студентів педвузу передбачає озброєння майбутніх вчителів не тільки теорією, а й методикою здійснення навчального процесу. Сучасна система педагогічних знань професійної підготовки вчителя біології включає провідні ідеї, поняття, закони, факти, які відображаються різні аспекти людської особистості, ефективність засвоєння яких, залежить від

пізнавальної та практико-орієнтованої діяльності студентів. Крім того, розуміння педагогічних теорій є органічною складовою педагогічного мислення майбутнього педагога. Професійну підготовку сучасного вчителя біології необхідно розглядати у площині набуття загальних і предметних знань, які становлять теоретичну основу майбутньої професійної діяльності та реалізації студентоцентризованих заходів, спрямованих на саморозвиток особистості.

Список використаних джерел:

1. Оніпко В.В. Професійна підготовка вчителя природничих дисциплін до роботи у профільній школі: [монографія] / В.В. Оніпко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. – 376 с.
2. Шапран Ю.П. Формування професійної компетентності майбутніх учителів біології : дис. доктора пед. наук: спец. 13.00.04 / Шапран Юрій Петрович – К., 2014. – 528 с.
3. Ковальчук В.А. Професійна підготовка майбутніх учителів до роботи в умовах варіативності освітньо-виховних систем: теорія, методика, практика: [монографія] / В.А. Ковальчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Я. Франка, 2016. – 461 с.
4. Ліневич К.А. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів біології до роботи з обдарованими учнями основної школи : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / К.А. Ліневич. – Черкаси, 2009. – 23 с.
5. Сотніченко І.І. Підготовка вчителів природничих дисциплін до профільного навчання старшокласників у системі підвищення кваліфікації: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / І.І. Сотніченко; Держав. вищий навч. заклад «Ун-т менеджменту освіти» АПН України. – К., 2009. – 20 с.

**МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ НА ПРИРОДНИЧОМУ ФАКУЛЬТЕТІ**

*Дяченко-Богун М.М.
Полтава, Україна*

Ефективність функціонування системи освіти та зростання соціальних вимог до навчальних закладів має потребу у висококваліфікованих спеціалістах, які здатні творчо підходити до організації навчально-виховного процесу та досягати високих якісних результатів. Модернізація системи професійної підготовки має бути спрямована не тільки на озброєння майбутніх спеціалістів найновішими знаннями з психології, педагогіки, різних методик, а й на підготовку до їх поглиблення, розширення, комплексного використання на практиці та на формування умінь і навичок самоосвіти, що повинно стати важливою рисою педагога. Саме на природничому факультеті ПНПУ імені В.Г. Короленка, майбутні вчителі мають можливість оволодівати загальними і спеціальними знаннями, що сприяє ефективній соціалізації особистості, у тому числі і її професійній спеціалізації і є надзвичайно актуальною сьогодні.

Так, при кафедрі педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна був обладнаний та відкритий Міжнародний та всеукраїнський макаренкознавчий центр. Центр входить до складу науково-дослідної частини Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, метою його діяльності є пропаганда педагогічної спадщини Антона Семеновича Макаренка, проведення наукових досліджень в галузі макаренкознавства, надання науково-консультаційних послуг культурно-освітнім установам, громадським організаціям, органам місцевого самоврядування, окремим особам, а також забезпечення умов для здійснення підготовки фахівців, у т.ч. фахівців вищої наукової кваліфікації. Одним із вагомих результатів діяльності Центра стало управління науковим інтернет-ресурсом «Макаренкіана», присвяченим життєдіяльності та творчому спадку А.С. Макаренка. Нині «Макаренкіана» утримує лідерські позиції серед аналогічних інтернет-ресурсів майже по всіх позиціях: кількості, оригінальності та різножанровості розміщених текстових матеріалів (на сьогодні їх 263 найменування); ґрунтовності і об'єктивності наукової біографії А.С. Макаренка; представленості закордонних публікацій; кількості, різноманітності, якості та оригінальності фотографій (нині їх 1977 шт.). Вперше в практиці створення подібних інтернет-ресурсів в «Макаренкіані» широко представлені унікальні, не відомі дослідникам архівні документи.

Також, колективом кафедри реалізовано проєкт педагогічно-меморіальної аудиторії-музею академіка І.А. Зязюна (керівник проєкту М.В. Гриньова). Музей створений у пам'ять корифея-ідейника кафедри педагогічної майстерності, ректора Полтавського педінституту Івана Андрійовича Зязюна та презентований громадськості, у тому числі через телерепортажі та інтернет-видання, під час роботи міжнародної науково-практичної конференції «Професійна свобода особистості у вимірах гуманістичної спадщини Антона Макаренка та Івана Зязюна». Музейна кімната є частиною аудиторного фонду університету, таким чином, до ознайомлення з фото-документальною експозицією мають змогу долучитися студенти та магістранти, як у ході спеціально організованих екскурсій, так і у межах навчально-виховного процесу. Аудиторія-музей спроектована як міжгалузевий науковий і навчальний центр, що головною своєю метою має пропаганду серед широкої освітянської громадськості та впровадження у навчально-виховний процес вищої школи концептуальних положень педагогічної інноватики академіка І.А. Зязюна. Функціональні параметри аудиторії-музею передбачають три напрями: екскурсійно-просвітницький, науково-методичний та навчально-методичний. Аудиторія-музей передусім орієнтована на створення організаційних моделей навчання як бакалаврів, так і магістрів – майбутніх освітніх менеджерів на засадах базових констант концепції педагогічної майстерності академіка І.А. Зязюна. Проєкт передбачає розробку методичних форм оптимального поєднання теоретико-практичної підготовки майбутнього керівника, формування його досвіду в галузі обраної професії та пропозицію цього авторського продукту навчальним закладам різних форм

власності та рівнів акредитації; вищим навчальним закладам та інститутам післядипломної педагогічної освіти, де ведеться професійна підготовка та перепідготовка за спеціальностями: «Управління навчальним закладом», «Управління проєктами», «Управління інноваційною діяльністю», «Державне управління освітою».

На кафедрі ботаніки, екології та методики навчання біології створено та функціонує: наукова лабораторія з біології; навчальна аудиторія для студентів з науковим гербарієм ПНПУ імені В.Г. Короленка; іменна бібліотека навчальної та методичної літератури Д.С. Щербини. Відкрито дві нових аудиторії з сучасним мультимедійними комплексами, електронним мікроскопом, екологічним аналізатором «Еквадор-Ф4» та лабораторними вагами.

Кафедра біології та основ здоров'я людини створила навчальний кабінет «Анатомії, фізіології та діагностики здоров'я людини», який обладнано такими приладами як: терези, зростомір, товстотний циркуль, сантиметрові стрічки, кистевий динамометр, спірометри, тонометр для опрацювання методик вимірювання рівня здоров'я. Кабінет «Фізичної реабілітації, масажу та лікувальної фізкультури» обладнаний спеціальними кушетками для масажу де на практичних заняттях під керівництвом доцента Новописьменного С.А., студенти мають можливість кожен особисто оволодіти сучасними методиками масажу. Під час проведення занять «Оздоровчі технології» старший викладач Коваль А.А. проводить заняття з йоги. У кабінеті «Фізіотерапії» проводяться сеанси ароматерапії (керівник старший викладач Бажан А.Г.) де під звуки весняного лісу або приємну заспокійливу музику студенти дихають ароматами меліси, м'яти, шавлії, евкаліпту та інших цілющих трав. Дана процедура покращує емоційний стан, заспокоює нерви та відновлює життєві сили після напруженого робочого дня, або під час екзаменаційної сесії. Кабінет «Методики навчання оздоровчих дисциплін» обладнано кушетками та такими приладами, як «Ампліпульс», «Діодинамік», «Денас – ПКМ» (електростимулятор поверхневий універсальний). Прилади «Ампліпульс», «Діодинамік» впливають на глибокі м'які тканини стимулюючи їх відновлення за рахунок покращення їх кровопостачання. «Денас – ПКМ» (електростимулятор поверхневий універсальний) призначений для стимуляції біологічно активних точок та зон. Створено нові лабораторії: музей-лабораторія історії кафедри біології та основ здоров'я людини та навчальну лабораторію масажу(гуртожиток №2). Музей-лабораторії створені за ініціативи декана природничого факультету, професора Гриньової М.В. та викладачів кафедри біології та основ здоров'я людини. Музей-лабораторії розпочали працювати в 2020 році. В музей-лабораторіях представлені експозиції, які висвітлюють історію кафедри розпочинаючи з 1937 року. Напрямки навчальної, наукової та навчально-методичної роботи кафедри. Представлені відомості про викладацький склад кафедри. В музей-лабораторіях проводяться тематичні лекції з метою професійної орієнтації випускників середніх шкіл та студентів, а також заняття студентів природничого факультету.

Кафедра хімії та методики викладання хімії також оновила список нових надходжень обладнання кафедри, а саме: поляриметр круговий WXG-4, нітратомір Н-405, магнітна мішалка РІВА-02, рН-метр AZ-86505, сушильна шафа СП-30С, центрифуга медична ОПн 3.02, інтерактивна дошка Yesvision, проектор Optoma, спектрофотометр ULAB, лабораторні електронні ваги AXIS, колбонагрівачі, ареометри, електроди лабораторні. А також придбано лабораторний посуд та хімічні реактиви. Це сприяє вдосконаленню навчально-методичного забезпечення кафедри та методики його використання, ефективного застосування сучасних технологій навчання, створенню системної роботи, яка забезпечує підвищення кваліфікаційного рівня майбутнього викладача хімії.

Ефективне підвищення професійної підготовки майбутніх фахівців, допомагає використати власний потенціал з максимальною віддачею, організувати підвищення майстерності викладачів факультету під час індивідуальної роботи, створити соціально-педагогічні умови для просвітницького інформування й активного розвитку інноваційних здібностей педагога. Професійне вдосконалення педагогів природничого факультету, забезпечує конкурентоздатність на ринку праці компетентного фахівця, який вільно володіє своєю професією і орієнтується у суміжних галузях діяльності, готовий до професійного зростання, соціальної мобільності, при цьому відбувається формування ціннісних орієнтирів педагога а також здібностей та можливостей до постійного розвитку власного творчого потенціалу.

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ЯК ДЖЕРЕЛО ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ А.С. МАКАРЕНКА

*Жданова-Неділько О.Г.
Полтава, Україна*

Особистість А.С. Макаренка – видатного педагога і настільки ж талановитого менеджера – вже понад століття приваблює своєю неординарністю спершу тих, хто мав щастя стати його вихованцем чи співробітником, а згодом – усе ширші кола педагогів, громадськості у нашій країні та за її межами. Інтерес до цієї людини, її практичного і наукового спадку мало залежить від соціального устрою, менталітету, географічного положення. Його ім'я сьогодні поєднує педагогів з усіх куточків планети.

Аналізуючи життя і діяльність А.С. Макаренка, можна виокремити безліч аспектів, вартих того, щоб бути занесеними до хрестоматій з педагогіки. На одному з них хотілося б зупинитися.

Макаренкознавцям відомо, як непросто починалося життя майбутнього генія педагогіки. Слабкий від народження, хворобливий, з дитинства залюблений у «інтелігентські» форми дозвілля, що не надто виграшно вирізняло його серед рухливих і жвавих ровесників-підлітків, хлопець мав усі

шанси залишитися аутсайдером, нікому не цікавим і зануреним у власні переживання. Проте, на наш погляд, цю людину варто особливо шанувати саме за те, що цього не сталося – не сталося з точністю до навпаки.

Можна припустити, що педагогічний дар Антона Семеновича, який блискуче проявився під час його роботи з неповнолітніми правопорушниками, шліфувався ним свого часу на самому собі, через тривалі пошуки чинників, які дозволили б не лише відчувати себе самодостатньою особистістю, а й стати таким для інших, отримати моральне право вести за собою і опанувати цей процес технічно. Бачиться за ним і напрацювання низки емпатійних прийомів, і дедалі досконаліше моделювання педагогічної взаємодії, коли людина підіймається від елементарного намагання «поставити себе на місце іншого» до вміння стати цим іншим, зрозуміти його відмітні якості і подивитися на світ його очима. А ще, відчувати, за яким лідером цей інший здатен піти.

Більшість фахівців у галузі педагогіки знають фразу А.С. Макаренка: «Я став справжнім майстром лише тоді, коли навчився говорити «Йди сюди» з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів у постановці обличчя, фігури, голосу» [1]. Проте не всі пам'ятають, що далі автор говорить: «І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або ж не відчує того, що потрібно». Отже, все було, і побоювання також, саме побоювання, а не гнів чи якісь інші емоції. Макаренкові можна повністю довіряти у вербалізації його переживань – він був не лише майстром педагогіки, але й чудовим майстром слова.

У цитованій праці «Про мій досвід», трохи вище за наведені речення, читаємо ще одну відому думку: «Педагогічна майстерність – зовсім не пуста справа. У педагогічних вищих цією майстерністю і не пахне. Там і не знають, що таке педагогічна майстерність. Ми маємо таке становище, коли цю майстерність кожен має право назвати кустарною, і правильно». Її не слід сприймати лише як критику існуючої на той час освітньої системи «зі сторони» – це серйозний висновок, обґрунтований зізнанням: «Я теж багато мучився з цим питанням, і тим більше мучився, що ніколи не вважав себе талановитим вихователем і, по совісті говорю, що не вважаю зараз, бо інакше мені не довелося б так багато працювати, помилятися і страждати» [1].

Постійна рефлексія, намагання знайти способи впливу на особистість (яка, часом, зовсім такого впливу не сприймає), що були б найбільш правильними і безвідмовними в тій чи іншій ситуації, і сьогодні окреслюють для багатьох педагогів болісний шлях, зійти з якого на одному з етапів – досить велика спокуса. Дуже шкода, що сьогодні в цілій низці вітчизняних педагогічних ЗВО перестали приділяти належну увагу вивченню курсу «Основи педагогічної майстерності», створеному на засадах науково узагальненого і інтерпретованого досвіду А.С. Макаренка та інших талановитих педагогів. Проте спостереження за тенденціями реформування вітчизняної школи дозволяють сподіватися, що напрацьовані в ході його створення та впровадження набутки незабаром знову отримають значний попит.

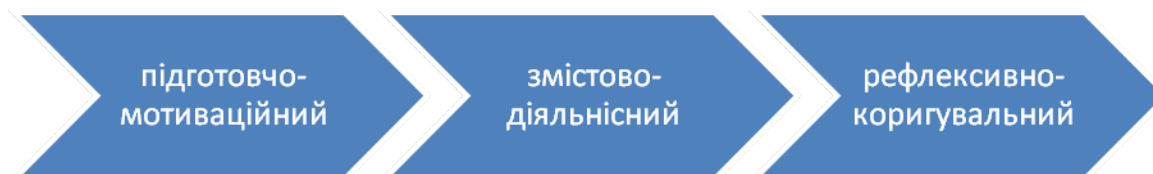
Список використаних джерел:

1. Макаренко А.С. О моём опыте [Эл. ресурс]. Режим доступа: http://az.lib.ru/m/makarenko_a_s/text_1938_o_moem_opyte.shtml

**ЕТАПИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ
МАГІСТРАНТІВ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ
«ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ»**

*Кононець Н.В.
Полтава, Україна*

Науково-педагогічна навчальна практика у системі підготовки магістрів з освітніх, педагогічних наук (галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, освітня програма «Педагогіка вищої школи») займає важливе місце у структурно-логічній схемі освітнього процесу. Ця практика організовується і проводиться у такі етапи: *підготовчо-мотиваційний, змістово-діяльнісний та рефлексивно-коригувальний (рис. 1).*

Рис. 1. Етапи науково-педагогічної навчальної практики

Реалізація зазначених етапів передбачає відповідне дидактичне забезпечення (використання дидактично доцільних форм, методів і засобів навчання).

Метою *підготовчо-мотиваційного етапу* науково-педагогічної навчальної практики є психолого-педагогічна підготовка студентів до її проходження в реальних умовах освітнього процесу обраного закладу освіти (вищої, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) освіти тощо), усвідомлення ними її значущості, формування позитивної мотивації, стимулювання професійно-педагогічного інтересу. Реалізація зазначеного етапу передбачає створення вже в аудиторних умовах на окремих етапах вивчення того чи іншого курсу освітньої програми «Педагогіка вищої школи» ситуацій, що можуть виникнути в реальній професійній діяльності під час проходження практики.

Основними організаційними формами навчання магістрантів освітньої програми «Педагогіка вищої школи» у ЗВО є лекція, практичне (семінарське) заняття, самостійна робота студентів. Ці форми навчання мають різні цілі й можливості для формування окремих компонентів інтегральної компетентності майбутнього викладача вищої школи, визначеної як «здатність розв'язувати

складні завдання та проблеми в галузі освітніх, педагогічних наук, професійній діяльності, в процесі навчання, що передбачає застосування відповідних освітніх, педагогічних інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог».

Під час лекцій йде вплив на когнітивний та особистісний компоненти. Таким чином у студентів формуються наукові знання про студента як об'єкта освітнього процесу (педагогіка вищої школи, психологія); методологічні та теоретичні знання основ дидактики, теорії й методики професійної освіти (дидактичні системи у вищій школі, педагогічний контроль у системі освіти, планування і організація навчального процесу у вищій школі, цифровізація освітнього процесу у вищій школі тощо); знання методик викладання окремих дисциплін вищої школи; знання методики виховної роботи (методика виховної роботи); знання традиційних та інноваційних педагогічних технологій; знання про сучасні джерела інформації та можливості їх використання в освітньому процесі. Поступово розвивається професійна спрямованість, особистісні професійно значущі якості, як-от: гуманістична спрямованість, професійно-педагогічний інтерес, індивідуальних стиль викладача тощо.

Практичні заняття повинні мати яскравий практико-орієнтований характер. На таких заняттях студенти моделюють ситуації, які можуть скластися під час реального заняття, моделюють діяльність викладача та студентів у різних обставинах, здійснюють розробку конкретних навчально-методичних ситуацій, дають їм оцінку як з боку викладача, так і з боку студента. Метою практичного заняття є формування у студентів методичних умінь та мінімального досвіду професійної діяльності, а отже відбувається вплив на розвиток процесуально-діяльнісного та особистісного компонентів інтегральної компетентності.

Досвід свідчить, що провідними видами діяльності на лекційних та практичних заняттях можуть бути активні методи навчання (проблемні лекції, інтерактивні лекції, тематичні дискусії, педагогічні ігрові вправи, аналіз конкретних ситуацій, імітаційні вправи, мікрозаняття (моделювання й проведення студентами фрагментів занять), рольові ігри, освітні проекти тощо).

Значна частина часу в навчальних планах відводиться на самостійну роботу студентів. Саме тому вона має великий вплив на формування всіх компонентів інтегральної компетентності магістрантів.

Особлива роль підготовчо-мотиваційного етапу належить безпосередньо організації практики. Із цією метою у ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» функціонує відділ професійно-практичної підготовки студентів (<http://puet.edu.ua/uk/praktychna-pidgotovka-ndc>), який спільно з викладачами-методистами контролює перед початком практики підготовленість баз практики та, за потреби, уживає відповідних заходів щодо поліпшення умов проходження практики до прибуття студентів-практикантів; забезпечує проведення всіх організаційних заходів перед від'їздом студентів на

практику: інструктажу про порядок проходження практики та з техніки безпеки, надання студентам-практикантам необхідних документів (направлення, програми, щоденник, календарний план, індивідуальне завдання, методичні рекомендації тощо); повідомляє студентів про систему звітності з практики, прийняту на кафедрі (подання письмового звіту, виконання кваліфікаційної роботи, зразок оформлення виконаного індивідуального завдання, підготовку доповіді, повідомлення, виступу тощо).

Метою **змістово-діяльнісного етапу** науково-педагогічної навчальної практики є поглиблення психолого-педагогічних, методичних знань та набуття досвіду їх творчого застосування в реальному освітньому процесі.

Погоджуючись з А. Вербицьким, переконані, що магістранти освітньої програми «Педагогіка вищої школи» під час практики мають пройти потужну контекстну підготовку, яка відбувається як процес руху їхньої діяльності «від навчальної діяльності академічного типу через квазіпрофесійну та навчально-професійну діяльність до власне професійної (науково-професійної)» (Вербицький, 2004).

Ґрунтуючись на засадах контекстного підходу (реалізація контекстного навчання), магістранти мають можливість перетворитися з об'єктів навчально-виховних впливів на діяльнісні суб'єкти, які не лише відтворюють набутий досвід, але й продукують щось нове: нові підходи, методики, освітні івенти, дидактичне забезпечення тощо. Із контекстним навчанням тісно пов'язана фахова практична підготовка, під час якої відбувається поглиблення професійних знань магістрантів та набуття ними початкового науково-педагогічного досвіду.

На цьому етапі основними видами діяльності магістрантів є: підготовка та проведення навчальних занять, виховних та інформаційно-просвітницьких івентів, освітніх проєктів, розробка дидактичного забезпечення й проєктування власних методик навчання, організація та проведення педагогічного експерименту у межах обраної теми магістерської дипломної роботи, участь у науковій роботі (науково-практичні конференції, семінари, підготовка й публікація тез доповідей тощо) як невід'ємного й важливого складника діяльності сучасного викладача вищої школи.

Рефлексивно-коригувальний етап науково-педагогічної навчальної практики ставить на меті аналіз і осмислення результатів практики, оцінку й самооцінку рівнів сформованості в магістрантів окремих складників інтегральної компетентності на основі рефлексії, пошук ефективних шляхів індивідуальної корекції подальшого професійного вдосконалення магістрантів як майбутніх викладачів вищої школи. Зазначений етап складається з двох складників: рефлексії та корекції. Досвід свідчить, що рефлексія та корекція впливає на професійну позицію студентів, позитивно-активне ставлення до професії, розвиток професійного інтересу, а також у процесі цих двох взаємопов'язаних елементів відбувається усунення виявлених магістрантами під час самоаналізу недоліків власної педагогічної діяльності. При цьому виявляється такий зв'язок: підвищення рівня професійної педагогічної

спрямованості особистості викликає і підвищення рівня професійної самооцінки, а отже і рефлексії.

Здійснення рефлексії вимагають вироблення вмінь міркувати, займатися самоспостереженням, самоаналізом, осмисленням, оцінкою передумов, умов і результатів власної діяльності, внутрішнього життя, вміння індивіда усвідомлювати те, як він сприймається іншими людьми, партнерами у спілкуванні. Педагогічна рефлексія – це не тільки здатність дати собі і своїм вчинкам відсторонену оцінку, але й зрозуміти, як тебе сприймають інші люди, перш за все ті, з ким магістрант-практикант взаємодіє в процесі педагогічного спілкування (Варбан, 1999).

Рефлексія може відбуватися як у процесі проходження практики, відразу після проведеного заняття чи виховного івенту під час обговорення, коли магістрант здійснює самоаналіз, так і на лекційних та практичних заняттях, круглих столах, конференціях, тренінгах, майстер-класах, коли магістранти та викладачі діляться досвідом та дають поради щодо покращення роботи. На завершальному етапі значний вплив здійснюється на розвиток особистісного компоненту інтегральної компетентності, а саме відбувається формування професійно значущих якостей майбутнього викладача вищої школи (емпатійність, гуманістична спрямованість, професійно-педагогічний інтерес, професійна мобільність, комунікабельність, гнучкість мислення та поведінки, педагогічний такт, толерантність, педагогічна майстерність тощо).

Отже, у процесі рефлексивно-коригувального етапу відбувається своєрідне підбиття підсумків процесу формування інтегральної компетентності, осмислення набутого теоретичного і методичного досвіду, вибір шляхів та способів підвищення рівня власної педагогічної майстерності й готовності до виконання професійних функцій викладача вищої школи (Kononets, Ilchenko, Mokliak, 2020).

Представлені етапи вважаємо обов'язковими для системного оволодіння магістрантами-практикантами всіма компонентами інтегральної компетентності. Формування інтегральної компетентності майбутніх викладачів вищої школи ми розглядаємо як цілеспрямований процес, який здійснюється на основі педагогічних умов, у результаті виконання яких магістрант набуває сукупності знань, умінь і навичок та особистісних якостей, які функціонуватимуть як здатність проєктувати, адаптувати, організовувати, вмотивовувати, досліджувати і контролювати навчально-пізнавальний, виховний, розвивальний аспекти освіти студентів, що і стане у наслідку сформованою інтегральною компетентністю.

Список використаних джерел:

1. Варбан М.Ю. Рефлексія професійного становлення в студентські роки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 1999. 18 с.
2. Вербицкий А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 80 с.

3. Kononets N., Ilchenko O., Mokliak V. Future teachers resource-based learning system: experience of higher education institutions in Poltava city, Ukraine. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*. July 2020. ISSN 1302-6488 Volume: 21 Number: 3 Article 14. P. 199–220.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ЛОГІКО-ПРОБЛЕМНИЙ АНАЛІЗ ЕВОЛЮЦІЇ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

*Куліш С.М.
Харків, Україна*

Ретроспективний логіко-проблемний аналіз еволюції Харківського університету протягом досліджуваного періоду показує, що навіть в умовах провінційного вищого навчального закладу професорсько-викладацький персонал до початку ХХ ст. за своїми науково-педагогічними характеристиками мало в чому поступався колегам зі столичних університетів. Але цей стан виявився можливим лише протягом невпинного шляху науково-методичних пошуків найбільш оптимальних варіантів формування професорсько-викладацької корпорації, поліпшення системи комплектування університету студентами, намагань забезпечити бінарний характер навчально-виховного процесу.

Враховуючи конкретні соціально-політичні, ідеологічні, економічні, правові й педагогічні умови, в яких відбувався процес поступу університету, можна виокремити в ньому наступні етапи: перший етап (1803–1835 рр.) – період офіційного рішення про відкриття Харківського університету і його діяльність, що мало чим суттєво відрізнялася від функціонуючих середніх навчальних закладів. У той же час колектив університету виконував досить багато функцій: не лише навчальну, науково-методичну, але й громадсько-просвітницьку, судово-поліцейську, освітньо-адміністративну та інші. Немало складнощів чекало університет при комплектуванні професорсько-викладацьких кадрів та студентів. За прикладом Московського університету, професуру запрошували з-за кордону – в основному з Німеччини, частково – Франції та Австрії.

Звичайно, іншого виходу на початку ХІХ ст. не існувало, адже Москва не могла поділитися викладацькими кадрами, бо їх там хронічно не вистачало з середини ХVІІІ ст. Наявність висококваліфікованих професорів та ад'юнктів, хоча вони й не володіли в основному російською мовою, створила бажану науково-педагогічну атмосферу, але водночас привела до цілої низки конфліктів та непорозумінь. Насамперед через те, що іноземні викладачі зростали в психологічно іншому середовищі, де навіть автократичні лідери поважали автономну юрисдикцію університетів. Їхня інтеграція як до складу міського бомонду, так і колективу колег-слов'ян часто ставала неможливою, тому вони, як правило, мали власне коло спілкування. Не дивно, що впродовж

1804–1818 рр. в університеті продовжувалися різного роду інтриги, боротьба самолюбств, амбіцій, протиріч між «німецькою» та «французькою», «слов'янською» та «іноземною» партіями. Порівняно з Московським та Казанським університетами набагато більше іноземних викладачів за перші 15 років виїхали з Харкова на Батьківщину. З іншого боку, випадок з примусовою висилкою Й.Б. Шада в грудні 1816 р. з Росії неможливо трактувати виключно результатом реакційної політики уряду. Скоріше це приватна історія, яка мала в основі гострі протиріччя між німецьким професором з неврівноваженим характером та представниками влади і професурою. Звичайно, для самого Й.Б. Шада це була трагедія, що спричинила втрату сім'ї і глибокий психологічний розлад.

Протиріччя в середовищі університетських професорів за межами Харкова часто сприймалися в перебільшено спотвореному вигляді. Тому вже після смерті 1 вересня 1832 р. проф. А.І. Стойковича його характеризували лише як «огидного скнару», що не відповідало дійсності.

Відомо, що тривалий час університети Російської імперії орієнтували студентів (згідно з настановами влади) на кар'єру у сфері державної служби більше, ніж на ниві освіти. Саме тому викладачі-слов'яни університету закидали іноземним професорам, що вони подавали слухачам «чисту науку», не готуючи до практичної чиновницької роботи. Певно, почуття недовіри до іноземних вчених стало однією з причин відмови на посаду з боку Вченої ради десяткам професорів, кандидатури котрих розглядалися в 1803–1807 рр.

Відкриття й подальше функціонування Харківського університету відбулося, як відомо, завдяки конкретній участі багатьох осіб, серед яких виділяється постать В.Н. Каразіна, хоча структура й система навчально-наукової роботи в університеті будувалася не за його принципами. У його проєкті 1802 р. створення університету не передбачалися корпоративні права для професорсько-викладацького складу, широка автономія, державне фінансування. Система державного контролю над усіма університетами бере свій початок з листопада 1802 р., коли всі доленосні рішення щодо них почали вирішувати особисто Олександр I і його радник проф. Г.Ф. Паррот, а не Комісія зі створення училищ.

Деякий час проблемним залишалося питання комплектації університету студентами. Орієнтація спершу на учнів духовних семінарій була цілком обґрунтованою, адже там вивчали логіку, метафізику, психологію, моральну філософію, ще з 1813 р. – історію філософії. Утім, духовна філософія майже не впливала на світську, бо в останній з 1805 р. відчувався сильний вплив німецької філософії.

Через значну популярність військової кар'єри на початку XIX ст. серед дворянства В.Н. Каразін планував мати в університеті чотирьох професорів і двох ад'юнктів військових наук, а також обов'язково викладати їх у гімназіях.

Протягом першої половини XIX ст. навчальні програми університету відзначалися загальнофілософською та загальнонауковою парадигмою.

Факультетські предмети викладалися через рік чи два (залежно від результатів перевірки отриманих знань) після прослуховування студентами загальнонаукових дисциплін. Головними були не природничі науки, а словесність; майже до початку 30-х рр. XIX ст. історія стародавнього Сходу, приміром, викладалася відповідно до біблейських традицій. Аналогічні процеси мали місце і в інших університетах: у Казанському поділ на факультети відбувся лише наприкінці 1812 р. Заняття в Київському університеті Св. Володимира протягом перших п'яти років теж проходили за шкільною системою, потім 10 років тривав перехідний період, що забезпечив дійсно науково-педагогічну спрямованість викладання.

Список використаних джерел:

1. Куліш С.М. Традиції та новації у процесі підготовки науково-педагогічних кадрів Харківського університету у XIX – на початку XX століття [Текст] : монографія / С.М. Куліш ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – 550 с.

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ ЯК ПЛАТФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ЙОГО ЦІЛІСНОГО РОЗВИТКУ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

*Кучерявий О.Г.
Київ, Україна*

У ціннісно-цільовій системі гуманістичних орієнтирів професійного становлення вчителя центральне місце займають такі потенційні детермінанти його цілісного розвитку, як професійна компетентність, педагогічний професіоналізм (майстерність професійної діяльності, професіоналізм особистості) і професійно-педагогічна культура. Цілісний розвиток учителя впродовж життя – *особистісний, професійний і професійно-культурний* – слід вважати стратегічно значущою для суспільства цінністю-ціллю реформування неперервної педагогічної освіти в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа».

Якість професійного становлення майбутнього педагога в університетах у розвивальному вимірі залежить від багатьох чинників, серед яких передують реальна державна підтримка цих особливих закладів вищої освіти (насамперед нормативно-правова, фінансова і матеріально-технічна). Проте ця якість є й похідною від удосконалення в них стратегії й тактики освітнього менеджменту, що вимагає реалізації цілісної сукупності завдань.

1. Розроблення й утвердження у статусі цінності вищого порядку концепції реалізації в педагогічному університеті акме-синергетичної парадигми підготовки майбутніх педагогів до цілісного саморозвитку на студентській лаві й професійному бутті. Стрижнем такої концепції має бути

визначення чітких цільових орієнтирів формування у студентів морального, психологічного і практичного компонентів відповідної готовності, принципів організації діяльності колективу за напрямом досягнення поставлених цілей. Важливим складником концепції є й сукупність ключових ідей щодо досягнення інноваційних змін у цілях, змісті і технологіях професійно-педагогічної підготовки вчителя в аспектах посилення її особистісно і професійно-розвивальної спрямованості, відповідності культуротворчим потребам України у духовно багатих педагогах-майстрах, здатних до самотворчості (професійної самоосвіти і самовиховання) і професійної творчості як провідних засобів цілісного саморозвитку впродовж життя. При цьому є прямий сенс спиратися й на розроблені ще в 2011 році І. Зязюном і В. Андрущенко «Концептуальні підходи до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні» [3].

2. *Створення цільової програми модернізації підготовки вчителя як компетентного суб'єкта власного цілісного розвитку на основі самотворчості і професійної творчості.* По-перше, така цільова програма повинна бути адекватною спроектованій і затвердженій в університеті відповідній концепції. По-друге, вона може будуватися на еталонній програмі стратегічних цінностей-цілей докорінного оновлення педагогічної освітньої галузі (її складники: «Стратегічні цінності – цілі функціонування педагогічної освіти як системного утворення на якісному рівні у вимірах потреб суспільства у націєтворчості й неперервному сталому розвитку»; «Стратегічні цінності – цілі педагогічної освіти в особистісному вимірі») [4, с. 93-97].

Нові цілі професійної підготовки вчителя передусім необхідно пов'язати з такими змінами у її змісті, що стосуються ефективного виконання ним двох основних груп функцій: 1) культурозберігаючої й культуро-розвивальної; культуротрансляційної й культуровідтворювальної; 2) особистісно-розвивальної; професійно-розвивальної; забезпечення розвитку професійно-педагогічної культури. В аспекті обраної теми у змісті фахової освіти майбутнього вчителя, як мінімум, повинні з'явитися знання про: а) аксіосфери педагогічної компетентності й педагогічного професіоналізму, аксіом-культуросферу професійно-педагогічної культури та моделі двох останніх з названих феноменів; парадигмальну концептуальну модель особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку вчителя; теоретичні основи професійної самоосвіти і самовиховання, організації педагогічної творчості; б) способи й особливості проектування «Я-концепції особистісного, професійного і професійно-культурного розвитку», розроблення цільової програми її реалізації засобами самотворчості й професійної творчості; в) досвід професійної самоосвіти і самовиховання в цілях опанування професійною компетентністю як підваленою подальшого саморуку до вершин професійної зрілості.

Тобто на черзі денній введення у зміст професійної підготовки вчителя спецкурсів: «Професійні самоосвіта і самовиховання у вищій школі й педагогічній діяльності» та «Цілісний розвиток і саморозвиток учителя впродовж життя» (варіант: «Кар'єрне зростання вчителя у цілісному вимірі»).

3. Активізація в університетах процесу створення інноваційних технологій підготовки майбутнього вчителя як засобів його особистісного й професійного розвитку і саморозвитку. Розв'язання цього завдання вимагає насамперед підвищення компетентності управлінського і викладацького складу університетів в питаннях кар'єрного зростання вчителя та його організації, суголосності роботи у цьому напрямі вчених рад, науково-методичної ради і кафедр усіх підрозділів. Особлива увага приділяється при цьому пріоритетним напрямам самоосвіти викладацьких кадрів. Створення викладачами відповідних інноваційних технологій (зокрема, інформаційно-комунікаційних, що розраховані і на дистанційне навчання в умовах пандемії, а також одухотворених і опочуттєвлених) має бути й предметом їх науково-дослідної роботи, а також наукових розвідок майбутніх магістрів.

Список використаних джерел:

1. Дубасенюк О.А. Професійно-педагогічна освіта: методологія, теорія, практика: монографія / О.А. Дубасенюк. – Т. 1. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 400 с.
2. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія / І.А. Зязюн. – Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 608с.
4. Концептуальні підходи до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні / уклад. Віктор Андрущенко, Іван Зязюн, Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; Асоціація ректорів пед. університетів України, 2011. – 16 с.
5. Кучерявий О.Г. Якість педагогічної освіти України: тенденції і перспективи: навч. посібник / О.Г. Кучерявий. – К.: Талком, 2019. – 192 с.

ОСОБИСТІТЬ ЛІДЕРА-ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА У НОВИХ РЕАЛІЯХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Нестуля С.І.
Полтава, Україна*

Нині освітній простір перебуває у постійній динаміці і ніщо не може бути визначеним, усталеним і незмінним. За останні роки у вітчизняному освітньому просторі фіксуються зміни, які вимагають від керівників закладів вищої освіти (ЗВО), освітніх менеджерів нових дій, прийняття ефективних управлінських рішень: зміни на законодавчому рівні; потреби сучасного ринку праці у висококваліфікованих фахівцях різних галузей; нові вимоги до особистості й професійної компетентності фахівців, які мають бути здатні до швидких змін; пандемія, яка спонукала до переходу на дистанційний освітній процес, організація цього процесу на високому рівні; необхідність підвищення якості освітніх послуг тощо. Усе це обумовило перехід до нової парадигми

сприйняття і розуміння світу, зокрема, організації освітнього простору у ЗВО. Кращі із лідерів-освітніх менеджерів, визнаючи неминучість нової змінної реальності, не впадають в паніку, не відступають перед кризами, а бачать в цих змінах джерело енергії і самооновлення. Стара, усталена установка, або стара парадигма стверджувала тезу, що світ стабільний, зокрема, й освітня система досить стабільна, нова світова реальність стверджує, що стабільність – це міф, адже де немає змін, там немає життя, прогресу, розвитку. Постійна динаміка зовнішнього середовища навчила мудрих лідерів-керівників ЗВО ініціювати зміни всередині освітнього закладу, щоб просувати оточуючих (студентів, науково-педагогічних кадрів) вперед. Сьогоднішнім лідерам-освітнім менеджерам вже не доводиться розраховувати на стабільність, вони мусять бути готовими до постійних змін і готовності застосування кризового менеджменту.

Варто зазначити, що стара парадигма стверджує, що лідер має контролювати організацію і процеси, які в ній відбуваються, але нова парадигма стверджує, що опиратися на контроль і жорсткість сьогодні менш ефективно, ніж мотивувати [1; 2].

Лідери-освітні менеджери, які діють у світлі нової парадигми, відсувають на другий план особистісні інтереси. Їх підхід базується на задоволенні потреб студентів та науково-педагогічних працівників ЗВО, загалом усіх, хто забезпечує функціонування освітнього процесу в освітній установі. Вони просять, щоб працівники в першу чергу думали про оточуючих. Дуже важливо, на їхню думку, перед кожним вчинком не запитувати себе «А що з цього буду мати я». Егоїзм, вони переконані, шкодить ключовому принципу успіху – принципу допомоги оточуючим. Спостереження і аналіз того, що стоїть за успіхом людей, які багато чого досягли у своєму житті, дозволяє вивести певну закономірність. По-перше, ці люди думають про інших, тому, що добре ставляться до себе. Потім, можливо, підкорюючи свої егоїстичні мотиви більш важливим бути корисним, вони успішно здійснюють ті життєві програми, які собі обрали. Тому сьогодні на зміну егоцентричним лідерам-керівникам ЗВО приходять лідери, які ставлять більш високі загальнолюдські цілі, розуміючи, що репутація створюється роками, втрачається ж вона за кілька годин.

Для успішності сучасного лідера-освітнього менеджера важливо звертатися до позиції Дж. Коллінза, автора праці «Від хорошого, до великого», який описує лідерів нової парадигми, називаючи їх лідерами «п'ятого рівня». Такі лідери, пояснюючи успіх своєї організації, посилаються завжди на роботу співробітників, скромно замовчуючи про себе. Не дивлячись на власну особисту скромність, вони вкрай амбітні щодо роботи організації в цілому. У цьому сенсі вони прагнуть досягти високих довготривалих результатів. Лідери нової парадигми відрізняються не героїзмом, а скромністю, вони створюють навколо себе нові організації з багатьма лідерами, такі виховують нових лідерів, формують корпоративну культуру, прагнучи в повній мірі розкрити потенціал своїх співробітників [2].

Підкреслимо, що сьогодні безліч факторів, таких як глобалізація, інтеграція вітчизняної вищої освіти у світовий освітній простір, автономія ЗВО, розвиток електронного навчання, необхідність упровадження педагогічних інновацій, розробки нових моделей сучасної вищої освіти, вимагають адаптації освітян до нових умов праці. Нові реалії сучасного світу й організації вищої освіти вимагають від лідерів-освітніх менеджерів нових якостей: готовності до змін та використання кризового менеджменту, замість впевненості у стабільності; вміння делегувати свої владні повноваження, замість зациклення на жорсткому контролі; бути готовими до співпраці і співробітництва, замість постійної, часто виснажливої конкурентної боротьби; враховувати різноманітність сучасного світу, замість звичної установки до одноманітності; ставити перед собою і послідовниками більш високі цілі замість зосередженні на своїй егоцентричності; пам'ятати, що омріяний усіма лідер-керівник – це скромна людина, яка допомагає утвердитися іншим, бо шлях до лідерства – це не індивідуальна стежка, якою людина може пройти сама, а дорога, яка існує лише в просторі взаємовідносин з іншими людьми, які можуть стати вірними послідовниками.

Список використаних джерел:

1. Нестуля С.І. Дидактичні засади формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2019. 799 с.
2. Нестуля С.І., Нестуля О.О. Основи лідерства. Наукові концепції (середина ХХ – початок ХХІ ст.) : навч. посіб. Полтава : ПУЕТ, 2016. 375 с.

**ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
ПРИРОДНИЧИХ НАУК**

***Онiнко В.В.
Полтава, Україна***

Сучасна вища професійна освіта потребує реформ, що дозволяють забезпечити набуття здобувачами вищої освіти соціальних навичок (soft skills), які відповідають цілям та результатам навчання. Увага науковців направлено на вивчення проблеми формування м'яких навичок у майбутніх вчителів. Актуальність даної проблеми продиктована також і існуючими сьогодні викликами соціуму, економіки, професійної сфери, які змушують гостро звучати проблему комунікації професійної, соціальної та міжособистісної (Длугунович, 2014). Важливим представляється і необхідність формування і розвитку soft skills педагогічних кадрів як умова успішного формування м'яких навичок майбутніх учителів.

На нашу думку важливим і необхідним в реалізації розуміння, що до soft skills майбутнього вчителя природничих наук відносяться такі соціально-

комунікативні навички, як уміння працювати в команді, здатність здійснювати посередницькі функції, уміння здійснювати продуктивну і ефективну комунікацію. Виходячи з цього підходу, варто розібратися, які особливості притаманні комунікативним навичкам, що містить комунікативна компетентність, яку також відносять до *soft skills*.

Аналіз реальних педагогічних ситуацій дає уявлення, що в процесі навчання у студентів педагогічних вишів формується установка на якісне виконання професійних завдань, без уваги до важливості комунікативної компетентності в майбутній професії. Однак ключовим компонентом професійної підготовки майбутніх учителів, на думку багатьох дослідників і освітян, є сформована професійно-комунікативна компетентність. Вона являє собою здатність до встановлення ефективної взаємодії з суб'єктами навчання.

Загальні підходи, які існують в сучасній літературі, визначають комунікативну компетентність в якості одного з провідних показників оцінки кадрів в будь-якій професійній області (Коваль, 2015). Особливе значення цей показник набуває для професій системи «людина – людина», до яких відноситься широкий спектр педагогічних спеціальностей. Комунікативну компетентність майбутнього вчителя сьогодні можна розглядати як метакомпетентність, оскільки взаємодія людей, їх взаємини, взаєморозуміння, визначаються і забезпечують вектори на рішення нових завдань, готовністю існувати в нових умовах, умінням узагальнювати і орієнтуватися на особистість учня. У діяльності майбутнього вчителя її пов'язують з такими професійно важливими якостями, як гуманність, відповідальність, толерантність, емпатійність, діалогічність тощо.

Перед сучасною професійною освітою сьогодні стоїть важливе завдання сформувати загальнокультурні компетентності, які зараховують до м'яких навичок: здатність і готовність до діяльності і спілкування, до соціальної взаємодії з суспільством, спільнотою, колективом, сім'єю, друзями, партнерами, до співпраці і вирішення конфліктів, до толерантності, соціальної мобільності; готовність до самостійної, індивідуальної роботи, здатність до самовдосконалення, саморегулювання, самореалізації; володіння культурою мислення, здатність до критичного сприйняття інформації, логічному аналізу і синтезу. Формування цих компетентностей має нагальну потребу для майбутнього вчителя природничих наук, оскільки саме вони готують учнів профільної школи до професійної діяльності. Виходячи з того, що навчання двосторонній процес і, відповідно, придбання, формування і розвиток компетентностей також носить двосторонній характер. Учень набуває, освоює нові життєві навички, а саме *soft skills* або удосконалює вже наявні. Вчитель, як безпосередній організатор і учасник цих процесів, безсумнівно, повинен в першу чергу мати формуються м'якими навичками і, звичайно, удосконалювати їх (Ткачук 2016).

Освітнями обговорюються питання використання потенціалу соціально-гуманітарних наук у формуванні м'яких навичок студентів педагогічних вишів. *Soft skills* – м'які навички, це навички, які дозволяють ефективно і гармонійно взаємодіяти з іншими людьми (Berglund, Heintz, 2014). Вони включають

універсальні і загальнокультурні компетентності сучасного конкурентоспроможного члена суспільства, фахівця. Найбільш часто згадуються: комунікативність, емоційний інтелект, перцептивні навички, вміння створювати команду, вміння приймати рішення.

Важливим складником професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук є формування навичок соціальної взаємодії та міжособистісного спілкування, що сприяють становленню професіоналів-лідерів у педагогічній галузі. Зміст навчальних дисциплін – Педагогіка вищої школи; Психологія вищої школи; Менеджмент загальноосвітніх навчальних закладів; Іноземна мова у професійній діяльності; Інноваційні технології навчання природничих наук, Методика навчання у старшій і вищій школі – дозволяє формувати не лише фахові компетентності, але й соціальні навички (soft skills), серед яких: здатність до колективних дій та організації взаємодії в колективі; знання основних способів і засобів міжособистісної комунікації, стилів мовлення, практичний досвід комунікації різними мовами в галузі природничих наук; вміння постійно збагачувати власне мовлення, застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності; займати активну життєву позицію та розвивати лідерські якості; вміння виробляти власну стратегію і тактику професійної поведінки, діяльності з урахуванням інтересів колективу, навички роботи в команді. Під час викладання дисциплін викладачі використовують серед іншого «контекст-практики», що імітують умови, які виникають під час професійної діяльності вчителів, метод проєктів, який сприяє виробленню незалежності мислення студентів та забезпечує об'єктивне вивчення проблем, які вимагають оцінки; перегляд відеороликів і відеотренінгів, відеоматеріалів із колективним їх обговоренням, використанням інтерактивних вправ покращують запам'ятовування матеріалів і підвищують мотивацію до навчання, розвиток навичок індивідуального й колективного спілкування. На практичних заняттях студенти беруть участь у групових дискусіях на актуальні професійні теми де самі студенти формулюють докази, обґрунтування принципів і підходів. Для того, щоб обговорення було успішним, попередньо визначаються правила, з якими ознайомлюються всі учасники. Модератор дискусії уважно слідкує за поведінкою учасників, фіксує порушення правил чи відхилення від правильного перебігу обговорення, коригує проведення дискусії. Серед тем для дискусії слід обирати ті, які є актуальними, пов'язаними з матеріалом, що вивчається, і дозволяють студентам максимально повно використовувати особистий практичний досвід. Саме групові обговорення питань забезпечують можливості для зворотного зв'язку, практичного досвіду і мотивації студентської аудиторії і дозволяє сформувати комунікативних навичок майбутніх учителів. Моделювання наукової конференції, передбачає ретельну і ґрунтовну розробку теми, тривалу підготовку і високий науково-теоретичний рівень доповідей, сприяє виробленню навичок дослідницької роботи і служать стимулом для розвитку професійного спілкування. До методів активного формування «м'яких» навичок, зокрема навичок міжособистісного спілкування, належать ділові ігри, які моделюють створення близьких до реальних ситуацій, зокрема педагогічної ситуації, консультування учнів, проведення батьківських

зборів, обговорення відкритого заняття тощо. Перевагами ділових ігор є виконання певних ролей із наступним обговоренням та аналізом, що дозволяє зрозуміти мотиви поведінки учасників гри і визначити допущені у процесі помилки. Слід зазначити, що в діловій грі навчання відбувається у процесі спільної діяльності. Кожен розв'язує своє завдання і виконує свою роль. Спілкування в діловій грі – це не тільки спільне засвоєння професійних знань, але й імітація комунікації людей у процесі роботи, це навчання спільній діяльності, умінням і навичкам співпраці. Перевагами такого виду занять є максимальне наближення навчання до реальної практичної діяльності фахівців даної галузі, а також, що не менш важливо, застосування теоретичних знань на практиці; розвиток логічного мислення, здатність швидко та адекватно реагувати на поставлені питання, удосконалення мовлення, уміння спілкуватися в колективі, формування усвідомлення належності до певного колективу, групи, що допомагає навчитися контролювати емоції, виявляти повагу до думки інших, навчає поважати членів колективу тощо.

Таким чином, вивчаючи проблему формування і розвитку soft skills у майбутніх учителів природничих наук, визначаємо як умову ефективності реалізації формування універсальних, загальнокультурних компетентностей, вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців.

Список використаних джерел:

1. Длугунович Н.А. (2014) Soft skills як необхідна складова підготовки IT-фахівців. *Вісник Хмельницького національного університету*, 6, 219. (с. 239-242)
2. Коваль К.О. (2015) Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливіших чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного університету*. 2. (с. 162-167).
3. Ткачук І.І. (2016). Формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх. (дис... канд. пед. наук). Київ. 298 с.
4. Berglund A., Heintz F. (2014) Integrating Soft Skills into Engineering Education for Increased Student Throughput and more Professional Engineers. LTHs 8:e Pedagogiska Inspirationskonferens, 17 december, Linköping University, Sweden – 2014. Retrieved from https://www.lth.se/fileadmin/lth/genombrottet/konferens2014/11_Berglund_Heintz.pdf.

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ А.С. МАКАРЕНКА У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

*Сайко Н.О.
Полтава, Україна*

Педагогічна спадщина А.С. Макаренка викликає безперервну наукову полеміку, зіставляючи його погляди, дії, прийняті рішення з сучасністю. Багато зараз ми чуємо критики у бік А.С. Макаренка, про те, що і використовував дитячу працю, і застосовував фізичні покарання, і про те, що вкрав дитинство у дітей тощо. Однак, щоб зрозуміти людину, потрібно проаналізувати за яких

умов були прийняті ті чи інші рішення і можливо саме вони були правильними і ефективними.

Згадується початок заснування колонії імені М. Горького в с. Ковалівка (під Полтавою). Антон Макаренко приїхав на пустир – в лісі галявина, гектарів 40. В стороні було п'ять геометрично правильних цегляних будівель, це і була колонія для правопорушників [1]. Уявімо собі, що зараз хтось із нас потрапить в таку ситуацію із завданням «Побудувати колонію» та ще і організувати її успішну діяльність. Однак А.С. Макаренко не розгубився і почав будівництво. Це говорить про його силу духу, вміння виживати у будь-якій ситуації, а ще, що є дуже важливим, не втратити людяність і повагу до себе. Слід зауважити, що і категорія дітей, з якими жив і працював А.С. Макаренко досить специфічна – це діти, які покинуті своїми батьками, суспільством, які зневірилися у можливість нормальних людських взаємостосунків, вони звикли бути голодними, потерпати від холоду. А.С. Макаренко постійно підтримував обездолених дітей, своїми виступами привертая увагу суспільства щодо їх проблем. Так, у 1926 році А.С. Макаренко виступив з доповіддю «Організація виховання важкого дитинства» на Всеукраїнській конференції дитячих городків [3].

Він зміг забезпечити дітям відчуття затишку, тепла, психологічного захисту від усіх негараздів, а також привчити до праці і нормальних шляхів заробляння ресурсів для життя. З першого погляду це, особливо зараз, виглядає як використання дитячої праці, але ще раз підкреслюємо щодо специфічності даної категорії дітей – це «діти вулиці». Вони вже звикли здобувати собі ресурси на життя, в основному крадіжками, обманом, жебракуванням. Антону Макаренку залишалось лише повернути у правильне русло життя дітей, показати, що праведна праця відкриває можливості і забезпечує свободу, повагу особистості, оскільки не треба переховуватися, брехати, терпіти утиски. Особливу увагу А.С. Макаренко приділяв розвитку творчих здібностей дітей, відшукуючи таланти у приймальниках-розподільниках, організовуючи для них конкурси, олімпіади, він знав репертуар своїх вихованців напам'ять.

У творах А.С. Макаренко міститься програма вивчення розвитку сутнісних сил людської особистості, де значна увага приділяється вихованню у колективі. Колектив у досвіді А.С. Макаренко був необхідною умовою найбільш повного розвитку здібностей і свободи особи. Для дітей підліткового віку найбільш значимим є визнання його референтною групою. Для цього А.С. Макаренко використовував суспільну думку як одну з форм впливу на вихованців та як засіб зміни спрямованості домагання на визнання вихованців. А.С. Макаренко розробив теорію дитячого колективу, розкрив основні його ознаки (наявність спільної соціально цінної мети; спільної діяльності, спрямованої на досягнення цієї мети; відносини відповідальної залежності; наявність органів самоврядування); визначив стадії його розвитку, шляхи формування і методик використання виховних можливостей колективу. Згідно з вченням А.С. Макаренка, характерними ознаками стилю життя і діяльності дитячого колективу є: мажор, почуття власної гідності, здатність до

орієнтування, почуття захищеності, здатність до гальмування, звичка поступатися товаришеві, єдність колективу.

Значне місце в педагогічній царині займають педагогічні ідеї виховання А.С. Макаренка. «Ваша власна поведінка, – писав А.С. Макаренко, звертаючись до батьків, – вирішальна річ. Не думайте, що ви виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте, або повчаєте її, або наказуєте їй. Ви виховуєте її в кожен момент вашого життя, навіть тоді, коли вас немає вдома. Як ви одягаєтеся, як ви розмовляєте з іншими людьми і про інших людей, як ви радієте або сумуєте – все це має для дитини велике значення». Сім'я є моделлю суспільства на конкретному історичному етапі розвитку, відображає його моральні та духовні особливості [2].

Отже педагогічна спадщина А.С. Макаренка не втратила актуальності і зараз. Особливо цінним є його досвід у роботі з такими категоріями дітей, як «діти-вулиці», педагогічно занедбані, важковиховувані. Завданням сучасної педагогіки є адаптувати та вдало використати досвід А.С. Макаренка, а не забути його.

Список використаних джерел:

1. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. Режим доступа: https://librebook.me/pedagogicheskaja_poema/vol1/1
2. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – С. 68–69.
3. Спадщина А.С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності: До 120-річчя від дня народження: Біобібліографічний покажчик / Укл.: З.М. Горова, І.В. Сенча, О.І. Борисенко; Худож. оформл.: І.В. Сенча. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. – 104 с.

ДІАЛОГІЧНА НАВЧАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

*Семеновська Л.А.
Полтава, Україна
Кікто С.М.
Київ, Україна*

Актуальність проблеми зумовлюється необхідністю вдосконалення освітнього процесу з врахуванням новітніх і традиційних підходів, які мають фундаментальне підґрунтя. Передумовою реалізації означених завдань виступає забезпечення діалогічного характеру взаємодії між учнем/студентом і вчителем/викладачем. Науковою думкою накопичено значний обсяг загальнодидактичних надбань щодо цього питання: філософські основи міжособистісної взаємодії студіювали (В. Андрущенко, С. Артур, М. Бахтін, В. Біблер, О. Бодальов, В. Кемеров, В. Кремень та ін.), евристична сутність навчальної взаємодії (І. Бех, А. Бойко, С. Гончаренко, В. Кан-Калик,

В. Сухомлинський та ін.), поняття і структура педагогічної комунікації (Н. Бутенко, М. Заброцький, С. Левченко та ін.), формування комунікативної культури педагога (Н. Волкова, Т. Голанд, Т. Гоффманн, А. Капська та ін.).

Науковим базисом для розуміння феномена дидактичної взаємодії є, по-перше, філософські положення про духовну сутність людини; по-друге, положення щодо діалогічного способу її існування в історико-культурному просторі. Ці ідеї забезпечують якісно нове осмислення людської сутності, взаємовідносин людини й реальності, вибудовуючи при цьому своєрідну діалогічну картину світу. Всебічна взаємодія особистості з оточенням дозволяє їй не лише актуалізувати внутрішній потенціал, а й заповнити його в структурному, змістовному, ціннісному та смисловому аспектах. Занурення в цей процес уможлиблює зіставлення думок, почуттів і вчинків індивіда з їх відбиттям у свідомості інших людей, що, безумовно, виступає основою його самопізнання, саморегуляції, самореалізації.

Досліджуючи означене питання, учені підкреслюють, що категорія «взаємодія» – складне міждисциплінарне поняття, яке використовується для позначення впливу речей одна на одну, для розкриття взаємозв'язків між різними об'єктами, для характеристики форм людського співбуття, особистісної діяльності та пізнання. У понятті «взаємодія» фіксуються, по-перше, «прямі» та «зворотні» обміни енергією й інформацією між різними суб'єктами, між ними та середовищем, по-друге, форми кооперації людей в різних ситуаціях співпраці [1]. Тож у дидактичному аспекті поняття «взаємодія» є засадничим для визначення таких категорій, як зміна, становлення, розвиток, процес, формування. Водночас конкретизація поняття «взаємодія» здійснюється саме крізь ці категорії. Взаємодія набуває визначеності як передача руху від одних об'єктів до інших, як трансляція повідомлень у людських контактах або як синтез різних людських сил, що породжує нові знання, речі, організаційні структури.

Наукове обґрунтування двостороннього характеру взаємодії, значущості її результатів для особистісного зростання кожного з суб'єктів педагогічного спілкування, її спрямованості як руху «зсередини назовні» знайшли своє відбиття в працях С. Франка. Учений безпосередньо пов'язував питання самовизначення особистості в світі з проблемою контакту, спілкування з іншою людиною [3].

Педагогічна взаємодія учнів/студентів і вчителів/викладачів, що розуміється нами як варіант взаємозв'язку суб'єктів педагогічного процесу, є інтегративним і багатофункціональним чинником їх обопільного саморозвитку. Вона здатна впливати на цілеспрямований, прогресивний і продуктивний саморозвиток суб'єктів, а також на зміцнення їхньої спільності за умови систематичного взаємозбагачення й розвитку як явища та процесу. Сутність впливу педагогічної взаємодії на особистісний саморозвиток його суб'єктів зумовлена виникненням в процесі обміну між ними когнітивними, вольовими, емоційними, ціннісними та ін. потенціалами психолого-педагогічних феноменів і ефектів, що визначають характер і ступінь досліджуваного впливу.

Вивчення загальнодидактичної сутності педагогічної взаємодії дає підстави стверджувати, що вона є різновидом соціальної взаємодії, володіє її основними рисами, характерними ознаками і в той же час реалізує в процесі свого здійснення специфічну, але вкрай важливу для буття і становлення індивіда мету: сприяння саморозвитку особистості. Специфічність взаємодії учня/студента та вчителя/викладача полягає в тому, що вона відбувається як взаємозалежний саморозвиток партнерів, чому значною мірою сприяють своєрідні феномени й ефекти, які при цьому виникають. Водночас вони дозволяють перетворити зміст педагогічної взаємодії зі звичайного обміну в «обмін перетвореннями», що дає нові стимули для особистісного зростання учасників такого роду контактів [2].

Отже, предмет навчальної діалогічної взаємодії як загальнодидактичного феномену повинен відповідати двом умовам. Перш за все, в ньому повинні бути втілені ті інтереси, ті смисли, які займають в даний момент часу одну з провідних позицій в ієрархії мотивів суб'єкта. Крім того, кожен із партнерів повинен мати своє власне, відмінне від іншого, бачення цього предмета спілкування. Забезпечення діалогічного характеру навчальної взаємодії позитивно впливає на підвищення ступеню інтенсивності спілкування її учасників та їхньої міжособистісної комунікації; на урізноманітнення та посилення динаміки процесів взаємообміну змістовими напрямками, видами, формами та прийомами освітньо-виховної діяльності; досягнення цілеспрямованої суб'єктної рефлексії всіма учасниками взаємодії своєї пізнавальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Современный философский словарь / под общ. ред. В.Е. Кемерова. – Лондон : Панпринт, 1998. – 1064 с.
2. Современный философский словарь / под общ. ред. В.Е. Кемерова. – М. : Академический Проект, 2004. – 864 с.
3. Франк С.Л. Сочинения / С.Л. Франк. – М. : Правда, 1990. – 608 с.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

*Ликтей Л.М.
Івано-Франківськ, Україна
Султанова Л.Ю.
Київ, Україна*

3 лютого 2021 року, на засіданні Комітету Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій Міністр освіти і науки Сергій Шкарлет озвучив про ключові завдання, які ставить перед собою МОН на 2021 рік.

Реформа «Нова українська школа», зокрема її продовження на рівні базової середньої освіти є одними з ключових пріоритетів МОН. Упродовж 2020 року оновлено зміст загальної середньої освіти й методики навчання, що

відповідають потребам формування ключових компетентностей для життя. У межах реформи «Нова українська школа» затверджено Державний стандарт базової середньої освіти на основі компетентнісного підходу; розроблено та схвалено Концепцію розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти); затверджено положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти; створено та презентовано національну платформу «Всеукраїнська школа онлайн» тощо [1].

Наразі, триває активна робота над упровадженням реформи «Нова українська школа» на рівні базової середньої освіти. Увагу спрямовано на розбудову старшої профільної школи; сприяння професійного розвитку педагогічних працівників та мотивацією їх до професійної діяльності; забезпечення здобувачів освіти та педагогічних працівників електронними освітніми ресурсами тощо.

Втілення визначених завдань, програмних позицій, спрямовують освітню спільноту нашої держави на реалізацію компетентнісного підходу та формування ціннісного ставлення до життя дитини, її гармонійного розвитку, життєвого оптимізму, які згодом сформують самостійність та успішну самореалізацію у суспільстві. Ідейними засадами Нової української школи передбачено дитиноцентричну парадигму забезпечення рівного доступу до освіти та заборону дискримінаційних проявів, визнання прав дитини, орієнтації на проєктну та дослідницьку діяльність, створення атмосфери довіри та безпеки, які лежать в основі гуманістичних складових освітнього процесу.

Ключове значення в реалізації завдань Нової української школи мають педагоги, які визначають основні вектори розвитку освіти, адже освітня галузь спрямована на переосмислення власної моделі, побудови партнерських відносин у відповідності до відомого трикутника «вчитель – дитина – батьки», який заснований на педагогіці партнерства та несе в собі стратегічний характер. Об'єднані спільними прагненнями вчителі, батьки та діти стають зацікавленими однодумцями та рівноправними учасниками відповідальними за результати освітньої діяльності. За таких умов, методологічний інструмент реалізації цілей Нової української школи втілених у співпраці, вивченні та популяризації набуває важливості та першочергової необхідності.

Світові тенденції розвитку освітніх систем спонукають до готовності реалізації потенціалу дитини з метою подальшої успішної та продуктивної її діяльності у соціумі. Розбудова сучасного та безпечного освітнього середовища, трансформація освітніх процесів у відповідності до європейських стандартів, забезпечення наступності та послідовності усіх ланок освіти породжує пошук альтернативних шляхів її розвитку. На основі цього відбувається оновлення не тільки методичного інструментарію навчання, а й зміна методичного профілю освіти, який спрямований на удосконалення, оновлення, адаптацію до фундаментальної модернізації системи освіти України.

Ще одним із пріоритетних напрямів роботи Міністерства на 2021 рік, за словами міністра освіти і науки України Сергія Шкарлета, є затвердження

Концепції цифрової трансформації освіти і науки України, яка зумовлена запровадити в освітній галузі цілу низку еволюційних нововведень [2]. На сьогоднішній день, є ряд шкіл у яких відсутній якісний сучасний мультимедійний контент, немає інтерактивних підручників з навчальних предметів на українській мові та мовах національних меншин, техніка застаріла. Існують випадки, коли підключення шкіл до мережі Інтернет здійснюється за ініціативи батьків. Це далеко не увесь перелік перешкод, які супроводжують означену проблему. І оскільки, саме вчителю надана нова роль – не як єдиного наставника та джерело знань, а як тьютора, модератора, коуча, фасилітатора в індивідуальному освітньому зростанню дитини, в таких умовах важливим для педагога є розвиток інформаційно-цифрової грамотності.

Отже, оновлення української освіти актуалізує проблему цифрової трансформації освіти, в тому числі – перегляду освітнього контенту, навчально-методичної літератури, посібників, підручників, матеріалів, які були би доступними в режимі реального часу тощо. Доступність, спрощення процесу отримання нових знань, ефективність використання набутих компетентностей спрямовані реалізуються завдяки методологічним інструментам, які передбачають успішне впровадження у практичну діяльність сучасних підходів Нової української школи.

Список використаних джерел:

1. Звіт Міністерства освіти і науки України з виконання оперативного плану Міністерства освіти і науки України на 2000 рік та основні цілі на 2021 рік. [Електронний ресурс] / Сергій Шкарлет, Міністерство освіти і науки України, 28 січня 2021 року – Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/28.01/Zvit%20pro%20vykonannya%20operatyvnoho%20planu%20MON%20na%202020_compressed.pdf – (дата звернення 22.02.2021). – Назва з екрану.

2. Сергій Шкарлет. Цифрова трансформація освіти і науки є однією з ключових цілей МОН на 2021 рік. [Електронний ресурс] / Сергій Шкарлет, 04 лютого 2021 року о 17:17 – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/cifrova-transformaciya-osviti-i-nauki-ye-odniyeyu-z-klyuchovih-cilej-mon-na-2021-rik-sergij-shkarlet> – (дата звернення 22.02.2021). – Назва з екрану.

РОЛЬ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВИТИ

*Філінчук Н.О., Грищенко Ю.В.
Київ, Україна*

З метою реалізації Концепції «Нова українська школа» та модернізації сучасної освіти виникає необхідність нововведень насамперед у змісті навчально-виховного процесу, зокрема розширення освітнього простору, залучення нових соціокультурних інститутів до навчально-виховної діяльності, удосконалення педагогічних технологій, активного використання музейної

педагогіки, розширення освітніх установ (шкіл) з музейними закладами.

Музеї, як й інші культурні та освітні заклади, насамперед виконують соціальну, культурно-просвітницьку, освітню та наукову функції, що є важливими елементами виховного суспільного процесу. Змістова і функціональна якість музею є особливо актуальною в часи реальних зовнішніх чи внутрішніх загроз, небезпеки втрати національної самоідентичності, державності, єдності та суверенітету нації. Взаємодія освітніх і музейних закладів створюють значно змістовніші форми впливу, трансформують музейну культуру в досконалішу модель щодо ефективнішої системи культурно-освітньої, просвітницької, науково-пошукової діяльності [2, с. 168].

Взаємодія культурних (музейних) та освітніх закладів базується передусім на гносеологічних й аксіологічних принципах, зберігає, вивчає матеріальну та духовну спадщину минулих поколінь, «перекладає» попередньо створені цінності мовою завдань нинішнього часу. Сучасні дослідники, учні-педагоги розглядають зазначені цілі й мотивації в контексті удосконаленої дії музейної педагогіки. Її функціональність починає розповсюджуватися ще з початкової ланки освіти. Аналіз сучасних трансформацій вказує на наявність низки особливостей у змісті музейної педагогіки, що зумовлені конкретними обставинами. Зокрема, Волошин С. зазначає, що використання музейної педагогіки у початковій школі сприяє:

а) відтворенню часових зв'язків, зверненню до культурних цінностей свого народу, які є важливим чинником у системі виховання молоді, зокрема учнів початкової школи, формуванню національно-патріотичних якостей;

б) реалізації концепції сучасної української школи, в якій особливої актуальності набуває проблема оновлення змісту освіти й модернізація її засобами українознавства та краєзнавства;

в) формуванню гармонійної особистості на основі оволодіння духовною та історико-культурною спадщиною людства;

г) збереженню для майбутнього тих предковичних здобутків народу, які знаходяться в основі його існування;

д) пізнанню рідного краю, задоволенню історико-культурних, навчально-пізнавальних потреб учня початкової школи, що неможливо без функціонування мережі громадських і шкільних музеїв [1, с. 4].

Музей є своєрідним середовищем, яке слід пізнавати в минулому, оцінювати в сучасному, передбачати в майбутньому. Така потреба не може бути лише запитом індивідуального інтересу, передусім вона – усвідомлений інтерес суспільства. Цілковите свідоме опанування знаннями суспільно-політичних, культурних, психологічних, соціально-економічних процесів і тенденцій минулого формують особистість (суспільство), що наділена значно більшим потенціалом свободи помислів і дій для майбутнього.

Незалежно від суспільно-економічних, політичних умов, музей презентує еволюцію людської спільноти, етизацію та гуманізацію людини, парадигму формування за різних обставин почуття власної гідності, що є головною умовою цивілізаційного прогресу, реалізації людиноцентричного

принципу. Проте ці функціональні характеристики значно посилюються, коли такі цілі, завдання реалізуються в умовах взаємодії, синергії музейних та освітніх закладів. Різні функції виконують музей і школа, проте мають єдине завдання – виховання й освіченість нації [2, с. 207].

Отже, музейна педагогіка, з одного боку, має бути націлена на розроблення та впровадження різноаспектних моделей музейно-педагогічних програм, проєктів і систем взаємодії, з іншого – варто вирішувати надважливе завдання щодо підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, удосконалення їхньої культурологічної, психологічної, методичної компетентностей. Знання, цінності, які сьогодні необхідно опанувати учням молодшого віку, засоби навчання, методики, які варто використовувати в навчально–виховному процесі – важливе завдання системи підготовки педагогічних кадрів. Уроки, які проводять у музейному просторі, вимагають від педагога якісно інших компетентнісних характеристик культурологічної, історичної, психолого-педагогічної спрямованості та методичної підготовки. Для того, щоб ефективно працювати в позакласному, позашкільному просторі, необхідно набувати інших знань, умінь, професійних навичок, досконало знати свій конкретний предмет (предмети) і бути належно обізнаним з музейною справою, мати високий рівень загальнокультурної підготовки. Оскільки недостатнім є лише розуміння освітніх стратегій і особливостей шкільного навчально-виховного процесу, педагоги повинні усвідомлювати визначені Міжнародною радою музеїв при ЮНЕСКО основні завдання сучасної музеології в соціально-культурному, історичному, освітньо-науковому, виховному контексті.

Список використаних джерел:

1. Волошин С. Музейна педагогіка в початковій школі: метод. рекомендації до спецкурсу [для студентів ЗВО]. Дрогобич, 2018. С. 4.
2. Філіпчук Н.О. Педагогічно-просвітницька діяльність музеїв України (кінець XIX – початок ХХІ століття: монографія / за ред. Н.Г. Ничкало. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова. 320 с.

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ

*Яланська С.П.
Полтава, Україна*

Проблема психології розвитку професійної компетентності педагога є досить актуальною. Адже конкурентоспроможними на ринку праці є фахівці, які здатні до саморегуляції, творчості, активної комунікації, критичного мислення, творчого підходу до розв'язання освітніх завдань.

М.В. Гриньова зазначає, що «саморегуляція притаманна всім природним об'єктам і проявляється в збереженні стабільності стану при дії зовнішніх факторів, і забезпечує функціонування природних живих і неживих систем; навчальна діяльність для учня повинна стати продовженням природних процесів саморегуляції; педагогу необхідно сприяти розвитку механізмів, які спонукають до подолання утруднення і успішного виконання навчальної діяльності» [2, с. 159].

С.Д. Максименко стверджує, що особистісність природи психіки людини пов'язана з такими ключовими ознаками, як цілісність, унікальність, активність, здатність до вираження, відкритість, саморегуляція. Є необхідність розгляду у будь-якому конкретно-психологічному дослідженні існування особистості здатної до саморозвитку вихідної біосоціальної єдності [3].

Погоджуємося з думкою Н.М. Атаманчук, що мистецтво – є дієвим методом психологічної роботи, а саме: підвищує адаптаційні здатності студентів-першокурсників до навчання у ЗВО; налагоджує комфортні умови для спілкування між учасниками освітнього процесу; ліквідує негативні емоційні стани та їх прояви, пов'язані з навчанням; сприяє усвідомленню та умінню долати проблемно-конфліктні ситуації; знижує втому, напруженість, створює позитивний мікроклімат; розвиває волю, уяву, інтуїцію, креативність; розвиває почуття внутрішнього контролю; формує позитивну «Я-концепцію» [1, с. 160].

У рамках теми, зареєстрованої в УкрІНТЕІ, «Синергетичний підхід у становленні та розвитку особистості» кафедри психології та педагогіки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» учасники освітнього процесу здійснюють ґрунтовні наукові дослідження серед яких роботи, присвячені проблемі психології розвитку творчої компетентності майбутніх педагогів.

Результати наукових досліджень з психології розвитку творчої компетентності фахівця, педагогічної творчості розкрито в навчальному посібнику «Психологія творчості» з грифом МОН України (2014 р., 2018 р.) та ряді фахових публікацій, колективних монографій.

Нами визначено зміст та структуру моделі розвитку творчої компетентності майбутніх учителів, що базується на основних структурних компонентах професійної компетентності, інтеграція яких на найвищому рівні забезпечує зростання рівня педагогічної творчості. Обґрунтовано програму реалізації концептуальної моделі у спеціально створеному освітньому середовищі закладів вищої освіти. Завдання програми – це розвиток показників компонентів професійної компетентності: особистісно-розвивального; діяльнісно-розвивального; комунікативного; фахового; компоненту опанування досвіду.

Наприклад, для студентів спеціальності 017 «Фізична культура та спорт» викладається курс «Основи педагогічної майстерності». Мета навчальної дисципліни: ознайомити студентів з основами педагогічної майстерності, сприяти формуванню професійного світогляду та здатності застосовувати

психолого-педагогічні компетентності на практиці. Вивчення курсу сприяє розвитку творчої компетентності майбутніх фахівців.

Доцільним у процесі вивчення основ педагогічної майстерності є використання ресурсу арт-практик (метафоричних асоціативних зображень, малюнкової терапії, бібліотерапії, ландшафтної терапії, та ін.), тренінгових вправ, що сприяють розвитку креативності, активної комунікації, критичного мислення, саморегуляції.

Наприклад, виконання арт-вправи «Міст: «Я студент» – «Я – професіонал» (самостійна робота). Студентам надається інструкція: «Уявіть міст через ріку. На сьогодні Ви студент і знаходитесь на одному березі. Перейшовши на інший бік – Ви завершите навчання і станете справжнім професіоналом. Подумайте, які дії Вам потрібно здійснити, «переходячи через міст», щоб стати успішним фахівцем своєї справи?». Законспекуйте відповідь урахувавши знання з основ педагогічної майстерності.

Виконання методики роботи з метафоричними асоціативними зображеннями «Насіння», зокрема, вправи «Сила», «Причина» (за О. Тараріною). Виконуючи такі вправи учасники освітнього процесу акцентують увагу на власних «сильних» особистісних аспектах, що сприяють досягненню успіху в професійній педагогічній діяльності.

Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів розвитку професійної компетентності особистості. Воно продовжується у напрямку розробки програми розвитку творчої компетентності фахівців різних спеціальностей.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук Н.М. Арт-практики в освітньому просторі закладів вищої освіти / Н.М. Атаманчук // «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»: зб. Матеріалів XXX Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 15 лютого 2021 р. – Переяслав, 2021. – Вип. 30. – С.158–160.
2. Гриньова М.В. Саморегуляція як основа успішної навчальної діяльності молоді / М.В. Гриньова // Проблеми підготовки сучасного вчителя – 2013. – 8 (2). – С. 159–163.
3. Максименко С.Д. Психологія особистості / С.Д. Максименко. – К.: Вид-во ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ Й ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ: РЕСУРС АРТ-ПРАКТИК

*Атаманчук Н.М.
Полтава, Україна*

Заміна традиційної системи підготовки майбутнього висококваліфікованого фахівця на інноваційну є нагальною потребою часу, що оновлює її сутність та структуру, готує учасників навчального процесу до розв'язання проблем, враховує здібності та уподобання студентської молоді, формує готовність майбутнього професіонала до творчої діяльності.

А.В. Пасічніченко зазначає, що формування творчої особистості є одним із актуальних виховних завдань, оскільки життя в сучасному інформаційному просторі, вимагає від людини уникання шаблонності, стереотипності дій, розвитку таких індивідуальних особливостей мислення, як гнучкість, самостійність, здатності приймати нестандартні рішення, винахідливості, нестандартного підходу до вирішення проблем [4].

Важливою складовою формування мотивації до навчання у студентів закладу вищої освіти (далі ЗВО), їх повноцінної самореалізації, активності, розвитку творчих здібностей є використання педагогічних інновацій, які створюють умови для максимального розкриття змісту заняття [1, с. 317].

Практика показує, потужним засобом підвищення ефективності вищої освіти є впровадження інноваційних освітніх технологій в освітній процес ЗВО, зокрема, арт-технологій, які забезпечать осмислення вибору професії, прийняття себе як фахівця і, отже, професійне становлення та особистісний розвиток як неодмінні умови досягнення високого рівня професіоналізму.

Наукові уявлення про можливості арт-технологій спираються на фундаментальні психолого-педагогічні дослідження, а саме: концепцію педагогіки свободи та педагогічної підтримки (О. Газман), самоорганізованої педагогічної діяльності і сенсорозвивальних засобів пробудження творчої активності (С. Кульневич), специфічної природи педагогічної діяльності (В. Загвязинський, І. Колеснікова, В. Сластенін), використання арт-терапії як методу навчання та особистісного розвитку (О. Вознесенська); інноваційну технологію особистісно орієнтованого навчання та виховання (О. Деркач), технологію створення особистісно орієнтованих ситуацій (В. Серіков) тощо (цит. за [3]).

На наш погляд доцільним уявляється використання у навчальній роботі зі студентами ЗВО арт-практик як прийомів стимулювання мотивації до навчання майбутніх фахівців через їхню самооцінку (оцінку себе, своєї діяльності, свого становища в групі, свого ставлення до інших тощо).

Під арт-практиками ми розуміємо поєднання прийомів, які необхідно здійснити для активізації внутрішніх ресурсів особистості та підвищення її адаптаційних здібностей за допомогою мистецтва.

Досить ресурсним є використання арт-практик для мотивації студентів до навчання та організації власної діяльності. Особливості використання арт-практик в освітньому процесі розкрито у праці «Motivation of freshmen of high educational establishments: psychological resource of art practice (Nina Atamanchuk, Svetlana Yalanska, Valentyna Onipko, Volodymyr Ishchenko) Sustainable development under the conditions of european integration: collective monograph [2].

С.П. Яланська наголошує, використання арт-практик в освітньому процесі забезпечує активізацію пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, сприяє зацікавленню студентів предметом, який викладається, шляхом інтроспекції майбутні фахівці осмислюють базові життєві цілі, перспективи, можливості самовдосконалення, знаходять можливі шляхи психологічного забезпечення здоров'я [6, с. 96].

Погоджуємося з думкою А.В. Пасічніченко про те, що здатність до креативності є не лише спадково-обумовленою, але й якістю особистості, що формується протягом життя. Це не означає нівелювання людей за такою унікальною ознакою як креативність, а лише стверджує потенційну можливість формування креативних здібностей засобами навчання й виховання, загалом створення сприятливих для цього умов [5, с. 95].

Використання арт-практик у процесі підготовки майбутніх фахівців, є важливим, адже вони мають великий вплив на мотивацію до навчання, засвоєння навчальної інформації та вироблення особистісних якостей.

Нами було проведено дослідження на базі Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». В ньому взяли участь 45 студентів першого, другого та четвертого року навчання.

Так, аналіз традиційних занять з дисципліни «Психологія» і занять з використанням арт-практик показав, що значна кількість студентів із різними індивідуальними навчальними стилями засвоює знання ефективніше, коли використовуються арт-практики під час лекційних та практичних занять.

Для прикладу пропонуємо опис арт-практики, яку рекомендуємо викладачам ЗВО використовувати у роботі зі студентами під час лекційних/практичних занять.

Арт-практика. «Слово заняття» (за Н.М. Атаманчук).

Індивідуальна робота.

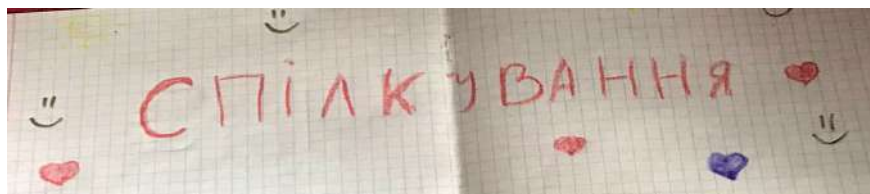
Мета: *розвиток творчого потенціалу, активізація уваги, зняття емоційних напружень, закріплення навчального матеріалу, підвищення мотивації до навчання.*

Студентам пропонують виділити слово лекційного/практичного заняття (психологія, емоції, особистість, самовизначення, спілкування, толерантність тощо). Слово заняття намалювати, до нього придумати вірш, оповідання або казку.

Презентація отриманого результату.

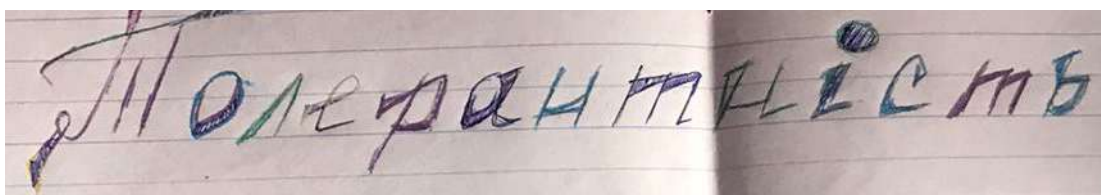
Представимо результати творчої діяльності студентів.

Приклад 1. «Слово спілкування»

Людині кожній треба спілкування,
Щоб тепле слово до душі лилось.
Бо в кожного є думки і вагання...
Щось гарне сталося, щось не відбулось.
І поділитись хочеться думками,
Відкрити серце з радістю для всіх.

Приклад 2. «Слово толерантність»

Чи навчались ми бути толерантними? Люди створені у світі різнобарвними: білі, чорні, жовті, мулати. А для всіх одна Земля, як мати. Чи можемо ми бути терплячими? Нам в спорах буває гаряче. Так часто зневажливо ставимось до людей. Але ж з «одного тіста» ми, із «одного млину». Люди! Будьте добрими! Толерантність і терпіння до людей – це те, що потрібно нам сьогодні.

Приклад 3. «Слово комунікабельність»

Таким чином, включення мистецтва до навчального процесу вищої школи – важлива складова формування мотивації до навчання у студентів ЗВО, зацікавленості навчальною діяльністю завдяки внесенню елементів новизни.

Нами встановлено, що застосування арт-практик у навчальному процесі ЗВО є дієвим методом психологічної роботи зі студентською молоддю, який сприяє:

- розвитку творчої уяви;
- свідомій творчій взаємодії зі світом;
- підвищенню рівня прояву унікальності;
- полегшенню процесу комунікацій для замкнених, сором'язливих студентів;
- подоланню комунікативних бар'єрів;
- пізнанню власних емоцій, почуттів та переживань;

- внутрішньому відчуттю сили та гармонії;
- знаходженню способів вирішення певних проблем;
- створенню умов для розвитку довільності й здатності до саморегуляції;
- усвідомленню можливостей та цінностей власного життя;
- розширенню можливостей самовдосконалення;
- знаходженню шляхів досягнення поставлених цілей;
- формуванню впевненості в собі за рахунок соціального визнання цінності створюваного творчого продукту.

Отже, використання арт-практик у навчальному процесі ЗВО позитивно позначається на професійному становленні й особистісному зростанні майбутніх фахівців, дає змогу зрозуміти, що саме спонукало їх до набуття вищої освіти та підвищити мотивацію до навчання.

Студенти не лише отримують необхідні знання, а й пізнають глибше свій внутрішній світ, навчаються розуміти, сприймати себе та інших, що є джерелом для особистого і професійного зростання.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук Н.М. Педагогічні інновації як результат творчої діяльності, спрямований на підвищення мотивації до навчання студентів ЗВО / Н.М. Атаманчук // Збірник наукових праць викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів фізико-математичного факультету / ПНПУ імені В. Г. Короленка; редкол.: Ю.Д. Москаленко (голов. ред.) та ін. – Полтава: Астроя, 2019. – С.317–319.

2. Atamanchuk N., Yalanska S., Onipko V., Ishchenko V. Motivation of freshmen of high educational establishments: psychological resource of art practice / Sustainable development under the conditions of european integration: collective monograph. Part I. Ljubljana: Ljubljana school of business, 2019. P.89–102.

3. Борисова Н.В. Образовательные технологии как объект педагогического выбора / Н.В. Борисова. – М.: Исследоват. центр применения средств арт-терапев. технол. проблем качества подготовки спец., 2010. – 145 с.

4. Пасічніченко А.В. Навчальна дисципліна «Психологія дитячої творчості» у системі професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу / А.В. Пасічніченко // Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». – Харків, 2017. – Вип. – № 56. – С.285–293.

5. Пасічніченко А.В. Особливості процесу формування креативності дітей дошкільного віку / А.В. Пасічніченко // Психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості в сучасному світі : Збірник наукових праць. – Полтава: Освіта, 2007. – С. 94–98.

6. Яланська С.П. Психологічний ресурс арт-практик у процесі вивчення курсу «Психологія здоров'я та здорового способу життя» / С.П. Яланська // Інноваційні та інформаційні технології у фізичній культурі, спорті, фізичній терапії та ерготерапії : матеріали III Всеукр. електрон. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Київ, 8 квіт. 2020 р.). – К.: НУФВСУ, 2020. – С. 95–96.

ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩЕ ВМІННЯ МЕНЕДЖЕРА

*Бабенко І.В.
Полтава, Україна*

Менеджер, керівник – незамінна постать як у освітній, так і в будь-якій іншій організації, оскільки саме від нього, насамперед, залежить упорядкованість зусиль персоналу, спрямованих на досягнення спільної мети. Проте це лише найбільш очевидна його місія, тоді як у дійсності високопрофесійний керівник має для трудової спільноти набагато більше значення, ніж розпорядник у процесі виконання різномасштабних завдань.

Як відзначає Н. Жигайло, «виробничий колектив поєднує людей не тільки на основі загальної мети й у загальній праці, але й на основі організації спільної діяльності. Саме тут важлива роль керівника, вміння правильно сформулювати соціально-психологічний клімат у колективі. На внутрішню структуру групи впливають і внутрішні умови, до яких зокрема входить стиль керівництва, імідж, основні аспекти діяльності, манера поведінки керівника» [3, с. 374].

Як приклад такого стилю, варто згадати, наприклад, «мажор», про який ідеться в працях видатного педагога і освітнього менеджера А.С. Макаренка. Під мажором тут розуміється «вияв внутрішньої впевненості у своїх силах і в своєму майбутньому. Кожен вихованець повинен бути постійно бадьорим, готовим до дії, але не просто до бігу та метушні. Всі дії дитини мають бути спокійними, енергійними та доцільними. Такий мажор передбачає і відчуття гідності, що проявляється у ввічливому ставленні до незнайомої людини, готовності допомогти, якщо людина прибула до закладу у справі, але і у готовності чинити опір, якщо ця людина порушує його інтереси. Така гідність передбачає вміння вихованців орієнтуватися в явищах і людях» [1, с. 6].

Безумовно, загальний тон колективного життя задається, постійно підтримується його лідером – найчастіше, керівником, який демонструє відповідний стиль поведінки, підтримує адекватні йому самовияви підлеглих чи, у протилежному випадку, засуджує ті чи інші їхні вчинки. Проте досить часто доводиться зустрічатися з ситуацією, коли досвідчений керівник перебуває в стані психоемоційного вигорання, що характеризується перманентною байдужістю до своїх колег, невмотивованою нервозністю; ним втрачається здатність правильно ранжувати чинники виникнення або ж ймовірного усунення проблеми тощо. Це, з одного боку, природний процес накопичення втоми, надмірного навантаження на нервову систему, яке призводить до апатії чи неконтрольованих спалахів, але з іншого – часто є наслідком невміння керівника вчасно перерозподілити це навантаження, делегувати повноваження іншим працівникам, які спроможні їх успішно реалізувати.

На жаль, такі випадки не поодинокі. «Сьогодні в системі управління є звичайною практика, коли безліч питань, які мають і можуть вирішуватися підлеглими, керівник бере на себе або нав'язує їм свої варіанти рішень, – зазначають українські вчені Ю. Жалін та М. Прищак, додаючи, що такий стан речей шкодить не лише самому менеджеру. – Будучи позбавленими свободи дій, підлеглі не зацікавлені у результатах своєї праці, оскільки не мають змоги впливати на прийняття рішень. У разі ж делегування повноважень працівники, перед якими поставлена чітка мета і, відповідно, визначені певні завдання, діють, як правило, ініціативно і заповзято. І як наслідок – формується стиль керівництва, який виключає адміністративно-командні прийоми і тяжіє до культури узгодження рішень, що передбачає вияв поваги до виконавців і усвідомлене розуміння як керівником, так і підлеглими значущості своїх дій, а отже, конструктивності делегування» [2].

Вважаємо, що при підготовці керівника важливим є науково-практичний спадок А.С. Макаренка, де значне місце посідають саме питання делегування повноважень, яке навіть у непростому дитячому колективі колишніх безпритульників дозволило вирішити чимало складних проблем виховувальної взаємодії завдяки вмiлому розподілу повноважень і відповідальності, створити і підтримувати мажорний тон.

Список використаних джерел:

1. Васильєва Р.Ю. А. Макаренко: формування безпечної поведінки людей / Р.Ю. Васильєва // Антон Макаренко і сучасні проблеми освіти: 3б. праць молодих науковців / За ред. доц. Борейка О.М. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С.6–10.
2. Жалін Ю.О. Делегування повноважень керівником / Ю.О. Жалін, М.Д. Прищак [Електронний ресурс]. – Реж. доступу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/download/1948/1525>
3. Жигайло Н.І. Роль керівника у формуванні соціально-психологічного клімату в колективі / Н.І. Жигайло // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – 2012. – Вип. 2(1). – С. 374–383.

ПРОЄКТИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ОСІБ В КОНФЛІКТІ З ЗАКОНОМ – ВАЖЛИВІ ОБ'ЄКТИ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

*Бабіюк І.В.
Полтава, Україна*

Проекти соціального супроводу, осіб в конфлікті з законом спрямовані на зниження рівня передачі соціально-небезпечних хвороб в установах ДКВС Полтавської області, підрозділах філії ДУ «Центр пробації» в Полтавській області та цивільному секторі.

Основними завданнями вищевказаних проєктів є:

– надання комплексного пакету послуг із виявлення, діагностики та лікування ВІЛ, ТБ, та ВГС, включаючи ЗПТ, догляду та підтримки людям, які живуть з ВІЛ, ТБ, та ВГС під час відбування покарань, забезпечення безперервності надання послуг з діагностики та лікування ВІЛ, ТБ та ВГС людям, які готуються до звільнення та після звільнення з установ виконання покарань, а також впровадження індексного тестування серед ВІЛ- інфікованих осіб та їх партнерів, у тому числі, в цивільному секторі;

– надання послуг з виявлення та діагностики ВІЛ, ТБ та ВГС в уповноважених органах з питань пробації та перенаправлення в цивільні медичні заклади за подальшою діагностикою та початком або продовженням лікування, впровадження індексного тестування серед ВІЛ-інфікованих осіб та їх партнерів, у тому числі, в цивільному секторі;

– надання комплексного пакету послуг з виявлення та діагностики ВІЛ, туберкульозу та вірусного гепатиту С серед спільнот ЛВІН та ЧСЧ в цивільному секторі.

Основною проблемою в організації соціального супроводу осіб в конфлікті з законом в умовах позбавлення волі, перебування на обліку підрозділів пробації та у цивільному секторі в умовах карантинних заходів, викликаних пандемією коронавірусної інфекцією COVID-19, є обмеження доступу соціальних працівників неурядових організацій до охороняємої зони виправних установ та до спілкування з клієнтами пробації.

Актуальними шляхами вирішення вищевказаних проблем є:

– впровадження онлайnteхнологій в роботі з особами, що знаходяться в умовах попереднього ув'язнення та позбавлення волі;

– залучення до соціальної роботи з особами в конфлікті з законом соціальних працівників з числа засуджених.

Для реалізації вищевказаних ініціатив на рівні держави було здійснено відбір кандидатів з числа засуджених та проведено модульне онлайннавчання 55 осіб навичкам роботи з надання комплексного пакету послуг з профілактики та лікування соціально-небезпечних хвороб відповідно до методичного посібника, розробленого представниками Державного департаменту з питань виконання кримінальних покарань, неурядових організацій, Державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України», а також закуплено комп'ютерну техніку для пенітенціарних установ з метою організації онлайнкомунікації засуджених з зовнішнім світом для виконання соціальними працівниками своїх обов'язків.

Впровадження вищевказаних ініціатив є яскравим прикладом втілення освітніх інновацій, що започатковані А.С. Макаренком, в соціальну роботу з особами в конфлікті з законом в умовах карантинних обмежень.

Список використаних джерел:

1. Загребельний О., Васильєв С., Ханюков Є., Габорець Т. Методичний посібник з підготовки засуджених до роботи соціальними робітниками з надання комплексного пакету послуг з ВІЛ, туберкульозу та вірусного гепатиту. – К., 2020. – 142 с.

2. Соціальна робота з різними категоріями засуджених. – Луцьк, 2019, С. 102–107.

3. Уроки зменшення шкоди : Навчальний посібник. – К.: МБФ «Альянс громадського здоров'я», 2016. – 234 с.

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

***Барбінов В.В.
Полтава, Україна***

У професійній діяльності керівника навчального закладу спілкування є важливим аспектом управління. Саме в процесі спілкування налагоджуються контакти, з'ясовуються проблеми та накопичується інформація, необхідна для розв'язання проблеми. Від володіння засобами спілкування часто залежить результат ділових переговорів. У процесі управлінської діяльності стиль спілкування керівника визначає сформованість його комунікативної культури.

Формування комунікативної культури фахівців різного профілю досліджували О. Бовдир, Л. Іванченко, І. Зарецька, О.В. Запара, С. Знаменська, І. Мазаєва, В. Майковська, С. Сарновська, В. Соколова, Г. Тимченко, М. Шовкун, Н. Юрченко та ін.

Становлення поняття комунікативної культури відбувалося на основі певної трансформації й переосмислення поняття «культура спілкування» як особливої системи типових за проявом емоційно-почуттєвих, раціональних і вольових поведінкових реакцій людини на конкретні соціально-значущі умови її життєдіяльності.

В.А. Кан-Калик підкреслює, що комунікативна культура педагога виражається в його умінні встановити гуманістичні, особистісно-орієнтовані взаємини з учнями і колегами та передбачає наявність у нього: орієнтації на визнання позитивних якостей іншого; здатності до емпатії, розуміння та врахування емоційного стану іншої людини; вміння давати позитивний зворотний зв'язок іншому, мотивувати учнів на діяльність і досягнення в ній; конкретних комунікативних умінь; поваги до самого себе, знання власних сильних сторін, вміння використовувати їх у власній діяльності; здатності здійснювати педагогічну підтримку організації спільної діяльності та міжособистісного спілкування учнів; мовної культури [1].

Знання та впровадження позитивного теоретичного та практичного досвіду педагогічної виховної системи А.С. Макаренка в професійну діяльність педагога вдосконалює професійну майстерність, культуру професійного спілкування, професійну культуру фахівця. Так, в доробках А.С. Макаренка з'являються вимоги до «педагогічної техніки» і невербального спілкування: «Не може бути гарним вихователем, який не володіє мімікою, який не може надати своєму обличчю необхідного виразу або стримати свій настрій.

Вихователь повинен вміти організовувати, ходити, жартувати, бути веселим і сердитим. Вихователь повинен поводити себе так, щоб кожен його рух виховував, завжди повинен знати чого він хоче в даний момент і чого не хоче. Якщо вихователь не знає цього, як він може виховувати? [2]».

Беручи за основу ідеї А. Макаренка щодо професійної майстерності, формуємо власне визначення комунікативної культури керівника навчального закладу. Комунікативна культура керівника навчального закладу – це складова особистісної культури, яка ґрунтується на системі морально-етичних цінностей і забезпечується внутрішніми ресурсами особистості керівника, спрямованими на конструктивну взаємодію у професійній сфері.

Прояв управлінської діяльності відбувається через комунікативну взаємодію, а тому успіх управління визначається забезпеченням ефективної системи як внутрішніх, так і зовнішніх комунікацій, обміну інформацією, що охоплює майже 80% усього робочого часу. Рівень встановлення комунікацій визначається багатогранністю і поліфункціональністю управлінських дій. Л. Орбан-Лембрик, відзначає, що необхідною складовою безпосереднього керівництва людьми є спілкування з ними. Проте поза комунікацією, без діалогу, взаємодії та взаємного сприйняття людей управлінська діяльність керівника не можлива [3]. Саме тому комунікативна культура керівника навчального закладу визначає ефективність професійної управлінської діяльності.

Однак спілкування як професійно-етичний феномен вимагає від керівника спеціальної підготовки не лише щодо мовленнєвої майстерності та технології комунікативної взаємодії, але й морального досвіду, культури в організації взаємин зі всіма учасниками освітнього процесу у різних його сферах. Саме тому комунікативна культура вимагає від керівника здатності вирішувати такі завдання:

- координація та контроль управлінських рішень, забезпечення виконавської дисципліни;
- формування раціональних способів і процедур підготовки та реалізації управлінських рішень;
- визначення та планування потреби в інформації для кожної ланки управління;
- організація інформаційного забезпечення системи управління;
- розробка і впровадження прогресивних інформаційних технологій в управлінні інноваціями;
- розробка та реалізація єдиної технічної політики в галузі інформаційних технологій в управлінні.

Здатність до вирішення цих управлінських завдань, пов'язаних із встановленням конструктивної взаємодії дозволить усунути ряд негативних чинників, які перешкоджають продуктивному спілкуванню під час управлінської діяльності. До них належать несприйняття, нетактовна відмова, негативна критика, образливі порівняння, погрози, упереджений діагноз мотивів поведінки та ін. Ці чинники виступають негативними факторами, яких слід уникати, щоб не допустити непорозуміння між учасниками комунікації, в

результаті чого формується недоброзичливе ставлення, і як наслідок – конфлікт.

Комунікативна культура керівника навчального закладу характеризується такими складовими:

– знанням мовного коду, в рамках якого здійснюється комунікація, володіння всіма рівнями мови, стилістикою і правилами мовної трансформації;

– володінням відповідним тезаурусом – запасом слів, найбільш прийнятних для комунікації у певній соціально-комунікативній ситуації на певну тему, у ширшому значенні – наявність відкритої і гнучкої системи значень, що зберігається в пам'яті індивіда;

– орієнтуванням у базових елементах культури, ціннісних установках, фонових знаннях, звичаях, ритуалах, стереотипах, притаманних соціокультурному середовищу, в рамках якого ведеться комунікація;

– володінням навичками спільної (групової) професійної комунікативної діяльності, а також усталеними у певному соціокультурному середовищі стратегіями і тактиками комунікативної діяльності;

– умінням користуватись правилами, максимами, конвенціями спілкування, законами ролі комунікації; когнітивними та інструментальними прийомами, спрямованими на самовдосконалення індивідуальної комунікативної діяльності;

– умінням проєктувати ситуації комунікації та обирати ефективний інструментарій і стилістику спілкування залежно від ситуації та вирішувати конфліктні ситуації;

– умінням обирати ефективну стратегію і тактику комунікативних дій, залежно від мети і ситуації комунікації;

– моделями вербальної і невербальної поведінки, спрямованими на переконання і спонукання до дій, використання знаків соціальної інтеграції, умінням артикулювати ідеї та цінності, деталізувати і узагальнювати їх.

Практика сучасної управлінської діяльності свідчить, що комунікативна культура керівника навчального закладу виступає показником його вихованості, професійності, ерудованості. Комунікативна культура передбачає оволодіння особистістю керівника навчального закладу знаннями, уміннями, навичками в організації взаємодії суб'єктів комунікації, що дозволяє встановлювати психологічні контакти з іншими людьми, домагатися точного сприйняття й розуміння у процесі спілкування.

Список використаних джерел:

1. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении : кн. для учителя. / Виктор Абрамович Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.
2. Максимчук О.В. Проблема трудового виховання в історії зарубіжної та вітчизняної педагогіки / О.В. Максимчук // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. – 2001. – №36. – С. 97–110.
3. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія професійної комунікації: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги – XXI, 2010. – 528 с.

УПРАВЛІННЯ ІМІДЖЕМ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

*Барбінова А.В.
Полтава, Україна*

Сучасна освітня система України потребує пристосування до мінливих умов суспільства. Саме тому ринок освітніх послуг динамічно розвивається, що вимагає особливої уваги до проблем, пов'язаних із конкурентоздатністю навчальних закладів. Важливо створити умови (науково-педагогічні, програмно-методичні, матеріально-технічні), які б забезпечували безперервний освітній процес. Забезпечення таких умов відіграє важливу роль у процесі формування іміджу навчального закладу.

Проблемам формування іміджу навчального закладу присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців – Л. Браун, М. Борисенко, А. Панасюк, А. Пелих, Н. Голота, Н. Казакова, Л. Карамушка, М. Левіт, О. Павленко, В. Шепель.

Імідж – це сукупність думок, ідей і вражень, яких дотримується людина або група людей щодо будь-якого об'єкта, яким може виступати послуга, організація, людина, ідея чи проект.

Варто відзначити, що імідж, на відміну від репутації, відрізняється тим, що він більше піддається штучній побудові, в його сприйнятті значну роль відіграє емоційна складова розумового процесу, в той час як репутація напрацьовується роками, конкретними справами і фактами.

Процес управління іміджем передбачає моніторинг, моделювання, захист, побудову, коригування. Формування, моніторинг і підтримка (корекція) іміджу у сучасних умовах можуть розглядатися як важливі складові системи управління освітнім закладом, що створюють умови для його виживання і розвитку, які потребують застосування спеціальних форм, методів, інструментів, заходів для впливу на людей.

Проблема іміджу навчального закладу – це проблема пошуку, розробки та застосування управлінських, пізнавальних та художньо-естетичних засобів створення позитивного образу навчального закладу.

Актуальним в умовах реформування освіти є процес формування іміджу організації (зокрема, навчального закладу) який може бути спрямований не тільки назовні, а й усередині організації. Від спрямованого всередину іміджу залежить те, якою мірою члени організації ідентифікуються з нею, а отже, мотиваційні характеристики їхньої діяльності в організації і ефективність її функціонування та можливості розвитку. Оскільки організація зазвичай має у своєму складі асоційованих членів, причому ступінь асоційованості може бути різним, то межа між варіантами іміджу, спрямованими назовні і всередину організації, не завжди є чіткою.

Зовнішній імідж – це сприйняття навчального закладу суспільством, засобами масової інформації, діловими колами, владними структурами та

міжнародними представництвами. Основними складовими зовнішнього іміджу є:

- забезпечення якісного рівня знань.
- наявність візитівки навчального закладу;
- зв'язки з громадськістю;
- зв'язки з іншими навчальними закладами;
- сучасний естетичний вигляд будівель і приміщень;
- участь та висока результативність участі в районних, міських, обласних заходах, конкурсах, виставках, тощо;
- організація та проведення міських семінарів на високому науково-методичному рівні;
- високий якісний показник участі учнів або студентів в предметних олімпіадах, конкурсах-захистах науково-дослідних робіт, творчих конкурсах, спортивних змаганнях, турнірах;

Внутрішній імідж – це внутрішня атмосфера навчального закладу, позитивне і негативне ставлення співробітників до керівництва і політиці управління. Основними складовими внутрішнього іміджу є:

- позитивний мікроклімат у колективі;
- об'єднання навколо ідеї;
- прогресивна команда адміністрації;
- оптимальний добір кадрів;
- високий рівень професіоналізму вчителів;
- забезпечення єдності освітнього процесу: навчання, виховання, фізичного розвитку;
- сучасна матеріально-технічна база;
- естетичний вигляд кабінетів;
- висока самооцінка;
- постійний пошук нового, прогресивного;
- зв'язок поколінь;
- високий рівень вихованості учасників освітнього процесу;
- сучасний імідж кожного викладача;
- сучасна система позакласної роботи.

Управління процесом формування позитивного іміджу передбачає низку заходів, спрямованих на утвердження передових позицій навчального закладу з-поміж інших навчальних закладів. Продуктивними є заходи PR-спрямування. До них належать:

1. Постійна співпраця із ЗМІ, створення і поширення друкованої та мультимедійної продукції на радіо, телебаченні, у соціальних мережах, сайті навчального закладу.

2. Залучення в якості учасників або експертів впливових людей і лідерів думок. Ще більшим ефект від інформації стає в тому випадку, якщо її вдається пов'язати з суспільно значущою проблемою.

3. Наявність іміджевих рекламно-інформаційних матеріалів (звіти, брошури, проспекти, інформаційні бюлетені і т. д.) Відіграють важливу роль у впливі на ринок і в інформуванні цільової аудиторії.

4. Активна виставкова діяльність. Спрямована як на вирішення завдань PR, так і на стимулювання збуту. З одного боку, ефективна робота на виставці сприяє виникненню ділових відносин з новими партнерами, з іншого – демонстрація значних досягнень навчального закладу. Вміла виставкова надає істотну допомогу у визначенні можливого попиту на освітні послуги конкретного навчального закладу, зміцненні доброї репутації тощо.

5. Використання фірмового стилю і основних елементів в дизайні рекламних матеріалів і їх приміщень, уніформі співробітників, сувенірної продукції і т.д. Допомогає створити візуальний образ організації і підвищує її пізнаваність.

Цілком очевидно, що управління іміджем навчального закладу є цілеспрямованим і планомірним процесом, а відтак, потребує спеціального керівництва і системної роботи.

ЗВ'ЯЗОК ЧАСІВ І ПОКОЛІНЬ ЗАСОБАМИ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ: ВІД А.С. МАКАРЕНКА ДО СЬОГОДЕННЯ

*Бардінов А.В., Бардінов О.В.
Полтава, Україна*

Кожен, хто підходить до приміщення «старого» корпусу Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, на його фасаді бачить чотири меморіальні дошки, відкриті в 1982 році при сприянні і матеріальній допомозі обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, міського відділу культури, Українського республіканського педагогічного товариства. Напис на одній із них свідчить про те, що в дореволюційні часи у тодішньому Полтавському учительському інституті в 1914–1917 роках навчався видатний педагог і письменник А.С. Макаренко.

З нагоди вшанування пам'яті про Антона Семеновича Макаренка (1888–1939 рр.) у жовтні 1977 року в аудиторії №18 «старого» корпусу тодішнього Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка була кімната-музей А.С. Макаренка за ініціативою і силами в основному викладачів кафедри педагогіки (наразі кафедра педагогіки і андрагогіки) із залученням студентів.

Студенти і гості знайомляться в музеї з більш як 100-літньою історією вишу, який веде свій початок від Полтавського учительського інституту, відкритого в 1914 році у складі 8 викладачів та 26 вихованців. Серед них був видатний педагог і письменник А.С. Макаренко, ім'я якого згодом стало відоме всьому світові.

Експозиція кімнати-музею є базою для навчально-виховної та дослідницької роботи студентів й аспірантів. Побудована вона за тематико-хронологічним принципом, маючи шість основних розділів:

1 – Дитячі роки А.С. Макаренка.

2 – Навчання А.С. Макаренка в Кременчуцькому чотирикласному училищі та однорічних педагогічних курсах при ньому, а також початку його педагогічної діяльності.

3 – Діяльність А.С. Макаренка в колонії імені М. Горького полтавського і харківського періодів (1920-1928 рр.).

4 – А.С. Макаренко – начальник комуни імені Ф.Е. Дзержинського.

5 і 6 – фотоілюстрації, присвячені [3, с. 30-39] проведенню загальноінститутських читань, які започатковуються 1988 року.

Характерною ознакою роботи в кімнаті-музеї є те, що вона проводиться за напрямами, в основному це: пропаганда творчої спадщини А.С. Макаренка та упровадження його теоретичного й практичного досвіду в практику роботи освітніх закладів сучасності.

Життєвість ідей А.С. Макаренка доведена часом. Педагогічна спадщина Антона Семеновича широко використовується в освітній галузі багатьох країн світу.

Змальовуючи життя колонії і образи безпритульних, А.С. Макаренко зовсім по-новому підійшов до питань про безпритульність. Не прояви безпритульності самі по собі привертати увагу педагога, письменника, а те, як у складних умовах формувалась і виростала нова людина.

А.С. Макаренко весь час шукав шляхи розвитку нової людини. Історія колонії ім. М. Горького, комуни ім. Дзержинського – це, насамперед, хвилююча історія розвитку нової людини.

Увібравши з молоком матері любов у себе любов до людей, до рідного краю, до всього живого, яка поєднувалась у нього з милосердям, добротою, здатністю до співпереживання, розуміння цінності і неповторності кожної людини, вміння проявити терпимість, доброзичливість, вимогу у поєднанні з повагою до кожної дитини, А.С. Макаренко вчив педагогів створювати мажорний, радісний настрій колективу дітей, підходити до вихованця з «оптимістичною гіпотезою», тобто, вірити в усе краще у характері вихованця і спиратися на нього [6, с. 187-190].

Народне виховання українців завжди базувалося на глибокій повазі до старших, а особливо до батьків, ввічливості у стосунках, на любові до рідної землі, на засвоєнні моральних цінностей, які включали загальнолюдську та загальну етику, на працьовитості та систематичній підготовці до самостійного життя майбутніх дбайливих господарів, на прищепленні любові до краси рідної природи.

А.С. Макаренко намагався дотримуватися цих принципів співжиття і виховання в колективах колонії ім. Горького і в комуні ім. Дзержинського, що забезпечувало позитивні емоції його членів і були гарантом їх щасливого буття. Він умів черпати все краще з народної педагогіки і вдало застосовував у сучасній йому педагогічній практиці. Золоті розсипи досвіду народної педагогіки служили йому прекрасним матеріалом для власної педагогіки. Великий педагог не тільки брав з народної педагогіки, а й збагачував її. Він

жив, творив для народу, поповнюючи педагогічну скарбницю новими здобутками. Сторінки праць А.С.Макаренка густо засіяні крилатими висловами в дусі народної мудрості. Велику увагу приділяв Макаренко таким надійним у вихованні засобам народної педагогіки, як народний гумор, пісня, казка, ігри, традиції тощо.

У спадщині А.С.Макаренка ми знаходимо різноманітні форми використання ним досвіду народної педагогіки. Це і народний досвід родинного виховання дітей, до якого Антон Семенович звертається не раз. Радить батькам правильно виховувати своїх дітей, бо, як говорить народна мудрість: «Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, це наша провина перед іншими людьми, перед усією країною» [4, с. 29-31].

Це і вживання Макаренком у спілкуванні з вихованцями багатьох народних висловів, афоризмів, прислів'їв тощо.

На сторінках його творів трапляється чимало народних прислів'їв і приказок, наприклад: «Дитину треба виховувати, коли вона лежить упоперек лави». З народного афоризму можна знайти прислів'я типу: «Хоч кілок на голові теши».

Однак, необхідно підкреслити, що народний вислів у Макаренка виступав як відправний пункт для аналізу певних життєвих фактів та ситуацій, які траплялися дуже часто в колонії та комуні.

А.С.Макаренко розумів, що тільки праця здатна допомогти людині стати людиною. Це підтверджує і досвід народної педагогіки. І тому, вслід за народною педагогікою Макаренко, зробив трудову підготовку центральною у своїй виховній системі, наочно і переконливо довів, що без трудового виховання немислиме ні моральне, ні розумове, ні фізичне, ні естетичне формування особистості. Єдність трудового і морального виховання має на меті, насамперед, формування працьовитості й дисциплінованості, сумлінного і творчого ставлення до праці [1, с. 3-8].

Оцінкою моральної та естетичної краси людини є теж праця: гарний і моральний той, хто любить працю, говорить народна мудрість. На це спирався А. Макаренко у своїй виховній діяльності.

Вслід за народною педагогікою, А.С.Макаренко послідовно відстоює культуру праці. Це яскраво простежується на прикладі збирання врожаю. Захоплює і чудове свято праці!

Макаренко змальовує працю як творчість, мистецтво, насолоду, а головне – показує формування нової людини в процесі праці.

Крізь зовнішню непривабливість і окремі неподобства у поведінці безпритульних (правопорушників) він умів бачити і розкривати кращі і риси їх характеру.

Так перед нами проходить хвилююча історія відродження людини. Це торжество гуманізму, коли працююча людина є найціннішим з усіх капіталів [2, с. 8-10]. Сьогодні це стає можливим на основі відновлення споконвічної шляхетності українського народу, його національної гідності та самосвідомості, високої моральності та працелюбності.

Макаренко на практиці показав втілення ідеї народної педагогіки щодо праці як основи культури людських взаємин, як засобу формування морального обличчя особистості.

Через працю колишні безпритульні вчилися утверджувати свою гідність і честь. Макаренко показавши необмежені можливості розвитку особистості дає колективна праця [7, с. 195-197]. Юнаки та дівчата, колишні безпритульні, організованою працею створюють на пустці чудово впорядковану колонію. Незабаром виявляється, що тут немає відповідних умов для широкого застосування їх кипучої енергії. І от вони самі знаходять напівзруйнований колишній поміщицький маєток Трепке. Майже на руїнах створюють зразкове господарство, прекрасний куточок на землі. Але й тут розквітлій творчій енергії молоді стає тісно. Своє господарство колоністи передають селянській комуні, а самі переїжджають у Куряж і невпізнано перетворюють колонію, яка до цього лякала невдалих працівників соцвихівських установ, така сила колективної праці, демократизму і гуманізму у виховних дитячих установах А.С. Макаренка забезпечили йому успіх у його педагогічній діяльності.

Сьогодні, коли є соборна незалежна Україна, ми, українці можемо сказати: «Він був людиною сильних переконань і особистістю, а також людиною, що знала, як дотримуватись вірності народові, з якого ти вийшов, і немає більшої вірності, ніж вірність власному, народові» [5, с. 31-35].

«За силою і рівнем теоретичних узагальнень педагогічні висновки А.С. Макаренка стали загальнонауковими. Тож цілком зрозуміло, що місця, пов'язані з його життям та діяльністю, такі як музейна аудиторія №18 у старому навчальному корпусі Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, привертають до себе увагу не лише учнів, студентів, учителів Полтавщини, України, але й інших країн Європи, Азії, Америки» [3, с. 30-39].

Отже, завдяки пам'ятникам культури, у яких втілено досягнення багатьох поколінь, здійснюється зв'язок часів і поколінь.

Залучаючи молодь до історичних і культурних цінностей, формуємо у неї тим самим глибокі патріотичні почуття, повагу до історії рідного краю, любові до Батьківщини – України.

Список використаних джерел:

1. Гриньова М.В. До питання про дитячу працю в Україні / М.В. Гриньова // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М. Ф, 2020. – С.3–8.

2. Дічек Н.П. Нові штрихи до міжнародного виміру феномену А.С. Макаренка: ХХІ ст. / Н.П. Дічек // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М.Ф, 2020. – С. 8–10.

3. Пивовар Н.М. Кімната-музей А.С.Макаренка / Н.М. Пивовар, Н.М. Тарасевич, О.Г. Штепа [та ін.] // Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка мовою музейних експонатів: нариси про музеї, музейні кімнати, музейні аудиторії. – Полтава, 2000. – С. 30–39.

4. Радул О.С. Макаренко про трудове виховання малих дітей в родині / О.С. Радул // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М. Ф, 2020. – С. 29–31.

5. Синявська Л.І. Музейна педагогіка в системі формування особистісно-професійних цінностей учителя / Л.І. Синявська // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М. Ф, 2020. – С. 31–32.

6. Тараненко А.К. Актуалізація ідей А.С.Макаренка щодо формування морально-вольових якостей у важких підлітків засобами фізичного виховання / А.К. Тараненко, І.В. Тараненко // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М. Ф, 2020. – С.187–189.

7. Фролова Т.В. А.С. Макаренко про дитячий колектив та його вплив на формування особистості в світлі сучасних підходів / Т.В. Фролова // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М. Ф, 2020. – С. 195–197.

АКТУАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ДОСВІДУ А.С. МАКАРЕНКА ЩОДО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Бардінова А.О.
Полтава, Україна*

Процес реформування усіх сфер життя українського суспільства потребували змін і вимог до управління в освітній галузі, зокрема, до управління закладом освіти.

Сьогодні багато ведеться дискусій щодо створення нової «філософії» управління, яка повинна увібрати в себе новий стиль управління, зорієнтований на людину. За такої ситуації для нас стала цікавою позиція щодо функціонального забезпечення процесу управління освітніми закладами практиків-керівників, досвід управління яких отримав випробування часом.

Дивовижну спадщину в цьому плані залишив нам А.С. Макаренко. Всесвітньо відомою є управлінська діяльність А.С. Макаренка як педагога та керівника декількох навчально-виховних закладів.

Предметом нашого дослідження стали функції управління освітнім закладом в творчій спадщині А.С. Макаренка, зокрема, планування, і як різновид функції планування сучасності – бізнес-план. Розкриття їх сутності та особливостей і є метою даної статті.

Аналіз досліджень і публікацій. Функції управління в теоретичній спадщині А.С. Макаренка стали предметом дослідження багатьох вітчизняних учених. Утім, з-поміж них варто назвати дослідження А. Ткаченка, Н. Саннікової, В. Пікельної, оскільки вони є вихідними у дослідженні нами проблеми. Так, функцію проектування як виду діяльності, що характеризує високий рівень професіоналізму А.С. Макаренка як керівника проаналізовано у дослідженні А. Ткаченка [5, с. 78-82]. Предметом дослідження Н. Саннікової в управлінській діяльності А.С. Макаренка стали такі функції, як: аналіз, цілепокладання, проектування, керівництво, організація, контроль, регулювання [4, с. 52-65]. В. Пікельна досліджувала комплекс функцій управління, здійснюваним А.С. Макаренком у процесі управління ним декількох навчально-виховних закладів [3, с. 59-62].

Виклад основного матеріалу. Аналіз творчого доробку Антона Семеновича Макаренка дозволив з'ясувати функції управління у керованих ним освітньо-виховних установах. Особливого значення А.С. Макаренко як керівник освітніх закладів надавав реалізації такої функції, як планування, що являє собою вид діяльності щодо своєрідного визначення конкретних задач. У теоретичній спадщині педагога неодноразово підкреслюється значення плану роботи, який повинен мати усі структурні елементи закладу освіти. Так, наприклад, у параграфі IV «Конституції» трудової комуни імені Ф.Е. Дзержинського зазначається, що план роботи робочого загону встановлюється на тиждень на виробничому засіданні. До того ж «кожен робочий загін на роботі зобов'язаний діяти строго відповідно своєму плану і відмічати в рапорті всі відхилення від нього» [1, с. 148-149].

Одним із способів оновлення процесу управління закладом освіти відповідно до сучасної освітньої політики держави є створення й запровадження в процес управління закладом освіти бізнес-плану як різновиду функції планування сучасності, сутність якого полягає у стратегічному розвитку закладу освіти. І вміння керівника управляти цим процесом неодмінно приведе, на наш погляд, до змін управління закладом освіти, зорієнтованої на людину, на повагу та довіру до неї. У педагогічному сенсі розглянемо (схематично) сутність основних напрямів бізнес-плану.

Розділ I. Освітні послуги навчально-виховного закладу

1.1. Характеристика освітніх послуг, заради яких створюється освітній заклад:

1.1.1. З'ясувати переваги освітнього закладу у відповідності до інших.

1.1.2. Виокремити потреби, які і чий буде задовольняти саме цей освітній заклад.

1.1.3. Визначити, якими навчальними програмами (державними чи авторськими, чи тими та іншими) буде захищений навчально-виховний заклад.

1.2. Оцінити вартості тих затрат, що потребуватиме навчально-виховний заклад, надаючи основні та інші освітні послуги.

Розділ II. Ємність майбутнього «інтелектуального ринку» освітнього закладу

2.1. Визначити інтелектуальний потенціал освітнього закладу.

2.2. Виявити готовність купити «інтелектуальний» потенціал освітнього закладу (хто, чому, скільки і коли готовий купити цей «інтелектуальний» потенціал освітнього закладу).

2.3. Дослідити спроможність застосування отриманих знань в освітньому закладі на практиці.

Розділ III. Освітні послуги навчально-виховних закладів аналогічного спрямування

3.1. Схарактеризувати освітні послуги навчально-виховних закладів аналогічного спрямування.

3.2. Визначити ефективність існування освітніх закладів: завдяки чому (дизайну, рекламі, рівню отриманих знань тощо) або кому (вмілому виконанню функцій управлінської діяльності керівником освітнього закладу або іншими суб'єктами навчально-виховного закладу).

3.3. Дослідити конкурентну спроможність того чи іншого закладу освіти.

3.4. Виявити нові педагогічні технології, які зумовлюють конкурентноспроможність освітнього закладу.

Розділ IV. Імідж освітнього закладу

З'ясувати:

4.1. Надходження інформації про освітній заклад (де, коли і ким розміщується інформація про освітній заклад?)

4.2. Організацію реклами освітнього закладу (ким і як?).

4.3. Рекламу освітніх послуг того чи іншого освітнього закладу.

4.4. Критерії оцінювання діяльності освітнього закладу.

Розділ V. Розвиток освітнього закладу

5.1. Схарактеризувати нормативно-правові документи, які забезпечують існування та перспективу розвитку освітнього закладу (Статут. Ліцензія. Положення).

5.2. Визначити інноваційні підходи до організаційно-правових форм управління закладом освіти (Впровадження НОП у діяльність менеджера з управління закладом освіти).

5.3. З'ясувати суть державно-громадського управління освітнім закладом.

5.4. Визначити внутрішньошкільний менеджмент та його роль у розвитку освітнього закладу. (Назвати основні функції внутрішньошкільного управління: аналіз інформації, планування, організація, контроль і загальна для всіх функцій – функція прийняття рішень. З'ясувати завдання кожної функції; види планів закладу освіти (наприклад, перспективні, річні, оперативні, тимчасові, плани методичних об'єднань вчителів та інші).

Розділ VI. Організаційно-функціональна схема освітнього закладу

6.1. З'ясувати кадровий склад освітнього закладу.

6.2. Визначити, якого профілю потрібні фахівці освітньому закладу (профіль, досвід, освіта тощо).

6.3. З'ясувати, на яких умовах працюватиме кожен із запрошених на роботу до освітнього закладу фахівців (постійна робота чи за сумісництвом, за контрактом чи на договірній основі).

6.4. Ознайомити з функціональними обов'язками кожного фахівця, хто працюватиме в освітньому закладі, тобто чітко визначити: хто і чим буде займатись.

6.5. Виокремити координуючі й контролюючі органи управління закладом освіти в системі освіти (хто безпосередньо здійснює управління закладом освіти; який вищий орган громадського самоврядування в ньому; який постійно діючий дорадчий колегіальний орган управління, хто голова його тощо).

Розділ VII. Фінансовий план розвитку освітнього закладу

7.1. З'ясувати законодавчу базу фінансово-господарської діяльності освітнього закладу.

7.2. Виокремити фінансові документи плану розвитку закладу освіти (таблиця доходів і витрат на «освітню продукцію»; баланс витрат і надходжень; графік прогнозу обсягу реалізації «освітньої продукції»; графік досягнення беззбитковості та ін.).

7.3. Розглянути питання щодо оцінки можливих витрат освітнього закладу (впровадження того чи іншого інноваційного освітнього проекту, педагогічних технологій тощо) та його динаміку на перспективу.

РОЗДІЛ VIII. Програма страхування освітнього закладу

8.1. Проаналізувати інформацію про різні ризики (що спроможне привести до припинення діяльності освітньої установи).

8.2. Визначити засоби профілактики ризиків та шляхи запобігання ризикам.

Отже, з вищезазначеного можна зробити висновок про те, що бізнес-план є однією з основних функцій управління закладом освіти, який реалізується через визначення основних видів діяльності і заходів, а також їх конкретних виконавців і термінів здійснення. Звідси випливає, що управлінська функція планування (у вигляді плану роботи запровадженого А.С. Макаренком у навчально-виховних закладах та бізнес-плану розвитку освітнього закладу в сучасних умовах) – це особливий вид управлінських дій як об'єктів, так і суб'єктів освітніх закладів.

Таким чином, управлінський досвід А.С. Макаренка як керівника установ являє собою цінний матеріал для розв'язання проблем управління сучасним закладом освіти.

Список використаних джерел:

1. Макаренко А.С. Педагогічні твори [Текст] : В 8-ми т. – Т. 3. / Сост.: Л.Ю. Гордин, А.А. Фролов. – М.: Педагогика, 1984. – 512 с.

2. Макаренко А.С. Педагогічні твори [Текст] : В 8-ми т. – Т. 8. / Сост.: М.Д. Виноградова, А.А. Фролов. – М.: Педагогика, 1984. – 400 с.

3. Пикельная В.С. Теоретические основы управления (школоведческий аспект) [Текст] : методическое пособие / В.С. Пикельная. – М.: Высшая школа, 1990. – 175 с.

4. Санникова Н.Г. Теоретические основы профессиональной подготовки социального педагога как социально-педагогического менеджера [Текст] : монография / Н.Г. Санникова. – Екатеринбург: Изд-во ГОУ «ВПО Рос. гос. проф.-пед. ун-т», 2008. – 167 с.

5. Ткаченко А.В. Деякі аспекти формування управлінського професіоналізму А.С. Макаренка в «горьківській» період його педагогічної творчості [Текст] / А.В. Ткаченко // Витоки педагогічної майстерності : збірник наук. пр. Серія «Пед. науки» / Полтав. держ. пед. ун-т імені В.Г. Короленка : голов. редкол.: В.О. Пашенко, А.М. Бойко, М.В. Гриньова [та ін.]. – Полтава : АСМІ, 2008. – Вип. 6. – С. 78–82.

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ А.С. МАКАРЕНКА

*Бардінова А.О.
Полтава, Україна*

Сучасний період розбудови України як правової держави, кризові процеси, що відбуваються в ній висувають на перше місце питання правової орієнтації фахівців будь-якої сфери людської діяльності, спричинена змінами стратегій реформування українського суспільства в умовах соціально-економічних, політичних зрушень, які потребували від них уміння орієнтуватися в правовій базі, вміння вирішувати правові питання в межах чинного законодавства, при цьому бути непримиренними до тих, хто закони порушує.

Гострота проблеми знаходить відображення в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти в Україні у ХХІ столітті, та інших нормативно-правових документах. Саме тому актуальною постає проблема формування правової компетентності у студентів, майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури, яка б забезпечувала майбутнього фахівця сукупністю правових компетенцій у сфері його професійної діяльності в правовому полі [5, с. 15-17].

Усвідомлення недостатнього рівня правової компетентності менеджерів освіти актуалізує пошук шляхів до оптимізації формування правових знань з метою покращення якості управління закладом освіти. Цьому сприяє на наш погляд, управлінська творча спадщина А.С. Макаренка як керівника навчально-виховних закладів освіти.

Проблему формування правової компетентності у майбутніх спеціалістів різних галузей досліджували Б. Андрусишин, Д. Грубіч, І. Іваній, О. Іваній, Д. Клочкова, А. Кузнецов, М. Маркова та ін. Проте дослідники не розкривають її

змісту в контексті конкретної майбутньої професійної діяльності менеджерів з управління закладом освіти.

У пошуках шляхів розв'язання досліджуваного утворення вважаємо за доцільне звернутися до практичного й теоретичного досвіду А.С. Макаренка. Адже у творчому доробку Антона Семеновича Макаренка, за твердженням дослідника його спадщини І. Зязюна, є «... ще багато недослідженого й корисного для школи та вузу. Півстоліття тому він, – зазначає науковець, – визначив для себе і для нас своє творче кредо: «Справжня педагогіка – це та, яка повторює педагогіку всього нашого суспільства» [4]. Цей вислів вченого став пророцтвом. До праць А. С. Макаренка, його практичного педагогічного досвіду звертаються представники різних сфер наукового знання про людину і суспільство. У цьому зв'язку правову компетентність як ключового поняття дослідження розглядаємо услід за вченими як складне інтегративне утворення в цілісній структурі педагога, що включає загальноправові й професійно-педагогічні знання, вміння і професійні якості, необхідні для здійснення власної професійної діяльності в межах правового поля.

Мета статті – розкрити зміст поняття «правова компетентність» і способи її формування у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури, враховуючи при цьому управлінський досвід А.С. Макаренка.

Вихідними для розробки досліджуваної нами проблеми є напрацювання науковців в цьому напрямі, різні аспекти якої знайшли висвітлення в їхніх публікаціях. Так, деякі з публікацій учених висвітлені у збірнику наукових статей з проблем педагогіки А.С. Макаренка «Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М. Ф, 2020. – 224 с.

Зокрема, зазначена проблема активно вивчається сучасними науковцями в контексті:

- міжнародного виміру феномену А. Макаренка: XXI ст. (М. Гриньова, Н. Дічек, В. Моргун, А. Ткаченко);
- родинного (сімейного) виховання (А. Бардінов, І. Гетьманець, Т. Прибора, О. Радул);
- історико-педагогічного (Т. Довга, О. Філоненко);
- психолого-педагогічного (О. Кривонос, Н. Пивовар);
- фізичного виховання (І. Востоцька, М. Гриньова, О. Квак, І. Логойда, О. Міхеєнко, Ю. Піддубна, А. Тараненко, Т. Хілінська);
- організації дозвілля (О. Жданова-Неділько, В. Тарасенко);
- правового виховання (Т. Денисовець, В. Примакова);
- підготовка майбутніх менеджерів з освітньої галузі (І. Баранюк, А. Барбінова, А. Бардінова, С. Гриньов);
- впровадження ідей А. С. Макаренка у сучасну педагогіку (М. Антонець, В. Примакова, Л. Кравченко та ін. автори).

Так, у центрі уваги відомого сучасного дослідника творчості А. С. Макаренка В. Моргуна постала проблема: «Антон Макаренко – геній-одинак чи зірка у плеяді видатних педагогів?» Відповідь на це риторичне запитання знаходимо у науковому здобутку саме дослідника: «педагогіка Антона Макаренка – це не вигадка геніального одинка, а є поєднанням трудової народної педагогіки з найкращим надбанням вітчизняної і світової освіти» [7, с. 26].

Предметом дослідження Л. Кравченко стають аспекти, що характеризують життєдіяльність А. С. Макаренка, особливістю якої є його громадянська позиція, «в якій, – як вказує науковець, – синтезуються свідоме ставлення його до управлінської та педагогічної діяльності» [6, с. 33-37].

Створення безпечного середовища в сучасних закладах освіти дозволить забезпечити, на думку дослідниці В. Примакової [9, с. 27-29], актуалізацію ідей А. С. Макаренка в сучасних умовах. У цьому контексті дослідниця творчої спадщини А. С. Макаренка М. Антоненко вважає за доцільне «впровадження напрацювань А. Макаренка у сучасну педагогіку на основі християнських принципів» [1, с. 56-58].

Репрезентація наукових доробок ряду вітчизняних учених у цьому напрямі була б неповною без звернення до наукових праць і практичного досвіду з упровадження ідей А. С. Макаренка в освітню галузь колективу кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка щодо макаренківського бачення основ педагогічної технології, майстерності, творчості. Чи не вперше в теорії і практиці педагогіки використання ідей А. С. Макаренка *концентровано* показано ними в теоретичному й практичному досвіді педагогічної підготовки студентів всіх рівнів. З-поміж них слід назвати наукові здобутки А. Б. Барбінової, М. В. Гриньової, О. Г. Жданової-Неділько, Н. М. Пивовар, Н. М. Сас, А. В. Ткаченка, С. П. Школяра та ін. авторів.

Так, окремі питання щодо формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури в контексті ідей А. С. Макаренка обрали предметом своїх досліджень такі вчені, як: М. Гриньова – до питання про дитячу працю в Україні. Адже проблема дитячої праці в сучасних умовах набуває загрозливий, «злочинний» характер. Як зазначає вчений, відсторонення праці від школи у перебудовчий процес в суспільстві скористалася вулиця з її «дико-ринковими» стосунками між учасниками трудового процесу: діти і вулиця, діти і наймана некваліфікована важка праця, діти і ріст злочинності. На думку вченого, творче вивчення практичного досвіду А. С. Макаренка в цьому плані сприятиме подоланню дитячої злочинності, нудьги і психічних захворювань дітей [2, с. 3-5].

Чи не вперше в педагогіці здійснена спроба Н. Пивовар, дослідником творчої спадщини А. С. Макаренка, схарактеризувати основні ознаки психологічних особливостей А. С. Макаренка (як відомо, їх десять: темперамент, характер, сила волі, мотивація, здібності, інтелектуальність, емоційність, комунікабельність, самооцінка та самоконтроль), які, на думку дослідниці,

сприятимуть формуванню студента як суб'єкта навчально-виховного процесу. Тому, вважає педагог, вони в певній мірі постають як необхідні складові якості фахівців будь-якої сфери людської діяльності. Поділяючи думку вченого в цьому питанні, вважаємо, що зазначені ознаки психологічних особливостей притаманні і для менеджерів з управління закладом освіти [8, с. 3-5].

Проблема культурно-дозвілєвої діяльності школярів, вважає, дослідник О. Жданова-Неділько, спроможна наразі вирішуватися з огляду на проблематику збереження здоров'я дітей. Цьому сприятиме управлінський досвід А.С. Макаренка, який безпосередньо пов'язаний із загальною управлінською компетентністю його як керівника освітніх установ, який містить уміння працювати з дітьми, вміння на основі правових і моральних норм будувати ділові стосунки з дітьми та оточуючими людьми.

Серед багатьох дослідників творчої спадщини А.С. Макаренка (А. Барбінова, Н. Сас, С. Школяр та ін.), хто наполегливо і цілеспрямовано обстоював доцільність і необхідність створення Міжнародного та Всеукраїнського макаренкознавчого Центру при кафедрі педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна був відомий вчений – макаренкознавець А. Ткаченко. Його наполеглива праця в цьому напрямі є суттєвим доповненням до методичного забезпечення навчальних курсів, які вивчаються студентами усіх рівнів. У нашому випадку – до методичного забезпечення навчальних курсів з підготовки майбутніх менеджерів з управління навчальним закладом освіти в умовах магістратури. Тому підтвердження – результати діяльності Центру, загальну координацію всіх напрямів діяльності якого здійснює А. Ткаченко, а саме:

- 1) створення та управління науковим Інтернет-ресурсом «Макаренкіана», де представлені унікальні, не відомі дослідникам архівні документи;
- 2) укладено універсальний макаренківський бібліографічний каталог східнослов'янськими мовами, що містить два списки: публікацій творів А.С. Макаренка та публікацій тою чи іншою мірама причетний до імені й спадщини Антона Семеновича. Наразі каталог сягнув понад 10 000 описів;
- 3) створення найбільшого за історією вивчення педагогічної творчості А.С. Макаренка реєстру біографій його вихованців.

Додамо до цього й розробку науковцем Положення про діяльність Центру, в якому окреслені шляхи подальшого дослідження творчої спадщини видатного вітчизняного і світового педагога – А.С. Макаренка, який належить вічності, а отже діяльність Центру в цьому напрямі є актуальним [10, с. 14-16].

Отже, маємо підстави стверджувати, що практичний досвід і теоретична педагогічна спадщина А.С. Макаренка не тільки не забуті, а й спроможні збудити творчу уяву представників сучасного науково-освітнього дискурсу.

Список використаних джерел:

1. Антоненко М.О. Від А. Макаренка до Г. Мохненка і далі: три виміри педагогіки / М.О. Антоненко // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя:

сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М.В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М.Ф, 2020. – С. 56–58.

2. Гриньова М.В. До питання про дитячу працю в Україні / М.В. Гриньова // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М. Ф, 2020. – С. 3–5.

3. Жданова-Неділько О.Г. Сутність та зміст культурно-дозвілєвої діяльності школярів / О.Г. Жданова-Неділько, Р.М. Величко // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А.М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М.В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М.Ф, 2020. – С. 16–17.

4. Зязюн І.А. Формування особистості радянського вчителя / І.А. Зязюн. – К.: Т-во «Знання УРСР», 1989. – 48 с. (Серія 7. «Педагогічна»; №16).

5. Іваній І.В. Правова підготовка як умова високого професіоналізму вчителя фізичної культури / І.В. Іваній, О.М. Іваній // Імідж сучасного педагога. – 2014. – №9(148). – С. 15–17.

6. Кравченко Л.М. Конвергентний менеджмент в освіті / Л. М. Кравченко // Шлях освіти, 2009. – №3. – С. 33–37.

7. Моргун В.Ф. Антон Макаренко – геній-одинак чи зірка у плеяді видатних педагогів / В.Ф. Моргун // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М.В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М.Ф, 2020. – С. 24–27.

8. Пивовар Н.М. Психологічний портрет Антона Макаренка / Н.М. Пивовар // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А.М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М.В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М. Ф, 2020. – С. 126–129.

9. Примакова В.В. Актуальність ідей А. Макаренка у створенні безпечного середовища в сучасних закладах освіти / В.В. Примакова // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А.М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М.В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М.Ф, 2020. – С. 27–29.

10. Ткаченко А.В. Міжнародний та всеукраїнський макаренкознавчий Центр / А.В. Ткаченко // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. М. Макаренка: матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М.В. Гриньової. – Полтава : ФОП Гаража М.Ф, 2020. – С. 14–16.

11. Это принадлежит вечности... Теория и методика воспитания в педагогическом наследии А.С. Макаренка / Под общ. ред. М.Ю. Красовицкого. – К.: Логос, 2002. – 250 с.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ КЕРІВНИКА ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ШКОЛІ

*Берданова В.І.
Полтава, Україна*

У час економічної нестабільності, політичних розбіжностей, воєнних конфліктів, соціальної нерівності, реформування та модернізації вітчизняної системи освіти особливого значення набуває проблема конфліктів у педагогічному колективі. Навчально-виховне середовище навчальних закладів характеризується високою конфліктогенністю, а переважна більшість педагогів при цьому не мають ні достатніх знань, а ні умінь попереджувати та конструктивно розв'язувати їх. Це обумовлює загрозу зниження ефективності всього навчально-виховного процесу та, зокрема, рівня якості освітніх послуг навчального закладу. Наукове вирішення проблеми профілактики конфліктів серед педагогів навчальних закладів має важливе практичне значення для завчасного прогнозування потенційних конфліктних ситуацій та професійного управління ними. Шкільні колективи характеризуються високим рівнем конфліктогенності, де здійснюється складна система взаємодії між суб'єктами освітньої діяльності та ще й в умовах нестабільності. Нові переживання й уподобання, набуття життєвого досвіду, поява специфічних інтересів – все це може сприяти загостренню взаємостосунків у педагогічному процесі. Дослідники вказують на такі основні ланки, у яких за різних умов можуть виникати конфлікти: «учитель – учень», «учитель – учитель», «учитель – адміністратор», «учень – учень», «учень – батьки», «учитель – батьки учня». Конфлікти сприймаються суб'єктами як неминуче явище шкільного життя, з яким необхідно не тільки рахуватися, але й активно впливати на нього з метою запобігання негативних наслідків. Однак, характер взаємних конфліктних протистоянь свідчить про те, що педагоги загальноосвітньої школи не володіють, в достатній мірі, ефективними практичними способами управління конфліктами, тому відповідальність за збалансоване освітнє середовище лягає на керівника. Відтак, невід'ємною ознакою професіоналізму керівника стає належний рівень готовності до попередження і розв'язування професійних конфліктів з урахуванням особливостей закладів освіти.

Ще А.С. Макаренко говорив про головні напрями організації колективу, які містять у собі різноманітні аспекти діяльності та багатосторонній вплив на особистість вихованця (учня). Уповноважені колективу повинні домагатися всебічного підвищення його політичного і культурного рівня, регулювати товариські взаємини, привчати дітей розв'язувати конфлікти без сварок і бійок, рішуче боротися з найменшими спробами насильства старших або більш сильних над молодшими і слабшими. Вчитель, вихователь, як і в цілому колектив вихователів, має виступати не керівником, диктатором шкільного буття, а спільником, до якого учні не готуються, а живуть повноцінним життям. У своїй роботі «Методика організації виховного процесу»

А.С. Макаренко визначає педагога бойовим товаришем вихованців, який бореться разом з ними і, попереду них, за всі ідеали першокласного закладу. А.С. Макаренко стояв на тому, щоб спілкування педагогів і учнів базувалося на дружніх взаєминах, повазі вчителя до особистості учня, вірі в його сили і можливості. По суті він усебічно розробив і практично реалізував принцип співробітництва.

Сьогодні у вітчизняній соціальній психології актуального значення набувають дослідження різноманітних видів конфліктів та шляхів їх подолання та попередження (О.Я. Анцупов, А.М. Бандурка, Ф.М. Бородін, І.В. Ващенко, Н.В. Грішина, О.А. Донченко, Н.М. Коряк, Г.В. Ложкін, Л.А. Петровська, М.І. Пірен, Н.І. Порякель, О.І. Шипілов, Г. Аксьонова, І. Бех, Є. Бондаревська, Н. Боритко, С. Вершловський, В. Войтко, О. Гонєєв). Різні галузі педагогічної та психологічної науки останнім часом проявляють великий інтерес до вивчення проблеми конфліктів, задля попередження їх виникнення у школі та конструктивного їх вирішення, якщо вони вже виникли.

Список використаних джерел:

1. Гриньова М.В. Менеджмент в освіті. Навчально-методичний посібник / М.В. Гриньова, О.Г. Штепа. – Полт. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. – Полтава: ЮЦ ПДПУ, 2008. – 173 с.
2. Дубяга А. Конфлікти у шкільному середовищі / А. Дубяга // Психолог. – 2009. – № 48. – С. 3–5.
3. Журавлев А.И. Основы педагогической конфликтологии: [учебник] / А.И. Журавлев. – М.: Роспедагенство, 1995. – 184 с.
4. Конфліктологія : навч. посіб. / П.С. Прибутько, Р.В. Михайленко, Л.М. Дубчак, М.М. Роговенко ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К. : КНТ, 2010. – 131 с.
5. Конфліктологія: навч. посібник / Л.М. Ємельяненко, В.М. Петюх, Л.В. Торгова, А.М. Гриненко. За заг. ред. В.М. Петюха, Л.В. Торгової ; Київськ. нац. екон. ун-т. – К. : КНЕУ, 2005. – 315 с.

ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

*Большая О.В.
Полтава, Україна*

Сучасні зміни, що відбуваються в глобальній економіці розпочали епоху «нової економіки» або «економіки знань», яка розвивається в інформаційному суспільстві та базується на інтеграції знань та залученні інтелектуального капіталу, розвиток та становлення сучасної економічної інфраструктури у якій переважають нематеріальні активи.

Нова економіка – це сучасна економічна інфраструктура, що характеризується переважанням нематеріальних активів (знань, послуг) над матеріальними. Іншими словами, це економіка знань, нових інформаційних технологій, нових бізнес-процесів, що забезпечують конкурентоспроможність

та лідерство. Важливу роль у новій економіці відіграють соціальні ініціативи, адже вони покликані формувати нових лідерів, які впливають на перебіг внутрішніх та міжнародних економічних процесів. Нова економіка базується на знаннях та інформації, що стали важливими ресурсами як для окремо взятої людини так і держави в цілому [1].

Освітні послуги мають власну споживчу вартість, що визначається якістю, характером та кількістю наданих знань. Освітні послуги, на думку С. В. Багдік'яна, можна охарактеризувати як цілеспрямований систематичний процес передачі та отримання знань, інформації, вмінь і навичок та результат інтелектуального, культурного, духовного, соціально-економічного розвитку суспільства та держави [2].

Освітня послуга поєднує в собі процес збору, отримання, передачі та засвоєння системи навичок, знань, інформації та є результатом безперервного духовного, культурного, соціально-економічного розвитку та вдосконалення держави і суспільства в цілому [3].

Ринок освітніх послуг являє складну, багатогранну соціально-економічну систему, яка базується на взаємодії суб'єктів освітньої діяльності з приводу купівлі-продажу специфічного товару.

Науковці виділяють наступні характеристики ринку освітніх послуг:

- поглиблення селективної функції освіти;
- розвиток функції адаптації освіти і людини до нових можливостей навчання, перенавчання, підвищення кваліфікації;
- посилення конкурентоспроможності та динамічності працівника на ринку праці;
- диференціація форм і видів освітніх послуг;
- створення напруги на ринку праці через отримання випускниками незатребуваних спеціальностей;
- формування недержавної освіти на всіх рівнях;
- зміни суспільної думки, в яких освіта стала сприйматися як найважливіша умова виживання, основа матеріального добробуту;
- орієнтація молоді на престижні професії [4].

За визначенням Дмитріва А. освітні послуги характеризуються за такими аспектами:

1) з погляду особистості – це процес передачі кінцевому споживачеві сукупності знань, вмінь та навичок професійного змісту, які необхідні для задоволення його особистих потреб в отриманні професії, а також самовдосконаленні та самоствердженні; цей процес здійснюється за тісної взаємодії зі споживачем відповідно до встановленої програми та за певною формою;

2) з погляду підприємства – це процес фахової підготовки, підвищення кваліфікації або перепідготовки персоналу, яка необхідна для забезпечення його подальшої працездатності, підтримки конкурентоздатності людського капіталу і розвитку у змінному ринковому середовищі;

3) з погляду держави – це процес, який забезпечує розширене відтворення сукупного особистісного та інтелектуального потенціалу суспільства [5].

Освітні послуги надаються закладами освіти задля задоволення потреби людини в освіті та отримання кваліфікації, що дозволить здобувачу мати можливість конкурувати на ринку праці та успішно реалізовувати себе в професійній і трудовій діяльності. Отже, освітня послуга має бути спрямована на задоволення потреби щодо працевлаштування та використання отриманої кваліфікації у подальшій трудовій діяльності.

Велике значення має якість надання та отримання освітніх послуг, що залежить від дії багатьох факторів: мінливості та змінності, місця отримання освітньої послуги, різниці у рівні підготовки здобувачів освітніх послуг та кількості затрачених ними зусиль та часу, вплив не прогнозованих та не вимірюваних факторів, співпраця надавачів освітніх послуг між собою, складність визначення якості послуг загалом, складний процес порівняння надання освітніх послуг, зміна відношення споживача до освітніх послуг у періоді їх надання, можливість зміни змісту освітніх послуг під час їх надання або отримання, наявність та якість супутніх послуг [6].

Список використаних джерел:

1. Сидорова А.В. Особливості послуг вищої освіти в новій економіці. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/7761/7759> (дата звернення 25.01.2021)
2. Багдік'ян С.В. Освітні послуги: дослідження поняття, класифікація, базові характеристики / С.В. Багдік'ян // Економіка, Менеджмент, Підприємництво. – 2010. – № 22 (1). – С. 97–100.
3. Яшук Т. Ринок освітніх послуг: сутність та тенденції розвитку. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis (дата звернення 26.01.2021)
4. Мудра О. Особливості взаємодії ринку освітніх послуг та ринку праці. URL: <http://ea.donntu.org:8080/jsrui/bitstream> (дата звернення 26.01.2021)
5. Дмитрів А. Характеристика особливостей освітньої послуги з погляду маркетингу. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11323/1/7.pdf> (дата звернення 29.01.2021).
6. Мінакова Т. Особливості освітніх послуг в сучасних умовах. URL: <http://www.economy.in.ua> (дата звернення 03.02.2021).

ФОРМУВАННЯ САМОЦІННОСТІ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

*Божинська М.А.
Полтава, Україна*

Реалії сучасної школи диктують стрімкий особистісний розвиток, системне вдосконалення умінь та навичок учителя. Педагог має бути амбасадором у науці, стояти на сторожі нових відкриттів, світових та

вітчизняних подій, адже вести дорогою знань нове покоління можна лише за умови постійного самовдосконалення. Для людини, яка тільки починає працювати в освітній галузі в новому учнівсько-викладацькому колективі, ця подія є безперечно стресогенною. І. Кравченко, Л. Фесенко у своїй статті зазначають: «Велика кількість суб'єктивних та об'єктивних стресових чинників викликає у викладачів погіршення настрою, самопочуття, накопичення втоми, незадоволення собою, виникнення депресії» [4, с. 129], тобто молодому вчителю доводиться знаходитися в максимально складній психологічній ситуації, він повинен виконувати свої посадові обов'язки та володіти професійними якостями не гірше своїх досвідчених колег, але одразу після вишу відповідати всім вищезазначеним критеріям непросто. Потрібно для початку мати перед собою вагомий педагогічний приклад.

«К.М. Сальников у процесі формування професійного світогляду майбутнього виховання посів місце першого яскравого взірця», як пише у своїй статті А. Ткаченко «Допрофесійний етап особистісного становлення А.С. Макаренка» [6, с. 280]. Кожен студент шукає ідеальну «модель» педагога, успішного на теренах сучасної освіти, щоб у подальшому мати свій орієнтир. Цей аспект надзвичайно важливий у процесі формування особистості вчителя. Як же незрілому педагогу відшукати власний стиль викладання, не загубитися на тлі майстрів-аксакалів своєї справи, які відточували свою педагогічну майстерність роками? Зробити це можна шляхом формування своєї самоцінності, адже кожен учитель унікальний, бо має неповторне поєднання темпераменту, характеру, знань, досвіду. Молодий працівник повинен опиратися в судженнях та діях на класиків педагогічного простору, але при цьому не порівнювати себе з іншими більш досвідченими колегами, принижуючи власну гідність, повинен розвиватися як спеціаліст та особистість, напрацьовуючи свій стиль викладання. Майстерність учителя – це шлях, ланцюг подій, плід, що повинен досягнути, це процес, який неможливо прискорити. Становлення спеціаліста є переломним, важливим життєвим етапом, молодий учитель вже педагог, але ще беззахисний та вразливий у системі навчально-освітнього процесу. Ми можемо спостерігати, як незначний відсоток випускників педагогічних закладів вищої освіти йдуть працювати за фахом, а інші все ж таки обирають альтернативу. Можливо, це пов'язано з тим, що вчитель знаходиться не на найвищому щаблі престижних професій, хоч і має неоціненне значення для суспільства. «Ситуація невизначеності, мінливості, агресивності зовнішнього соціально-економічного середовища; зростаюча конкуренція на ринку освітніх послуг; низька мотивація до роботи, зумовлена насамперед відсутністю адекватної заробітної платні та системи стимулів щодо розвитку творчо-пошукової діяльності: зростаюча прагматичність батьківської громади стосовно вчителя» [5, с. 204] – усе це віддаляє молодого педагога від освіти та стає на заваді притоку талановитих та перспективних студентів у навчальні заклади.

Професія вчителя передбачає безмірну моральну-етичну відповідальність перед суспільством, наступними поколіннями, педагог

повинен мати чітку морально-ціннісну, громадянську позицію з точки зору розвитку особистості учня як майбутнього громадянина України. Бути вчителем – означає мати неабиякий набір компетенцій. «Підготовка компетентного вчителя біології включає в себе різні види компетентностей: соціальна, інформаційна, психолого-педагогічна, інтелектуальна, методична, загальнокультурна», – зазначає дослідниця О. Воробйова [2, с. 50], тобто планка надзвичайно висока, але не кожен випускник готовий здати іспит в реальності на професійну придатність. Йому здається, що образ професіонала далекий і недосяжний, але колектив повинен підказувати молодому спеціалісту, що кожен етап формування вчителя, як розділи однієї книги: поки не прочитаєш початок, зав'язку, фінал – не зрозумієш сюжет. Становлення педагога не може бути надто швидким, але не можна знецінювати спеціаліста, який наполегливо йде педагогічним шляхом, усіляко потрібно підтримати молодого вчителя, поділившись досвідом у потрібну мить.

«Педагог – особистість високо розвинена, творча, здатна здивувати, повести за собою, привити смак до творчого сприйняття життя і справи», «Педагог – людина з великої літери, схильна до постійного інтелектуального пошуку» [3, с. 108]. Так і є насправді, учителі повинні бути сяючою зіркою для дітей, вони повинні бути натхненними, окрилені новими задумами та перспективами, щоб своїм вогнем запалювати юні серця. Учителю – це невидимий провідник у майбутнє, саме тому особистість педагога має бути такою багатогранною, а професія вчителя – шанованою, бо вимагає віддати юні роки за досвід, перш ніж студент перевтілиться в педагога. Самоцінність молодого вчителя дуже низька, тому запорукою збереження фундаментальної освіти в Україні – є приваблення молодих талановитих кадрів у професію та надання всебічної підтримки в процесі їх становлення.

Список використаних джерел:

1. Беляєва Н. Аналіз факторів ефективного виховання професійно-етичних якостей майбутніх менеджерів освітніх закладів / Наталія Беляєва // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / гол. ред. М.І. Степаненко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2014. – Вип. 14. – С. 8–14. – ISSN 2075-146X.
2. Воробйова О. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх учителів біології / Оксана Воробйова // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка ; гол. ред. М.І. Степаненко. – Полтава, 2018. – Вип. 22. – С. 49–52. – ISSN 2075-146X.
3. Гомеля Н. Психолого-педагогічні умови розвитку особистісних якостей майбутніх педагогів професійного навчання в контексті гуманістичних ідей А.С. Макаренка / Ніна Гомеля // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / гол. ред. М.І. Степаненко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2013. – Вип. 11. – С. 108–112. – ISSN 2075-146X.
4. Кравченко І. Проблема професійного вигорання педагогічного працівника / Інна Кравченко, Людмила Фесенко // Витоки педагогічної майстерності : наук. журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2019. – Вип. 23. – С. 127–131. – ISSN 2075-146X.

5. Малаканова Л. Визначення ролі та компетенцій учителя в особистісно орієнтованій освіті / Лариса Малаканова, Галина Сорокіна // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / гол. ред. М.І. Степаненко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2013. – Вип. 12. – С. 203–207. – ISSN 2075-146X.

6. Ткаченко А. Допрофесійний етап особистісного становлення А.С. Макаренка / Андрій Ткаченко // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / гол. ред. М.І. Степаненко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2014. – Вип. 14. – С. 279–287. – ISSN 2075-146X.

НОВА ШКОЛА МАЄ ВИРОЩУВАТИ ГРОМАДЯНИНА, А НЕ ЛЮДИНУ З НАБОРОМ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

*Варакіна Т.П., Орлова Л.Я., Решта Т.М.
Полтава, Україна*

Сьогодні й педагоги, й батьки, а відтак – і діти, включилися у гонку, що її у нас вже здавна прийнято називати «соціальними змаганнями». Причому саме ці змагання стають щонайнапруженішими у новому суспільстві: дитина має вивчити якомога більше іноземних мов, якомога раніше і глибше поринути в котрусь із наук чи у вид мистецтва, спорту тощо, аби... Розумніше! Швидше! Далі! І таки добігти в перших рядах до сяючих вершин чи науки, а чи свого Ельдорадо у цих жорстких ринкових умовах.

Але вочевидь, варто таки не перетворити словосполучення й поняття «ринкові умови» на такий собі жупел нової епохи. Звичайно, попереду у нас – як новенький яскравий маяк – НУШ. Звичайно, так було, є і буде завжди: змінюються епохи з їхніми соціально-економічними базисами та надбудовами, змінюються люди загалом і їхні діти зокрема, змінюють одна одну школи як нові та найновіші соціальні інститути, а значить, мало не кардинально змінюється педагогіка разом із педагогами.

Що ж – незмінне? Чи є, чи лишається при цьому якась константа, центральна незмінна, тобто центр того нашого кола, по колу якого усі так дружно несемося, така собі фантастична вісь... але на котру можна обіпертися, а не крутитися навколо неї?.. Подумати: як перш за все виростити гідного громадянина нашої держави, а не такого собі космополітичного біоробота із набором рекомендованих інтернауками компетенцій.

У таких випадках, мабуть, звертаймося до тих, хто ідентифікував кожний практичний крок свого життя у педагогіці зі своїми ж педагогічними ідеями, був їм вірним до самого кінця, не зрадив. Це – Марія Монтесорі, Антон Макаренко, Януш Корчак. Тож яким був їхній отой основний і фундаційний стрижень, на котрий нанизувалася решта їхнього життя, ідей та втілень? Сам Корчак пише: «Окрім розуму та знань у боротьбі за існування і за вагу в суспільстві допомагає кмітливість. Людина метикувата чує поживу і зриває куш; супроти всім розрахункам відразу й легко збиває копійку; вражає і викликає заздрість. Досконально доводиться знати людину, і вже не алтарі, а

хліва́ життя. А дитина дрібушить безпорадно із підручником, м'ячем та лялькою, сумтно відчуваючи, що без її участі десь над нею відбувається щось дуже важливе й велике, що вирішує: є йому доля чи немає, карає і нагороджує, і крушить» [5, с. 5].

Нам, педагогам шкіл, коледжів тощо «дістаються» вже «більш дорослі» діти, як правило, – підлітки. Але чи розуміємо ми їх достатньо, попри всю свою наученість?

Перефразовуючи Марію Монтесорі, яка сто літ тому так написала про новонародженого: «Ще немає країни на землі, в якій немовля було би достатньо зрозуміле людьми» [9, с. 5], можна сказати: ще немає на землі країни, у котрій би сповна зрозуміли підлітка. І які би супер новітні статті із щонайсучаснішої педагогіки ми не написали про відповідальні ролі *soft skills*, *didjital skills*, *hard skills*, у глибині наших душ лишається «...той надійний сховок мого «я», куди немає доступу нікому. Нікому не дано знайти його, проникнути в нього, тому що ніхто не схожий на мене, ніхто нікого не розуміє» [10]. Але педагог просто зобов'язаний розуміти і щонайкраще саме із того, вже свого, сховку щиро-відкрито віддавати дітям, а особливо – підліткам. Елементарно віддавати: любов. Їх треба просто любити. І у кожного народу те слово свого власного звучання. Можливо, це можна назвати «модніше» й до того ж дещо вдосконаленим мемом: *super soft skills*. І цілком можливо, педагогічна наука незабаром дійде того своїм гуманістичним шляхом. А поки що це можна прийняти на рівні чергової «надбудови над надбудовою», як порівняно нещодавно прийняли ми й «надбудову» *soft skills* над просто *skills* або словосполучення «егоїстичний ген» «...у якості зручної метафори для вираження геноцентричного погляду на еволюцію, коли вона розглядається перше як еволюція генів... а природній відбір на рівні особин чи популяцій майже ніколи не бере гору над природним відбором на рівні генів» [4, с. 5], можна сказати: ще немає на землі країни, у котрій би сповна зрозуміли підлітка. І які би супер новітні статті із щонайсучаснішої педагогіки ми не написали про відповідальні ролі *soft skills*, *didjital skills*, *hard skills*, у глибині наших душ лишається «...той надійний сховок мого «я», куди немає доступу нікому.

Доки ж у якості *super soft* в нашій реальності існує лишень тканина: «...неймовірно «повітряний», напівпрозорий м'який матеріал, котрий застосовується для пошиття сорочок, блузок» [11]. Але цілком імовірно, що саме – поки що «абстрактну» – любов до учнівства, студентства модерності од педагогіки й назовуть «*super soft skills*». «Подвижки» до того вже намічаються. Так, «...питання *розвитку soft skills* у людей, котрі займаються педагогічною діяльністю, заслуговують особливої уваги, тому що саме вони покликані формувати ці «гнучкі навички» у юного покоління. ...оскільки професія учителя публічна, то особливо значимими виступають навички самопрезентації; *вміння вибудовувати стосунки з усіма учасниками освітнього процесу*; здатність і готовність вирішувати *творчі* задачі і при тому виявляти публічні лідерські якості. Ці навички й уміння стають особливо актуальними в

епоху цифровізації, що характеризується процесами трансформації як суспільства в цілому, так і освіти зокрема, що тягне за собою трансформацію поняття педагогічної професії» [2]. І те особливо цікаво й може стати у нагоді саме кураторам учнівських, студентських груп, адже ми покликані зінтегрувати усе, що відбувається на заняттях решти педагогів закладу, а проаналізувавши, зробити певні висновки щодо виховання – спільно-підопічних підлітків.

Аналітика й інтеграл... Не всякий мозок здатен на таке. І чи багато у нас знайдеться педагогів, котрі здатні любити щиро й приязно усіх, без жодного винятку, своїх учнів? Тож почати, очевидно, треба саме із цього: навчитися виховувати у студентів педагогічних вишів здатність любити всіх своїх майбутніх вихованців, а тоді, як написав великий Антон Макаренко, і їм колись удасться «Навчити любити, навчити впізнавати любов, навчити бути щасливим...», бо «...це значить навчити поважати самого себе, навчити людській гідності» [6]. І: «Нова школа має вирощувати Громадянина. Це важко. Завжди простіше виростити споживача й назвати випускника школи «особистістю, готовою жити й працювати в умовах ринкової економіки». Іще простіше виростити виконавця і придумати під це красиву концепцію: ось перед вами людина з набором компетенцій і навиків для того, аби вступити до вишу, йти на виробництво... Виробництво споживачів – це завжди конвеєр, у той час як виховання громадян – це обов'язково ювелірна робота, де необхідний індивідуальний підхід». А для цього, вважаю, українські педагоги мають перше самі відчутти себе Громадянами і стати набагато більш публічними людьми, аніж є зараз, не повинні боятися ділитися індивідуальним досвідом безпосередньої, а не «паперової» роботи із дітьми, вільно обертатися у не пласкому, а багатовимірному сучасному, надзвичайно складному медіапросторі [1].

Список використаних джерел:

1. Актуальные вопросы теории и практики медиаобразования в педагогической сфере. Сборник трудов научно-практической конференции 16–17 марта 2017. – М.: МГПУ, 2017. – 350 с.
2. Гизатуллина А.В., Шатунова О.В. Надпрофессиональные навыки учителей. Открытое знание. Наука о человеке: гуманитарные исследования. 2015. № 4 (22). URL: <https://scipress.ru/pedagogy/articles/nadprofessionalnye-navyki-uchitelej.html> (дата доступу: 17.02.2021).
3. Виниченко И.В. Современная школа глазами молодого педагога. Молодой ученый Журнал. URL: <https://moluch.ru/archive/77/13427/> (дата доступу: 17.02.2021).
4. Эгоистичный ген. Википедия. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Эгоистичный_ген (дата доступу: 21.02.2021).
5. Корчак Я. Как любить ребенка? – М.: Политиздат. – С. 493.
6. Макаренко А.С. Лекции о воспитании детей. URL: <https://ru.bookmate.com/books/V6Teqagh> (дата доступу: 12.02.2021).
7. Макаренко А.С. Педагогічна поема. LibreBook https://librebook.me/pedagogicheskaia_poema (дата доступу: 09.02.2021).
8. Макаренко А.С. Флаги на башнях LibreBook URL: https://librebook.me/flagi_na_bashniah (дата доступу: 03.01.2021)

9. Монтессори М. Дети – другие. LoveRead.ec Онлайн книга. Дети – другие. Взрослый как обвиняемый. Часть первая. http://loveread.ec/read_book.php?id=68533&p=5 (дата доступу: 05.02.2021).

10. Мопассан Г. Одиночество, новела. Библиотека ОКР Longsoft <http://ocr.krossw.ru> URL: http://ocr.krossw.ru/html/mopassan/mopassan-odinochestvo-ls_1.htm (дата доступу: 01.02.2120).

11. Рубашечная ткань супер софт Zosia Jak. <http://zosia.com.ua/super-soft-2686>. – С. 3 (дата доступу: 11.02.2021).

ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КИТАЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ У МІЖНАРОДНОМУ АСПЕКТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Вахрущова О.Р.
Полтава, Україна***

Науковий керівник: Школяр С.П. – к.т.н., доцент

Глобалізаційні процеси та пов'язані з ними соціально-економічні трансформації сучасного інформаційного суспільства, що проходять в умовах світової конкуренції на ринках товарів і послуг, вимагають координації фахівців різних рівнів для ефективного вирішення заходів проєктів і програм як державного, регіонального рівня, так і міжнародного, наднаціонального [2-3]. Досвід показує, що реальні виклики сьогодення, розуміння їх на рівні понятійного апарату при боротьбі концептуальних принципів тих чи інших теоретичних моделей, висувають принципово нові вимоги до ведення проєктної діяльності фахівцями, спроможними інтегруватися у світовий простір та успішно реалізувати свій інтелектуальний потенціал, перетворивши його в інтелектуальний капітал та знайти своє відповідне місце у ланцюгу створення доданої вартості [1].

Значною мірою це стосується менеджерів, проєктна та маркетингова діяльність яких особливо підлягає модернізації, оскільки відбувається в контексті постійних змін ринкових відносин. Сьогодні спостерігається стала залежність між професійними успіхами менеджерів і якістю їхньої підготовки до даних видів діяльності, що здебільшого визначається постійним підвищенням рівня розвитку мислення, умінням самостійно навчатися впродовж життя, здійснювати самоконтроль за виконанням власних дій, безперервно самовдосконалюватися. Зростання вимог до менеджерів, пов'язаних з потребою мобільного опрацювання інформаційних потоків на ринковому середовищі, зумовлює необхідність впровадження сучасних комунікаційних та інформаційних технологій для підвищення результативності, інтенсивності й інструментальності професійної діяльності

фахівців, зниження трудомісткості процесів використання та оброблення ними інформаційних ресурсів, баз даних та інших інформаційних потоків, що аналізуються для вчасного прийняття правильних управлінських рішень. При цьому здійснення проєктної діяльності на міжнародному рівні передбачає ведення перемовин, договірних відносин на відповідному рівні, а отже врахування національних особливостей ділового спілкування.

Слід зазначити, що до сьогодення зберігаються відмінності в нормах і правилах поведінки та спілкування в різних країнах. Національні особливості, історія, релігія, клімат, історично сформовані моральні норми та ін. Впливають на те, як бізнесмени одягаються, поведуться що вважають пристойним і гідним, і що є знаком ненадійності або неповаги до ділового партнера. І це багато в чому визначає успіх ділової взаємодії на міжнародному рівні. Особливо сильно це явище проявляється в так званих «країнах третього світу» або Сходу.

Розглядаючи основні характеристики етики ділового спілкування в країнах Сходу, менеджери повинні враховувати, що на Сході існують своя культура і звичаї. Східний етикет значно більше церемонний, ніж європейський, глибше йде корінням в минуле, в власні традиції і історію. Більшість країн Близького, Середнього і Далекого Сходу сформувалися на засадах давньої цивілізації і філософії світових релігій Сходу. У загальних словах, основою доктрини давньосхідної культури ділової взаємодії та комунікації є те, що окремо взята особистість не може впливати на хід світобудови, вона являє собою піщинку в світовому океані [4]. Тому найважливішим є «загальне» (країна, сім'я, родичі, суспільство), а не «приватна» (людина, особистість, особисті інтереси, особиста свобода). При цьому для «східного» учасника переговорів зовсім не обов'язково неврахування або забуття власних інтересів на угоду «західному», адже він «обраний». Тому, якщо переговори будуть складатися вдало, то, незважаючи на всю свою доброзичливість і яку він демонстрував ввічливість, «східний» парламентар з легким серцем може фігурально кажучи «обдурити» свого західного контрагента. Він же не може підвести свою сім'ю, країну, родичів, тому про «обмані» мова не йде, це лише комерційна спритність або щось близько того. Але якщо чесність по відношенню до ділового партнера вигідна самому «східному» переговорнику, він буде виключно щирий. Західну ж традицію відкритого, довірчого і «взаємовигідного» ділового процесу східні партнери часто сприймають як невміння вести справи, а часом просто як дурість.

Звичайно, світ не стоїть на місці. Традиції ділового спілкування еволюціонують, з огляду на реалії сучасного процесу розвитку суспільства, науки, мистецтва і технічного прогресу. Але, як то кажуть, «з пісні слів не викинеш», незважаючи на всю свою «просунутість» і сучасність, бізнес-партнери, що представляють собою «східний уклад», в переговорному процесі все одно є вихідцями зі своєї філософської середовища, якщо можна так

сказати. Враховуючи те, що на сьогодні другою, а той першою економікою в світі є Китай, який активно веде потужну експансію щодо завоювання міжнародних ринків, і тим самим його бізнес-середовище, менеджмент є потенційним партнером при реалізації проєктів, маркетингової діяльності, розглянемо його особливості у якості прикладу.

Безумовно, діловий етикет Китаю дуже своєрідний, що заснований на демонстрації поваги і недоторканності особистого простору як в прямому, так і в переносному сенсі. Наприклад, тактильні контакти (фізичні обійми, поцілунки і навіть торкання) при спілкуванні вважаються можливими тільки між дуже близькими людьми, що знаходяться в умовах дуже особистих і навіть інтимні стосунки. У всіх інших випадках вони неприпустимі. Особливу увагу на ділових зустрічах, як правило, приділяється двом моментам: збору максимально повної інформації про предмет обговорення і партнерах по переговорах; формування «духу дружби» по відношенню до представників іншої сторони.

Дух дружби па переговорах має для китайців дуже велике значення, причому вони його ототожнюють зі звичайними особистими стосунками партнерів. Демонстрована доброзичливість не повинна вводити вас в оману, до вас вона не має ніякого відношення. Вона відноситься цілком до даного питання і його важливості. Вона зовсім не означає, що переговори завершаться для вас позитивним чином. Для успіху ви повинні бути готові до ретельної і скрупульозної опрацюванні всього питання, всебічного його розгляду та врахування впливу всіляких зовнішніх сил, які оточують переговорний процес і можуть вплинути на нього. Знайте, що раптово змінилася зовнішня ситуація на будь-якій стадії переговорів (навіть вже майже або зовсім завершених) може докорінно відбитися на результаті ділової взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Школяр С.П. Аспекти підготовки фахівців до опрацювання та аналізу базових інформаційних потоків на ринковому середовищі. *Педагогічні науки*. 2015. Вип. 12. С. 356–361.
2. Школяр С.П. Систематизація інформації про природну спадщину як елемент підготовки менеджерів у період переоцінки цінностей. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 1 (170). С. 37–41.
3. Школяр С.П. Особливості реалізації регіональних інноваційних програм на Полтавщині / С.П. Школяр // Матеріали міжнародного круглого столу «Розбудова інноваційної інфраструктури в Україні». – К., 2008. – С. 104–135.
4. Школяр С.П. Інноваційний розвиток держави – комфортне життя її громадян. Тези виступу в обговоренні / С.П. Школяр // Матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України 20.06.07 р. «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації» / Упор. Г.О. Андрощук, М.М. Шевченко. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – С.60–62.
5. <https://pidru4niki.com/>

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ОБ'ЄКТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Вінніченко С.С.
Полтава, Україна*

Якісне управління діяльністю соціально-психологічної служби установи виконання покарань є актуальною проблемою у повсякденній життєдіяльності вказаної організації.

Основними завданнями соціально-психологічної служби є:

– організація та проведення профілактично-роз'яснювальної роботи, спрямованої на виховання у засуджених прагнення до законслухняної поведінки та використання передбачених законодавством заохочувальних норм;

– здійснення оцінки ризиків скоєння повторних злочинів;

– реалізація програм диференційованого виховного впливу на засуджених;

– підготовка засуджених до використання ними передбачених законодавством заохочувальних норм;

– профілактика порушень режиму тримання;

– сприяння своєчасному наданню засудженим та ув'язненим кваліфікованої медичної допомоги;

– організація та проведення корисного дозвілля засуджених;

– проведення виховної роботи із засудженими та контроль за своєчасним відшкодуванням ними позовів та судових витрат;

– залучення до навчання та суспільно-корисної праці новоприбулих засуджених;

– організація психологічної роботи з засудженими та ув'язненими.

Основною проблемою в організації соціально-психологічної роботи з засудженими та ув'язненими є обмеження доступу соціальних працівників неурядових організацій, представників релігійних та інших організацій до охороняємої зони виправних установ та до спілкування з засудженими та ув'язненими, а також обмеженість наявності технічних засобів для проведення онлайнзаходів в установах.

Актуальними шляхами вирішення вищевказаних проблем є:

– проведення роботи з неурядовими організаціями щодо забезпечення пенітенціарних установ комп'ютерною технікою з метою достатнього проведення заходів в режимі онлайн;

– розробка та впровадження нових методик в роботу психологів установи;

– розробка та впровадження спільних з представниками релігійних та неурядових організацій програм підготовки до звільнення, релігійного, правового, трудового та фізичного виховання.

Для реалізації вищевказаних ініціатив на рівні міста Полтави було розроблено «Міську цільову програму боротьби зі злочинністю та профілактики правопорушень на 2016-2020 року», в рамках якої запроваджено програму соціального супроводу з використанням онлайн технологій засуджених під час відбування покарання та після звільнення на територію міста Полтави (протягом 2020 року неурядовою організацією охоплено 45 осіб), Північно-Східним міжрегіональним управлінням з питань виконання покарань Міністерства юстиції України було розроблено Методичні рекомендації, якими було затверджено нові методики щодо вивчення засуджених та ув'язнених, крім того на рівні держави було запроваджено проведення оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення в межах соціально-виховної роботи із засудженими в установах виконання покарань.

Впровадження вищевказаних новацій є яскравим прикладом втілення соціально-виховних лайфхаків, розроблених на основі методик А.С. Макаренка, в систему роботи соціально-психологічної служби установи виконання покарань.

Список використаних джерел:

1. Яковець І.С. Методичні рекомендації щодо проведення оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення в межах соціально-виховної роботи із засудженими в установах виконання покарань, 2019. 235 с.
2. Мосійчук Ю.А. ПСМРУМІОУ. Методичні рекомендації для використання персоналом соціально-психологічної служби установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Харків, 2020. 213 с.
3. Калівошко В.М. Політика щодо боротьби з самогубствами та членушкодженнями. Київ, 2018. 34 с.

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ

*Вовчанська І.С.
Полтава, Україна*

Ринок ставить організацію у нові відносини з державними органами, з виробничими та іншими партнерами по бізнесу, безпосередньо з працівниками.

Коли встановлюються нові економічні та правові регулятори, змінюються відносини між керівником та підлеглими, між працівниками всередині організації. Через це зростають вимоги до управління людськими ресурсами, де людський чинник стає головним фактором виробництва.

Управління людськими ресурсами включає: управління, роботодавців, робітників, студентів, професіоналів, зацікавлених в ефективному управлінні людськими ресурсам.

Фахівці у сфері людських ресурсів покликані забезпечити методи управління людьми, які б підтримували пріоритети установи й забезпечували

успіх у конкурентній боротьбі на світовому ринку. Установи також прагнуть створити бренд зайнятості, який резонує з конкретними працівниками. Установи різні за величиною і галузями промисловості чимраз більше визнають важливість і значимість людського резерву.

Керівники та економісти традиційно бачили управління людськими ресурсами як обов'язкову затрату, а не як джерело цінності для своїх організацій. Економічна цінність зазвичай асоціюється з капіталом – обладнанням, технологією і технічними засобами. Межею для розширення бізнесу є не тільки наявність фінансового капіталу, а й доступ до таланту – людського капіталу. Отже, люди мають вирішальне значення для організаційного успіху, а людський та інтелектуальний капітал персоналу організації дає можливість для істотної конкурентної переваги.

Поняття «управління людськими ресурсами» означає, що працівники є ресурсом роботодавця. Як вид ресурсу, людський капітал може додати економічну цінність організації. Під впливом того, хто працює на організацію і як ці люди працюють, управління людськими ресурсами сприяє таким базовим мірам успіху організації, як якість, прибутковість і задоволення клієнтів.

Управління людськими ресурсами має вирішальне значення для успіху організації, тому що людський капітал має певні якості, які роблять його цінним. З погляду бізнес-стратегії організація може добитися успіху, якщо вона має стійку конкурентну перевагу і може утримувати цю перевагу протягом тривалого часу.

Отже, можна зробити висновок, що організації потрібні такі ресурси, які забезпечать їх такою перевагою. Людські ресурси мають ці необхідні якості:

– людські ресурси цінні. Високоякісні працівники забезпечують потрібними послугами, оскільки вони виконують безліч важливих функцій;

– людські ресурси рідкісні в тому сенсі, що людина з високим рівнем потрібних навичок і знань не часто трапляється. Організація може витратити місяці на пошуки талановитого і досвідченого менеджера (керівника) або техника (лаборанта);

– людські ресурси не можна скопіювати. Для імітації людських ресурсів у високопродуктивного конкурента вам доведеться з'ясувати, які співробітники забезпечують перевагу і як. Тоді вам доведеться наймати людей, які можуть зробити з точністю таку ж річ і налаштувати системи, які дадуть можливість цим людям наслідувати вашого конкурента;

– людські ресурси не мають хороших заміників. Коли люди добре навчені й високо мотивовані, вони вчать розвивати свої здібності та дбають про клієнтів. Важко уявити собі інший ресурс, який може відповідати зацікавленому і талановитому працівникові.

З наведених вище якостей випливає, що людські ресурси володіють величезним потенціалом. Організація реалізує цей потенціал через свій підхід до управління людським капіталом.

Ефективне управління людськими ресурсами може сформувати основу високопродуктивної робочої системи – організацію, в якій усе: технологія,

організаційна структура, люди і процеси працюють разом для того, щоб надати організації перевагу в конкурентному середовищі. Оскільки технологія змінюється в ході виробництва організації, транспортування, зв'язку і відстежування інформації, управління людськими ресурсами повинно гарантувати, що організація має право на те, що різні люди могли б упоратися з новими проблемами. Підтримання високопродуктивної системи роботи може включати розробку навчальних програм, найм людей з новими навичками і створення винагород за такі норми поведінки, як робота в команді, підприємливість і навчання.

Список використаних джерел:

1. Балабанова Л. Управління персоналом: Навчальний посібник: Мін-во освіти і науки України, ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського / Л. Балабанова, О. Сардак – К.: Професіонал, 2006. – 511 с.
2. Братченко В.Ф. Управління персоналом організації в сучасних умовах/ В.Ф. Братченко // Персонал. – 2006. – № 3. – С. 5–10.
3. Василенко В.А. Стратегічне управління: Навч. посіб./ В.А. Василенко. – К.: Знання, 2003. – С. 141–153.
4. Ганза І.В. Формування принципів управління персоналом підприємств в сучасних умовах / І.В. Ганза // Наукові праці НУХТ.– 2011. – № 41.– С. 112–115.
5. Гетьман О. Економіка підприємства: Навчальний посібник; Мін-во освіти і науки України, Дніпропетровський ун-т економіки і права / О. Гетьман, В. Шаповал. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 487 с.
6. Григор'єв Л. Управління персоналом і регулярний менеджмент/ Л. Григор'єв // Робота сьогодні. – 2000. – №5. – С. 32–34.

ЕЛЕМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

*Головко Н.М.
Полтава, Україна*

Науковий керівник: Школяр С.П. – к.т.н., доцент

Управління інноваційними процесами у діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу є одним із стратегічних напрямів в освіті. Це є умовою конкурентоспроможності закладу, гарантією соціальної безпеки її вихованців та всіх учасників педагогічного процесу: учнів, педагогів, батьків, стейкхолдерів. Елементи системи управління повинні мати між собою тісний, мобільний інтерактивний зв'язок з метою досягнення очікуваного кінцевого результату суб'єктом управління, спрямованого на якісну зміну об'єкта управління. Сутність освітнього менеджменту, зміст діяльності менеджера освіти, проблеми інноваційних підходів до педагогічного менеджменту висвітлені в роботах [1-8].

На думку учених, до елементів управлінських інновацій слід віднести сучасні економічні, психологічні, діагностичні, інформаційні технології, які дають змогу створити відповідні умови для оперативного й ефективного прийняття керівником управлінського рішення. У сукупності елементів управлінських інновацій, що впроваджуються в навчальних закладах, виділяються: модернізовані зміст, форми й методи управлінської діяльності керівника, громадсько-державні, регіональні, модульні, проєктні моделі управління. Практика педагогічної діяльності свідчить, що колектив на чолі з керівником має визначитися, які це будуть зміни за інноваційним потенціалом: удосконалення, раціоналізація, модернізація, оптимізація; принципово нові, радикального характеру технології навчання, виховання, розвитку молоді, організації педагогічного процесу, управління закладом освіти.

Звичайно, що це не можливо без усвідомлення моделі бажаного творчого пошуку, осмислення етапів та термінів досягнення очікуваного результату, раціонального добору засобів її досягнення, заснованої на науково-інформаційному пошуку та математично обґрунтованій експериментальній базі. Таким чином, задля прийняття правильного управлінського рішення щодо інноваційних процесів у діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу виникає необхідність володіння повною своєчасною достовірною інформацією, проведення анкетування, чисельного та натурального експериментів тощо. Слід зазначити, що проведені раніше дослідження встановили, що найбільш значущі психолого-педагогічні експерименти всеукраїнського рівня з розробки нового змісту освіти, сучасних освітніх технологій проводяться лише у 60 школах України, тільки понад 1000 вчителів близько 700 шкіл апробують нові підручники (загалом близько 4% загальноосвітніх навчальних закладів). Вищезначене є результатом відсутності налагодженої системи управління нововведеннями в освітніх закладах і як наслідок недостатньої підготовки педагогів як елементів система в рамках суб'єктно-об'єктних відносин до інноваційної діяльності.

Важливим чинником організації інноваційної діяльності є вміння знайти у новаціях як власну мету, що активізує інноваційну діяльність педагога, так й загальну, що згуртовує педагогічний колектив та інших учасників процесу, і тим самим сприяє ефективному процесу та результату. Отже, завдання менеджменту інноваційної діяльності полягає у керівництві та виконанні різноманітних за обсягом видів роботи та конкретних заходів, що залежать від змісту нововведення. Основним алгоритмом розробки завдань є поетапний перехід від вихідного стану до ідеального образу моделі, враховуючи при цьому крім вихідних даних також ресурсне забезпечення, нормативно-правові та інші обмеження, раціональні та ірраціональні фактори впливу, якісний стан елементів освітньої системи. Зауважимо, що останній, знаходячись в ланцюгу якості та являючись залежним від якості управління з одного боку, з іншого є впливовим на якість процесу та якість освітнього результату.

Якість кінцевого результату освітньої послуги успадковує якість процесів і якість організаційно-управлінської системи освіти, її елементів.

Таким чином в системі освіти професіоналізація керівників вимагає особливої уваги за нових умов менеджменту освітнім процесом у сучасних навчальних закладах, де вони відіграють важливу роль у впровадженні інновацій, застосовуючи сукупність засобів, методів та форм впливу на особистості та колектив з метою ефективного функціонування освітньої галузі.

Висновки. Зміст управління інноваційною діяльністю освітньої системи та її елементами визначається основною ідеєю інноваційного процесу, метою та очікуваними результатами. Зміст формалізується у програмі прикладного дослідження або проєкту, підготовка якої передбачає функціональний розподіл ролей та завдань між елементами, при цьому не останню роль в ньому відіграє й контрольна функція на кожному етапі ведення освітнього процесу. Успішне впровадження інноваційних технологій у сфері управління сучасним загальноосвітнім навчальним закладом передбачає принцип відображення якості, який в сою чергу полягає в переносі (відображенні) якості процесу на якість результату. Таким чином, впливати на якість кінцевого результату можна методом впливу на формуючі та організуючі його процеси. Усі процеси є елементами системи, у якій вони функціонують. Якість побудови цієї системи і механізму її функціонування відбивається на якості складових її процесів, якість результату успадковує якість процесів, елементів і системи, їх об'єднуючої.

Список використаних джерел:

1. Ельбрехт О.М. Адаптивне управління навчальним процесом. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 128 с.
2. Мармаза О.І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом. – Х.: Видав. гр. «Освіта», 2004. – 204 с.
3. Освітній менеджмент: навч. посіб. / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К.: Шкільний світ, 2003. – 400 с.
4. Школяр С.П. Елементи системного підходу у підготовці майбутніх менеджерів. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка та психологія.* 2015. С. 230–235.
5. Школяр С.П. Аспекти підготовки фахівців до опрацювання та аналізу базових інформаційних потоків на ринковому середовищі. *Педагогічні науки.* 2015. Вип. 12. С. 356–361.
6. Школяр С.П. Врахування важелів інтелектуальної власності в угоді про асоціацію при підготовці менеджерів до маркетингової діяльності. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки.* 2015. Вип. 12. С. 220–225.
7. Школяр С.П. Особливості підготовки фахівців специфічних категорій з погляду збалансованості системних показників *ScienceRise.* 2015. № 5. С. 130–137.
8. Школяр С.П. Систематизація інформації про природну спадщину як елемент підготовки менеджерів у період переоцінки цінностей. *Імідж сучасного педагога.* 2017. № 1 (170). С. 37–41.

ДО ПИТАННЯ ПРО МОВНО-КОМУНІКАТИВНІ ВМІННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

*Горлова Л.Л.
Полтава, Україна*

Юриспруденція, як і інші галузі, має значний термінологічний базис, а викладання іноземної мови юристам відіграє важливу роль у площині правових навчальних програм як в академічній діяльності, так і в професійному середовищі. У зв'язку з тим, що англійська як іноземна мова має міжнародний статус, відіграє роль головної мови-посередниці та стала основною юридичною мовою Європейського союзу, студенти юридичних спеціальностей, що вивчають англійську мову як іноземну, прагнуть досягнути високих стандартів у оволодінні юридичною термінологією іноземної мови як лексичним базисом мови.

Під час оволодіння юридичною термінологією виникає щонайменше дві проблеми. Перша – розуміння загальних лінгвістичних особливостей іноземного тезаурусу (глосарію), як, наприклад, використання лексики і граматичних конструкцій, а також розуміння фонетичних особливостей, друга – відмінності національної правової системи та правової системи країни, чия мова вивчається. Саме тому навчання англійської юридичної мови поєднує в собі методику викладання іноземної мови та знання правової системи країни, мова якої вивчається. Студенти залучаються в процес оволодіння іноземною юридичною мовою через мову права. Оскільки іноземна мова у сфері правничих галузей вимагає спеціальних, концептуальних і лінгвістичних знань, методика викладання орієнтується на освоєння лексики, синтаксису, усного мовлення та стилістики.

Як відомо, розвиток лексичних навичок включає декілька етапів: ознайомлення з лексичною одиницею (звукове, графічне, семантичне, граматико-парадигматичне), закріплення і тренування лексичної одиниці в усному та письмовому мовленні. На останньому етапі здійснюється основний обсяг роботи, орієнтованої на практичне (комунікативне) оволодіння лексичними одиницями.

Підкреслюючи важливе значення введення нових лексичних одиниць у контекст, не можна недооцінювати та ігнорувати роботу над ізольованим терміном. Це дає змогу глибше розкрити основні характеристики лексичної одиниці: фонетичну, семантичну, граматичну; синонімію, антонімію, омонімію; стилістичні можливості та межі використання в контексті.

У навчанні професійної термінології важливо пам'ятати, що: з метою створення міцних мовленнєвих зв'язків в усному мовленні необхідно передусім мовленнєве або умовно-мовленнєве тренування нових слів та виразів шляхом поєднання нової лексики з раніше вивченою. Уся професійно орієнтована лексика повинна засвоюватися через відомий граматичний матеріал. Ці методичні принципи висувають певні вимоги до повторюваності

професійної термінології всередині дидактичних текстів, у послідовності вивчення лексики. Головними критеріями відбору текстового матеріалу як основної одиниці навчання мають бути професійна спрямованість (дискурсивна доцільність), автентичність (еквівалентність професійному іншомовному контексту), актуальність (відповідність сучасному стану мови як структури в постійному розвитку), інформативність (смыслонаповненість), мовна доступність (виправдана редукція) та культурологічна насиченість (лінгвокраєзнавчий вимір).

Мова розуміється як невід'ємна частина існування кожного суспільства, а система права є комунікативним засобом взаємодії його суб'єктів. Це має стосунок до всіх держав, народів, людських спільнот та часткових колективних об'єднань. Мова права, обслуговуючи потреби людей, виконує в тому числі і найважливішу свою функцію – спілкування. Його не варто розуміти спрощено лише як здійснення комунікативного акту між двома чи кількома особами. Спілкування може відбуватися у часі і просторі, діяхронно і синхронно, в усній і писемній формах. Воно має потенціал відбуватися за допомогою вербальних та невербальних засобів (символів (зорових, слухових), міміки, жестів тощо). Комунікація в цьому сенсі – це смисловий та ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії; обмін інформацією в різноманітних процесах спілкування. Мова відображає загальний рівень спеціаліста будь-якого фаху та є його своєрідним показником. Формування креативної мовно-компетентної особистості, котра має розвинуте почуття мови (як мовленнєвих навичок), досконало володіє етикетом, знайома з кращими зразками дискурсивної поведінки (у межах теми / спеціальності / ситуації) та спрямована на толерантне спілкування з дотриманням позалінгвальних норм.

Фахівець у сучасному інформаційному суспільстві повинен швидко засвоювати необхідну інформацію, сприймати будь-яку форму мовлення, створювати монологи, вести діалоги, керувати системою мовленнєвих комунікацій у межах своєї компетенції тощо. Від багатства його словникового запасу залежать професійність вигляд і успішність реалізації діяльності.

Професійна діяльність працівника правоохоронних органів потребує певних мовно-комунікативних вмінь. Професійна комунікативна компетенція формується на основі комунікативної компетенції. Вона ж, у свою чергу, визначається комунікативними намірами адресата; дотриманням комунікативних стратегій, що дають змогу досягти необхідного результату комунікації; знанням особистості співбесідника; зворотним зв'язком в акті спілкування, що передбачає врахування психологічних особливостей адресата, його соціальних ролей; умінням долати психологічні «перепони»; умінням володіти навичками декодування невербального мовлення співрозмовника; орієнтацією в умовах та ситуації спілкування; орієнтацією та підтриманням самого процесу спілкування; контролем власної мовленнєвої поведінки, емоцій тощо; навичками та умінням завершувати комунікацію, виходити з неї, контролювати ефекти після здійснення спілкування тощо.

Вплив комунікації на процес викладання лінгвістично орієнтованих дисциплін для спеціальностей поля юриспруденції є особливо актуальним,

адже воно стосується проблеми формування комунікативних умінь здобувачів вищої освіти у вищих навчальних закладах юридичного профілю, а ця проблема зумовлена змінами в системі освіти, її орієнтиром на формування комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів.

Варто зазначити, що достатньо ефективним є залучення до викладання актуальних методик викладання, як-от методу активного навчання, наприклад, здійснення аналізу конкретних ситуацій, розігрування ролей, ділова гра, мозковий штурм; інтерактивного методу навчання, наприклад, перегляду автентичних відеоматеріалів; використання технічних засобів, зокрема СПС (сучасні правові системи), що надають можливість інтегрувати сучасні матеріали в систему навчання; комунікативного методу, що охоплює живе спілкування з перекладачами, що мають досвід перекладу юридичної лексики та співпрацюють із міжнародними юридичними компаніями.

У межах комунікативного підходу до професійно орієнтованого навчання іноземної мови необхідним також є врахування методичного принципу інтерактивності навчання, що передбачає підключення студентів до такої моделі міжособистісної комунікації, котра спрямована на розвиток співпраці, орієнтована на взаємодію учасників комунікації, які прагнуть до соціального партнерства, діалогу для досягнення практичної мети, реалізуючи інтенцію.

У процесі діалогічного мовлення майбутні юристи повинні швидко та вільно оперувати термінологією, бути готовими до сприйняття співрозмовника, усвідомлення етапів ситуації, стратегій і тактик кооперативної взаємодії, їхніх мовленнєвих маркерів, користуватися знаннями специфіки професійної культури співрозмовників, лексиконом і тезаурусом певного лінгвістичного середовища і вміти адекватно інтерпретувати комунікативну інтенцію співрозмовника. Саме тому навчання професійно орієнтованому спілкуванню іноземною мовою можна використовувати з метою професійної соціалізації студентів юридичних спеціальностей при відповідній організації навчального матеріалу.

Для правників, як і для працівників правоохоронних органів і органів безпеки, є необхідними знання правової мови або мови права, а тим більше іншомовної. Позначивши відмінність понять «мова права» і «правнича мова», зазначимо, що мова права, яка базується на знаковій системі і системі символів повсякденної мови, не є абсолютно самостійною мовою, а є одним із складових елементів юридичної лінгвістики. Будь-який правовий текст – це не лише воля законодавця, правило поведінки, розпорядження, інструкція до дії тощо, це також і «духовний зміст», культура, відбиток того правового простору, де цей правовий текст був створений. Будь-який юридичний текст є елементом іншої культурної системи правових знань. І для того, щоб адекватно відтворити поняттєву систему та функціональний зміст таких текстів, суб'єкт, той, хто користується цим правовим текстом, має володіти не лише системними знаннями з юриспруденції, а й виступати посередником-компаративістом між відповідними правовими культурами.

Список використаних джерел:

1. Бесараб Т.П. Изучение лексики профессионального направления студентами-юристами как способ активного метода обучения иностранным языкам в вузе. *Молодой ученый*. 2015. Вип. 20 (100). С. 590–593.
2. Глуховська М.С. Метод проектних технологій у викладанні іноземних мов за професійним спрямуванням. Актуальні проблеми викладання іноземної мови професійного спілкування у вищих навчальних закладах на сучасному етапі: 2013 р.: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 11–12 квітня. 2013 р. Харків, 2013. С. 49–50.
3. Лемешко О.В., Лемешко В.В. Використання автентичних відеосюжетів професійної спрямованості у процесі вивчення англійської мови курсантами ВВНЗ. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2015_3_9
4. Чиханцова О. Роль іншомовної професійної комунікаційної компетенції під час оволодіння фахом у ВНЗ. URL: <http://social-science.com.ua/article/695>

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ – ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗП(ПТ)О

*Гриженко В.В.
Полтава, Україна*

Сучасна система професійної (професійно-технічної) освіти потребує динамічного оновлення освітнього простору. Ключовою фігурою в здійсненні цього процесу є педагогічний працівник з його вмінням ефективно реагувати на інновації, які впроваджуються в процес підготовки кваліфікованих робітників.

Стрімкий розвиток виробничих технологій, оновлення матеріально-технічної бази, застосування кращих інноваційних практик зумовлює запровадження компетентнісного підходу в практику діяльності ЗП(ПТ)О. В таких умовах змінюються вимоги до рівня професійної підготовки викладачів та майстрів виробничого навчання, актуалізується потреба розвитку їхніх фахових компетентностей.

Сучасні умови професійної (професійно-технічної) освіти спонукають майстра виробничого навчання, викладача професійно-теоретичної підготовки до самовдосконалення і саморозвитку професійних та фахових компетентностей.

Особливістю діяльності ЗП(ПТ)О є те, що на їх базі вирішуються питання перепідготовки та підвищення кваліфікації як «своїх» педагогічних працівників так і проведення перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників інших навчальних закладів, виробничих підприємств та організацій.

Серед проблем, які виникають в процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників слід відмітити відставання корегування змісту начального матеріалу від інновацій які впроваджуються у виробництво та потребують оперативного реагування при підготовці кваліфікованих робітників. Важливе значення має мотивація педагогічних працівників до саморозвитку, усвідомлення необхідності оперативно реагувати на педагогічні та виробничі інновації з метою підвищення рівня конкурентноспроможності на ринку надання освітніх послуг.

Потребує вирішення питання узагальнення та роз'яснення інформації щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників висвітленої в різних законодавчих та нормативних документах.

Основними характеристиками, що визначають мотивацію педагогічного працівника до творчого розвитку і вдосконалення професійної діяльності є мотиви престижу, визнання та усвідомлення того, що володіння інноваційними педагогічними та виробничими технологіями дає можливість якісно здійснювати освітній процес та бути конкурентноспроможним на ринку надання освітніх послуг. А також дозволяє на високому рівні проходити атестацію.

Одним із важливих інструментів покращення рівня фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О є процес підвищення кваліфікації.

Сучасний майстер виробничого навчання, викладач має бути динамічним, мобільним, здатним безперервно підвищувати власну кваліфікацію, творчо мислити й самостійно вирішувати принципово нові педагогічні та виробничі завдання, адаптуватись до умов, що швидко змінюються.

Порядок підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти регламентується рядом законодавчих та нормативних документів:

1. Законом України «Про освіту».
2. Постановою КМУ від 21 серпня 2019 №800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників».
3. Наказом МОН України від 30.04.2014 № 535 «Про затвердження Порядку підвищення кваліфікації педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів».

Підвищення кваліфікації педагогічними працівниками дошкільних, позашкільних, професійних (професійно-технічних) закладів освіти проводиться не рідше одного разу на п'ять років, і є необхідною умовою проходження ними атестації у порядку, визначеному законодавством [1].

Метою підвищення кваліфікації педагогічних працівників є вдосконалення та розвиток професійно-педагогічної компетентності шляхом опанування сучасних освітніх технологій, методик загальної та професійної педагогіки, психології, а також ознайомлення із сучасним устаткуванням, обладнанням, технікою, прогресивними методами організації праці, необхідними для здійснення якісної підготовки кваліфікованих робітників.

В Постанові КМУ від 21 серпня 2019 №800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» визначено порядок фінансування підвищення кваліфікації: Джерелами фінансування підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників є кошти державного, місцевих бюджетів, кошти фізичних та/або юридичних осіб, інші власні надходження закладу освіти та/або його засновника, інші джерела, не заборонені законодавством. У разі підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників за рахунок коштів державного або місцевого бюджету, інших коштів, затверджених у кошторисі закладу освіти на підвищення кваліфікації, укладення договору між керівником закладу освіти та суб'єктом підвищення кваліфікації із зазначенням джерела фінансування підвищення кваліфікації є обов'язковим [2].

Педагогічні працівники проходять підвищення кваліфікації у закладах післядипломної освіти, вищих навчальних закладах, навчально-методичних (науково-методичних) центрах (кабінетах) професійно-технічної освіти, на підприємствах, в організаціях, а також на базі професійно-технічних навчальних закладів на засадах вільного вибору форм навчання, програм і навчальних закладів.

Основними завданнями підвищення кваліфікації педагогічних працівників є:

- оновлення та розширення знань, формування нових професійних компетентностей у психолого-педагогічній, методичній, організаційно-управлінській діяльності;
- засвоєння інноваційних технологій, форм, методів та засобів навчання;
- вивчення педагогічного досвіду, сучасного виробництва, ознайомлення з досягненнями науки, техніки і виробництва та перспективами їх розвитку;
- ознайомлення із специфікою умов, станом і тенденціями розвитку підприємств, організацій та установ, вимогами до рівня кваліфікації працівників за відповідними професіями тощо.

Стажування є одним із видів підвищення кваліфікації, яке проводиться з метою оновлення та розширення знань, формування нових професійних компетентностей у психолого-педагогічній, методичній, виробничій та організаційно-управлінській діяльності.

Зміст та строки стажування визначаються програмою стажування, що розробляється закладом-виконавцем за погодженням із закладом-замовником, затверджується керівником закладу-виконавця та здійснюється відповідно до договору, що укладається між закладом-замовником (або фізичною особою) та закладом-виконавцем за типовою формою.

Слухачам, які пройшли стажування, видається відповідна довідка за визначеною формою (Нормативними документами не заборонено видавати сертифікати про проходження стажування, але вони не є документами встановленого зразка) [3].

Наказом МОН України від 20.08.2019 №1138 визначений перелік ЗП(ПТ)О для організації стажування майстрів виробничого навчання, педагогів

професійного навчання та викладачів професійно-теоретичної підготовки. Дев'ять ЗП(ПТ)О Полтавської області входять до визначеного переліку. На базі 4 із них створені галузеві навчально-практичні центри. Це свідчить про наявність потенціалу професійно-технічної освіти Полтавської області для забезпечення підвищення кваліфікації майстрів виробничого навчання та викладачів професійно-теоретичної підготовки.

Направлення педагогічних працівників до ЗП(ПТ)О Полтавської області замовниками освітніх послуг для підвищення кваліфікації дасть можливість заощадити час і кошти осіб, які підвищують кваліфікацію, здійснити ефективну підготовку педагогічних працівників до атестації. Заклади, які надають освітні послуги із підвищення кваліфікації та перепідготовки отримають можливість розширити спектр надання платних освітніх послуг, а також удосконалити методичний рівень при здійсненні різних видів освітньої діяльності.

Питання побудови механізму формування та розвитку фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О обумовлені низкою особливостей, які передбачають не лише реалізацію майстра виробничого навчання та викладача професійно-теоретичної підготовки як педагога, а й реалізацію його як професіонала своєї справи, рівень професійності та технічної підготовки якого залежить від саморозвитку, постійного удосконалення професійних якостей через різні форми підвищення рівня кваліфікації.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту».
2. Постанова КМУ від 21серпня 2019 №800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників».
3. Наказ МОН України від 30.04.2014 № 535 «Про затвердження Порядку підвищення кваліфікації педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів».
4. Наказ МОН України від 20.08.2019 №1138 «Про затвердження переліку закладів професійної (професійно-технічної) освіти для організації стажування майстрів виробничого навчання, педагогів професійного навчання та викладачів професійно-теоретичної підготовки».

ЧИННИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦЯ ПРОЄКТНОЇ ГАЛУЗІ

*Гриньов С.Я.
Полтава, Україна*

Чинниками національної культури фахівця проєктної галузі є державна українська мова, мовлення (слово), мовленнєвий режим та етикет. Так, мова виступає культурним феноменом нації, духовним надбанням народу, у ній відтворюється характер душі суспільства. Без мови нема національних

почуттів, а значить, державності. Мова і культура характеризують будь-який етнос, хоч би на якій стадії еволюції він перебував, оскільки це вічні супутники свого народу, які перетворюються у власний фольклор, фольклорну культуру та фольклорну творчість. Мова – форма безсмертя етносу. Вона важливий засіб об'єктивування самосвідомості людини. Оскільки мова органічно пов'язана з мисленням, вона сприяє реалізації усіх вищих психічних функцій. Мова – визначальна ознака духовної культури і форма передавання новим поколінням соціально-культурного досвіду.

Якщо основними чинниками національної культури є мова, то показником культури є ставлення до своєї мови. В етнічних процесах кожної нації поступово формується власна мовна культура, в результаті чого елементи мовної культури впливають на національну самобутність, а інколи – й на відродження нації. Отже, такий елемент культури, як знання мови, визначає сучасне й майбутнє нації, впливає на інтелектуальну культуру тощо. Звичайно, за таких умов українська національна культура аж ніяк не претендує на роль передової, авангардної і цілковито утвердитися зможе через декілька десятків років. Тоді культурні напрацювання вплинуть на якісний розвиток української мови, хоч досконале оволодіння мовою – процес, безумовно, тривалий.

Безперечно, кожному фахівцю проектної галузі треба засвоїти мовну культуру, усвідомити, що вона не тільки соціальний, а й антропологічний феномен, і, як українська нація, є культурно-історичним фактом.

Другий важливий чинник національної культури фахівця проектної галузі – його мовлення, невід'ємне від думки слово. Оскільки мова – це феномен культури, то мовлення характеризується незавершеністю, безперервним процесом розвитку, виявом творчої діяльності людей. Зауважимо, що нині ділове українське мовлення у галузі проектної діяльності перебуває ще на низькому рівні: далися взнаки різноманітні штучні перешкоди, складності історичного характеру, які гальмували професійне мовлення і створення відповідної термінології.

З попередніми чинниками тісно пов'язаний мовленнєвий режим та мовленнєвий етикет. Мовленнєвий режим характеризується певними орфографічними, стилістичними, фонетичними та іншими нормами. Велику роль при цьому відіграє слово як духовна зброя суспільства. Використання слова пов'язане з певним етикетом, адже професійна діяльність учасника проекту вимагає уважного підходу до інтонації, скорочення слів, введення аббревіатур тощо. Мелодійність, милозвучність української мови сприяє розвитку мовленнєвого етикету.

Основним компонентом національної культури фахівця проектної галузі є його національне мислення. Воно полягає у цілеспрямованих думках про народні ідеї, що розкривають національну культуру; в усвідомленні власних національно-етичних коренів, що нині є проблемним для українського суспільства.

Національне мислення – це підсумок всього історичного розвитку народу. Щирі почуття надають національному мисленню більшої гостроти і

цілеспрямованості. Стосовно усвідомлення національної безпеки варто наголосити, що воно є гарантом національної культури. Йдеться, зокрема, про вплив національного духу на громадян, особливо на молоде покоління. Насущною потребою нинішнього дня є не пасивне споглядання життя, а інтенсивна, уміла ідеологічна боротьба з противниками сучасного державотворення, з відвертими та окритими його противниками. Основними складовими елементами національної безпеки є мовна та етнопонаціональна безпека. Завдання національної безпеки в такому випадку – не допустити деформації у цій сфері.

Чи не найважливішим складовим елементом національної культури фахівця проектної галузі є виконання національного обов'язку. Під ним розуміємо систему принципів буття української нації, які повинен поважати правник у процесі своєї професійної діяльності. У розвинених європейських державах, де цей обов'язок формується сам собою, питання про нього так гостро не стоїть. Громадяни цих держав навіть не замислюються над тим, щоб підносити авторитет своєї нації, оскільки протилежного у них не існує. Інша ситуація в Україні. Для громадян нашої країни національний обов'язок, який розпочинається з утвердження української мови, виступає на перше місце. Адже йдеться про фактичне будівництво держави, логіку формування національного мислення, національної думки тощо. Це завдання надзвичайно складне й актуальне.

Національний обов'язок фахівця проектної галузі повинен так само сумлінно виконувати, як і професійний, службовий, функціональний чи інший.

Національна культура ґрунтується на певних засадах, серед яких, зокрема, принцип забезпечення вільного розвитку нації. Як відомо, кожна нація має свою внутрішню філософію і свій світогляд, які й зумовлюють духовну програму народу. Тому у діяльності керівника проекту мають поєднуватися цінності загальнолюдського й національного розвитку. Він досягне успіху, якщо будуватиме свою роботу на основі гуманістично-світоглядного осмислення світу.

Національна культура фахівця проектної галузі виконує такі функції: виховну, інформаційну, комунікативну. Виховна функція реалізується з метою формування сучасних, кваліфікованих, духовно багатих працівників. Це основна функція, її здійсненню підпорядковані всі інші функції.

Інформаційна функція служить використанню в проектній діяльності спадковості поколінь, яка відображається в культурі управління, в їх пам'яті. Ця функція забезпечує передачу накопиченого управлінського досвіду як по вертикалі – від минулих генерацій до сучасних, так і по горизонталі – від одних управлінських працівників до інших в межах одного періоду. Через інформаційну функцію культури здійснюється обмін знаннями, навичками та здібностями в сфері проектної діяльності. У зв'язку з тим, що інформаційна функція культури проявляється в процесі спілкування людей, які беруть у проєкті, то вона має тісний зв'язок з іншою, комунікативною функцією, яка забезпечує повідомлення під час спілкування.

Національна культура фахівця проєктної галузі виконує певні функції у сучасному державотворенні: захист інтересів своєї нації, подолання антинаціональної психології у громадян, підтримання національних ідей, запобігання державному скептицизму.

Ці функції об'єднує загальна гуманістична спрямованість. Насамперед слід наголосити, що національна культура спонукає поважати національні почуття інших громадян, що забезпечує справедливість у професійній діяльності. Урахування й реалізація вимог національної культури є запорукою професійного становлення фахівців проєктної галузі.

Високі моральні якості – це: моральна стійкість; наявність соціально значущих позитивних ідеалів; впевненість, вірність демократичним і гуманістичним ідеалам, історичним традиціям українського суспільства; здатність активно відстоювати свої переконання; правдивість, повага до людей; наявність морального досвіду поведінки; активна життєва позиція; боротьба з антигуманістичною мораллю і її проникненням у школу; непримиренність до всіх порушень суспільної моралі і протидія їм; колективізм, готовність і здатність до колегіальної і колективної діяльності.

Особисті якості майбутнього фахівця управління проєктами характеризуються повагою до особистості людини; любов'ю до людей; тактом; здатністю дотримуватись етики службових відносин, умінням із повагою ставитися до протилежних думок; готовністю запроваджувати раціональні новації; володінням фундаментальними знаннями не лише у сфері посадово-фахової діяльності, а й у сфері філософії, загальної та на національній історії, літератури, мистецтва, економіки, екології, науки і техніки, суспільних проблем; цілеспрямованістю і оперативністю у вирішенні виробничих питань; особистою дисциплінованістю; працелюбністю, здатністю до самоконтролю, інтелігентністю.

Список використаних джерел:

1. Розвиток професійної культури майбутніх менеджерів управління проєктами [Текст] : навчальний посібник / упоряд. Гриньов С.Я. ; Полт. нац. пед. у-т. імені В.Г. Короленка. – Полтава : ПП «Астроя», 2012. – 172 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ СТУДЕНТІВ В УНІВЕРСИТЕТІ

*Гриньова В.С.
Полтава, Україна*

«Студент» у перекладі з латинської означає «той, що сумлінно працює», «той, хто бажає знання». За визначенням А.С. Власенко, «студентство – це особлива соціальна група, що формується з різних соціальних утворень суспільства і характеризується особливими умовами життя, праці, побуту,

особливою суспільною поведінкою і психологією, для якої набуття знань і підготовка себе для майбутньої роботи у суспільному виробництві, науці і культурі є головним і здебільшого єдиним заняттям».

Т.В. Іщенко акцентує увагу на тому факті, що студентство є складовою частиною такої суспільної групи як молодь. Як соціальна група вона наділена всіма якостями, властивими молоді. Водночас студентство має свої особливості. Однією з таких специфічних особливостей є соціальний престиж, оскільки більшість студентів усвідомлюють, що вищий навчальний заклад є одним із засобів соціального просування.

Студентство – це соціальна група, яка функціонує в системі вищої освіти, виступає як об'єкт виробництва. Висока інтенсивність спілкування – це специфічна риса студентства.

Важливою особливістю студентства є те, що активна взаємодія з різними соціальними утвореннями суспільства, а також специфіка навчання у вищому навчальному закладі створюють для студентів великі можливості для спілкування. Соціально значущою рисою студентства є напружений пошук сенсу життя, прагнення до нових ідей.

Студентство є складовою частиною молоді, її специфічною групою, що характеризується особливими умовами життя, побуту і праці, суспільною поведінкою і психологією, системою ціннісних орієнтацій. Тобто, студентство треба розглядати як соціальну групу в системі вищого навчального закладу, яка має свою мету, свої специфічні особливості і яка готується до виконання соціальних ролей і функцій інтелігенції. Одне із завдань викладача на всіх етапах становлення студента – допомогти йому знайти себе.

У соціальній позиції студента останнім часом сталися суттєві зміни: він став критичним, активним, прагне раціонально використовувати навчальний час, зусилля, матеріальні ресурси. Студент припускає, що він може висловити своє незадоволення кваліфікацією викладача; при цьому втрачається та стабільність, яка ґрунтувалася на взаєминах старшого і молодшого, досвідченого і недосвідченого. Студент не довіряє красивим словам, він хоче відчувати повагу до себе, шанобливе ставлення до його особистості, визнання права бути вислуханим, права на самовираження, визнання його потреб законними.

Формування студента як суб'єкта навчальної діяльності – це процес не одномоментний, а являє собою тривалу цілеспрямовану спільну діяльність викладача та студента. А.В. Білошицький та І.Ф. Бережна виділяють кілька послідовних стадій цього процесу [1, с. 63]. Перша стадія – стадія адаптації до умов вузу. На цій стадії домінує активне пристосування студентів до нових умов, відбувається освоєння вимог вузу, усвідомлення своїх прав та обов'язків. Друга стадія – ідентифікація з вимогами навчальної та навчально-професійної діяльності. Ця стадія направлена на активне засвоєння і кваліфіковане виконання студентом своєї соціальної ролі; вона передбачає підготовку студента до майбутньої спеціалізації, свідоме керівництво власною діяльністю і поведінкою на основі усвідомлених мотивів і цілей. Третя стадія – самореалізація в освітньому процесі – полягає у цілеспрямованому формуванні

особистісних якостей та професійних умінь. При цьому забезпечується у всіх видах діяльності взаємозв'язок і з'єднання мотивів і цілей, внутрішніх інтенцій із зовнішнім педагогічним впливом. На цій стадії зростає самодетермінація і усвідомлена самореалізація в різних видах діяльності. Сутність четвертої стадії – стадії самопроєктування професійного становлення – полягає в прояві суб'єктності студента, який здійснює самостійне, цілеспрямоване перетворення вихідних здібностей і особистісних властивостей у соціально та професійно значущі якості.

Становлення студента як суб'єкта навчальної діяльності може розглядатися як детермінований, керований і саморозвиваючий процес.

Список використаних джерел:

1. Білошицький А.В., Бережна І.Ф. Становлення суб'єктності студентів в освітньому процесі вузу. *Педагогіка*. 2006. № 5. С. 60–66.
2. Словник термінів з курсу «Основи педагогічної майстерності» [Текст]: для студентів усіх спеціальностей [за ред. М.В. Гриньової] / ПНПУ імені В.Г. Короленка. – Вид. 2-ге, доповн. – Полтава : Астрія, 2020. – 87 с.

СТРУКТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ АРХІТЕКТУРНОЇ ПАМ'ЯТКИ ЯК ОСНОВА ПРОЄКТУВАННЯ

*Гуляєва Д.С.
Полтава, Україна*

Одним із сучасних напрямків проєктної діяльності проєктантів, архітекторів, дизайнерів є вивчення, збереження об'єктів культурної спадщини, зокрема архітектурних пам'яток, і у разі, й як правило, відсутності, – створення їх сучасної документації. Метою роботи було на основі вивчення історичних довідок, архівних матеріалів, креслень та виконаних авторами обмірів, розроблених планів, фасадів, розрізів, оздоблень (двері, вікна, ніши) та макету собору, провести структурно-історичний аналіз архітектурної пам'ятки – Собору Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря, створити сучасну документацію та макет.

Хрестовоздвиженський монастир розташований трохи більше як за кілометр від центру міста Полтави. Монастир нині вражає своєю величиною і красою як полтавчан, так і численних гостей міста, – кожен бачить перед собою перш за все пам'ятники архітектури і культові споруди. Заснований 1650 року, на честь перемоги повстанців над військами польських магнатів і шляхти та визволення Полтави і краю від польсько-шляхетського поневолення, поблизу міста, на високій горі, вкритій віковим лісом, з дозволу київського митрополита, відомого українського церковного діяча і письменника Сильвестра Косіва було засновано Полтавський Хрестовоздвиженський монастир, котрий стає найпівденнішим серед так званих городянських, тобто

полкових монастирів Гетьманщини XVII століття. Очоловав будівництво ігумен Лубенського Мгарського монастиря Калістрат.

Перші монастирські споруди зводилися з дерева в лісовій гущавині, куди вела лише вузька стежина. Серед ініціаторів спорудження цієї обителі були полтавський полковник Мартин Пушкар, козацький старшина Іван Іскра, міщанин Іван Крамар та інші козаки й міщани, які внесли значні пожертвування на цю справу. Полтавський монастир став значним просвітницьким центром Півдня Гетьманщини, у джерел якого стояв архієпископ Слов'янський та Херсонський Євгеній Булгаріс – особистий приятель французького просвітника Вольтера, колишній бібліотекар Катерини II. Завдяки його старанням монастир мав найбільшу в регіоні книгозбірню.

Собор (рис. 1) на честь Воздвиження Чесного і Животворного Хреста Господнього споруджений як головний храм монастиря 1689–1709 рр. Зведення головного храму обителі велося коштом декількох полтавських полковників, у тому числі Генерального судді В.Л. Кочубея та його сина, полтавського полковника В.В. Кочубея, та двох українських гетьманів – І.Самойловича й І.Мазепи. У полтавський період Великої Північної війни, впродовж травня – червня 1709 року монастир був резиденцією Карла XII. На думку дореволюційних істориків-красзнавців саме на монастирському пагорбі відбулося важке поранення короля у ногу напередодні Полтавського бою на світанку 17 червня 1709 року. Вже після битви 28 червня монастир оглянув і Петро I. Відтоді відвідування полтавської обителі представниками правлячої династії царської Росії були включені до обов'язкової програми перебування вінценосних у Полтаві. За деякими даними освячений у 1759 р. Троїцька церква монастиря споруджена 1750 р. поряд із соборною. Зруйнована під час Другої світової війни, а в 1999 р. відновлена на попередньому місці на кошти Олександра Сабка. У першій половині 19 ст. у межах монастиря було засновано Монастирське кладовище [1].

Рис. 1.
Західний фасад собору

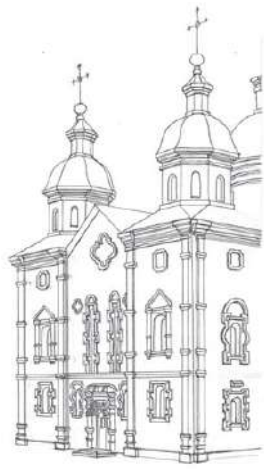

Рис. 2.
Перспектива Собору

Рис. 3.
Зображення макету

Симеонівська церква на території монастиря збудована 1887 неподалік Троїцької церкви, з південного боку. Споруджена коштом купця І.С. Котельникова в пам'ять свого єдиного сина Семена, який помер у Полтаві.

Площа головного монастирського собору за сучасними мірами становить 366 квадратних метрів. Перший іконостас собору виконував 1731 року відомий майстер XVIII ст. Василь Реклінський. А другий – чотириярусний різьблений, із липи, позолочений, у стилі бароко – виконав виходець із російського міста Осташкова Сисой Зотович Шалматов. Перспектива Собору, виконана авторами представлена на *рис. 2*.

Собор Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря розглядався як складно-організована архітектурно-художня система в її історичному розвитку, вивчається історичний і культурний фон будівництва собору Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря. Уточнювалися окремі факти щодо творців храму [2-7], історичні свідчення доповнювалися власним мистецтвознавчим аналізом. На основі обмірів та історичної довідки було розроблено плани, фасади, розрізи, оздоблення (двері, вікна, ніши) та створений макет собору (*рис. 3*).

Хрестовоздвиженський монастир являє собою прекрасний взірець українського бароко. Це пам'ятник архітектури національного значення, зі своєю історією та тяжкою долею. У структурі й архітектурному образі собору синтезовано впливи західноєвропейського бароко, традиційних планових структур, давньоруських храмів XII ст. та улюблених об'ємних композиційних побудов народної дерев'яної монументальної архітектури. Головним правилом при побудові собору служило нескінченне повторення, дублювання одних і тих же прийомів. Собор Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря єдина семикупольна церква у стилі барокко, яка збереглась в Україні до наших днів.

Вперше Собор Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря розглянуто як складно-організовану архітектурно-художню систему в її історичному розвитку. На основі вивченого історичного і культурного фону будівництва Собору Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря уточнені окремі факти щодо творців храму. Проведені обміри дали змогу розробити плани, фасади, розрізи, оздоблення (двері, вікна, ніши) та створити макет собору. Тим самим здійснений структурно-історичний аналіз архітектурної пам'ятки як основа проєктування.

Список використаних джерел:

1. Полтава. Історичний нарис. – Полтава: Полтавський літератор. – 280 с., іл. – 24 с.
2. Хрестовоздвиженський костел: культові споруди Полтави, знищені за радянської влади / Халимон В.Ф. // Полтавщина очима краєзнавця. – Полтава: Дивосвіт, 2009. – С. 225.
3. Архитектура Хрестовоздвиженского монастыря в Полтаве // Цапенко М. Архитектура Левобережной Украины 17-18 веков. – М.: Изд-во л-ры по стр-ву, 1967. – С. 172–174.

4. Хрестовоздвиженський собор та дзвіниця: (м. Полтава) / В. Вечерський // Пам'ятки архітектури та містобудування України: Довідник Державного реєстру національного культурного надбання. – К.: Техніка, 2000. – С. 185–190.

5. Історія української культури у п'яти томах / Патон Б.Є., Вервес Г.Д., Курас І.Ф.

6. Історія України. Маловідомі імена, події, факти. Зб. статей. Вип. 12. 2001.

7. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1310738>

ПЛАНУВАННЯ ЗМІН В ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ В РАМКАХ ПРОЄКТНОГО ПІДХОДУ

*Дабєка М.С.
Полтава, Україна*

Науковий керівник: Школяр С.П. – к.т.н., доцент

Між роботою і відпочинком соціологи, психологи, економісти встановили прямий взаємозв'язок і важливо зазначити, що серед складових способу життя сучасної людини суттєве місце займає дозвілля. Саме спосіб організації проведення власного вільного часу у формі дозвіллевої діяльності багато в чому, відображує особистісні характеристики індивіда, й може сприяти гармонізації його відносин з навколишнім світом та його саморозвиткові. Разом з тим, незважаючи на досить велику зацікавленість даною проблематикою філософів, економістів, соціологів, суспільних і політичних діячів, у центрі проектних підходів вона з'являється не часто.

У культурно-дозвіллевій діяльності було проведено ряд досліджень [1-3]. Суть використання технології організації та здійснення дозвіллевої діяльності студентів полягає в аналізі та оцінці соціально-педагогічного процесу, причин виникнення проблем і шляхи їх усунення, прогнозуванні результатів і рішень, корекції цього процесу, встановленні необхідних комунікативних зв'язків, їх регуляції та підтримки, переходу від реалізації функцій дозвіллевої діяльності до їх системи [4], системного проектування.

Можна сказати, що дозвілля є соціальним явищем, представлено комплексно, як: час, що молодь використовує за своїми інтересами, можливостями та потребами; сфера життя зі своїми нормами, правилами, умовами; діяльність, зміст котрої полягає у різниці між навчальною і суспільно значимою діяльністю, і полягає у результаті, а не у самій діяльності, де кожний із видів дозвіллевої діяльності може бути використаний для самоорганізації або організації дозвілля молоді. Дозвілля дає можливість сучасній молодій людині розвивати різні сторони своєї особистості, свій таланти. Для цього необхідно, щоб вона відносилася до дозвілля із позиції своєї життєвої задачі, свого покликання – усесторонньо розвивати власні здібності, свідомо формувати себе. Це можна розглядати як елемент підготовки менеджерів у період переоцінки цінностей [5].

Щодо організації молодіжного дозвілля, то слід запозичати головні педагогічні практики, пов'язані з теорією та моделями організації дозвілля, що діють у всіх європейських країнах, необхідно враховувати національну специфіку та соціальну особливість студентства як соціально-демографічної групи. Розробляючи ефективну модель організації дозвілля молоді в рамках проєктного підходу необхідно враховувати як суб'єктивні так об'єктивні фактори, що діють у суспільстві. Це відноситься до планування змін в організації дозвілля.

Взагалі управління проєктами змін починається з формулювання цілей і завдань діяльності. Цілі, суть і політика реалізації проєкту повинні бути добре описані і доведені до відома всіх учасників. Мета проєкту – пошук, визначення, інтерпретація, формулювання реально здійснених рішень. Потім розробляються стратегії і плани досягнення поставлених цілей. Мета, завдання використовують в якості орієнтирів для складання планів. План ділиться на фази, етапи, контрольні віхи. Для кожного розділу розробляється перелік дій, засоби досягнення цілей і терміни виконання.

Далі йдуть побудова структури управління і організація виконання розроблених планів, мотивація персоналу та контроль. Плани змін повинні ґрунтуватися на концепції розвитку організації, тобто проєкт змін повинен відповідати цілям організації дозвілля. Питання комерційної й некомерційної прийнятності нововведень невіддільні від особливостей тієї організації, в рамках якої вони піднімаються. Порівнянні на перший погляд компанії можуть при ближчому знайомстві виявити ґрунтовні відмінності в економічних і управлінських параметрах, можуть проявитися помітні відмінності в цілях бізнесу, ставлення до ризику, системі цінностей.

Рішення щодо нових проєктів, проєктів змін життєво важливі для компанії, їх не можна відокремити від політики вищого керівництва. У той же час, якщо планування в компанії діє тільки на верхніх рівнях управління і не передається на всі інші рівні організації для прийняття відповідних рішень, воно залишається академічним вправою. План розвитку компанії тим самим стає стандартом, еталоном щодо якого оцінюються результативність і ефективність проєктів. На думку багатьох дослідників, існує лише один критерій життєздатності планування – збільшує воно або знижує ефективність діяльності організації. Немає сумнівів в тому, що насильницьке підвищення рівня централізації в плануванні може знизити ефективність проєктів змін, а негнучке планування, переважна інноваційну активність, – недостатнє планування. З іншого боку, планування корисно, якщо гарантує визнання і реалізацію нововведень тільки тоді, коли вони відповідають цілям компанії, із застереженням, що стратегія є досить гнучкою, щоб передбачити її можливі модифікації у виняткових обставинах.

Основними етапами планування організаційних змін є наступні:

– аналіз ситуації, де проводиться збір інформації, її обробка, оцінка технічної, організаційної, кадрової та інших складових і ймовірних варіантів їх розвитку, визначається ступінь відповідності нововведення середовищі його впровадження;

– проєктування нововведення, де виробляються альтернативні варіанти змін, оцінюється їх вплив на досягнення цілей організації, обговорюються майбутні зміни в змістовному і процесуальному аспектах колективом, готується проєкт рішення;

– прийняття рішення: для керівника – це вибір та затвердження одного з варіантів плану як обов'язкового орієнтиру для організації діяльності персоналу, для колективу – як керівництво до дії.

Ще на етапі планування слід встановити, на кого вплине зміна, як ці люди сприймуть його, чи будуть вони йому чинити опір, і якщо так, то до якої міри, і, головне, чому вони будуть чинити опір. Такий аналіз необхідний для відповідного корегування планів і прийняття адекватних рішень згодом.

В основі кожного зміни лежить творча ідея, тому діяльність щодо змін невіддільна від творчості, а ідея – початок будь-якого процесу змін. Успішна зміна – це пропозиція на ринку чогось нового, за що споживач готовий заплатити, або підвищення ефективності використання наявних ресурсів, що здійснюються ділових процесів, управління. Це нове є або результатом появи нової технології (в найширшому сенсі цього поняття), або результатом нетрадиційного застосування відомої технології. Якість зміни залежить від оригінальності і творчого мислення однієї або декількох індивідуальностей. Це те саме що промиванню золота старателем: якщо в піску немає частинок золота, ніякі поліпшення в системі промивки не допоможуть його намити. Якщо всередині організації немає творчих людей, здатних генерувати ідеї, то нововведень не дочекається, що відноситься й до організації дозвілля.

Джерела творчих ідей щодо організації дозвілля можуть бути внутрішніми і зовнішніми. Якщо організація усвідомлює реальність проблеми, вона повинна зробити якісь кроки і створювати умови, що сприяють творчості. Успіх цього процесу пов'язаний з наступними можливостями компанії: залученням творчих фахівців з боку; збереженням створеного колективу; створенням робочої обстановки, що заохочує творчість; використанням методів і прийомів, які довели свою корисність при вирішенні проблем розвитку творчого початку.

«Зміни не відбуваються: необхідно домогтися, щоб вони траплялися». Ця теза означає, що за кожним успіхом змін стоїть одна людина або група людей («захисник проєкту»). Успіх досягається тільки в тому випадку, якщо нове впроваджує відповідальний працівник, який ставить успіх проєкту понад усе і готовий піддати ризику і свою кар'єру, і свої особисті інтереси. Такого працівника можна порівняти з підприємцем у сфері бізнесу, який слід однієї ідеї, не помічаючи інших. Він, швидше за все, людина дії, з високою мотивацією, сміливий і здатний до ризику.

Для сприяння змінам часто застосовують такі методи втручання, як інструктування і дача рекомендацій. вони часто використовуються менеджерами за ініціативою працівників або необхідності прямого втручання в процес змін. За допомогою таких дій співробітникам легше знайти способи вдосконалення власної роботи або міжособистісних відносин. Здійснюючи

інструктаж і даючи рекомендації, менеджер спостерігає і аналізує індивідуальну поведінку, встановлює зворотний зв'язок з проблем або характером поведінки, які гальмують ефективність робіт і здійснення змін, а також допомагає окремим особам отримати нові знання та вміння, яких вимагає змінився характер роботи.

Список використаних джерел:

1. Кабадейцева О.В. Эволюция понятия «досуг молодежи» в истории социологических концепций / О.В. Кабадейцева // Современные исследования социальных проблем. – М., 2011. – С. 14.
2. Кэндо Т. Досуг и популярная культура в динамике и развитие / Т. Кэндо // Личность. Культура. Общество. – М., 2006. – С. 288.
3. Отнюкова М.С. Жизненный стиль как фактор формирования досугового пространства / М.С. Отнюкова. // Досуг: социальные и экономические перспективы : сб. науч. ст.; под ред. проф. В.Б. Устьянцева. Саратов: СГТУ, 2009.
4. Савченко С.В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. / Савченко С.В. – Луганськ, 2004.
5. Школяр С.П. Систематизація інформації про природну спадщину як елемент підготовки менеджерів у період переоцінки цінностей. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 1 (170). С. 37–41.

SOFT SKILLS TA DIGITAL SKILLS ЯК СКЛАДОВІ HARD SKILLS КОМПЕТЕНТНІСНОГО АСПЕКТУ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ ТА ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

*Дарюга О.А., Васецька Л.В.
Полтава, Україна*

У перебудовчий та постперебудовчий період буквально в усіх республіках колишнього СРСР виявилось, що навіть суперспеціалісти (у своїх галузях діяльності) загалом не здатні до гнучкості у роботі в новостворених ринкових суспільних відносинах, тим більш не вправні керувати інноваційною діяльністю. Як пише у своїй праці «Проект компанії «Альт-Інвест» підприємець, бізнес-тренер, засновник компанії «SBA University» (вона дає альтернативну та бізнес-освіту, розвиток soft-skills студентам і молодим підприємцям): «... і до сьогодні більшість думає, що успіх залежить од рівня професіоналізму в професії, від того, наскільки добре ви розбираєтеся у своїй безпосередній роботі, будь ви інженером, програмістом, маркетологом чи швачкою. У мене є один дуже гарний друг, котрий якось сказав, що хороший спеціаліст – це публічний спеціаліст» [10]. Адже коли людина – профі, і її hard skills (професійні навички) доведені до абсолюту, але про це мало хто знає і ніхто з нею не співпрацює, коли вона не може переконати у цьому хоча би оточуючих, не здатна заявити про себе ні на ринку праці, ні на ринку свого товару, продукту, публічно переносити свої ідеї в інші сфери людської діяльності, то...

Отож, почасти профі, котрі мріють реалізуватися у соціумі, не вистачає не професіоналізму, а саме: вміння стати ефективним лідером як у стосунку до інших, так і – що не менш важливо – до самого себе: «вести себе» та управляти власною ефективністю [там же]. Звідки цей недолік? З часу невдалого навчання.

Вивчаючи тему лідерства загалом та лідерства професійного (зокрема), дізнаємося: замість високого рівня IQ справжні лідери несуть у своєму мозку ще й високий рівень EQ – емоційного інтелекту [5, 7, 10]. (Згадаймо, як часто люди з яскравою харизмою чують на свою адресу: «Позбавтесь од емоцій! Це у Вас одні емоції». Але, як широко відомо з психології, ба навіть з психіатрії, існує поняття «емоційна тупість» й таке, що лише «істерик на трибуні» має публічний успіх, нехай це і свого роду гротеск). Для людей, котрі мають високий EQ, дуже важка роль простого виконавця, та вони вправно вміють делегувати її іншим, а головне при цьому – можуть відмінно приймати професійні рішення, брати на себе відповідальність за кінцевий результат. Самодостатній професіоналізм без належних soft skills (гнучкі навички) не приводить до так званого масштабування «голого» інтелектуального успіху. «Фактично йдеться про комунікативні й управлінські компетенції» [4].

Так, уміння переконувати, представляти себе та свої власні ідеї у щонайкращому вигляді, трудитися у злагодженій команді, «брати на себе багато» й бути при тому дуже гнучким – то мало не ідеал. Емоційний інтелект нерідко називають здатністю розпізнавати свої та чужі емоції і управляти ними. Він складається з 5-ти ключових елементів: самопізнання, саморегуляція, мотивація, емпатія, навички спілкування, у робочій же обстановці він зводиться до 4-х ключових умінь: розпізнавати та регулювати власні емоції і реакції, налагоджувати контакти та встановлювати гарні стосунки з людьми, співпереживати їм, давати й отримувати ефективний, конструктивний зворотній зв'язок [6].

Та довгий час вважалося: саме hard skills мають домінувати у триумвіраті: hard skills – soft skills – digital skills (цифрові навички). А під формування лише hard skills була міцно «заточена» система світової вищої професійної освіти. Зусиллями вчених Гарварду й Стенфорду відкрита вся «жорстка правда» про м'які навички. Виявилось: од 75% до 85% професійного успіху залежить саме от soft skills и только 25–15% – от hard skills [4].

Але нікуди подітися й од надзвичайно важливої нині ролі digital skills (цифрові навички), бо не має меж досконалості в епоху інновацій, особливо в освіті, тим більш – у нашій новій українській школі, адже «...освіта в Україні нині є цифровою усього на 2% від світової» [6]. А у планетарному масштабі «...у зв'язку із тотальною цифровізацією та комп'ютеризацією, що охопили майже усі виробничі сфери й соціальні практики, дуже випукло виділилася ця, третя група необхідних навичок» [10].

Цю тему і науковці, і популяризатори науки дослідили ще недостатньо, та вже широко відомо, що сучасному людству потрібен саме вищезгаданий триумвірат. На жаль, під час навчання у нині практично ще діючій «колишній

школі» (ба навіть і вищій), люди не отримують достатніх навичок самоосвіти, а муштруються під слухняних солдатів. «Згадайте хоча би одну дисципліну, викладання якої супроводжувалося би анкетуванням викладача: чого школярі чи студенти очікують від цієї дисципліни?» [4]. Вчитись, вчитись і вчитись, не роблячи помилок, дуже боятися своїх помилок, зробити щось не так або інакше, аніж це роблять «всі» – то був ідеальний образ того, хто навчається. Результат гіркий: навчання для людини стає просто тяжким вантажем, а не в радість, яким воно має бути для того, хто хоче зробити гарну кар'єру, стати кращим у галузі, на своєму ринку праці.

Зараз у переднє слово серед щонайактуальніших тем освіти впевнено заступає тема обдарованості, таланту, унікальності людини, котра має усвідомлювати саме свою, також унікальну «траєкторію розвитку», причому не лише вертикальну, але й т. зв. горизонтальну (яка має власні альтернативи персонального розвитку) [9].

В Україні ж, як і майже на всьому пострадянському просторі, керівники нині дуже стараються не витратити кошти для сучасного навчання персоналу. На противагу тому, західні успішні компанії, що вже десятиліттями запроваджують систему постійного навчання й наставництва як найважливішого завдання керівництва, сьогодні без зупину долають цей напрямок розвитку. Працівники таких компаній чітко усвідомлюють: без персонального розвитку немає кар'єрного росту.

Необхідно також усвідомити: для «нецифрових» професій (лікар, адвокат, актор, учитель літератури) digital skills – деякий стандартний пакет компетенцій, необхідний їм як рядовим членам сучасного мережевого цифрового соціуму, технічній же еліті, потрібен зовсім інший, у якому digital skills надбають значення hard skills. Те ж самісіньке може відбуватися із soft skills. Частина спеціалістів комунікативні й управлінські навички необхідні для підтримки загального професійного рівня, а для педагогічної та управлінської еліт ці компетенції входять до пакету hard skills поряд з вузько професійними. Усім вже давно ясно: талановиті вчителі різняться од середньостатистичних не тільки глибиною знань, але й блискучим умінням їх доносити, тобто досконалою комунікацією [4].

Отож, саме усвідомлення значимості спочатку «м'яких», а паралельно – й цифрових компетенцій, здатне повернути усю нашу систему освіти на шлях безсумнівного прогресу. Але для цього нам «...потрібні правильні люди. Новатори. Новатори втечуть із організації, у якій їм не дають приймати рішення та ризикувати. Якщо ж їх до неї винаймати, вони не затримаються надовго» [1].

Список використаних джерел:

1. Безос Джефф Быть одним из лучших недостаточно ВЕДОМОСТИ HARVARD BUSINESS REVIEW. URL: https://hbrrussia.ru/liderstvo/lidery/851936?utm_medium=teaser&utm_source=vedomosti.ru (дата звернення: 10.01.2021).

2. Диджиталізація освіти – компетенції XXI століття Всеосвіта Бібліотека НУШ.
URL: <https://vseosvita.ua/library/didzitalizacia-osviti-kompetencii-hhi-stolitta-172970.html>
(дата звернення: 21.20.2021).
3. Диджиталізація Сайт Міністерства освіти України:
<https://conf.zipro.net.ua/?p=152> (дата звернення: 15.01.2021).
4. Галажинский Э.В. Новые «неуправляемые» Сайт Ведомости Harvard Business Review. Режим доступу: <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2017/04/05/684172-novie>
(05.01.2021).
5. Галажинский Э.В. Чему не учат в университетах Сайт Ведомости Harvard Business Review URL: <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2017/08/03/727760-ne-uchat-v-universitetah> (дата звернення: 03.01.2021).
6. Личная эффективность. 7 гибких навыков, без которых нет карьерного роста. Execetivt.ru URL: <https://www.e-executive.ru/career/lichnaya-effektivnost/1987969-7-gibkih-navykov-bez-kotoryh-net-kareernogo-rosta> (дата звернення: 30.01.2021).
7. М'які навички Вікіпедія URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/M%27які_навички (дата звернення: 25.01.2021).
8. Навички XXI століття: як їх отримати у школі? Osvita.com.ua Education.ua URL: <https://www.education.ua/ua/articles/574/> (дата звернення: 15.02.2021).
9. Пряжникова Е., Фуколова Ю. В семье растёт Емеля, который ничего не хочет. Сайт Ведомости Harvard Business Review Бизнес и общество Феномены. URL: https://hbr-russia.ru/biznes-i-obshchestvo/fenomeny/840659?utm_medium=teaser&utm_source=vedomosti.ru (дата звернення: 31.01.2021).
10. Шипилов В. Проект компании «Альт-Инвест» Сайт Корпоративный менеджмент Библиотека управления. URL: https://www.cfin.ru/management/people/dev_val/soft-skills.shtml <https://students.superjob.ru/kompanii/moskva/sba-university-2628674/> (дата звернення: 16.02.2021)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

*Дігтяр Л.В.
Полтава, Україна*

Прийняття управлінських рішень – це визначальний процес управлінської діяльності, який формує напрямки діяльності організації та її окремих працівників. Прийняття управлінських рішень потребує від управлінців високого рівня компетентності, значних затрат часу, енергії та досвіду. Цей процес передбачає високий рівень відповідальності, адже для втілення прийнятих рішень у життя є необхідним забезпечення ефективної та злагодженої роботи всього організаційного механізму.

Лише після прийняття управлінського рішення отриманого в результаті управлінської діяльності методи менеджменту зможуть впливати на керовану систему.

Управлінське рішення виступає результатом альтернативної формалізації адміністративних, соціально-психологічних, економічних, технологічних, методів менеджменту основою якого є керована система, що безпосередньо впливає на керовану.

Загалом у менеджменті результативність управлінських рішень залежить не тільки від виду рішення і методу при його ухваленні, але й від самої процедури рішення. Технологічність є одним з основних принципів прийняття рішень. Реалізація цього принципу забезпечує послідовність і взаємозв'язок управлінських дій керівників різного рівня, що підвищує ефективність управлінських рішень. Реалізація цього принципу зумовлює виникнення такого поняття, як методика (методологія) менеджменту. Із сутності поняття методологія менеджменту, а також змісту принципу технологічності випливає важливість дотримання на практиці послідовності етапів розробки і реалізації управлінських рішень [1].

Сформоване під час процесу вибору альтернативи, управлінське рішення є результатом управлінської діяльності, обмірковувань дій та намірів, підведення висновків та обговорень, створення прогнозувань, що спрямовуються на реалізацію поставленої мети управлінця.

Пройшовши трансформацію управлінські рішення втілюються за допомогою методів менеджменту, процесами прямого зв'язку надходять з керуючої системи в керовану, здійснюють управлінський вплив, що забезпечує виконання виробничо-господарських операцій та надання послуг, отримання відповідних виробничих, економічних, фінансових та інших результатів.

Прийняття оптимального та зваженого управлінського рішення можливе лише в результаті всебічного детального дослідження визначених процесів та питань, що створюються під час господарської діяльності спрямованою на інтереси та стратегічні цілі організації. Важливим є врахування усіх чинників, що пов'язані з економією матеріальних, фінансових та трудових ресурсів задля отриманням оптимального кінцевого результату.

Прийняття рішення управлінцем – це відповідальна робота. Від прийнятих рішень залежить все подальше життя та функціонування структури. Керівник будь-якого рівня, зобов'язаний вибирати оптимальний, прогресивний та дієвий план задля стабільної роботи закладу.

На прийняття рішення впливають як зовнішні так і внутрішні фактори. Рішення – це відповідна реакція на внутрішні та зовнішні впливи, які спрямовані на розв'язання проблем і максимальне наближення до заданої мети. Реалізація цілей будь-якої організації забезпечується шляхом прийняття і виконання численних рішень. Своєчасно прийняте науково обґрунтоване рішення стимулює виробництво. Рішення, яке прийняте із запізненням, знижує результативність праці колективу чи окремих виконавців [2].

Рішення пов'язуються з людиною чи організацією. Усі рішення розробляються і реалізуються людьми, що мають різний рівень професіоналізму, тому діапазон рішень великий – від недостатньо обміркованих до детально розрахованих та професійних. Процес прийняття рішень можна назвати центром, навколо якого обертається життя організації. Відповідальність за прийняття важливих рішень – важкий моральний тягар, що особливо яскраво виявляється на вищих рівнях управління. Тому керівник, як правило, не може приймати непродуманих рішень. Завдяки процесу прийняття

рішень здійснюється координація діяльності компанії – головна функція менеджера [2].

Процес ухвалення та виконання управлінських рішень є головним оціночним критерієм управлінських здібностей. Від оцінки рішень, процесу їх прийняття, форм впровадження та виконання залежать продуктивність праці, економне та раціональне використання спожитих ресурсів. Важливим впливовим механізмом залишається використання інформаційних систем, мотивація трудового колективу та інші аспекти управління. Прийняття управлінського рішення – це певний вибір однієї з багатьох можливих альтернатив. Модель, яка має певне число варіантів та можливість обрати найкращий. Відсутність вибору ускладнює процес прийняття виваженого рішення [3].

Управлінське рішення вимагає обґрунтованості та врахування усіх чинників та умов, що пов'язані з розробкою, прийняттям та реалізацією рішення менеджером. Важливу роль відіграє якість інформації, яку використовують та її достовірність, повнота та своєчасність отримання.

Список використаних джерел:

1. Князь С. Управлінські рішення в системі фінансового менеджменту. Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/19196/1/28-Kniaz-140-148.pdf> (дата звернення 23.01.2021)
2. Шаповал О. Природа прийняття рішення та їх класифікація. Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/4/38.pdf> (дата звернення 10.02.2021)
3. Шаповал О.А. Кадрова політика та шляхи її покращення [Текст] / О.А. Шаповал // Економіка та суспільство. – 2017. – № 9. – С. 706–709.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ АНТОНА МАКАРЕНКА У СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ ВАЖКИХ ДІТЕЙ

*Денисовець Т.М., Денисовець І.В., Квас О.В.
Полтава, Україна*

У будь-якому суспільстві діти та підлітки відносяться до найбільш незахищених верств населення, оскільки в силу вікових, фізичних, соціальних чинників потребують особливої уваги. Ситуація, яка склалася в Україні наприкінці ХХ століття, наочно демонструє необхідність державного піклування про цей контингент наших співвітчизників, яке має виявлятися в створенні дійових систем економічних, соціальних, психолого-педагогічних засобів впливу на процес особистісного та фізичного розвитку молоді.

Протягом останніх двадцяти років соціально-педагогічну ситуацію в країні не можна визнати благополучною. Як зазначалося в Національній програмі «Діти України» (1996), на початку 90-х рр. ХХ ст. в духовному розвитку молодого покоління спостерігалася розпливчастість життєвих цілей,

девальвація загальнолюдських і культурно-національних цінностей, для значної частини дітей був властивий стан соціальної інфантильності. Актуалізувалися проблеми недостатньої культури спілкування, неадаптованості дітей і підлітків щодо навчально-виховних колективів. Усе більша кількість школярів почала відчувати відчуженість від природних для них суспільних груп. Спостерігалось різке зниження фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я підростаючого покоління; об'єктивними причинами цього програма називала глибоку соціально-економічну кризу, екологічні проблеми, критичний стан щодо забезпечення дітей раціональним харчуванням, слабку матеріально-технічну базу системи охорони здоров'я і освіти. Зазначалося також, що комерціалізація соціальної сфери спричинила обмеження доступу дітей до позашкільної освіти, задоволення їх культурних інтересів та спортивно-оздоровчих потреб, що, в свою чергу, значно ускладнювало можливість організації здорового, розвивального дозвілля.

За останнє десятиліття було досягнуто певних зрушень у справі охорони дитинства, проте проблема оптимізації виховного впливу у всіх її проявах так і не вирішена. Ускладнюється вона, зокрема, й тим, що сьогодні підрастає вже нова генерація дітей, – дитинство саме їхніх батьків проходило в 90-ті роки, коли педагогічна громадськість почала бити на сполох у зв'язку з актуалізацією проблеми важковиховуваності. А отже, сучасні соціально занедбані діти – це «друга хвиля», закономірне породження соціально-педагогічної кризи 1990-х років. І протиставити цьому явищу достатньо ефективні засоби протидії суспільство, на жаль, поки що не в змозі.

Наукові дослідження свідчать, що вагомість виховної ролі сім'ї в значній мірі зумовлюють її захисні чинники, які найбільшою мірою проявляються в тому випадку, коли:

- між членами сім'ї існують добрі, відверті стосунки;
- виховання дітей передбачає прояв душевного тепла, виключає постійні, ультимативні претензії;
- батьки вірять у життєві успіхи дітей, проявляють високі батьківські очікування;
- діти, з одного боку, включені до прийняття сімейних рішень, з іншого – мають свої власні завдання стосовно інших членів сім'ї;
- стосунки між батьками ґрунтуються на емоційній взаємній підтримці;
- ставлення батьків до дітей ґрунтується на реальній зацікавленості, увазі до їхніх проблем та обмежуються не тільки розмовами, а й безпосередньо участю в різних аспектах життя дітей.

Водночас, саме сім'я за певних умов здатна нанести вихованню дитини надзвичайної шкоди. Ці умови є характерними для так званих неблагополучних сімей, тобто таких, що зберігають лише частину притаманних цьому соціальному інституту ознак – найчастіше, наявність спільного помешкання, тобто найбільш загальну й елементарну ознаку, яка, однак, спричиняє здатність такого псевдосімейного (з моральної точки зору) середовища до формування особистості дитини, яка тут зростає.

Негативний вплив на спосіб життя дітей насамперед пов'язаний із внутрішньою кризою сім'ї, яка виявляється у:

- сімейній дезорганізованості, яка призводить до того, що сім'я перестає вирішувати навіть елементарні проблеми утримання дитини;
- сімейних конфліктах, які стають причиною різних стресів у дітей;
- проявах насильства (фізичного, психічного, сексуального);
- відсутності почуття любові та взаєморозуміння між членами сім'ї;
- наявності шкідливих звичок (алкоголізм, наркоманія тощо) серед членів сім'ї;
- невимогливості та непослідовності покарань у разі виявлення шкідливих для здоров'я звичок у дітей, слабка дисципліна в сім'ї;
- нереалізованих очікувань стосовно розвитку та успіхів дитини.

У роботі «Сім'я і виховання дітей» А.С. Макаренко зазначав: «Неважко уявити собі, що у щасливих батьків, які щасливі своєю громадською діяльністю, своєю культурою, своїм життям, які вмінуть цим щастям розпоряджатися, – в таких батьків завжди будуть хороші діти, і вони завжди їх правильно виховують» [1, с. 460-461]. Але вже п'ятнадцять – двадцять років тому кількість таких щасливих сімей в Україні катастрофічно зменшилася, сьогодні їх також менше, ніж хотілося б бачити. І якщо в останнє десятиліття ХХ ст. мова йшла про кризу багатьох українських сімей, зумовлену соціальними негараздами й дезорієнтацією в нових умовах, то сім'ї, що створюються сьогодні, належать, так би мовити, до «другої хвилі»: багато хто з молодих батьків не зазнав досвіду нормального життя в батьківському домі, період дитинства позначився для них насамперед матеріальними нестатками, нервовою обстановкою через неможливість вдовольнити елементарні матеріальні та духовні запити в період тотального безробіття та безгрошів'я. Батьківська турбота про них часто була недостатньою саме через необхідність затрат значних зусиль для заробітку коштів, часто навіть за межами України, а деяка кількість батьків, потерпаючи від негараздів життя, взагалі психологічно відмежувалася від виховання власних дітей, почала вести асоціальний спосіб життя. Це був період, коли зросла кількість одиноких сімей, тобто таких, де можливості для соціалізації дитини були звуженими, а пошук товаришів-ровесників найчастіше приводив до дворових компаній, де процес стихійного виховання також впливав на них не найкращим чином.

Часом доводиться зустрічатися з дітьми, які, маючи досвід життя в неблагополучній сім'ї, демонструють достатню спроможність протистояти її антисоціальному впливу. Але спостереження показують, що добрі задатки, притаманні дитячій особистості, в більшості випадків трансформуються, набувають суперечливих якостей або ж утрачають свою актуальність, відступають на другий план життєорганізації. Ще А.С. Макаренко як завідувач колонії для малолітніх злочинців свого часу категорично виступав проти того, аби його вихованцям нагадувалося їхнє вуличне минуле з усіма правопорушеннями, оскільки, опинившись у ситуації безпорадності і беззахисності, дитина мимовільно звикає йти всупереч загальноприйнятим

нормам, намагаючись хоч якось вдовольнити свої первинні потреби та мати відносну безпеку [2]. Навіть у зовні благополучних сім'ях, де, разом з тим, батьки погано розуміють запити своїх дітей, не рахуються з ними, спостерігаються нахили до обману, іноді – до крадіжок, потяг до «поганого» товариства тощо, і на перевірку все це найчастіше виявляється наслідком природного бажання дитини забезпечити собі не так матеріальний, як психоемоційний комфорт в умовах невиправданого чи незрозумілого й неприйняттого для дитини тиску. Якщо ж із дня в день незріла особистість зазнає травмувального впливу, поступово виробляється і закріплюється той тип поведінки (і його особистісні засади), який дитина вважає для себе оптимальним, попри його ймовірну антисоціальність.

Список використаних джерел:

1. Макаренко А.С. Семья и воспитание детей / А.С.Макаренко // Макаренко А.С. Сочинения: в 7 т.; ред. кол.: И.А.Каиров, Г.С.Макаренко, Е.Н.Медынский. – М.: АПН РСФСР, 1957-1958. – Т. 4. – 1957. – С. 456–482.
2. Макаренко А. С. Лекции о воспитании детей / А.С.Макаренко // Макаренко А.С. Сочинения: в 7 т.; ред. кол.: И.А.Каиров, Г.С.Макаренко, Е.Н.Медынский. – М.: АПН РСФСР, 1957-1958 – Т. 4. – 1957. – С. 341–430.

ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ФАКТОР САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА

*Здiр М.С.
Полтава, Україна*

Творчість є суттєвою характеристикою властивості людини. Дослідженням сутності творчості, умов її розвитку, впливу на формування особистості та її самореалізацію займалися і займаються різні науки, у тому числі філософія, соціологія, психологія та педагогіка. Основними категоріями проблеми творчості взагалі та педагогічної творчості, зокрема, є: «творчість», «творча особистість», «педагогічна творчість», «творча особистість учителя».

Творчість – це продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. За психологічним словником, творчість – це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей.

Поняття «педагогічна творчість» розуміється як діяльність педагога, що спрямована на досягнення максимально можливого пізнавального, виховного й розвивального результату під час навчання школярів. В. Сухомлинський зазначає: «Педагогічна творчість – це бачення людиною свого внутрішнього світу, передусім свого розуму, свого напруження інтелектуальних сил, свого розуміння й творення краси в наслідках своєї праці, своїх зусиль». На думку професора С. Сисоєвої, педагогічна творчість учителя – це особистісно орієнтована розвиткова взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу

(вчителя й учня), зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними, спрямована на формування творчої особистості учня і підвищення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя.

Найважливішими характеристиками педагогічної творчості є: високий рівень соціальної і моральної свідомості; пошуково-проблемний стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (уміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); проблемне бачення; творча фантазія, розвинена уява; специфічні особисті якості (сміливість, готовність до ризику, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм); специфічні провідні мотиви (необхідність реалізувати власне «я», бажання бути визнаним, творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури.

Результати дослідження допомагають знаходити підходи, найдоцільніші механізми психолого-педагогічного впливу, ефективні форми, методи, прийоми, засоби навчання й виховання дітей, створювати ситуації успіху для кожного учня, в яких діти відчують радість пізнання; самоосвіта вчителя, розвиток науково-академічних здібностей: постійна робота над собою, поповнення знань, розширення ерудиції, професійної компетентності; оволодіння інноваційними педагогічними технологіями, новими методами, прийомами, засобами, формами навчання дітей; вивчення та аналіз передового педагогічного досвіду, що сприяє творчому осмисленню, виокремленню раціональних інновацій, творчому їх розвитку та застосуванню; реалізація вчителем на уроках міжпредметних зв'язків: з мовою, літературою, історією, географією, геометрією, психологією тощо,

Творчо працюючий учитель забезпечить самореалізацію творчого потенціалу власної особистості та створить умови для активної пізнавальної діяльності учнів, розвитку їх творчих здібностей, що сприятиме формуванню пізнавального інтересу як основного мотиву навчання, підвищенню якості знань учнів і їх всебічному та гармонійному розвитку.

Творчість – це діяльність, що створює щось нове, оригінальне на основі осмислення вже накопиченого досвіду й формування нових комбінацій знань, умінь та навичок. Творчість не може існувати відокремлено від суспільства, а носієм творчості є особистість.

Творча особистість – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини відповідних потреб, мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють створенню, винаходу, відкриттю чогось зовсім нового, чого не існувало раніше.

Творча особистість учителя – педагог, якому властиві: діалектичне мислення, високий рівень розвитку всіх психологічних процесів, високорозвинені якості та властивості особистості, які сприяють реалізації творчого підходу до організації своєї діяльності та пізнання учнів. Одним із головних завдань учителя є формування творчої особистості дітей, але цього не

можна зробити без педагогічної творчості, тобто без оригінальних рішень учителя, що спрямовані на перетворення наукової інформації у творчу. Педагогічна творчість – педагогічна креативність, психолого-педагогічні знання, уміння й навички, які, за сприятливих для педагогічної творчості вчителя умов, забезпечують його ефективну педагогічну діяльність із розвитку потенційних творчих можливостей учнів.

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Зуб О.В.
Полтава, Україна

Процеси створення, освоєння і застосування нововведень все більше поширюються в системі освіти і педагогічній науці. Конкретно-історична ситуація оновлення світу і суспільства, перебудови освіти зумовлює перманентність (франц. *permanent* – постійний, неперервний) і націленість цих процесів на постійне сутнісне й цілісне оновлення педагогічної теорії і практики. У зв'язку з цим осмислення інноваційних освітніх процесів вимагає знання основних законів їх перебігу, принципів управління, структури та динаміки їх розвитку.

Основні принципи управління інноваційними освітніми процесами виражають те спільне в організації управління ними, що охоплює всі їх етапи та зумовлює їх успішність і ефективність.

У педагогічній інноватиці виокремлюють принципи, що відображають конкретні закони й закономірності реалізації інноваційних процесів:

1. Принцип організованої інноваційної зміни станів системи освіти. Цей принцип орієнтує на необхідність свідомої діяльності під час переходу від одного стану системи освіти до іншого, досконалішого. Його застосування передбачає певну систему діяльності, яка охоплює етап підготовки до зміни стану системи освіти й етап реалізації цих змін.

2. Принцип прогнозування зворотних або незворотних структурних змін в інноваційному соціально-педагогічному середовищі. Цей принцип враховує закон незворотної дестабілізації педагогічного інноваційного середовища, а також його цілісність та адаптаційні можливості.

3. Принцип посилення стійкості інноваційних освітніх процесів. Суть його виявляється в тому, що при переході від стихійних процесів до керованих повинна посилюватися і стійкість інноваційних процесів, їх здатність до своєрідного самозахисту, самоадаптації.

Структура мислительного процесу оцінювання значення і прийняття рішення щодо інноваційної інформації зумовлює структуру сприйняття нововведення, яка теж охоплює п'ять основних етапів:

1. Ознайомлення людини з інновацією. Людина вперше чує (дізнається) про інновацію, але ще не готова до сприйняття додаткової інформації.

2. Поява інтересу. Людина виявляє зацікавленість інновацією і починає шукати додаткову інформацію про неї.

3. Оцінювання. На цьому етапі людина подумки оцінює нововведення у контексті своєї ситуації, а потім вирішує, чи варто його апробувати, шукає спеціалізовану інформацію (поради, консультації) про нововведення, найчастіше в колег і знайомих.

4. Апробація. Апробують інновацію у відносно невеликих масштабах, намагаючись з'ясувати, наскільки доцільне її застосування в конкретній ситуації. Результати цього етапу є найважливішими, оскільки вони можуть дати широкий простір для впровадження нововведення або переконати в його неможливості чи недоцільності.

5. Остаточне сприйняття. На цьому етапі приймають рішення щодо сприйняття інновації. Як правило, висновок відповідає одному з таких варіантів рішення:

- а) сприйняття і використання нововведення;
- б) цілковита відмова від інновації;
- в) сприйняття з подальшою відмовою від інновації;
- г) відмова від нововведення з подальшим сприйняттям.

Інноваційний процес за структурою є складним. Часто він не лише структурується на послідовні етапи, а й охоплює кілька проблемно-сміслових розгалужень. Тому реалізувати його належить не одній людині, а групі, іноді масштабним колективам, кожен з яких покликаний працювати задля досягнення єдиної мети. Для цього потрібно забезпечити ефективний обмін інформацією, тобто налагодити ефективні комунікації, завдяки яким об'єднуються в єдине ціле організаційно складні соціальні структури, до яких можна зарахувати колектив, що реалізуватиме інноваційну педагогічну ідею.

ВИХОВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ УЧНЯ В СОБІ ЯК ВАЖЛИВЕ ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГА СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

*Калмикова В.А.
Гадяч, Україна*

Реформування сучасної української школи передбачає перегляд особистісних цінностей, якими має володіти її випускник для того, аби успішно справлятися з викликами сучасного світу. Аналізуючи результати опитування колишніх школярів – випускників 2013–2018 рр., ми дійшли висновку, що значною мірою їхній життєвий успіх чи невдачі зумовлені тим, наскільки школа, сім'я, загалом виховувальне середовище сформували у них упевненість у собі.

Така думка зустрічається і в роботах сучасних дослідників (І. Бех, С. Кондратюк, С. Мельничук, М. Савчин, І. Толкунова та ін.). Учені одноставні в твердженні, що «впевненість виступає захистом від впливу стресових

ситуацій, умовою існування особистості як суб'єкта активності, зберігаючи адекватну критичну позицію щодо самого себе» [1, с. 80]. При цьому істотну роль відіграє пов'язаний із впевненістю в собі рівень домагань молоді людини, її оптимізм, віра в успіх, готовність докладати необхідні зусилля для того, аби досягти поставленої мети.

Аналізуючи завдання щодо виховання в учнів упевненості в собі, зупинимося на двох важливих моментах. Перший стосується уже згаданої вище адекватної критичної позиції щодо самого себе. Дуже важливо, щоб педагог навчив дитину поєднувати розумну самокритичність із здатністю бачити свої сильні чи потенційно сильні сторони, розвивати останні шляхом систематичної роботи над собою. Досить важко тут не впасти в крайнощі, діяти обґрунтовано, бути психологічно пильними, усвідомлюючи, до яких видів діяльності в дитини є здібності та нахили. Слід уміти самому бачити поступальний рух учня на шляху до успіху і вміти кваліфіковано пояснити зміст і значення наявних змін.

Другий момент стосується критеріїв, за якими можемо визначити, чи достатньо дитина впевнена в собі, в певних ситуаціях пересвідчитися, що вона потребує допомоги. Український дослідник С. Мельничук наводить перелік важливих характеристик впевненої поведінки, сформульований А. Сальтером [2, с. 17-18], які ми вважаємо багато в чому визначальними:

- емоційність мовлення (*feeling talk*): відкрите спонтанне та правдиве висловлювання за допомогою мови та власних почуттів;
- експресивність мовлення (*facial talk*): чітке висловлювання почуттів у невербальній сфері, співставлення та взаємозв'язок між словами та мовленням;
- протистояння і атака (*contradict and attack*): чітко і ясно висловлювати власну думку та бажання, незважаючи на інших людей;
- використання слова «Я» (*deliberate use of the word «I»*): як акцент того факту, що за людина стоїть за цими словами, відсутність бажання сховатись за невизначеними формулюваннями;
- прийняття похвали (*express agreement, when you are praised*): як відмова від самоприпинення та недооцінки своїх сил та якостей;
- імпровізація: як спонтанне вираження почуттів і потреб, повсякденних обов'язків, відмова від неминучого планування.

Працюючи зі старшокласниками на уроках зарубіжної літератури, ми прагнемо завчасно помітити недостатню впевненість когось із них у власних силах, визначити суб'єктивні і об'єктивні причини цього стану, спроектувати такі види діяльності, завдяки включенню до яких школярі отримували б імпульс до саморозвитку, а через нього відчували наявність внутрішньої сили, здатність досягати цілей і долати перешкоди на шляху до них.

Список використаних джерел:

1. Кондратюк С. М. Впевненість у собі як один з аспектів життєвого успіху студентської молоді / С.М. Кондратюк [Ел. ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbuvcgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvkhp_2014_2(1)_15.pdf

2. Мельничук С.К. Експериментальне дослідження психологічних особливостей впевненості в собі у ранньому юнацькому віці / С. К. Мельничук [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://xn-e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/image/konf_13/doklad_13_8_03.pdf

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА

*Козка С.Л.
Полтава, Україна*

Нова української школа базується на основах втілення компетентнісної парадигми освіти та педагогіки партнерства. Концепція Нової української школи передбачає якісно новий рівень побудови взаємовідносин між педагогами, учнями, батьками та громадськими організаціями. Процес взаємодії сім'ї та школи у навчанні та вихованні дітей досить складний і має багато особливостей. Це стосується співпраці, розподілу обов'язків, завдань та функцій між усіма учасниками навчально-виховного процесу, розробки спільних дій. При впровадженні педагогіки партнерства батьки впливають на освітній та виховний процеси створюючи органи громадського самоврядування.

Педагогіка партнерства базується на демократичному і гуманному ставленні до кожної дитини, забезпеченні можливості вибору, права на власну гідність та повагу, права бути такою, якою вона є, відчувати безпеку та розумінні зі сторони вчителя. Основа партнерських стосунків це спільні прагнення і погляди дітей та дорослих. Учні у навчальному процесі розглядаються як рівноправні учасники, добровільні та зацікавлені однодумці, що прагнуть досягти поставлені цілі у навчанні.

Основні принципи: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [1].

Система взаємостосунків між вчителем і учнем змінюється на краще лише при існуванні діалогу, розуміння, взаємоповаги, підтримки і активної співпраці.

Учитель відповідно концепції Нової української школи виступає у ролі фасилітатора (залучати дитину до повної участі у навчанні, сприяти взаєморозумінню, стимулювати прийняття дитиною правильних рішень, культивувати почуття відповідальності) і ролі тьютора (індивідуально працювати у напрямі розвитку певних інтересів учнів, виявляти освітні запити, проєктувати освітню діяльність, організовувати рефлексію).

Дослідниця О. Коханова виокремлює критерії, що визначають ефективність ідеї розвитку стосунків партнерства як найпродуктивнішої системи відповідних умов педагогічної взаємодії:

- сформована професійно-особистісна готовність педагога до гуманізації освітнього середовища;
- відкритість, тобто практично повна відсутність маніпуляцій за умови ясності цілей дій обох сторін;
- позитивна взаємозалежність суб'єктів міжособистісної взаємодії (усвідомлення спільної мети, наявність загальних ресурсів, докладання спільних зусиль для розв'язання проблем);
- право на автентичність кожного учасника педагогічної взаємодії;
- усвідомлення індивідуальної та групової відповідальності (внутрішня і зовнішня мотивація спільної діяльності суб'єктів);
- можливість задовольняти основні міжособистісні потреби в процесі спільної діяльності та спілкування;
- підтримуюча взаємодія, що забезпечує сприятливий психологічний клімат взаємодії;
- високий рівень розвитку соціальних умінь і навичок спілкування;
- рефлексивний аналіз власної поведінки в контексті соціальної поведінки інших суб'єктів [2].

Основна ідея педагогіки партнерства – це гуманне ставлення до дитини, яке лежить в основі діяльності педагога, оскільки це не можливо замінити жодними технологіями чи освітніми трендами. Воно складає основу спілкування не лише між вчителем та учнями, а й у стосунках із батьками та колегами. Освітнє середовище формує у дитині певну поведінку, яка залишиться у житті на довгі роки. Тому головна мета педагогічного колективу – працювати на засадах гуманної педагогіки, яка не допускає застосування агресії та ганебного відношення до дитини. Освітній процес при застосуванні педагогіки партнерства не може бути одноманітним (лише навчальним), тут має застосуватись комплексний підхід до навчання і виховання. Партнерська педагогіка орієнтує школу на розвиток цілісної особистості. В цьому контексті проголошується – розбудити, включити до дії внутрішні сили та можливості дитини для досягнення її максимального й повного розвитку [3].

Партнерські відносини повинні стати основою взаємовідносин між учителем, учнями і батьками, тонкою взаємодією на засадах співпраці та співтворчості. Під час таких відносин відбувається стимулювання позитивних інтелектуальних почуттів, вибір учнями певних навчальних завдань, спонукання їх до самооцінки та самопізнання, а також, як наслідок, самовдосконалення у різних видах діяльності. Педагогіка партнерства своїм головним завданням ставить особистість дитини, її самобутність та самоцінність, допомагає розвивати індивідуальні пізнавальні здібності дитини, робити максимальний їх вияв, ініціювання та використання індивідуального (суб'єктивного) досвіду кожної дитини, спиратись на допомогу батьків у самовизначенні та самореалізації, сприяти формуванню в особистості культури життєдіяльності.

Список використаних джерел:

1. Кравчинська Т. Педагогіка партнерства – основні ідеї, принципи та сутність. URL: <https://lib.iitta.gov.ua> (дата звернення 05.02.2021)

2. Федірчик Т. Педагогіка партнерства як чинник формування ефективної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах Нової української школи. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/article/download> (дата звернення 15.02.2021)

3. Ніколенко Л. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості дитини у контексті Нової української школи. URL: <http://lib.iitta.gov.ua>

УПРАВЛІНСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*Корда А.О.
Полтава, Україна*

Якісна освіта є пріоритетом будь-якої держави. Реформування та модернізація освіти в Україні у контексті входження до європейського та світового освітнього простору передбачає відкритість освітньої системи, розвиток педагогіки партнерства і співробітництва, реформування змісту середньої освіти, формування ключових компетентностей учнів, зміну структури школи в умовах децентралізації влади, автономію в діяльності закладів освіти тощо.

Важливим чинником модернізації сучасної освіти є інноваційна діяльність навчального закладу, спрямована на розроблення та впровадження ефективних технологій навчання, виховання та розвитку учнів.

Прискорення науково-технічного прогресу та повсюдне впровадження новітніх інформаційних технологій поставило перед сучасною освітою надзвичайно важливе завдання – виховати та підготувати підростаюче покоління, здатне активно включитися в новий етап розвитку сучасного інформаційного суспільства. Тому сучасна педагогічна наука і практика зосередили увагу на пошуку таких технологій навчання, які б забезпечували всебічний розвиток особистості школяра, сприяли його самовираженню.

Трансформаційний глобальний освітній простір вимагає не тільки тлумачень подій та явищ сучасного життя, гуманізації суспільної думки, але й відображення достовірних знань навколишнього буття. Саме це вимагає кардинальних змін у системі освіти. Нагальною є необхідність переходу від звичайної передачі знань до вміння вчитися. Тож зробити освітній процес цікавим, змотивувати потребу у навчанні – головні завдання сучасної школи, та за допомогою інноваційних технологій можна вирішити ці завдання.

Актуальним для української освіти на сьогодні є питання більш ефективного добору форм та методів викладання предметів гуманітарного циклу, їх постійного вдосконалення, відгук на виклики сучасного освітнього простору. Отже, перед викладачами української мови у навчальному закладі гостро стоїть проблема пошуку шляхів підвищення пізнавального інтересу студентів до вивчення мови, зміцнення їх позитивної мотивації у навчанні.

Однією з можливостей вирішення цієї проблеми є поєднання інноваційних і традиційних технологій навчання. Традиційні методи навчання дозволяють викласти доступною мовою значний обсяг інформації, забезпечують систематичність викладання матеріалу, але не спонукають студента до пошукової діяльності, до творчого мислення, до самостійної обробки інформації. А ось активні методи навчання допомагають як учневі так і вчителю включитися в навчальний процес на рівних. Власні висловлювання, ідеї, думки учня підтримуються вчителем, активізуються та спрямовуються в пошукових цілях (наприклад, евристична бесіда). Застосування інтерактивних технологій і методів навчання українській мові дозволяє розвивати нестандартне мислення учнів, підвищує інтерес, зацікавленість до вивчення мови. Якщо учні зрозуміють, яке значення матимуть у їхньому житті й праці знання з мови, то вивчений матеріал стане перед ними не просто параграф підручника, а як елемент живої мови, без якого не обійтися на практиці, і як важлива складова творчого пошуку особистості. Вчитель повинен проявити свої творчі вміння, використати такі форми і засоби, які б захопили в полон учнівську активність, інтерес, азартне бажання навчитись чомусь новому. Тому головне завдання вчителя захопити учнів своєю дисципліною, підкреслити важливість вивчення рідної мови, залучати до активної діяльності і аналітичного мислення.

Актуальним для української освіти на сьогодні є питання більш ефективного добору форм та методів викладання предметів гуманітарного циклу, їх постійного вдосконалення, відгук на виклики сучасного освітнього простору. За означеною темою у сучасній педагогічній науці є певний досвід і вже існує значна кількість праць, у яких розглядається сутність інновацій та їхня взаємодія з традиційними технологіями під час викладання гуманітарних дисциплін в закладах освіти різних типів.

Процес застосування сучасних освітніх інноваційних технологій включає не тільки суспільно-обумовлені, але й індивідуальні фактори, які характеризують кожного учня – його базу знань, індивідуальні властивості, а головне – педагогічне завдання, спрямоване на формування в учнів уміння бачити сутність причинно-наслідкових зв'язків, використовувати на практиці інформацію, що закладена у процесі навчання. Власне процес можна назвати інноваційним лише тоді, коли йдеться про опанування, поширення інновації в педагогічній практиці. Таким чином, освітня інновація є не тільки ідеєю, а й певним її оформленням.

Однією з технологій, що допомагає учню не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей, виступає технологія формування та розвитку критичного мислення, яка є процесом у ході визначення проблеми, пошуку й осмислення інформації і прийняття рішення щодо розв'язання поставленої проблеми.

Урок критичного мислення має певну структуру та складається з 5-ти основних етапів:

1. Розминка. («Розминка», «Сенкан», «Асоціативний куц», «Есе», «Ключові слова»).
2. Обґрунтування навчання. («Метод прес», «Есе»).
3. Актуалізація. («Обери позицію», «Сюрприз», «Асоціативний куц», «Ключові слова»).
4. Усвідомлення змісту. («Дискусія», «Критичне читання тексту в парах»).
5. Рефлексія. («Обери позицію», «Самооцінка», «Сюрприз», «Сенкан», «Асоціативний куц», «Есе», «Ключові слова»).

Критичне мислення завжди діалогічне, тобто передбачає дискусії, учасники яких почувають себе впевнено, вільно висловлюють свої думки і спокійно сприймають зауваження, адже вони є активними учасниками навчального процесу. Інноваційні технології дозволяють поєднати теорію з практикою, передбачають підвищення якості навчального процесу, інтенсифікацію навчання мови, розвиток креативного мислення, комунікативних вмінь, мовленнєвої компетентності, а також поєднання текстового та наочного матеріалу, відеозображення і музичного супроводу. Використання новітніх інноваційних технологій – невід’ємний компонент удосконалення освіти, який сприяє підготовці молодих кваліфікованих кадрів, здатних проявляти ініціативу та здобути освітні компетентності.

Отже, сучасна педагогіка має в своєму арсеналі величезну кількість методів навчання для досягнення мети, поставленої суспільством перед освітніми закладами. Гармонійне поєднання традиційних та інноваційних методів навчання дозволяє підвищити освітній рівень студентів, забезпечити всебічний розвиток особистості.

Список використаних джерел:

1. Електронне навчання в школі [Електронний ресурс <http://osvitnitexnologii.blogspot.com/p/blog-post.html>]
2. Морзе Н.В. Як навчати вчителів, щоб комп’ютерні технології перестали бути дивом у навчанні? / Н.В. Морзе // Комп’ютер у школі та сім’ї. – 2010. – №6 (86). – С.10–14.
3. Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі / М. Кочерган // Дивослово. – 2003. – №5. – С. 24–29.
4. Пентилюк М. Особливості технології уроки мови/ М. Пентилюк // Дивослово. – 1998. – №4. – С. 16–18.
5. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 192 с. <http://lib.iitta.gov.ua/3622/1/Биков.В.КО.pdf>

РОЗДУМИ А.С. МАКАРЕНКА ПРО РОЛЬ УЧИТЕЛЯ У ВИХОВАННІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

*Костюкова А.М.
Херсон, Україна*

Погляди А.С. Макаренка щодо виховання молодого покоління залишаються актуальними на сучасному етапі розвитку суспільства. Виховання учнівської молоді у ХХІ столітті має бути спрямовано передусім на сформованість морально-духовних цінностей. Це дасть змогу школярам адекватно сприймати й оцінювати життєві закони і принципи, забезпечить розуміння того, що людина є істотою духовною, а не лише біологічною і соціальною.

Процеси виховання і навчання видатний педагог поєднував із системою всебічного розвитку дитини. А.С. Макаренко вважав, що виховати дитину належним чином здатен тільки освічений, високоморальний, безкорисливий, працьовитий, люблячий педагог, що знає історію своєї Батьківщини, володіє почуттям власної гідності. Зокрема він стверджував, що місія педагога полягає в передачі історичного досвіду та ключових якостей молодому поколінню. А.С. Макаренко вважав, що робота педагога найважча й найвідповідальніша і вимагає від особистості вчителя-вихователя не тільки особливих зусиль, а й сформованих умінь та здібностей [1].

А.С. Макаренко болісно переживав недосконалість науки про виховання людини, глибоко вірив у можливість створення такої «особливої науки», яка з великою ймовірністю допомагала б педагогам виховувати наперед задані моральні риси, запобігаючи можливості педагогічного браку. Взяти участь у створенні нової педагогічної науки, не відірваної від життя, пов'язаної з ним, А.С. Макаренко вважав своїм відповідальним завданням, своїм правом [3].

А.С. Макаренка глибоко цікавили проблеми формування ініціативно-творчого типу особистості вчителя, професійні й соціально значущі характеристики творчо працюючого вчителя. Педагог-класик визначив основні напрями і шляхи підготовки майбутніх учителів, що полягають передусім в організації характеру, вихованні поведінки, а потім в організації спеціальних знань, умінь і навичок. Він наголошував: «Щоб перетворити педагогіку в активну, цілеспрямовану науку, вчитель повинен бути сміливим, активно шукати кращі методи впливу на вихованців, уникати шаблонів» [2, с. 172]. Ці фахівці мають керуватися «спільними виховними цілями» [2, с. 171].

А.С. Макаренко неодноразово підкреслював важливість володіння педагогом майстерністю, тобто фахівець має знати виховний процес і вміти виховувати. Він вважав, що методику виховання не можна обмежувати питанням викладання, оскільки виховний процес відбувається не тільки в класі, а й у позакласній роботі. Тому необхідно, щоб педагогіка опанувала засоби впливу, які були б універсальними і потужними. Актуальною на сучасному

етапі є думка про те, що студентам педагогічних закладів освіти, необхідно давати не тільки освіту, але й виховувати їх, адже інакше ми можемо розраховувати тільки на їхній талант [3].

Геніальний педагог звертав увагу на необхідність оволодіння прийомами організації власної поведінки педагога та контролю за виявом своїх намірів, емоцій, внутрішніх почуттів. Зазначені вміння педагога отримали назву «педагогічна техніка», що концентрує в собі сукупність професійних умінь, які забезпечують гармонійну єдність внутрішнього світу особистості вчителя й доцільного зовнішнього його вираження. Характеризуючи майбутніх вчителів, які відіграють ключову роль у вихованні молодого покоління, А.С. Макаренко наголошував на тому, що вони мають бути організованими, підтягнутими, вольовими і стриманими, культурними, ввічливими, охайними.

Антон Семенович зауважував: «Вихователь повинен вміти організовувати, ходити, жартувати, бути веселим, сердитим. Вихователь повинен себе так вести, щоб кожний його рух виховував, і завжди має знати чого саме він хоче в даний момент і чого він не хоче. Якщо вихователь не знає цього, то кого він може виховати?» [2, с. 172]. А ще додавав: «Як сидіти, стояти, як підняти із-за столу, як посміхнутись, підвищити голос, як подивитись – все надзвичайно важливе в роботі вчителя. Педагог повинен постійно працювати над собою, тренувати себе, відточувати свою ораторську майстерність, пізнавати себе в діяльності і взаємовідносинах. Авторитет педагога повинен базуватися на широкій ерудиції і моральній чистоті, гуманізмі і тактовності, щирості і доброзичливості, вмінні застосовувати до учнів найдоцільніші засоби педагогічного впливу. Авторитет вихователя має формуватися ненав'язливо, поступово» [2, с. 176]. Тож вважаємо, що в основу теорії педагогічної майстерності покладено і ідеї А.С. Макаренка, що залишаються актуальними в усі часи.

Отже, вчитель – це високоосвічена людина, яка любить свою професію, постійно вдосконалює свою майстерність, педагогічний такт, гуманістично спрямована, володіє методикою навчання й виховання, може не лише гарно навчити, а й виховати, він повинен знати психологію дитини, вивчати і добре знати вихованців, адже вплинути можна тільки тоді, коли знаєш і розумієш.

Список використаних джерел:

1. Вербицький В.В. Провідні ідеї педагогіки А.С. Макаренка в сучасній системі виховання // *Нова педагогічна думка*. – 2014. – № 4 (80). – С. 112–115.
2. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: в 8 т. Т. 4. Педагогические произведения 1936–1939 гг. / сост.: Л.Ю. Городин, А.А. Фролов. – Москва: Педагогика. – 400 с.
3. Носовець Н.М. К.Д. Ушинський і А.С. Макаренко про підготовку вчителя // *Вісн. Чернігівського держ. пед. ун-ту. Сер.: Педагогічні науки*. – 2010. – Вип. 79. – С. 18–20.

ВІД АВТОРИТАРИЗМУ – ДО ГУМАНІСТИЧНОГО, ДЕМОКРАТИЧНОГО СПОСОБУ ВИХОВАННЯ ЯК ПОКАЗНИКА КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

*Кривонос О.В., Пивовар Н.М.
Полтава, Україна*

Питання визначення терміну «професійна компетентність» розглядається у численних працях учених [1-12]. Нині вважається: що найвищий компонент особистості – саме професійна компетентність [8, 9] – це інтегральна характеристика ділових та особистісних якостей фахівців, що віддзеркалює рівень знань, умінь, навичок, досвіду, котрі достатні для здійснення певного роду діяльності, яка пов'язана із прийняттям рішень. Професійна компетентність, яка стосується конкретної (у тому числі й педагогічної) діяльності, довгий час досліджується багатьма вченими в Україні та поза її межами. Як широко відомо, унікальні напрацювання у цій темі зробили класики та їхні послідовники: М. Монтесорі, Я. Корчак, О.М. Леонт'єв, Б.С. Гершунський, Л.Г. Карпова, Дж. Равен, В.О. Сластьонін, А.В. Шишко. Зрозуміло, що у цьому плані надзвичайно важливо вміти оцінити те, яку роль відіграють в особистісному й суспільному розвитку такі важливі психологічні якості як потяг до нововведень, лідерство. Як наголошує оригінальний автор з цієї теми, британець Дж. Равен, часто «людям... не вступає в голову, що в їхніх силах спробувати вплинути навіть на уряд. Вони не тільки впевнені, що спроба приречена на невдачу, але й вважають, що політики, суспільні діячі взагалі не повинні прислухатися до думки таких людей, як вони. ...а політичні уявлення та установки відіграють ведучу роль серед детермінант компетентної поведінки» [10, с. 14].

Дж. Равен [10] та Я. Корчак [6, 7] неодноразово у своїх працях повторювали, що тільки свобідна людина може приймати неординарні й продуктивні для соціуму рішення, котрих вимагає світ, що безкінечно й карколомно нині змінюється: буквально на очах, у тому ж сенсі – й у вихованні дітей, педагогіці загалом. А компетентну професійну, у тому числі й педагогічну, виховательську поведінку Дж. Равен [10] вбачає, окрім усього іншого, у таких нюансах загальної поведінки: мотивація та здатність включитися у діяльність високого рівня (виявляти ініціативу, брати на себе відповідальність, аналізувати роботу організацій або політичних систем тощо); готовність включитися у суб'єктивно значущі дії (прагнути вплинути на те, що відбувається, у своїй організації або на напрямок руху суспільства); готовність і здатність сприяти клімату підтримки й заохочення тих, хто намагається вводити новації або шукає способи ефективнішої роботи; адекватне розуміння того, як функціонують організація та суспільство у цілому, власної ролі в тому; адекватне уявлення про поняття управління організаціями, що то є для них: ризик, ефективність, відповідальність, підзвітність, комунікація, рівність, участь, співчуття, добробут, демократія [Дж. Равен, 10, с. 253-256].

В унісон Дж. Равену розвиває цю тему М. М. Боритко, котрий стверджує: педагогічні умови розвитку компетентності педагога передбачають перш за все його свободу та гідність, бо «...в цьому найбільше виявляється його суб'єктність» [1, с. 97-98]. Ці показники, як зазначає вчений, дозволяють відібрати саме ті дидактичні умови, за яких процес розвитку компетентності стає навіть технологічним. Бо, «...як відомо, зовнішня свобода дається людині задля її внутрішнього самозвільнення. Власне, «внутрішня свобода», що має у собі здатність людини відстояти себе, і є людською гідністю. І коли зовнішня свобода усуває насильницьке втручання інших у духовне життя людини, то внутрішня пред'являє свої вимоги не до інших людей, а до самого себе... Внутрішня свобода є «само стояння» людини, його духовне самовизначення. ...висловлені положення можна повною мірою віднести до сфери професійно-педагогічної освіти, що розглядається у контексті виховної позиції педагога» [там же], що і є виявом його компетентності.

У підвалинах же авторитарності роботи педагога лежить саме його низька професійна компетентність. Виникає природне питання: «Що ж дає нам категорія компетентності для розуміння саме гуманітарного характеру професійно-педагогічної діяльності?». Зазвичай, компетентним називають не лише знаючого, але й гуманного педагога. За ним і визнається право виносити на загальне судження, приймати ті чи інші рішення, активно діяти у своїй професійній сфері.

Передові дослідники нашого часу характеризують таку компетентність єдністю когнітивного, емоційного та вольового аспектів діяльності, націленої на реалізацію гуманістично-ціннісних установок суб'єкта. А щонайперше характеризує саме таку компетентність, так це здатність суб'єкта реалізовувати на ділі демократичні, гуманістичні свої власні ціннісні установки. При цьому під цінністю слід розуміти суб'єктивне значення для конкретної людини явищ довкілля: цінність, що визначається не їхніми властивостями самими по собі, а їхньою відповідністю моральним принципам та нормам, ідеалам, установкам цієї конкретної людини. Ціннісність же стосунків характеризується ступінню прийняття іншою людиною цілей, професійно та особистісно значимих для нього.

Отже, авторитарність як надійний спосіб пригнобити волю особистості й свободу виявлення нею зовсім незвичних, яскраво-оригінальних ідей, думок аж ніяк не лежить у сфері впливу педагога-гуманіста, котрий може і хоче виховувати неординарних особистостей, здатних перетворювати світ на краще. Тому педагоги освітніх закладів мають категорично відмовитися від авторитарного способу виховання у будь-яких його проявах.

Список використаних джерел:

1. Боритко М.М. В пространстве воспитательной деятельности. Монография. Волгоградский государственный педуниверситет. Волгоград. URL: <https://www.klex.ru/t7k> (дата звернення: 5.01.2021).

2. Гершунский Б.С. Философия образования: Учебное пособие для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. Московский психолого-

социальный институт. Москва, 1998. 432 с. URL: http://inpo.svfu.ru/distant/pluginfile.php/2073/mod_resource/content/1/Гершунский%20Б.С.%20Философия%20образования%20С%201998.pdf (дата звернення: 18.01.2021).

3. Гімаєва Ю.А. Теорія особистості О. М. Леонтьєва. ХДУ ім. Каразіна, Харків. Збірник наукових праць. URL: <http://psychology.univer.kharkov.ua/dist2020/materialy/Gimaeva/9.pdf> (дата звернення: 21.01.2021).

4. Вінер Норберт Человек управляющий: Питер, СПб, 2001. URL: http://grachev62.narod.ru/wiener/the_human_use_of_human_beings.html (дата звернення: 11.01.2021).

5. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи. Автореферат дис... канд. пед. наук. Харків, 2003. URL: <http://referatu.net.ua/referats/7569/154498> (дата звернення: 12.01.2021).

6. Корчак Я. Как любить ребенка. Варшава, 1920. 74 с. URL: https://uvk-garmoniya.com.ua/images/attachments/yanush_korchak.pdf (дата звернення: 23.01.2021).

7. Право ребенка на уважение. Варшава, 1929. 37 с. URL: <https://www.livelib.ru/book/1002989491-pravo-rebenka-na-uvazhenie-kak-lyubit-rebenka-yanush-korchak>

8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Сайт МГУ им. Ломоносова факультет психологии URL: <http://www.psy.msu.ru/people/leontiev/dsl/index.html>

9. Леонтьев А.Н., Леонтьев Д.А., Соколова Е.Е. Предисловие Леонтьева А.Н. Деятельность, сознание, личность. – М.: Смысл, 2005. – С. 19.

10. Равен Дж. Компетентность в современном исследовании: выявление, развитие и реализация, пер. с англ. – М.: Когито-Центр, 2002. URL: http://www.eduportal44.ru/koigo/dno/P1/DocLib13/Тема_2.2/Джон_Равен_Компетентность%20в%20современом%20обществе.pdf (дата звернення: 19.01.2021).

11. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений под ред. В.А. Слостенина. Издательский центр «Академия». М. 2013. URL: [http://gra.cfuv.ru/courses/os-ped-mast/Дос/Книги%20в%20формате%20\(pdf\)/Педагогика%20учебное%20пособие%20В.А.%20Слостенин,%20И.Ф.%20Исаев,%20А.И.%20Мищенко,%20Е.Н.%20Шиянов.pdf](http://gra.cfuv.ru/courses/os-ped-mast/Дос/Книги%20в%20формате%20(pdf)/Педагогика%20учебное%20пособие%20В.А.%20Слостенин,%20И.Ф.%20Исаев,%20А.И.%20Мищенко,%20Е.Н.%20Шиянов.pdf) (дата звернення: 11.01.2021).

12. Шишко А. В. Структура педагогічної компетентності викладачів іноземної мови журнал «Педагогічні науки» URL: <http://www.kdu.edu.ua/PUBL/statti/125-2-2016-2.pdf> (дата звернення: 11.01.2021).

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ГУМАННОГО ВІДНОШЕННЯ ДО ЛЮДИНИ

*Кузьмич В.К.
Полтава, Україна*

Як філософська категорія «відношення» розглядається як певні взаємовідношення між елементами певної системи або того чи іншого характеру поведінки, відношення когось з кимось. Перші спроби

схарактеризувати гуманне відношення до людини були здійснені філософами Стародавньої Греції та Риму. Сократ першим із стародавніх філософів звернув увагу на розвиток свого внутрішнього світу через відношення до самого себе, тобто на пізнання самого себе як вірного шляху до виявлення здібностей. Головною метою виховання він вважав звільнення людського інтелекту від негативних зовнішніх впливів і створення гармонійної єдності життєвих потреб і здібностей особистості, стимулом розвитку яких був інтерес до знань, що сприяє практичній діяльності людини [20, 9].

Аристотель розглядав людину як політичну істоту, яка може розкрити власний потенціал лише в державі і зауважував, що «метою виховання є розвиток розумної та вольової сторін душі (вищих сторін)» [2, 14]. Людству, на думку Аристотеля, дається лише зародок здібностей, розвиток яких відбувається через виховання.

Цікавими у контексті дослідження проблеми виховання гуманного відношення до людини є ідеї Платона щодо гуманізації навчання. Педагог, на думку Платона, повинен володіти глибокими знаннями світу ідей, навчати дітей без примусу, граючись [17, 18].

Філософські міркування Демокріта містять ідеї про усвідомлення кожною людиною моральних аспектів поведінки: «Якщо навіть ти наодинці з самим собою, не говори і не роби нічого поганого. Вчися соромитися більше себе, ніж інших» [2, 21].

Значний внесок у розвиток теорії гуманізму внесли погляди римського педагога М. Квінтіліана. На його думку, всі діти від природи талановиті і потрібно лише вказати їм шлях для розвитку здібностей. Квінтіліану належать такі висловлювання: «Покарання – підлість», «Заохочуйте учня похвалами, щоб він радів, коли що-небудь вивчить, щоб заздрих, коли стануть вчити іншого» [2].

Аналіз поглядів античних учених на проблему дослідження дав нам змогу прийти до висновку, що в означений період філософи прагнули продемонструвати вихованцям красу гуманних відношень між людьми. Гуманізація взаємовідношень учасників освітнього процесу сприяла вихованню гуманного відношення до оточуючих.

В Епоху Відродження проблема людини вийшла на новий рівень і ґрунтувалась на принципі людиноцентризму. Ренесансний гуманізм сформувався як широкий ідейно-культурний рух. Погляди мислителів епохи Відродження відображали зв'язок нової культури з античністю. У центрі нової культури знаходилася людина, створена для щастя, любові та свободи. Просвітителі дбали про гуманізацію еліти суспільства, не відходячи від атрибутів античної освіти: перевага надавалася фізичному та естетичному вихованню, володінню грецькою та латинською мовами, знанню літературних пам'яток. Головними педагогічними ідеями гуманістів були: життєвість школи, розвиток самостійності, самодіяльності та активності учнів, гармонійне та всебічне виховання особистості.

Привертають увагу погляди на означену проблему Е. Роттердамського. У своїх працях («Похвала Глупоті», «Розмови за просто») вчений глибоко проаналізував людське буття і зробив акцент саме на внутрішньому світі особистості: її міркуваннях, поглядах. На думку Е. Роттердамського, кожна людина має бути добропорядною. Прикладом мають бути батьки. Нам імпонують міркування Е. Роттердамського про те, що розвиток особистості залежить від її виховання. Батьки та педагоги мають зрозуміти і пояснити молодій людині, що в ній закладена велика сила від природи, і ця сила може проявитися в думці, в слові, волі, у добрих справах. Гуманне виховання має розпочинатися з пізнання людиною самої себе [15, 8].

Інтерес для нашого дослідження представляють погляди Ж.-Ж. Руссо про сутність відношення та його зв'язок з процесом виховання. Вчений наголошував на тому, що «виховання людини починається з його народження; вона ще не говорить, ще не слухає, але вже вчиться. Досвід передре навчанню». Ж.-Ж. Руссо у праці «Еміль, або про виховання» категорично виступав проти примусу дитини до навчання [19]. Навчальний процес, на його думку, є самостійною діяльністю дитини під контролем вихователя. Ж.-Ж. Руссо розробив концепцію, яка ґрунтується на довірі та любові до дитини, заперечуючи педантизм. Нова гуманістична теорія, запропонована вченим, викликала в суспільстві величезний інтерес, адже містила погляди на виховання гуманних почуттів, «істинної людяності». Ж.-Ж. Руссо вважав, що такі якості людини як справедливість, доброта та милосердя є вродженими рисами характеру.

Для творів філософів Нового часу характерним є пошук справжньої людини через боротьбу з ідолами того періоду. Особливий інтерес у контексті нашого дослідження представляють вчення про людину у філософії І. Канта, в якому акцент зроблений на моральному характері у сутності людини. Вчинки людини, на думку І. Канта, підпорядковані законам практичного розуму, тобто моральним законам. Учений особливо наголошує, що людині слід поводитися з іншими так, як вона хотіла б, щоб вони поводитися з нею, бо людина своїми вчинками формує спосіб дії інших і створює форму, характер взаємовідношень [13].

Особливий інтерес для нашого дослідження має думка Г. Гегеля щодо необхідності виховання гуманістично-спрямованої, високоморальної особистості. Вчений наголошував, що: «Педагогіка – це мистецтво творення моральних особистостей; вона розглядає людину як природну істоту й показує шлях, йдучи яким, вона знову народжується, а її первинна природа перероджується в іншу, духовну природу таким чином, що це духовне стає у ній звичкою» [11, 1-7].

Заслуговують на увагу дослідження сутності людини за Л. Фейербахом. Для вченого суб'єктом дослідження є реальна цілісна людина в єдності її тілесних і духовних якостей, яка має здатність споглядати і мислити. А найважливішою узагальненою характеристикою антропологічних властивостей «природи людини», її тілесності, розуму, волі, «серця», суб'єкта, на думку вченого, є чуттєвість.

Інтерес для нашого дослідження представляють погляди М. Бердяєва на сутність людини, яку він розглядав як духовну істоту, сутність і глибина якої обумовлюється рівнем її свободи [12, 10; 16].

Свобода, мужність, розуміння тісно пов'язані з гуманізмом. М. Гайдеггер визначав людину як єдине живе творіння природи, яке може вчинити злочин у прямому сенсі цього слова, тобто порушити норми моралі. Мислитель вважає, що моральні проблеми постають більш гостро, якщо дії людини суперечать суспільно прийнятим моральним вимогам. Головне завдання особистості полягає у тому, аби вона своїми діями сприяла утвердженню гуманних цінностей і традицій [22].

Список використаних джерел:

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.
2. Андреева И.Н. Антология по истории и теории социальной педагогики / И.Н. Андреева. – М.: Академия, 2001. – 176 с.
3. Андрійчук О.Я. Виховання гуманності у студентів медичного коледжу в процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Андрійчук Ольга Ярославівна; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2003. – 19 с.
4. Андрущенко В.П. Науковість, формування патріота та громадянина – основні тенденції трансформації гуманітарної освіти в Україні / В. П. Андрущенко // Гуманітарна освіта: досвід і проблеми. – 1999. – 256 с.
5. Анисимов С.Ф. Духовные ценности: производство и потребление / С. Ф. Анисимов. – М.: Мысль, 1988. – 253 с.
6. Аносов І.П. Антропологічний підхід до процесу виховання як фактор гармонійного розвитку особистості / І. П. Аносов, М. В. Елькін // Теоретичні основи сучасної педагогіки та освіти. – 2013. – Вип. 29. – С. 119 – 124.
7. Антоненко Т.Л. Виховання у підлітків культури почуттів засобами мистецтва: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Антоненко Тетяна Леонардівна. – Харків, 1994. – 21 с.
8. Аристотель. Сочинения: [в 4 т.] / [пер. с древнегреч.; общ. ред. А. И. Доватура]. – М.: Мысль, 1983. – Т. 4. – 830 с.
9. Бех І.Д. Виховання особистості: [в 3 кн.] / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 3: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 272 с.
10. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования / Е.В. Бондаревская // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 11–17.
11. Глазачев С.Н. Методологические аспекты создания педагогики толерантности / С.Н. Глазачев, О.С. Анисимова // Культура мира и толерантность в стратегии открытого образования: сб. материалов II научно-практ. конф., 2002. – Ставрополь, 2002. – С. 12–18.
12. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – К.: Знання України, 2002. – 580 с.
13. Кант И. Критика чистого разума / [пер. с нем. Н. Лосского сверен и отредактирован Ц.Г. Арзаканяном и М.И. Иткиным; примеч. Ц.Г. Арзаканяна]. – М.: Мысль, 1994. – 591 с.

14. Клименюк Н.В. Виховання гуманності у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Клименюк Наталія Василівна; Херсонський державний університет. – Херсон, 2007. – 19 с.
15. Мечников И.И. Этюды о природе человека / И.И. Мечников. – М.: Директ-Медиа, 2014. – 244 с.
16. Німецька класична філософія і марксизм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sophia.nau.edu.ua/2010-07-29-11-48-45/2010-07-29-11-51-27/195->
17. Подласый И.П. Продуктивная педагогика: книга для учителя / И.П. Подласый. – М.: Народное образование, 2003. – 496 с.
18. Психология старости и старения: хрестоматия: учеб. пособие для студ. психол. фак. высш. учеб. заведений / [сост. О.В. Краснова, А.Г. Лидере]. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 416 с.
19. Руссо Ж.-Ж. Эмиль, или о воспитании: Избранные сочинения / Ж.-Ж. Руссо. – М.: Гослитиздат, 1961. – 615 с.
20. Сманцер А.П. Гуманизация педагогического процесса / А.П. Сманцер. – Мн.: Бестпринт. – 2005. – 326 с.
21. Столяренко О.В. Виховання гуманності у підлітків в позакласній роботі з народознавства / О.В. Столяренко // Нові технології виховання. – 1995. – С.85–91.
22. Хайдеггер М. Статьи и работы разных лет / [пер. с нем.; сост. и вступ. ст. А.В. Михайлова]. – М.: Гнозис, 1993. – 464 с.

КОЛОБОРАТИВНІ ВМІННЯ ХХІ СТОЛІТТЯ В РЕТРОСПЕКТИВІ ПОГЛЯДІВ АНТОНА МАКАРЕНКА

*Курашов В.В.
Полтава, Україна*

Сучасний світ, непередбачуваний і мінливий, з невинним технологічним розвитком і безпомічністю в швидкому подоланні економічних криз і пандемій, потребує від людей уміння співпрацювати з іншими для вирішення нагальних проблем. Своєчасними й актуальними видаються визначені міжнародною освітньою спільнотою рамки компетентностей ХХІ століття, серед яких виокремлені колаборативні здатності (уміння до співпраці з іншими) як ключові уміння для успішного життя в майбутньому. Важливими для педагогічної громадськості є питання, пов'язані з окресленням шляхів формування цих умінь в учнів. У цьому аспекті неперевершеним є досвід Антона Макаренка. Можемо стверджувати, що в процесі трудової співпраці і реалізовувалася дивовижна особистісна метаморфоза вихованців колонії, які в подальшому стали управлінцями виробництва, активними трудівниками в різних галузях народного господарства.

Завданням нашого дослідження є проаналізувати досвід А. Макаренка в аспекті нагальної потреби формування колаборативних умінь в сучасних школярів.

Відповідно поглядів американських науковців, колаборація (співпраця) визначається як уміння співпрацювати з іншими, виявляти (демонструвати)

здатність ефективно взаємодіяти з різними членами групи, виявляти гнучкість і готовність бути корисним у знаходженні необхідних компромісів для досягнення спільної мети, приймати загальну відповідальність за спільну роботу, оцінювати індивідуальний внесок та цінність кожного окремого внеску, зробленого членом команди [1].

У колонії ім. Горького складні соціально-економічні умови на початку двадцятих років минулого століття спонукали А. Макаренка до прийняття нестандартних педагогічних рішень. Інноваційною на той час педагогічною ідеєю було створення груп колоністів для забезпечення нормальної життєдіяльності. У розділі «Командирська педагогіка» «Педагогічної поеми» А. Макаренко саме описує створення таких груп, які досить швидко набули назви загонів. Однією з проблем зимового періоду було обігрівання приміщень. Для заготівлі у лісі дров була створена група з найстарших та найсильніших вихованців, які мали більш менш не погане взуття та одяг. Головним у цій групі був вихованець Бурун, який назвав її «дров'яним загонем» [2, 193]. Наступним завданням загону Буруна було будівництво парників. Інші колоністи, які не входили до загону Буруна, підняли питання про утворення нових загонів [2, 194]. Наступний загін був організований для праці в майстерні. Пізніше було створено 3, 4 та 5 загони. До весни була вже повністю сформована система загонів, а в основу їх формування була покладена ідея розподілу колоністів за майстернями 1 – чоботарі; конюхи – 2; ковалі – 6; ті що доглядали за свинями – 10 [2, 194]. У загоні дотримувалися принципу рівноправ'я: командир ніколи не отримував привілеїв і ніколи не звільнявся від роботи. За ініціативи А. Макаренка, для обговорення питань кращої організації роботи проводилися наради, що отримали назву «рада командирів». Найвдалішим винаходом, за свідченням А. Макаренка, був – «зведений загін»: «тимчасовий загін, який створювався не більше, ніж на тиждень і отримував певне короткотривале завдання: виполоти картоплю на такому-то полі, зорати таку-то ділянку, очистити насінний матеріал, вивезти перегній, посіяти [2, 195]. В залежності від складності і обсягу роботи формувалася чисельна наповнюваність загонів (від двох до двадцяти чоловік). Часова тривалість діяльності загону була різною і визначалася практичними потребами. Як правило, кожний зведений загін створювався на тиждень, і кожний наступний тиждень колоністи направлялися в новий зведений загін. Командира зведеного загону призначала рада командирів також лише на тиждень. Наступного тижня він ставав рядовим колоністом у новому зведеному загоні. Рада командирів завжди намагалася, щоб кожен колоніст мав змогу виконати функції командира у зведеному загоні, що було нелегким завданням. Таким чином, більшість колоністів мали змогу вчитися виконувати не тільки виконавські, а й організаторські функції. Командири постійних загонів ніколи не назначали себе командирами зведених загонів, а йшли звичайними рядовими колоністами, часто навіть підпорядковуючись своєму підлеглому із постійного загону. Саме це створювало в колонії складний ланцюг залежностей та взаємозв'язків, і в цьому ланцюзі жоден колоніст не міг виділитися й стати над колективом окремих колоністом. Система зведених загонів робила життя в колонії дуже

напруженим та наповненим цікавими подіями, чергуванням виконавських та організаційних функцій, тренуванням у керуванні та підпорядкованості, ростом особистісним та колективним.

Завдяки створеній А. Макаренку системі, колонія вже з 1926 року вирізнялася своєю здатністю налаштуватися та переналаштуватися на будь-яку задачу, а також для виконання окремих деталей цієї задачі завжди знаходилися кадри здібних та ініціативних організаторів, розпорядників, людей, на яких можна було б покластися.

Розмірковуючи про важливість формування колаборативних компетентностей учнів, наголосимо на важливості навчання колаборації, оскільки вона є невід'ємною частиною природи людини й того, як вона виконує роботу в своєму особистому й професійному житті. У минулому столітті значна кількість виробничих завдань виконувалася окремими людьми, які працювали самостійно. В реаліях сьогодення більша, значиміша частина всієї роботи виконується в групах, а в багатьох випадках – в глобальних командах. Досвід видатного українського педагога А. Макаренка – творця унікальної педагогічної системи розвитку колаборативних умінь заслуговує на глибокий аналіз і творче проєктування на площину сучасних нерозв'язаних освітніх проблем.

Список використаних джерел:

1. Preparing 21st Century Students for a Global Society: An Educator's Guide to the "Four Cs", P.19-23 – <http://www.nea.org> -> A-Guide-to-Four-Cs.pdf
2. Макаренко А.С. Педагогическая поэма / Сост., вступ. ст., примеч., коммент. С. Невская. – М.: ИТРК, 2003. – 736 с.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

*Лень Р.В.
Полтава, Україна*

Створення інклюзивного освітнього середовища це підвищення компетентності педагогічних працівників та руйнування суспільних стереотипів щодо освіти дітей з особливими освітніми потребами. Для сучасного інклюзивно компетентного асистента вчителя, тобто для такого, який уміє ефективно працювати з дітьми, які мають особливі освітні потреби, разом з однолітками типового розвитку в умовах закладу загальної середньої освіти, неабияке значення має наявність так званих «soft skills» («м'які навички»), тобто навичок, пов'язаних із формальним (технічним) боком професійної діяльності, а також універсальних соціальних навичок, пов'язаних з ефективною комунікацією та взаємодією з учнями, батьками школярів, колегами, адміністрацією закладу загальної середньої освіти (Малишевська, 2016).

Навчання соціальним навичкам – це набір стратегій, які допомагають учням встановлювати і підтримувати позитивне взаємодія з іншими людьми. Воно пов'язана із змістовним (контекстним) і мотиваційним компонентами моделі навчання і викладання (Малишевська, 2017). Під соціальними навичками розуміють здатність керувати власним соціальним оточенням, розуміти соціальні ситуації і ефективно реагувати на них. До них можна віднести такі: соціальна чутливість: точне розуміння значення суспільної події; прийняття ролі: «зчитування» людей, розуміння того, як вони сприймають світ; соціальне розуміння: точне прочитання соціальної ситуації і розуміння того, що відбувається при соціальній взаємодії; соціальне усвідомлення: розуміння соціальних інститутів і процесів, таких як «дружба» і «взаємодія»; психологічне розуміння: розуміння особистісних характеристик і мотивації інших людей; моральні судження: оцінка соціальних ситуацій з точки зору моральних норм і етичних принципів; соціальна комунікація: розуміння того, як ефективно втручатися і впливати на поведінку інших; навик, що включає в себе самоконтроль; спілкування: чітка передача іншим людям своїх думок і почуттів; соціальне рішення проблем: вирішення конфліктів та розуміння того, як впливати на поведінку інших людей для досягнення цілей.

У дітей з особливими освітніми потребами, наприклад, з аутизмом та порушеннями поведінки / емоційними розладами, спостерігається погане соціальне сприйняття і, відповідно, недолік соціальних навичок. Це стосується дітей з важкими порушеннями психофізичного розвитку, багато з яких зазнають труднощів при формуванні дружніх відносин (Collett-Klingeberg, L. and Chadsey-Rusch, J., 1991). Навчання соціальним навичкам яке здійснює асистент вчителя з такими дітьми має на меті – встановити кордони поведінки для того, щоб учні могли вибрати модель поведінки, що відповідає різним соціальним контекстам.

П. Фаррел виділяє наступну послідовність кроків при навчанні соціальних навичок:

1. Опишіть і обговоріть з учням якийсь набір соціальних навичок, щоб вони добре розуміли самі навички, а також те, яким чином вони допоможуть їм при спілкуванні і взаємодії з різними людьми.

2. Виділіть окремі навички, розбийте кожен навичку на складові, щоб учень міг зосередитися на невеликих компонентах навичок. Продемонструйте кожен компонент окремо і попросіть учня скопіювати вашу поведінку, щоб ви могли оцінити ступінь оволодіння навичкою. При необхідності надайте допомогу і давайте підказки. Давайте зворотний зв'язок: зверніть увагу учня на компоненти навички, які їм уже освоєні, і на ті, над якими ще слід попрацювати.

3. Для досягнення максимальної ефективності в оволодінні навичкою, дайте можливість учневі відпрацювати його в конкретній ситуації. Обов'язково дайте зворотний зв'язок.

4. Надавайте можливість учням практикувати навички і хваліть їх.

5. Слідкуйте за тим, як учні практикують навички без вашої участі. В цьому випадку хваліть їх рідше, даючи можливість самостійно закріпити навички.

6. Дослухайтесь до координаторів (по роботі з дітьми з особливими освітніми потребами) в соціальних взаємодіях дітей з освітніми потребами з їх однолітками з нормативним ходом розвитку (Farrell, 1997).

Із досвіду роботи асистента вчителя соціальним навичкам можна виділити такі методи, як: заохочення інтересу учнів до аналізу власних соціальних навичок; пряме навчання соціальним навичкам; пояснення і моделювання застосування соціальних навичок, наприклад, можна продемонструвати навички за допомогою: живої моделі, рольової гри, міміки, використовуючи відео (наприклад, місцеві телесеріали), зупиняючи запис на критичних моментах, щоб обговорити поведінку і способи реагування; заохочення відповідної поведінки (не слід зосереджуватися виключно на прагненні усунути «погану» поведінку); підказка і нагадування учням про необхідність вести себе відповідно до кожної конкретної ситуацією («Іване, що ти скажеш, якщо у тебе запитують, чи хочеш ти пограти?»); використання літератури для відтворення життєвих ситуацій і проблем, що мають відношення до соціальним навичкам; будувати заняття в класі таким чином, щоб посилювати атмосферу довіри, прийняття інших, бажання поділитися і взаємної підтримки, і підкреслювати цінність різних знань і навичок; зворотний зв'язок: визначення того, які навички були застосовані успішно, а які потребують доопрацювання, наприклад: «Іване, ти сьогодні добре працював з товаришами, я бачила, як ти ділився інформацією з однокласником. Наступного разу, спробуй поспілкуватися з двома однокласниками».

Навчання соціальним навичкам повинно проводитися, наскільки це можливо, в природних умовах. Для того, щоб всі учні однаково розуміли, що таке «добра» і «погана» поведінка, потрібно, щоб у всіх педагогів і батьків було єдине розуміння цілей навчання соціальним навичкам, і вони постійно його розвивали і вдосконалювали. Уміння сприйняти точку зору іншої людини сприяє розвитку толерантності, виховує повагу до думки інших. Такі соціальні навички допомагають людям жити у взаємній повазі, створюють умови для позитивного, відкритого спілкування між окремими членами суспільства. Важливого значення набуває здатність дитини говорити і слухати, робити вибір, уникати конфліктів. Учням необхідно постійно розвивати свої мовленнєві здібності, мовленнєву поведінку використовуючи можливість спілкування зі своїми ровесниками.

Дітям з особливими потребами необхідно дати можливість розвивати свої вміння, отримувати освіту, ставати членами суспільства. Ці завдання вирішують педагоги інклюзивної освіти – включення в соціальну діяльність інвалідів. За цих умов школавиступає як спільнота та соціальне середовище, які впливають на самооцінку учнів та потенціал навчання. Оскільки соціалізація дітей відбувається в навчальних закладах, необхідно створювати спеціальні умови для дітей-інвалідів, щоб їхні соціальні навички розвивалися одночасно з їх здоровими однолітками. Зростають вимоги до асистента вчителя інклюзивного класу, він має бути ефективним вербальним та невербальним комунікатором, здатним реагувати на різноманітні комунікаційні потреби

учнів, батьків та інших фахівців; підтримувати розвиток комунікативних навичок та можливостей учнів реалізувати позитивні підходи управління поведінкою, що підтримують соціальний розвиток та взаємодію учнів.

Список використаних джерел:

1. Малишевська І.А. (2016). Інклюзивне освітнє середовище: генеза поняття. *Особлива дитина: навчання та виховання*. № 3. С. 19–26.
2. Малишевська І.А. (2017). Професійна діяльність асистента вчителя в інклюзивному класі : Навч.-метод. посібник. Умань : «ВПЦ» Візаві. 150 с.
3. Collett-Klingeberg, L. and Chadsey-Rusch, J. (1991). 'Using a cognitive-process approach to teach social skills'. *Education and Training in Mental Retardation*, 26, 258–270.
4. Farrell, P. (1997). 'The integration of children with severe learning difficulties: A review of the recent literature'. *Journal of Applied Research in Learning Disabilities*, 10 (1), 1–14.

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ЗАПОРУКА ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПОКОЛІНЬ

*Лимар Н.О.
Полтава, Україна*

Науковий керівник: Дяченко-Богун М.М. – д.п.н., професор

Екологічних проблем у всьому світі з кожним роком стає все більше і значна їх частина виникає не без участі людини: свідомих чи несвідомих її дій. Тому у галузі сучасної освіти гостро стоїть питання широкого впровадження екологічного виховання дітей та молоді, від вирішення якого залежатиме рівень екологічної моралі майбутніх поколінь та те, як він вплине на стан планети та її ресурсів загалом. Надзвичайно важливим є впровадження екологічного виховання серед студентів – майбутніх вчителів, що дасть їм змогу у подальшому ефективно прищеплювати любов до навколишнього середовища своїм учням.

Екологічне виховання у закладах вищої освіти – це систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у студентів екологічної культури. Завданнями його є постійне інформування студентів про проблеми природного та штучного походження у навколишньому середовищі та їх вплив на рівень здоров'я населення країни і світу; інструктування їх з приводу поведінки в зонах різних природних катастроф; залучення студентів до поширення знань серед населення про бережливе ставлення до навколишнього світу; спонування до збереження та примноження природних багатств.

Важливо пам'ятати, що екологічне виховання дітей та молоді є умовою не лише розвитку, але й виживання суспільства, тому, екологічна освіта має стати пріоритетом у педагогічній теорії і практиці, а відтак потребує широкого впровадження у навчальний процес майбутніх вчителів.

Основними складовими екологічного виховання студента як особистості є розвиток у нього екологічного світорозуміння, екологічної свідомості, екологічного переконання, екологічного світогляду, екологічної діяльності. Розкриття та виховання у майбутніх педагогів таких якостей є надзвичайно важливим, адже впливати на екологічну свідомість школярів може тільки вчитель, який сам є носієм екологічної культури. Отже, проблема може бути вирішена тільки за умови організації у вищому навчальному закладі такої професійної підготовки вчителя, яка дозволяє йому, незалежно від профілю, здійснювати роботу з учнями щодо формування у них екологічної культури.

Необхідними елементами підготовки майбутніх педагогів повинні бути: багаторівнева система екологічної освіти, яка буде переплітатися з основною фаховою підготовкою протягом здобуття усіх рівнів вищої освіти; екологізація дисциплін, що буде спрямована на формування екологічного стилю мислення майбутнього вчителя; розробка нових, екологічно спрямованих освітніх програм.

Екологічне виховання майбутніх учителів – це необхідний елемент сучасної підготовки висококваліфікованих фахівців закладом вищої освіти. Воно повинно базуватися на загально педагогічних принципах, що включають у себе гуманістичну спрямованість навчання; екологічну орієнтованість при формуванні у студентів знань і умінь, свідомості та поведінки; формування у майбутніх вчителів екологічної активності, яку вони у подальшому зможуть прищепити своїм юним вихованцям. Адже саме від пріоритетів, які собі визначать майбутні покоління, буде без перебільшення залежати гідне майбутнє людства та планети.

Список використаних джерел:

1. Мітрясова О.П. Тенденції розвитку екологічної освіти у вищій школі [Електронний ресурс] / О.П. Мітрясова – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/ecology/2000/6-1-3.pdf>.

ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА У СТРУКТУРІ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

*Лисенко Ю.О.
Україна, Полтава*

Педагогічна інноватика належить до системи загального наукового і педагогічного знання. Вона виникла і розвивається на межі загальної інноватики, методології, теорії та історії педагогіки, психології, соціології і теорії управління, економіки освіти і є однією з фундаментальних дисциплін, яка суттєво прискорює процеси оновлення освіти.

Педагогічна інноватика – вчення про створення, оцінювання, освоєння і використання педагогічних новацій.

Більшість дослідників сходяться на тому, що структура інноваційного навчання оптимально відповідає характеру сучасних соціальних процесів.

Інновація (лат. *innovatio* – оновлення, зміна) – нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях.

Іноді інновацією вважають використання відомого із незначною модифікацією. Інновації є предметом особливої діяльності людини, яка не задоволена традиційними умовами, методами, способами і прагне не лише новизни змісту реалізації своїх зусиль, а передусім якісно нових результатів.

Надзвичайно важлива інноваційна діяльність в економічній сфері, завдяки якій національні економіки, суб'єкти господарювання забезпечують собі стабільне становище, переваги у конкурентній боротьбі.

У педагогіці поняття «інновація» вживають у таких значеннях:

- форма організації інноваційної діяльності;
- сукупність нових професійних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем виховання і навчання з позицій особистісно-орієнтованої освіти;
- зміни в освітній практиці;
- комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу в галузі техніки, технології, педагогіки, наукових досліджень;
- результат інноваційного процесу.

Інноваційні освітні процеси – зумовлені суспільною потребою комплексні процеси створення, впровадження, поширення новацій і зміни освітнього середовища, в якому здійснюється їх життєвий цикл.

Як і в інших сферах суспільного буття, в системі освіти інноваційні процеси є не просто впровадженням нового. Вони реалізуються як цілеспрямовані зміни цілей, умов, змісту, засобів, методів, форм діяльності, яким властиві новизна, високий потенціал підвищення ефективності діяльності загалом або у певних їх сферах, Здатність забезпечити довготривалий корисний ефект, узгодженість з іншими нововведеннями.

ПЕДАГОГІКА СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ПАРТНЕРСТВА – ФУНДАМЕНТ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Логойда І.М.

Чернечина, Дніпропетровська обл., Україна

Ханнанова О.Р., Хілінська Т.В.

Полтава, Україна

У процесі розвитку особистості дитини в сучасних умовах особливу роль відіграє співробітництво дорослих і дітей, яке може бути розглянуте як особлива форма демократизації та гуманізації їх відносин, організації навчально-виховного процесу на активності та взаємодії обох сторін. Співробітництво завжди пов'язане з позицією учителя відносно до учня, яка

найчастіше визначається як партнерство педагога і учня в цілісному педагогічному процесі. У зв'язку з цим, співробітництво передбачає посилення елементу партнерської взаємодії в освітньому процесі, ділові, засновані на довірі, взаємодопомозі і підтримці стосунки між вихователями і вихованцями.

Основні концептуальні ідеї педагогіки співробітництва нашого часу у навчанні – це взаємодія, співтворчість, успіх як головна умова розвитку дітей у навчанні, навчання усіх дітей з будь-якими індивідуальними даними, систематичний зворотний зв'язок, рівні умови на уроці для кожного, комфортність учнів у класі, колективна комунікативність навчання, засвоєння знань на основі їх варіативного і багатократного повторення, вчення без примусу, ліквідація неуспішності і перевантажень, великоблочний виклад теоретичного матеріалу, управління, що коментується, варіативна оцінки знань, попередження помилок; у вихованні учнів особистість дитини – це головна цінність і основний об'єкт-суб'єкт уваги педагога, взаємодія, співтворчість, самовиховання, самоудосконалення і саморозвиток як вихователів, так і вихованців, урахування індивідуальних і типологічних особливостей усіх учасників, турбота про себе, оточуючих людей і світ, гуманістичний стиль спілкування і взаємовідносин, духовно-моральне збагачення особистості, колективна творча діяльність, добровільність участі вихованців, свобода вибору як форми, змісту справи, так і способів її реалізації, взаємодія з батьками і соціумом, самоврядування, попередження помилок.

Результатом освітнього процесу має бути: розвиток гармонійної, морально і духовно довершеної, соціально активної, такої, що саморозвивається, особистості дитини через активізацію внутрішніх резервів; розвиток самосвідомості, самостійності учнів, встановлення між учнями, учителями, батьками стійких гуманних відносин співробітництва, співтворчості, формування у учнів досвіду соціального перетворення життя шляхом реалізації знань, умінь, навичок, а звідси визначення їх професійної спрямованості.

Сьогодні в освіті відбуваються стрімкі зміни, спрямовані на зміну освітніх взаємин, де здійснюється взаємовплив суб'єктів діяльності на засадах добровільності, активності, свідомої вмотивованості, тобто їх педагогічне партнерство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій говорить про те, що ідеї педагогіки партнерства знайшли своє відображення в гуманістичних, особистісно орієнтованих парадигмах і педагогічних системах. Науковці, дослідники розглядають різні аспекти педагогіки партнерства: гуманна педагогіка і педагогіка співробітництва (Ш. Амонашвілі, І. Волков, М. Гузик, О. Захаренко, І. Зязюн, Є. Ільїн, В. Караковський, С. Лисенкова, С. Логачевська, М. Палтишев, О. Савченко, С. Соловейчик, В. Сухомлинський, В. Шаталов, М. Щетинин та ін.); педагогіка взаємодії (К. Альбуханова-Славська, А. Белкін, І. Зимова, О. Марченко В. Москаленко) взаємодія вчителя з батьками (П. Каптерев А. Макаренко, К. Ушинський).

Значні дослідження щодо організації та запровадження партнерства школи, сім'ї та громади зроблені зарубіжними науковцями (Дж. Епштайн (Epstein, Joyce L), Ф. Л. Ван Вурхис (VanVoorhis, Frances L.), К. Вогель (Vogel Carl), Д. Давіес, (Davies Don), Н. Р. Дженсорн (Jansorn, Natalie Rodriguez), Б. С. Саймон (Simon, Beth S.), М. Дж. Сандерс (Sanders, Mavis G.), К. К. Салінас (Salinas, Karen Clark)).

Настанова на партнерство у школі міцно закорінена і в національній педагогічній традиції. За системою Василя Сухомлинського, виховання особистості має здійснюватися через тріаду «школа – сім'я – громадськість». У своїх працях (зокрема, «Людина неповторна», «Серце віддаю дітям») ще в 1960-х роках класик педагогічної думки писав, що дитина – *це активний і самодіяльний індивід, який не «вчиться на дорослого», а живе повноцінним і цікавим життям.* Отже, до нього слід ставитися доброзичливо і з розумінням.

Сьогодні немає єдиного підходу до визначення поняття «партнерство». Здійснивши аналіз науково педагогічної та довідникової літератури можна сказати, що це поняття багатозначне і має різні інтерпретації. Так «Великий тлумачний словник сучасної української мови» розкриває «партнерство як положення партнера, того, хто бере участь з ким-небудь у спільній справі, занятті; узгоджені, злагоджені дії учасників спільної справи [5].

Словник-довідник «Педагогіка вищої школи» визначає «партнерство як явище групової (колективної) діяльності людей – навчання, вистава, трудові процеси, творчість, родинні стосунки, активний відпочинок людей, гра – реалізується на основі їх партнерства... Відносини партнерів мають широкий діапазон – від простого співіснування індивідів у просторі й часі до їх свідомого та тісного співробітництва» [9, 3].

Соціальна педагогіка розкриває партнерство як 1) колективно-договірне регулювання соціально-трудова відносин між соціальними суб'єктами шляхом розроблення та реалізації спільних соціально-трудова договорів, програм чи угод на визначені терміни; 2) соціально-трудова відносин, що забезпечують оптимальний баланс та реалізацію основних інтересів різних соціальних груп. [10].

Педагогіка партнерства являє собою багатогранне комплексне новоутворення, яке сприяє формуванню ознак стабільної ефективної, комплексної взаємодії в рамках системи вчителів – учнів – батьків.

В урядових документах вказано, що нова школа працюватиме на засадах педагогіки партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Нова українська школа буде працювати на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти, у рамках якої школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. Основні принципи цього підходу: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія

– взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Список використаних джерел:

1. Герасимова Н.С., Касярум Н.В., Король В.М., Савченко О.П. (2010) Словник-довідник з педагогіки і психології вищої школи. Черкаси: вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького. ISBN 966-564-122-0.
2. Єрошенко О. (ред.) (2012) Великий тлумачний словник сучасної української мови. Донецьк: Глорія Трейд. ISBN 978-617-536-248-8
3. Фунтікова О.О. (2014) Педагогіка вищої школи: Словник-довідник. Запоріжжя: КПУ. ISBN 978-966-414-194-6
4. Шапран О.І. (ред.) (2013). Словник термінів з професійної освіти. Переяслав-Хмельницький: «Видавництво КСВ». ISBN 978-966-8906-53-4.

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ «БОТАНІКА»

*Максименко Н.Т.
Полтава, Україна*

Сьогодні в умовах модернізації вищої освіти одним із напрямків оптимізації навчального процесу у закладах вищої освіти є його спрямування на демократизацію взаємовідносин викладача та студента, що відображається в гуманістичних підходах до навчання: створенні сприятливої атмосфери співробітництва. Так ще А.С.Макаренко пропонував, щоб спілкування педагогів і учнів базувалося на дружніх взаєминах, повазі вчителя до особистості учня, вірі в його сили і можливості. По суті він всебічно розробив і практично реалізував принцип співробітництва, який на сьогодні залишається актуальним. Товариська взаємодія вчителя і учня має бути такою органічною, такою цільною, що учні не повинні відчувати наявність у школі окремих учительських і учнівських інтересів. Серцевиною такої педагогіки Макаренко вважає товариську єдність і спільність інтересів учителів та учнів. І колектив учителів, і колектив учнів мають утворювати одне ціле – педагогічний колектив. Запорукою цього виступає колектив учителів, який здійснює не авторитарний, а виключно педагогічний вплив на учнів [1].

Використання технологій співробітництва у педагогічних закладах освіти дозволяє майбутнім учителям безпосередньо брати участь в моделюванні навчального процесу, міцно і свідомо засвоювати зміст навчального предмета, а також розвивати логічне мислення та вміння працювати самостійно. Навчання у співробітництві це сукупність прийомів навчання, які відображають сутність особистісно-орієнтованого підходу.

Метою такого навчання є не тільки оволодіння знаннями і вміннями кожним студентом на рівні його навчальних можливостей, але формування комунікативних умінь і соціалізація особистості. Розглянемо деякі аспекти застосування технології навчання у співробітництві при організації практичної діяльності майбутніх учителів біології при вивченні курсу «Ботаніка». Навчання у співробітництві побудоване на груповій взаємодії, кооперації, коли освітній процес протікає в груповій сумісній діяльності. При цьому діяльність викладача поступається місцем активній діяльності студентів, а завданням викладача стає створення умов для прояву і реалізації їх ініціативи.

Перевагами такого навчання є процес який: формує і розвиває мотивацію студентів; включає майбутніх учителів у роботу на все заняття, на відміну від пасивно-споглядального традиційного навчання; на традиційному занятті переважає монолог викладача, при колективному взаємонавчання – діалог студентів один з одним або з викладачем; викладач стимулює до бесіди, до оцінювання один одного, до рефлексії тощо; перетворює студентів в суб'єктів самонавчання [2].

Застосовуючи технологію співробітництва вважаємо за необхідне дотримуватися основних правил: нагородження (група отримує одну на всіх нагороду у вигляді оцінки, сертифіката, похвали тощо); індивідуальна відповідальність (успіх і неуспіх команди залежать від успіхів або невдач кожного); рівні можливості (справжні результати порівнюються з власними раніше досягнутими результатами) [2]. Ми вважаємо, що в основі технології навчання у співробітництві лежить діяльнісний підхід до навчання, який передбачає безпосереднє мотивоване включення студента в навчально-пізнавальну діяльність. Ця діяльність стає для нього привабливою, а процес засвоєння навчального матеріалу усвідомленим [3]. При застосуванні діяльнісного підходу до процесу навчання ботаніки забезпечується комфортне самопочуття суб'єктів навчальної процесу, створюються сприятливі передумови для розвитку творчого потенціалу особистості майбутнього вчителя біології. Такий підхід до процесу навчання ботаніки передбачає розвиток не тільки всіх компонентів навчальної діяльності (мотивів, способів, коштів, форм контролю), а й основних якостей її учасників: активності, самостійності, самоорганізації. Активність і самостійність студентів у навчально-пізнавальній діяльності можливі тільки при організації тісної співпраці викладача з ними (встановленні суб'єктно-суб'єктних відносин). Механізмом таких відносин в процесі навчання ботаніки можуть бути різні види діяльності, беручи участь в яких майбутні вчителі біології реалізують свої схильності і інтереси [4].

Визначмо переваги застосування технології співробітництва при вивченні курсу ботаніка: викладач набуває нову функцію в навчальному процесі, виступає в ролі організатора самостійної активної пізнавальної діяльності студентів, компетентним консультантом і помічником. Групові технології можна з успіхом застосовувати на лабораторно-практичних заняттях з ботаніки. Особливо цікаво відзначити застосування даних технологій при

організації лабораторних робіт. Слід виділити методичні умови подібної роботи із застосуванням технології навчання у співробітництві:

1. Тривалість лабораторного заняття, одна пара. Як правило, зміст такого заняття є об'ємним. Дослідження, що проводяться студентами з біологічними об'єктами, рідко бувають короткочасними. Такі тривалі дослідження характерні для проєктної діяльності, в якій також доречна технологія навчання в співробітництві. На лабораторних заняттях студенти працюють із літературою, мікропрепаратами, гербаріями, колекціями тощо. Від вчителя потрібно чітка організація діяльності здобувачів, яка забезпечила б темп роботи.

2. Лабораторне заняття може мати різні дидактичні цілі: закріплення знань з матеріалу лекції, застосування теоретичних знань на практиці, наприклад, лабораторне заняття «Основні відділи рослин». Вивчення нового матеріалу практичними методами, наприклад, «Будова рослинної клітини».

3. Наявність підготовчого етапу, який включає підготовку викладача і, якщо необхідно, студентів.

Викладач обирає тему заняття, його зміст має передбачати використання практичних методів. Підбирає роздатковий матеріал (гербарій, мікропрепарати, ілюстрації, лабораторне обладнання тощо) і інформацію, що характеризує об'єкти або явища, які необхідно вивчити. В якості роздаткового матеріалу особливо слід відзначити ілюстрації, як джерела інформації для студентів. Не завжди малюнки підручника відображають всі аспекти досліджуваного об'єкта, тому викладач може підібрати більш точні і інформативні зображення. Особливо важливі такі ілюстрації, якщо вивчаються процеси або явища. Обирає практичні методи для проведення заняття: розпізнавання і визначення об'єктів, спостереження, самоспостереження, експеримент, функціональна проба, мікроскопування тощо. Розпізнавання і визначення об'єктів, як вид практичного методу, доречний при роботі з гербаріями, колекціями, ілюстраціями, мікропрепаратами. Для виконання лабораторних завдань викладач формує групи студентів (однорівневі або різнорівневі). Вибір може бути випадковий для виконання короткочасного завдання, наприклад групуються студенти, які сидять за сусідніми партами, вони повертаються обличчям один до одного і обговорюють завдання. При організації однорівневих груп критерієм вибору буде служити інтелект студентів або його успішність з предмету. Позитивним моментом в такій роботі буде можливість стежити за динамікою успішності по предмету слабких і середніх груп і коригування завдань для них. Але в цьому випадку виключається будь-яка змагальна діяльність між групами всередині академічної групи. Можлива організація постійних різнорівневих груп, які формуються на основі добровільності і взаємної симпатії. Викладач складає завдання для груп учнів які відображають роботу з інформацією, практичний етап (власне виконання практичних дій), алгоритм відповіді. Завдання для груп виглядає наступним чином:

Завдання для лабораторної роботи «Папоротеподібні»

Прізвище і ім'я дослідника

Група

Мета роботи: вивчити особливості будови, розмноження і місце існування папоротеподібних.

Обладнання: гербарії і ілюстрації папороті, хвоща.

Хід роботи

Розгляньте запропонований вам гербарій папороті і хвоща. Дайте відповідь на наступні питання: Яка життєва форма рослини представлена: дерево, чагарник, трава? Який орган папороті представлений на гербарії? Де дозрівають спори у папороті? Які їх розміри? Чим відрізняються весняний і літній пагони хвоща (зверніть увагу на колір і особливості пагону)? Чим відрізняються листя папороті і хвоща? Найдіть спорангії папороті і вкажіть, де вони розміщені. Найдіть спороносний колосок хвоща, на якому пагоні він розташований?

Інформація для лабораторної роботи «Папоротеподібні».

Папоротеподібні-велика група вищих рослин. У більшості вони трав'янисті рослини, що мешкають в тінистих, вологих місцях. У тропічних лісах Азії, Америки та Австралії ростуть деревоподібні папороті 15-20 метрів в висоту. Сучасні папоротеподібні часто називають живими копалинами. Всі вони потребують охорони. Папоротеподібні розрізняються між собою за зовнішнім виглядом. Всі вони мають подібні риси у внутрішній будові, розвитку і розмноженні. У всіх папоротеподібних є вегетативні органи: додаткові корені і пагони (стебло і листя). У папоротеподібних є покривні, механічні та провідні тканини. Провідні тканини кореня і пагона утворюють разом єдиний центральний циліндр – стелу. Розвиток тканин у папоротеподібних пояснюється їх пристосованістю до існування в наземно-повітряному середовищі. Цим же пояснюються і великі розміри їх органів. Розмноження здійснюється за допомогою спор. Одна рослина здатна утворювати кілька мільйонів спор. Вони дуже довго зберігають здатність до проростання у вологому теплому середовищі. В сприятливих умовах з пагонів розвивається маленька зигота або нитка-заросток. Він зеленого кольору, так як містить хлорофіл і має ризоїди. Заросток може жити самостійно деякий час. На ньому незабаром в особливих органах розвиваються чоловічі і жіночі статеві клітини (гамети). На нижній поверхні заростка, в жіночих статевих органах – архегоніях знаходиться яйцеклітина. До неї струмом води потрапляють із чоловічих статевих органів – антеридіїв чоловічі гамети – сперматозоїди. Після запліднення з утвореної зиготи на заростку з'являється маленький пагін з додатковим корінням. Згодом він розвивається в велику зелену рослину, що живе багато років. Через деякий час на рослині утворюються спори в особливих органах – спорангіях. Тому дану фазу життєвого циклу папоротеподібних називають спорофітом, а стадію заростка – гаметофітом.

4. Проведення лабораторного заняття із застосуванням технології співробітництва складається з трьох етапів: роботи в групах над завданням, звіт груп за планом та підведенням підсумків у вигляді таблиці.

Таким чином, ми бачимо, що організація лабораторних занять із застосуванням технології навчання співробітництва потребує дотримання ряду методичних умов. Дотримання цих умов допоможе викладачу чітко організувати діяльність студентів і зробити їх роботу ефективною. Технологія навчання у співпраці є невід'ємною частиною сучасної освіти, в тому числі біологічної. Актуальність її застосування визначається завданнями, що орієнтують не тільки на засвоєння майбутніми вчителями біології визначеної суми знань, а й на розвиток їх особистості, на отримання досвіду практичної діяльності. Саме ця якість особистості майбутніх фахівців буде особливо затребуваною на ринку освітніх послуг у світлі застосування стандартів нового покоління в освітньому процесі. Методика навчання біології як навчальний предмет має великі можливості для застосування технологій групової роботи, заснованих на міжособистісному спілкуванні, на діяльності, стимулюючої до пізнання. Їх ефективність забезпечується за рахунок більш активного включення здобувачів вищої освіти в процес отримання та безпосереднього застосування знань. На нашу думку, вирішення цього завдання в найбільшій мірі сприяє технологія навчання в співробітництві. Її застосування при організації лабораторних занять при вивченні біологічних наук є ефективним і доцільним.

Список використаних джерел:

1. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8т.-М.: Педагогика, Т. 3. – 1984. – С. 196–243.
2. Педагогика сотрудничества / С. Лысенкова, В. Шаталов, И. Волков и др. // Учительская газета. – 1986. – 18 октября.
3. Редько В.В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови. Рідна школа. 2011. № 8-9. – С. 28–36.
4. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. К.: Либідь, 2003. С. 560.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ОРІЄНТИРИ

*Мусієнко М.А.
Полтава, Україна*

Однією з пріоритетних проблем сучасного суспільства є духовно-моральне виховання підростаючого покоління. В умовах загострення соціально-економічного й політичного державного розвитку в нашій державі її актуальність особливо зростає.

Пріоритетність формування духовності і моральної вихованості дітей закладів загальної середньої освіти визначено в держаних документах, передусім, це: «Стратегія національно-патріотичного виховання», Концепція сучасного українського виховання, Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти, програма «Освіта (Україна ХХІ століття)» та ін.

Метою статті є з'ясування сутності духовно-морального виховання та основних виховних орієнтирів сучасних українських закладів загальної середньої освіти.

Дослідження проблеми духовно-морального виховання базується на положеннях філософської теорії цінностей, аксіології (М. Каган, Р. Лотце, Г. Ріккерт, В. Шубін). Психолого-педагогічні основи формування духовно-моральних цінностей школярів розкриваються у працях І. Беха, Г. Ващенко, І. Зязюна, В. Іванченка, А. Кузьмінського, В. Оржеховської, А. Петровського, К. Плівачук, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, Г. Шевченко, П. Щербаня та інших авторів.

Згідно із «Стратегією національно-патріотичного виховання», затвердженою Указом Президента України від 18 травня 2019 року, духовно-моральне виховання є однією із основних складових національно-патріотичного виховання, поряд із громадсько-патріотичним та військово-патріотичним, котрі в сукупності охоплюють «усі сфери життєдіяльності суспільства, насамперед освіту і науку, молодь та сім'ю, культуру і мистецтво, рекламу» тощо [3].

Основні орієнтири освітньої політики в Україні щодо виховання учнів передбачають залучення їх до різних форм творчої та суспільно корисної діяльності, зокрема: пізнавальної, оздоровчої, трудової, художньо-естетичної, спортивної, пропагандистської, ігрової, культурної, рекреаційної, екологічної. Для досягнення поставленої мети передбачено реалізацію ряду завдань, зокрема таких:

– організація виховного процесу в класному колективі та в роботі з батьками на засадах проектної педагогіки;

– створення програми виховання для окремого класу та змістове її наповнення з урахуванням вікових особливостей учнів;

– задоволення базових потреб особистості вихованця (фізіологічних потреб, потреби в безпеці, любові та прихильності, визнанні та оцінці, в самоактуалізації) в умовах окремого закладу освіти на основі особистісно орієнтованого, діяльнісного, системного, творчого та компетентнісного підходів до організації освітньо-виховного процесу;

– оптимальне поєднання форм організації виховної роботи (індивідуальної, групової, масової) та створення належних умов для особистісного зростання кожного вихованця (створення ситуацій успіху та підтримки), його психолого-педагогічний супровід тощо [2].

За таких умов, стверджує В. Іванченко, підростаюче покоління саме стає здатним формулювати для себе обов'язки і контролювати виконання їх, критично оцінювати саме себе, духовно/морально зростати [1, с. 437].

Аналіз наукових джерел показує, що розуміння сутності духовно-морального виховання подається науковцями через уявлення про духовність, мораль і моральність та споріднені з ними явища (моральні/духовні почуття, моральна/духовна свідомість, моральні/духовні звички, моральна/духовна спрямованість, моральна/духовна вихованість, моральні/духовні цінності).

Зауважимо, духовно-моральне виховання учнів закладів загальної середньої освіти тлумачиться дослідниками як цілеспрямований і систематичний процес формування цінностей під час урочної і позаурочної діяльності, що націлений на розвиток моральної вихованості, котра реалізується в суспільно цінних властивостях і якостях особистості.

Моральна вихованість характеризується моральною освіченістю, тобто стійкістю позитивних звичок, норм поведінки і культури відносин. Оскільки моральність формується в подоланні протиріч, то це передбачає наявність у школяра сильної волі, здатності здійснювати контроль і самоконтроль. Хоча, набуття досвіду морального, передбачає не лише подолання труднощів й розв'язання суперечностей, а й отримання задоволення від добрих вчинків, перемоги над собою і зміцнення сили духу.

Отже, усі завдання морально-духовного виховання учнів закладів загальної середньої освіти вирішуються в тісній єдності й у результаті передбачають формування системи ціннісних орієнтацій людини, основою яких є духовність і моральність. Успіх при цьому залежить від морального простору, в якому школяр живе, та від його власного самовиховання і самовдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Іванченко В. В. Духовно-моральні цінності як гармонійна основа процесу формування світогляду школяра / В. В. Іванченко // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. – 2015. – № 12 (14). – С. 433–441.
2. Про Основні орієнтири виховання учнів 1– 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31 жовтня 2011 року № 1243 [Електронний ресурс] / LIGA360. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS17139>.
3. Про Стратегію національно– патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки: Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#n15>.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ ВНЕСОК А. МАКАРЕНКА У ВИХОВАННЯ ДЕЛІНКВЕНТНОГО ПІДЛІТКА

*Непокупна Т.А., Шевченко Б.О., Троян П.Д.
Полтава, Україна*

Необхідність вивчення педагогічного спадку педагога, вихователя, психолога А. Макаренка, визнаного широкою науковою спільнотою і практиками світового рівня, зумовлена його успішним досвідом соціально-економічного виховання підлітків з т. зв. групи ризику – делінквентних дітей.

Незважаючи на те, що поняття «делінквентна поведінка» в соціальній, юридичній, психолого-педагогічній науці не знайшло однозначного визначення, ми спираємось на таке тлумачення цього поняття: це поведінка,

зумовлена наявністю систем цінностей і норм, які відхиляються від тих, що домінують у суспільстві; при цьому індивід, який сприйняв делінквентну культуру, визначає свою поведінку як правильну [1].

Серед факторів ризику виникнення делінквентної поведінки підлітків виділяють: соціально-економічні, що спричинені падінням доходів, зниженням рівня і якості життя населення, зміною соціального статусу (безробіття) людини; доступністю алкоголю, тютюну, наркотичних засобів тощо; соціально-педагогічні, що спричинені кризою інституту сім'ї, зростанням кількості сімей із конфліктним та асоціальним стилем виховання, кризою інституту освіти та позашкільної зайнятості підлітків тощо; соціально-культурні, що спричинені зниженням духовно-морально-етичного рівня населення, поширенням кримінальних субкультур, руйнацією традиційних цінностей, розширенням впливу неформальних молодіжних об'єднань з домінуванням культури насилля, пропагандою у ЗМІ асоціальної поведінки та інші фактори [2, 3].

А. Макаренко орієнтував свою педагогічну діяльність на позитивні риси особистості підлітка, яка під тиском низки об'єктивних соціально-економічних обставин виявилася маргіналізованою – вийшла за межі прийнятної суспільної моралі у своїй поведінці. Тому вважав, що підлітка слід виховувати відповідно до таких принципів: повага, цілеспрямованість, вимогливість, щирсердечність, відкритість, турботливість, уважність, перспективність та ін. [4]. Ці принципи розповсюджувалися на працю – як колективний процес, як суспільно-корисну діяльність, як стимул до нормалізації соціальних відносин. Важливим тут видається вчення Макаренка про колектив (і трудовий, зокрема), як середовища спілкування та сприяння саморозвитку підлітка, його самопізнання, соціалізації шляхом засвоєння соціальних правил і цінностей, врешті – інтеграції підлітка у формалізовану соціально-економічну систему.

А. Макаренко вважав, що колектив потрібен для захисту дитини-підлітка, людини-особистості [5]. Під колективом він розумів об'єднання людей для досягнення ними загальних цілей у спільній праці; об'єднання, що вирізняється системою повноважень і відповідальності, співвідношенням і взаємозалежністю окремих частин. Вважав, що через колектив кожен його член входить в суспільство [6].

Поряд з вихованням волі і мужності у делінквентних підлітків, А. Макаренко суттєву увагу приділяв формуванню в них моральних якостей та усвідомленої дисципліни. Так, його методика дисциплінування була дієвою і ґрунтувалася на поясненнях, переконаннях, громадській думці, авторитеті старших, особистому прикладі педагогів, добрих традиціях школи, чіткому режиму і розпорядку дня у школі, заохоченнях і покараннях (не фізичних) [4, 5, 7].

Таким чином, упродовж багатьох років кінцевим результатом системи соціально-економічного виховання А. Макаренка було включення у суспільне життя соціально адаптованих, морально здорових, вмотивованих, професійно зорієнтованих особистостей з унормованою системою цінностей відповідно до тієї, що превалювала на той час у суспільстві.

На жаль, вважаємо, що величезний досвід видатного педагога у сфері соціально– економічної і педагогічної діяльності, спрямованої на підлітків з делінквентною поведінкою є не надто затребуваними в Україні. Наслідком чого є зростання у середовищі підлітків радикальних настроїв з ухилом до насильницьких методів вирішення життєвих питань, криміналізації відносин, несприйняття і нерозуміння базових основ функціонування суспільства, індивідуалізації поведінки і віртуалізації буття тощо.

Список використаних джерел:

1. Соціологія: Навч. посіб. для студентів ВНЗ, аспірантів, викладачів. 3-тє вид., перероб. і доп. Рекомендовано МОН / Танчин І.З. К., 2008. 351 с. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pages-13106.html>
2. Сєдих К. В. Делінквентний підліток : навчальний посібник з психопрофілактики, діагностики та корекції протиправної поведінки підлітків для студентів психологічних, педагогічних, соціальних, юридичних спеціальностей та інтернів-психіатрів / К.В. Сєдих, В. Ф. Моргун. 2-е вид., доп. К. : Видавничий Дім «Слово», 2015. 272 с.
2. Зайченко М. Діагностика та корекція девіантної поведінки учнів. *Соціальна педагогіка*. 2010. № 2 (лютий). С. 41–55.
3. Макаренко А. С. О воспитании. Соч. : В 7 т. М. : Изд-во Акад. пед. наук. 1959. Т. 7.
4. Макаренко А.С. Методы воспитания. Соч. : В 7 т. М. : Изд-во Акад. педнаук. 1959. Т. 5.
5. Макаренко А. С. Некоторые выводы из моего педагогического опыта. URL : http://az.lib.ru/m/makarenko_a_s/text_1938_nekotorye_vyvody.shtml
6. Макаренко А.С. Лекции о воспитании детей. Соч. : В 7 т. М. : Изд-во Акад. пед. наук. 1959. Т. 4.

РЕСУРС ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У ВПРОВАДЖЕННІ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*Нещерецька О.Є.
Полтава, Україна*

Освітній менеджмент ми розуміємо як особливий вид і мистецтво управлінської діяльності, що поєднує комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітніми системами різних типів і видів, спрямованих на їхнє становлення, ефективне функціонування і розвиток. Освітній менеджмент – це складник соціального менеджменту й самостійна галузь наукового знання, поява якої зумовлена необхідністю забезпечення ефективного управління освітніми організаціями [3].

Сучасна модель педагогічного працівника передбачає готовність до застосування інноваційних освітянських ідей, здатність постійно навчатись, бути в творчому пошуку. Архіважливо, щоб педагог зміг розгледіти, а іноді – відчувати здатність до творчості, вчасно дати поштовх, який викликає бажання ступити вперед. І якщо досвідчений керівник навчального закладу чи методист зуміє розпізнати цей ресурс, докладе зусиль для його розвитку – результат перевершить очікування. На початку роботи варто визначити: на якому рівні професійної компетентності знаходиться педагог; наскільки він спроможний до зростання; чи здатний до самоосвітньої діяльності; якої саме методичної допомоги він потребує тощо [2, с. 82-83].

Одним із найбільш ефективних шляхів підвищення професійної компетентності освітян науковці вважають самоосвітню діяльність.

Самоосвіта педагога – свідома діяльність з удосконалення своєї особистості як фахівця: адаптування своїх індивідуальних неповторних якостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності та неперервне вдосконалення якостей своєї особистості.

Вважаємо доцільним перелічити «Принцип восьми само», окреслені Н. Бухловою: самооцінка, самооблік, самовизначення, самоорганізація, самореалізація, самокритичність, самоконтроль, саморозвиток [2, с. 28] – саме їх можна розглядати як один із ресурсів освітнього менеджменту для подальшого впровадження інтерактивних методів вивчення предметів фізико-математичного циклу в закладах загальної середньої освіти. Із власного управлінського досвіду розуміємо, що найактуальніші інноваційні розробки оперативно з'являються, насамперед, у мережі, розкриваються на вебінарах і тренінгах й лише після апробації публікуються в навчальній і науковій літературі. Отже, цілком об'єктивно, що самоосвіта є важливим шляхом як набуття, генерування й упровадження, так і освітнього менеджменту впровадження інтерактивних методів вивчення фізико-математичних дисциплін.

Структура процесу самовдосконалення передбачає чотири етапи: самоусвідомлення та прийняття рішення здійснювати процес самовдосконалення; планування й вироблення програми самовдосконалення; безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань, пов'язаних із роботою над самим собою; самоконтроль та самокорекція цієї діяльності [4, с. 88].

Самоосвіта менеджера в освіті – це ключова форма вдосконалення професійної компетентності, що полягає в засвоєнні, оновленні, поширенні та поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої, системної, самоосвітньої роботи, спрямованої на саморозвиток і самовдосконалення особистості, задоволення власних інтересів і об'єктивних потреб освітнього закладу.

Самоосвітня діяльність менеджера в освіті успішно здійснюється за наявності таких ознак:

– реалізується як процес пізнання, що передбачає не просте закріплення професійних знань і засвоєння уже відомої наукової інформації, а має на меті одержання нових наукових методичних знань, практичних навичок тощо;

– повинна бути перманентною, оскільки поповнення нових знань може відбуватися на основі попередньої підготовки педагогів;

– повинна сприяти оволодінню педагогом застосування професійних знань у його практичній діяльності [4, с. 90].

За результатами дослідження Р. Шакурова, вчителі найбільш високо цінують в директорі школи, насамперед, соціально-психологічні якості (43,1% – висловлювань респондентів), в тому числі, моральні, друге місце посіли професійно-ділові якості (34,3%), третє – адміністративно-організаційні [1, с. 158]. Отже, педагоги, оцінюючи діяльності директора школи визначають, насамперед, психологічні, професійно-ділові й адміністративно-організаційні якості, в тому числі професійну компетентність і діловитість, наявність яких дозволяє досягти ефективних результатів як власної управлінської діяльності, так і діяльності педагогічного колективу й навчальних досягнень учнів. Відтак, реалізуючи ідеї освітнього менеджменту у впровадження інтерактивних методів вивчення фізико-математичних дисциплін варто зважати не лише на самоосвіту управлінця, а й на особисті та ділові якості менеджера в освіті.

Список використаних джерел:

1. Григораш В.В. Управління навчальним закладом освіти / В.В. Григораш, О.М. Касьянова, О.І. Мармаза. – Х. : Ранок Веста, 2004. – 158 с
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології / І.М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 351 с.
3. Лікарчук І.Л. До питання про методологічні засади освітнього менеджменту https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/1/statti/1likarchyk/1likarchyk.htm (дата звернення 20.02.2021)
4. Паскалова І.В. Професійна компетентність менеджера в освіті // Освітній менеджмент: теорія і практика : зб. наук. праць / за заг. ред. І.В. Соколової, О.Б. Проценко. – Маріуполь : МДУ, 2013. – С. 77–91.

ГРА НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Парнюк Л.В.

Хорол, Лубенський район, Полтавська область, Україна

Розвиток освіти в Україні, на сьогодні характеризується модернізацією навчання. Актуальним наразі є питання урізноманітнення форм проведення ігор, відповідно до результатів навчально-пізнавальної активності учнів, які є сукупністю знаннєвого, смислового і діяльнісного компонентів. Саме у процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу. Антон Семенович Макаренко стверджував: «Гра має важливе

значення в житті дитини... Якою буде дитина в грі, такою вона буде і в праці, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається перш за все в грі...». Відтак, гра, її організація – один важливих ключів в організації виховання.

Для позначення гри як виду навчальної діяльності зазвичай використовують низку понять, а саме: «ділова гра», «рольова гра», «дидактична гра», «навчальна гра», «ігрові технології» тощо. Під терміном «гра» іноді розуміють «ігрову технологію». Проте, на думку Г. Селевка, ці поняття суттєво відрізняються між собою: гра – це діяльність і процес, а ігрова технологія – це система методів та прийомів, спрямованих на формування, розвиток, розширення, узагальнення знань у процесі навчання.

Під час уроків історії з використанням гри знання засвоюються через практику. Учні не просто вивчають матеріал, а розглядають його з різних боків, розкладають на можливі різноманітні логічні ряди [1, с. 21].

Використання ігор на уроках історії досліджували І. Коляда, О. Охредько, Я. Камбалова, О. Кожем'яка, О. Пометун, а класифікували за різними формами ігрових технологій на уроках історії – К. Баханов, Л. Борзова, Т. Іванова, І. Кучерук, М. Короткова. Серед українських науковців найбільш ґрунтовно це питання дослідив К. Баханов, який поділяє ігри за методикою їх проведення та дидактичною метою. За методикою проведення дослідник поділяє ігри на: ігри-змагання, сюжетні – рольові, ділові, імітаційні та ігри-драматизації, а відповідно до дидактичної мети – на: актуалізуючі, формувальні, узагальнювальні та контрольні-корекційні [2, с. 89].

Реалізація ігрових прийомів і ситуацій відбувається за такими напрямками: дидактична мета визначається у формі ігрового завдання; навчальна діяльність підпорядковується правилам гри; навчальний матеріал використовується як засіб, у навчальну діяльність вплітається змагання, що трансформує дидактичне завдання в ігрове, а успішне виконання дидактичного завдання пов'язується з ігровим. Ігровий підхід не є визначальним способом засвоєння навчального матеріалу, але він значно збагачує педагогічну практику і розширює можливості учнів.

К. Баханов стверджує, що проводити ігри доцільно на всіх етапах уроку – це сприятиме формуванню основних навичок й умінь учнів, а також сприяє створенню атмосфери націленості на інтенсивну навчально-ігрову діяльність. Учитель при цьому перетворюється в організатора гри, консультанта-порадника, арбітра, тренера, а іноді – і співгравця, що, безумовно, ставить принципово нові, підвищені вимоги до рівня його професійного мислення [2, с. 145].

Дидактична гра може мати безліч функцій в процесі навчання. Перша функція ігор – організуюча. Це дозволяє планувати час вчителя і учнів більш ефективно. Під час гри всі учні активні. Всі їх дії контролюються правилами гри. Учні працюють в групах, і вони можуть співпрацювати один з одним, що особливо важливо для сором'язливих дітей. Ще одна функція ігор – мотивуюча, залежить від зовнішньої мотивації, наприклад, оцінки. Тому підхід до постановки завдань є значним. Наступна функція – дидактична. У цьому

контексті ігри роблять всіх учнів активними, що дозволяє їм розвивати різні навички, такі як лінгвістичні або інтелектуальні. Четверта функція – когнітивна. Учень і його особистісні здібності, досягнення є об'єктом знань вчителя. Завдяки освітній функції, ігри дозволяють вчителю контролювати поведінку, вони вимагають від учнів знань і компетентності у взаємодії з іншими [3, с. 340].

У багатьох іграх, як бачимо, в основу покладено принцип змагання, який підсилює емоційний характер уроку. Кращі результати гра приносить тоді, коли змагання відбувається між командами, а мотив змагання сформульовано у назві гри. Саме це у поєднанні з боротьбою та змаганням, захопленням та азартом є, по суті, основним змістом будь-якої гри. Тож, завдяки ігровій діяльності краще розвиваються індивідуальні здібності учнів, оскільки вони не відчують психологічного тиску відповідальності, як зазвичай буває під час навчальної діяльності. З власного досвіду можу зауважити, що використання гри на уроках історії найдоречніше було б використовувати в 5-9 класах, так як це повністю відповідає віковим та індивідуальним особливостям учнів. Учитель залучає учнів до певної історичної ситуації, створює умови для пізнавального інтересу дітей. Але найголовніше, у впровадженні ігрових технологій – це творчість самого вчителя, здатного творити і діяти в сучасному освітньому процесі, зважаючи на вимоги Нової української школи.

Розробка історичної гри «ШЛЯХАМИ ЕКСПЕДИЦІЇ МАГЕЛЛАНА»

(для учнів 8 класу)

Мета: закріпити, узагальнити, систематизувати та поглибити знання учнів зі всесвітньої історії, розвивати допитливість, інтерес до предмета, пам'ять, увагу; розширити інформованість учнів з даної теми, тим самим розвиваючи інформаційну компетентність; виховувати почуття колективізму, толерантність, повагу до думок і знань інших.

Обладнання: мультимедійна дошка, портрет Ф. Магеллана, історична карта світу, підручник, плакат «Великі географічні відкриття», картки з текстом.

Використання в процесі гри різних форм та методів дає можливість більш об'єктивно оцінити знання учнів та виявити рівень їх знань та вмінь.

Хід гри

I. Ознайомлення з правилами гри. Грають дві команди. За вірну відповідь команді нараховується 1 бал. Після кожного туру підводяться підсумки. Перед початком гри вчителем подається вступна інформація про навколосвітню подорож Ф. Магеллана та його команди (це може бути відео, презентація або повідомлення). Вчитель тут виступає ведучим, суддею та інформатором. Команди дають відповіді на запитання по черзі.

Вчитель: Сьогодні ми з вами відправимося у навколосвітню подорож. Але як ми це зробимо без карти, адже будь-який мандрівник повинен мати її при собі. Давайте її складемо. І в цьому нам допоможе *методичний прийом «Історичний пазл»*.

(Гравці складають пазл карти «Перші географічні відкриття». Перемагає та команда, яка найперша правильно виконала завдання)

(Наступні запитання та завдання до гри на мультимедійній дошці)

1. Розглянемо ілюстрації (Потрібно зробити припущення до теми гри)

– Як ви думаєте, що зображено на цих малюнках?

– Яка тема нашого обговорення?

– Що ви знаєте про це?

– Яке це мало значення для тогочасного суспільства?

(Методичний прийом «Прогнозування за ілюстрацією»)

2. Історична вікторина.

1) Під прапором якої країни вирушили мореплавці в експедицію?

а) України; б) Іспанії; в) Австралії; г) Німеччини.

2) Уздовж узбережжя якого материка рухалися кораблі під

командуванням Магеллана?

а) Північної Америки; б) Африки; в) Австралії; г) Південної Америки.

3) А зараз, використовуючи атлас, спробуємо визначити географічні координати протоки, через яку мореплавці вийшли у води невідомого їм океану. (Географічні координати Магелланової протоки

53°28'51" пд. Ш. 70°47'00" зх. Д.)

4) Під час плавання мореплавці дали назву цьому океану

а) Бурхливий; б) Прозорий; в) Тихий; г) Південний.

5) На яких островах Магеллан намагався підкорити місцеве населення?

а) Філіппінських; б) Мальдівах; в) Сейшелах; г) Бермудах.

б) Наступне запитання. Де мореплавці змогли наповнити трюми прянощами?

а) На узбережжі Південної Америки; б) На Філіппінах; в) На Молуккських островах.

3. Наступне завдання. Давайте доберемо синкан до слова «океан». (Географічний методичний прийом «Синквейн»)

1-й рядок – це назва географічного об'єкту;

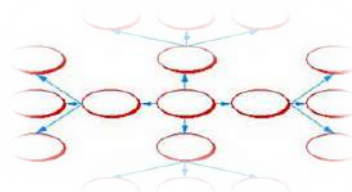
2-й рядок – кілька прикметників (зазвичай два), які характеризують перший рядок;

3-й рядок – три дієслова;

4-й рядок – висловлювання суб'єктивного ставлення до нього;

5-й рядок – одне або слова, які є узагальненням.

4. А тепер давайте складемо графічну схему до ключових слів «Навколосвітня подорож». (Прийом Кластер)

5) Для узагальнення почутої інформації, використовуємо методичний прийом «Географічне доміно»

- Коли відбулася навколосвітня подорож Фернана Магеллана?
- Що було відкрито під час експедиції?
- Чи перше в історії навколосвітнє плавання довело правильність гіпотези про кулястість Землі і єдність Світового океану?
- Як мореплавці назвали невідомий океан?
- Яку протоку було відкрито?
- Що здивувало моряків під час подорожі?

(Команда, яка дала найбільше правильних відповідей, перемогла)

Вчитель: Так як для Магелланової епохи прянощі були найбільшою цінністю, тому у скриньці, замість монет, ви знайдете мішечки з прянощами.

Запропоновану гру доцільно використовувати при вивченні теми «Великі географічні відкриття». Після проведеної гри в учнів з'явився більший інтерес до історії, вони змогли значно розширити інформованість та поглибити знання з даної теми.

Отже, як бачимо, щоб досягти високого рівня викладання історії необхідно постійно перебувати в пошуку ефективних форм і методів навчання. Для цього потрібно враховувати, насамперед, особистість дитини, яка здобуває в школі знання, розвиває здібності, збагачує інтелект, набуває досвіду поведінки у різних життєвих ситуаціях. Це одна з найважливіших умов формування творчої та соціально-адаптованої особистості.

Список використаних джерел:

1. Барнінець О.В. Використання ігор на уроках історії у 7-8 класах / Вступна стаття К.О. Баханова. – Х.: Вид. група «Основа», 2011. – 141 с.
2. Баханов К.О. Професійний довідник учителя історії / К.О. Баханов. – Харків: Основа, 2011. – 239 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка : навч. посіб. / Н.П. Волкова. – К.: Академвидав, 2012. – 616 с.

ПЕДАГОГІКА НОВОГО СТОЛІТТЯ В УМОВАХ БОРОТЬБИ ПО УСУНЕННЮ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК: АЛКОГОЛІЗМУ, ПАЛІННЯ ТА НАРКОМАНІЇ

*Пашко Л.Ф., Колос Ю.З., Василюк Ю.В.
Полтава, Україна*

Гуманістичні виміри педагогіки нового століття передбачають виховання активної особистості, здатної до створення і реалізації власного життєвого проєкту. Витоки гуманістичної педагогіки започатковані в системі А.С. Макаренка, філософські основи якої досить багатогранні.

Педагогіка А.С. Макаренка формувалася під впливом філософії А. Бергсона, Ф. Ніцше, А. Шопенгауера та ін. Однією з головних його педагогічних ідей було виховання особистості в колективі і через колектив. В основу вихованої системи було покладено посильну працю дітей різного віку, систему перспектив розвитку і життєдіяльності для колективу і для кожного, професійне самовизначення і вибір професії.

Отже, саме гуманістичні виміри цієї педагогіки дали можливість її широкого застосування у всіх закладах освітньої сфери. До них належать:

- радість життєдіяльності і спілкування в колективі;
- задоволення, натхнення та ентузіазм у процесі трудової діяльності;
- радість участі у святкуванні суспільних видатних подій, що відбувались в колективі;
- інтерес і захоплення театром, спортом, туристичними походами, змаганнями;
- радісно-піднесений настрій як стиль життя і умова щастя, та ін.

В наш час з'явилися нові виклики суспільства, які вимагають інших підходів до виховання в умовах алкоголізму, паління та наркоманії. Важливим і цікавим досвідом в цих умовах є досвід Геннадія Вікторовича Мохненка, педагога-новатора, пастора «Церкви добрих змін», засновника і керівника найбільшого на території колишнього Радянського Союзу дитячого реабілітаційного центру «Республіка Пілігрим» та мережі реабілітаційних центрів для дорослих. Він широко відомий як ініціатор громадської антинаркотичної акції «Обридли» і навколосвітнього велопробігу «Світ без сиріт». Він є автором книг «Непедагогічна поема» і «Стратити не можна помилувати», ведучим телевізійних програм, редактором кількох християнських періодичних видань. Він – письменник, історик, журналіст, релігієзнавець.

«Непедагогічна поема» написана на основі реальних історій з життя безпритульних дітей, яка змусила переосмислити ставлення до маленьких бродяг і надихнула стати безпосереднім учасником добрих змін в їхньому житті багатьох людей.

В Маріуполі був створений благодійний фонд «Пілігрим», який реалізував грандіозний реабілітаційний проєкт на пострадянській території для безпритульних дітей і підлітків, які мали наркотичну залежність. Щоденно в реабілітаційному центрі «Республіка Пілігрим» проходять адаптацію десятки вихованців найскладнішої соціальної категорії.

Фонд веде роботу по будівництву сімейних дитячих будинків сприяє усиновленню сиріт і створення прийомних сімей. У засновника центру, пастора Геннадія Мохненка 35 прийомних дітей, при центрі існують декілька дитячих сімейних будинків.

Минуло майже десять років після першого видання «Непедагогічної поеми». Про головних героїв цієї книги знято фільми. Трикратний номінант Оскара, володар «пальмової вітки» в Каннах. Теренс Малек разом з режисером Стівом Хувером та композитором Аттикусом Россом створили документальний фільм «Майже Святий».

За час існування «Республіки Пілігрим» велась інтенсивна спортивно-туристична робота, підкорено декілька гірських рік і світових альпійських вершин. Цей перелік систематично збільшується. За цей час успішно завершена кругосвітня подорож на велосипедах «Світ без сиріт», яка закликала до усиновлення дітей-сиріт.

Почуття гордості, радості, задоволення від життя викликало вироблення ензимів, гормонів щастя в організмі на фізіологічному рівні, що з успіхом витісняло те, що викликало «кайф», ейфорію від наркотиків.

Зараз в Центрі дитячої реабілітації «Республіка Пілігрим» проходять відновлення десятки підлітків найскладніших соціальних категорій. Діти підвалів і вулиць, які мають часто тяжку наркотичну залежність одержують в центрі оперативну і довгострокову реабілітаційну допомогу. За час роботи в центрі з 1999 р. через реабілітацію пройшло більше 4000 підлітків. Декілька сотень неповнолітніх були витягнуті з підвалів і каналізаційних наркотичних притонів співробітниками центру і повернуті в сім'ї. Багато дітей, які офіційно пройшли через центр, повернулись в інтернати. Ті, хто не ходив до школи і пропустили декілька класів, сідають за парти і намагаються ліквідувати пропущене. Деякі з них, опинившись в центрі, взагалі вперше в житті почули шкільний дзвінок [9, с. 10].

Важливим впливом на вихованців було залучення до духовних цінностей, які дали релігії всього світу і які, зокрема, висвітлені в Біблії. Цінність релігії полягає саме в тому, що вона дала людству моральні норми, що рятують людину від зла. Зміст книги пересипаний цитатами-виразами з Біблії, які підсилюють вплив на вихованців у різних ситуаціях.

«Проклятий, хто таємно вбиває ближнього свого! І весь народ скаже: амінь.

Проклятий, хто бере підкуп, щоб вбити душу і пролити кров невинну! І весь народ скаже: амінь». Второзаконня 27:24,25 (с.138)

В процесі життя вихованці засвоюють моральні норми. В «Пілігримі» була сформульована система покарань разом з вихованцями. До створення

«уголовного» кодексу вихованці підійшли творчо: за паління, не миття рук і ніг на ніч, за мат і брутальні слова була своя міра покарання. Епіграфом до відповідної глави стали слова «Хто жаліє різки свої, той ненавидить сина; а хто любить, той з дитинства карає його» [9, с. 142]. Але, як і педагогіка А.С. Макаренка, ця система не допускала фізичних покарань.

Церква провела десятки суботників, вихованці з прихожанами очищали коридори і кімнати. Після поселення в придбане церквою приміщення почав формуватися розпорядок дня, який передбачав час на працю, відпочинок і походи. Діяла формула А.С. Макаренка: «Дитина повинна точно знати – що, коли, і як вона повинна робити».

Про успіхи Республіки писали газети, говорило радіо показувало телебачення. Все це викликало у вихованців гордість і радість, давало впевненість у правильно вибраному життєвому шляху. Сотні вихованців Республіки позбавились алкогольної та наркотичної залежності, одержали повноцінну освіту, обрали бажану професію, утворили щасливі сім'ї, успішно виховують власних дітей.

Система наркаторгівлі, яка заповонила всю країну, вступила в протистояння відносно акції «Обридли». Однак результати цього протесту зараз очевидні уже в національному масштабі, в багатьох містах проходили мітинги, походи і демонстрації. Обіцянки в «Пілігримі», дані вихованцями, – боротись до переможного кінця!

Щоб описати «всі чудеса і всю радість, яку Господь дав прийомним батькам і їх діткам... знадобиться, як мінімум, написати ще декілька томів» [9, с. 361-362]. Кількість гуманістичних вимірів в цьому процесі невичерпна.

Отже, гуманістичні ідеї педагогіки А.С. Макаренка успішно втілюються і розвиваються в наш час, коли в нових соціальних умовах виникли такі проблеми як паління, пияцтво і наркоманія. Остання проблема особливо складна, адже сучасна медицина часто безсила у її вирішенні.

Отже, важливим і цікавим досвідом в цих умовах є досвід Г.В. Мохненка. Щасливе життя дітей та батьків було головним стимулом із самого початку роботи реабілітаційного центру. Благодійна діяльність фонду стосується також людей, що знаходяться в тюрмах, туберкульозних лікарнях, онкологічних центрах. Ведеться активна робота з дітьми – інвалідами, а також з глухоніми. При фонді діє хоспіс для покинутих літніх людей, центр для жінок з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах. Адаптаційний центр допомагає людям, що повернулися з місць ув'язнення. Фонд веде роботу по будівництву сімейних дитячих будинків, сприяє усиновленню сиріт і створенню прийомних сімей. У засновника центру, пастора Геннадія Мохненка 35 прийомних дітей, при центрі існують декількох дитячих сімейних будинків.

За час існування «Республіки Пілігрим» велась інтенсивна спортивно-туристична робота, підкорено декілька гірських рік і світових альпійських вершин. Цей перелік систематично збільшується. За цей час успішно завершена кругосвітня подорож на велосипедах «Світ без сиріт», яка закликала до усиновлення дітей – сиріт.

Гуманістичні виміри, притаманні цій педагогіці-почуття гордості, радості, задоволення від життя та ін. викликало вироблення ензимів, гормонів щастя в організмі на фізіологічному рівні, що з успіхом витісняло те, що викликало «кайф», ейфорію від наркотиків.

Досвід і нові підходи до вирішення цієї проблеми в педагогічній системі Г.В. Мохненка дають високі результати і заслуговують на уважне вивчення і упровадження в практику. Гуманістичні виміри цієї педагогіки (задоволення від спілкування в колективі, переборення труднощів, інтерес до навчання і пізнання світу, радість перемог у спорті та туризмі, естетичні почуття від спілкування із природою) є тими факторами, які варто поширювати у всіх навчальних та виховних закладах.

Список використаних джерел:

1. Бергсон А. Два источника морали и религии. – М., 1994.
2. Бех І.Д. Виховання особистості. – Київ: Либідь, 2003. 280 с.
3. Воловик В.І. Соціальне буття і спосіб його існування / В.І. Воловик // Культурологічний вісник. – 2011. – Вип. 27. – С. 66–71.
4. Гриньова М.В. До питання про дитячу працю в Україні // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А.С. Макаренка»: матеріали ХІХ міжнародної наук.-практ. конф. (12-13 березня 2020 р.). – Полтава, 2020. С. 3–7.
5. Історія Полтавського педагогічного інституту в особах / Матеріали конференції, присвяченої 80-річному ювілею інституту. – Полтава, 1995.
6. А.С. Макаренко. Твори в 7-ми т., Т.4, К., 1954.
7. А.С. Макаренко. Твори в 7-ми т., Т.5, К., 1954.
8. Мохненко Г. Непедагогічна поема. – К., 2019.
9. Ницше Ф., Фрейд З. и др. Сумерки богов. – М., 1992.
10. Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственности. – М., 1992.
11. Шопенгауэр А. Избранные произведения. – М., 1992.

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ТА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКИХ КЛУБІВ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

*Піддубна Ю.С.
Полтава, Україна*

Науковий керівник: Гриньова М.В. – д.п.н., професор,
член-кореспондент НАПН України

В умовах поширення коронавірусної хвороби (COVID-19), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) видала низку керівних вказівок і рекомендацій, які націлені на запобігання поширенню коронавірусу. Розглянули «Принципи коригування заходів щодо захисту здоров'я населення і

соціальних заходів у зв'язку з поширенням COVID-19» – один із основних документів, на основі якого було видано ряд додатків, які є особливо важливими для нашої роботи [3].

Документ призначений для національних органів влади і директивних органів у країнах, які впровадили великомасштабний комплекс заходів щодо захисту здоров'я населення і соціальних заходів (ЗЗНС) та розглядають можливість їх коригування. Він містить рекомендації щодо адаптації заходів для ЗЗНС при одночасній протидії ризику повторної захворюваності; розкриті питання оцінки ризику, на основі якої мають прийматися рішення про введення, коригування або скасування заходів ЗЗНС, а також надані керівні принципи та інструкції для визначення подальших дій [9].

Тож, у даному документі розкриті основні принципи, якими керуються органи влади і на основі яких базуються подальші рекомендації, що безпосередньо стосуються нашої теми.

Функціонування студентських клубів передбачається на базі навчальних закладів, для роботи яких були розроблені «Рекомендації щодо проведення заходів ЗЗНС в освітніх установах у зв'язку з поширенням COVID-19» [10].

Даний документ є додатком до рекомендацій для допомоги країнам у коригуванні різних заходів щодо ЗЗНС. У цьому додатку до уваги керівників і працівників системи освіти та навчальних закладів представлений ряд міркувань щодо порядку скасування або введення обмежень на роботу навчальних закладів у зв'язку із пандемією COVID-19. У рекомендаціях зазначено, що при прийнятті рішення про закриття або поновлення роботи загальноосвітніх навчальних закладів повинне прийматися на основі оцінки ризиків передачі вірусу і з урахуванням необхідності продовження освітнього процесу; вказані основні аспекти, які варто враховувати при прийнятті рішень щодо форм роботи закладів освіти; наведено перелік рекомендацій з організації відновлення роботи.

У розділі «Рекомендовані заходи з організації відновлення роботи загальноосвітніх закладів» вказані правила дотримання гігієни у щоденній діяльності закладів освіти і порядок дій при виявленні хворих.

Необхідно виділити один із підрозділів про «фізичне дистанціювання і дистанційне навчання» у якому вказані рекомендовані правила проведення занять, на які можна орієнтуватися при організації роботи студентських клубів [1].

Отже, у даному документі ВООЗ можемо виділити умови за яких може здійснюватися функціонування клубів і у якій формі.

За специфікою свого функціонування студентські клуби можуть об'єднувати різну кількість людей, а їх діяльність набуватиме характеру масового заходу. Через відсутність належного планування та ефективного управління такі заходи можуть привести до поширення COVID-19, тому необхідно звернути увагу на додаток «Ключові рекомендації щодо планування масових заходів в умовах спалаху COVID-19».

У документі вказано і охарактеризовано три етапи планування масових заходів, згідно яких мають діяти організатори: етап планування, реалізації заходу і етап після проведення [11].

Посилаючись на цей документ, країни мають розробити власні вказівки, якими будуть керуватися інші органи влади.

Відповідно до першого розглянутого документу, були розроблені «Принципи проведення масових заходів в умовах спалаху COVID-19». У цьому додатку, який варто використовувати разом з принципами коригування заходів щодо ЗЗНС, містяться важливі роз'яснення для керівників громадської охорони здоров'я і організаторів заходів з приводу відновлення масових заходів. Інформація подана у документі спирається на чотири сценарії розвитку пандемії. Надані принципи оцінки ризиків відновлення масових заходів і вказано, за яких умов можливі подальші дії [4].

Основним державним документом, що визначає устрій країни є конституція. Звісно, у Конституції України, яку було прийнято у 1996 році, не були передбачені карантинні умови, що виникли у зв'язку з пандемією COVID-19, але стаття 54. Передбачає: «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом» [2].

Щодо закладів освіти, на базі яких передбачається функціонування студентських клубів, були внесені зміни у Закон України. Розділ XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380) доповнені пунктом 1¹ який має такий зміст: «1¹.Тривалість навчального року у закладах освіти встановлюється спеціальними законами. У разі встановлення заборони учасникам освітнього процесу відвідувати заклади освіти, тимчасово, на період здійснення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинном, встановленим Кабінетом Міністрів України, дата початку та/або закінчення відповідного навчального року (років) визначається Кабінетом Міністрів України» [6].

На основі чинного законодавства Кабінет Міністрів видав постанову «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». У цьому документі виділили два основних напрямки, які відповідають темі роботи: функціонування закладів освіти та проведення масових заходів в умовах послабленого карантину.

Згідно цієї постанови, на території кожного регіону України, в якому наявне значне поширення COVID-19 встановлюється «жовтий», «помаранчевий» або «червоний» рівень епідемічної небезпеки. Відповідно до цих рівнів встановлюються обмежуючі заходи, а саме: на території регіону, на якій встановлено «зелений» або «жовтий» рівень епідемічної небезпеки, проведення масових заходів та діяльність закладів освіти дозволена за умови дотримання відповідних вимог, а у регіонах з «помаранчевим» та «червоним» рівнями, проведення заходів і відвідування закладів освіти заборонено [5].

Тобто, залежно від епідемічної ситуації в регіоні визначаємо форму роботи: очну (за дотримання вимог) чи у онлайн-режимі.

Важливим документом є постанова МОЗ №50 від 22.08.2020 року «Про затвердження протиепідемічних заходів у закладах освіти на період карантину у зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», що видана з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19). У цій постанові вказано, що суб'єкти, які відповідають за влаштування та утримання закладів освіти, мають здійснювати свою діяльність з урахуванням необхідності забезпечення належних протиепідемічних заходів, спрямованих на запобігання ускладнення епідемічної ситуації внаслідок поширення COVID-19. При дотриманні даних вказівок, робота закладу освіти може продовжуватись із мінімальними ризиками інфікування [7].

Розглянули постанову № 45 від 04.08.2020 року «Про внесення змін до Тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів під час проведення культурно-мистецьких заходів на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)». Ці тимчасові рекомендації розроблені для закладів культури та креативних індустрій для урахування при проведенні культурно-мистецьких заходів, в тому числі фестивалів, концертів, кіносеансів, вистав, постійних та тимчасових виставок та експозицій з метою запобігання поширення коронавірусної хвороби (COVID-19). У постанові чітко визначені рекомендовані правила організації і проведення заходу на які варто орієнтуватись [8].

Список використаних джерел:

1. Гриньова М.В., Піддубна Ю.С., Гриньова В.С. Organization of student clubs activities for interest in quarantine conditions // Научен вектор на балканите. 2020. Том 4, № 4 (10). С. 11–16.
2. Конституція України: Закон станом на 27 жовтня 2020 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%8>
3. Піддубна Ю.С., Гриньова М.В. Пропагування здорового способу життя студентськими спортивними клубами в умовах послабленого карантину. // Біологічні, медичні та науково-педагогічні аспекти здоров'я людини. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / За загальною редакцією проф. Пилипенка С.В. Полтава: Астроя, 2020. С.87–88.
4. Принципы проведения массовых мероприятий в контексте текущей вспышки COVID-19: Приложение: принципы корректировки мер по защите здоровья населения и социальных мер в связи с распространением COVID-19 от 14 мая 2020 г. / Всемирная организация здравоохранения. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/332079/WHO-2019-nCoV-Adjusting_PH_measures-Mass_gatherings-2020.1-rus.pdf?sequence=17&isAllowed=y
5. Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова № 641 від 22 липня 2020 р. // Урядовий портал / Кабінет Міністрів України. Київ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/pro-vstanovlennya-karantinu-ta-zapr-641>

6. Про освіту: Закон України від 2017, № 38-39, ст.380 // Відомості Верховної Ради / Верховна Рада України. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

7. Про затвердження протиепідемічних заходів у закладах освіти на період карантину у зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Постанова № 50 від 22 серпня 2020 року / Міністерство охорони здоров'я України. Головний державний санітарний лікар України. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/76059/>

8. Про внесення змін до Тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів під час проведення культурно-мистецьких заходів на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Постанова № 45 від 04.08.2020 / Міністерство охорони здоров'я України. Головний державний санітарний лікар України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0045488-20>

9. World Health Organization. Considerations in adjusting public health and social measures in the context of COVID-19 (Interim guidance). URL: <https://www.who.int/publications-detail/considerations-in-adjusting-public-health-and-socialmeasures-in-the-context-of-covid-19-interim-guidance>

10. World Health Organization. Considerations for school-related public health measures in the context of COVID-19: annex to considerations in adjusting public health and social measures in the context of COVID-19, 10 May 2020. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/332052/WHO-2019-nCoV-Adjusting_PH_measures-Schools-2020.1-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y

11. World Health Organization. Key planning recommendations for mass gatherings in the context of COVID-19: interim guidance, 19 March 2020. URL: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331502/WHO-2019-nCoV-POEmassgathering-2020.2-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ РОЛІ МАТЕМАТИКИ ТА ПРИРОДНИЧИХ НАУК В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ СУЧАСНОЇ СВДОМОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

*Пітель І.М., Левіна І.В., Бондаренко Ю.В.
Полтава, Україна*

*«Хто володіє інформацією – той володіє світом».
Натан Ротшильд [7]*

«Суспільство цифри», «інформаційне суспільство», «цифровий світ», «світ, захоплений цифрою»... Цими та подібними термінами, можливостями, що за ними криються, вже насправді захоплені науковці, популяризатори науки, її нових досягнень. Тож вони й наводили новітніми яскравими термінами той же інформаційний світовий простір. На сьогодні домінуючим серед них виявилось словосполучення «інформаційне суспільство» (англ. Information society). Це – «...теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в

якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі» [3]. Бо справді, найбільш значущим продуктом цього нового суспільства стають інформація, знання; його ж характерними рисами: карколомне зростання ролі саме інформації, знань (а відповідно – кількості членів суспільства, котрі працюють над інформаційними технологіями чи слідує за ними, займаються комунікаціями, виробництвом інформпродуктів та послуг, зростання їхньої долі у валовому продукті); переважаюче у порівнянні з іншими збільшення частки інформатизації та ролі інформаційних технологій у суспільно-господарських відносинах та просто людських стосунках; побудова глобального інформпростору, який забезпечить ефективну інформвзаємодію людей, їхній доступ до всесвітніх інформресурсів, далі – задоволення потреб щодо інформаційних продуктів, послуг [1, 5].

А хто живе чи має жити в умовах бурхливого, карколомного розвитку інформаційного всесвіту, той і має володіти практично Всесвітом, – виходить, саме так, слідує логіці не лише Н. Ротшильда [7], але й сучасних наук.

Отож, покоління юних українців, наших співвітчизників, котрі ось-ось мають вступити у самостійне професійне життя, не зможуть просто довільно плавати у морях та океанах інформації – вони повинні вчитися управлінню інформаційною діяльністю, уміти управляти й тими, хто нею управляє. Це надзвичайно складно, бо вимагатиме справді широких знань: математичних та природничих наук. А ще треба мати планетарне, глобалізоване екологічне мислення, що йтиме рука об руку з мисленням, котре впевнено стоятиме на варті самозбереження, у тому числі й психологічного самозбереження. Саме до цього нас підштовхує той еволюційний інтегративний процес мислення, що веде до нового світогляду екологів та валеологів, психологів і... математиків. Процес, котрий прослідковується нині не лише у спеціальній літературі. Ба навіть у наукових працях філософського спрямування читаємо, що поняття «кoeволюція» використовується і для позначення процесу спільного розвитку біосфери та людського суспільства.

Концепція коеволюції природи та суспільства, з котрою першим виступив Микола Тимофій-Ресовський (1968), повинна визначати оптимальне співвідношення інтересів людства та решти біосфери, уникнувши при тому обох крайнощів: устремління до повного панування людини над природою («Ми не повинні чекати милостей од природи...», – Іван Мічурін) і – смирення перед нею («Назад, в природу!» – Жан Жак Руссо). Згідно з принципом коеволюції, людство задля того, аби забезпечити своє майбутнє, повинне не лише змінити біосферу, пристосовуючи її до своїх потреб, але й змінитися само, пристосовуючись до об'єктивних вимог природи. «Ми настільки радикально змінили наше середовище, – стверджував американський математик та один із фундаторів кібернетики й теорії штучного інтелекту Норберт Вінер [16], – що тепер для того, аби існувати у ньому, ми повинні змінити самих себе». ...саме коеволюція, перехід системи «людина – біосфера» до стану динамічної рівноваги – «симбіозу» свого роду! – й буде колись означати дійсне перетворення біосфери в ноосферу. А задля забезпечення

цього людство повинне йти не тільки екологічним шляхом, а перш за все – моральним [4]. Тим самим еколого-валеологічне обґрунтування і забезпечення освіти є конкретним комплексним методологічним засобом формування саме свідомої особистості, ставлення людини до оточуючого світу й самого себе, а відтак – концептуальною основою випереджаючої освіти й гуманної педагогіки» [6].

І от у такому соціально-психологічному контексті доброзичливого ставлення до природи загалом і – обов'язково – до себе як невід'ємної частки цієї природи, і має формуватися сучасна і майбутня цілком свідомо самої себе та – одночасно – своєї ролі у Всесвіті (а вже не лише на планеті Земля), сучасна й майбутня особистість. При цьому їй необхідно буде легко й невимушено узгоджувати всі свої дії з «цифрою», тобто із новим людським суспільством, життя котрого, вже без сумніву, буде насичене математикою як основою програмування та використання його продуктів.

Соціологія, психологія чи не першими із гуманітарних наук звернулися за цілком визначеною допомогою до математики. Адже саме ці «...дві важливі науки вивчають поведінку людини. На рівні суспільства – соціологія, на індивідуальному рівні – психологія. ...поєднання таких двох напрямів дослідження людини в контексті застосування одних і тих самих математико-статистичних методів доволі умовне. З одного боку, у соціологічному дослідженні на відміну від психологічного частіше вдається отримати репрезентативну вибірку. З іншого боку, типові задачі, які доводиться розв'язувати психологам та соціологам, дещо різняться. Крім того, психологи, застосовуючи статистичні методи, часто змушені нехтувати деякими умовами, які формально повинні виконуватись. Усе те вносить деяку специфіку у використання математико-статистичних методів у цих галузях» [9].

Нині, зокрема, математична психологія – (конкретний і абсолютно виправданий своїми результатами, часом) підхід до психологічних досліджень, що фундаційно лежить на математичному моделюванні процесів сприйняття, мислення, когнітивних та моторних процесів, а також на встановленні математизованих правил, котрі пов'язують кількісні характеристики стимулів із кількісними ж характеристиками реакцій. Математичний підхід у психології використовується і з метою висунення суворо формалізованих гіпотез. Реакція організму, котра піддається кількісному оцінюванню, часто може фіксуватися під час виконання чи вирішення певних завдань: рухових, когнітивних тощо. А оскільки кількісна оцінка реакції на фіксований стимул того, кого досліджують, – фундаментальна, то в цьому напрямку психології теорія вимірювання – одна із центральних тем у математичній психології. Отож, математична психологія надзвичайно тісно пов'язана із психометрією. Однак, у тих випадках, коли психометрія пов'язана з індивідуальними відмінностями, математична психологія концентрується на моделях процесів сприйняття, когнітивних і моторних процесах, що виводяться з так званого усередненого індивіда. А коли психометрія досліджує статистичну структуру залежності між перемінними, що спостерігаються у популяції, математична психологія

концентрується на формалізації даних, отриманих експериментально. Отож, від того вона ще тісніше пов'язана із експериментальною психологією та – паралельно – із когнітивною психологією.

Математичні психологи активно трудяться у різних галузях психології, особливо у психофізиці, аналізі відчуттів та сприйняття, аналізі процесу вирішення задач, прийняття рішень у когнітивній психології.

Що математичне моделювання має довгу історію у психології, починаючи аж із XIX ст., відомо широко. І вже не вчора гуманітарні науки, природничі мають математику й за свій інструментарій, котрий дозволяє зробити і їх якщо не такими ж точними, то в усякому разі дуже наближеними до точності у висновках наукових досліджень. «Ідеалізовані об'єкти створюються у багатьох науках, полегшуючи пізнання реальності. Та в інших науках ці об'єкти зберігають схожість із матеріальними об'єктами. А в математиці ідеалізація настільки потужно перетворює об'єкти, що їхня подібність об'єктивній реальності стає мінімальною. Не всі математичні поняття і теорії – відображення об'єктивної реальності. Математика також конструює системи відношень, котрі не існують у матеріальному світі. Але тут головна мета математики – у відображенні реальних кількісних відношень у дійсності, що виокремлюються за допомогою абстрагування та ідеалізації. Цим і пояснюється і практична значимість математики, зокрема для гуманітаріїв» [8, с. 5-6].

У найсучасніші глобальні наукові програми «Когнітивні дослідження» увіходять учені, котрі працюють на царині фізико-математичних, природничих, гуманітарних наук. Такий широченний спектр зовсім не випадковий. Адже когнітивна наука – то міждисциплінарна царина знання на стикові психології, лінгвістики, нейрофізіології та штучного інтелекту, філософії свідомості, когнітивної антропології та довгого ряду інших наук. Тому вже настає той момент, коли й нам, педагогам, що займаються підготовкою фахівців за начебто суто конкретними спеціальностями, треба створювати такі семінари, факультативи тощо, котрі би навчали працювати з різними видами емпіричних даних, орієнтували би на дослідницьку діяльність у крос-професійних («крос» – од англ. Cross – «хрест, перехрестя, схрещення, перехрещення; переходити, перекреслювати») та мультидисциплінарних командах. Але спочатку ми, викладачі, повинні пройти спеціальні навчальні курси за когнітивними програмами, де читалися би лекції, проводилися семінари, тренінги тощо з нейробіології, антропології, лінгвістики, психології, математики. Й ці наші курси повинні стати такими ж різноманітними, як і наші спеціалізації, але при тому – обов'язково інтегруючими різні області людських знань. Перш ніж викладати нові знання – та ще й з абсолютно нового ракурсу, – нам, педагогам, необхідно хоча би познайомитися із цілим рядом нових для нас дисциплін: сучасною когнітивною психологією, еволюцією мислення людини та мови, курсом із предмету про еволюцію людини та її культури, поведінки, курсом «Складні системи». Далеко не на останньому місці – нове у філософії, соціології, загальній психології, нейробіології, мово-, літературо-, мистецтвознавстві.

Щонайвища мета такого пізнання – взаємозбагачення не лише представників різних наук, але (і те не менш важливо!) й тих, кого ми, як викладачі, навчаємо, з кого формуємо (сподіваємося, що так) свідомих особистостей для нових цивілізаційних умов, а саме: для умов вдалого управління інформаційною діяльністю.

У соціально-психологічному контексті існування та розвитку саме психологічних та математичних наук ми спостерігаємо певний оптимізм. Зростає роль математики, машинного програмування, екології, власне психології тощо, але у центрі усього цього інтелектуального теоретичного багатства й багатства відповідних практик, що їх надбало людство за час свого існування як виду *Homo Sapiens*, лишається крихка загалом і в «деталях» постать людини. А тому ідея самозбереження постає перед людством все актуальнішою. І не дарма вона проходить червоною ниткою через роботи дослідників, як здається, із протилежних галузей науки (ба навіть діаметрально, як іноді бачиться): психології і математики, соціології та фізики тощо. А тому в когнітивному контексті вже сьогодні вчені говорять про обов'язкове «збереження мультипарадигмальності у розумінні та поясненні психологічної реальності» [2].

Отже, в історії розвитку наук можна чітко бачити: у колишніх віках гуманітарії лише зрідка брали собі в поміч досягнення представників «точних» наук. Але вже наприкінці XIX ст. ситуація почала змінюватися. Перш за все математика почала свій масований наступ... І, як іронічно сказано у «Передньому слові» (ще напередодні «Вступу»!) А.Б. Телейко, Р.К. Чорней їхньої книги «Математико-статистичні методи в соціології та психології» [9, с. 4], «...першою «постраждала» економіка». А вже всередині XX ст. в економіці виокремилася декілька дисциплін, що інтенсивно-ефективно почали використовувати саме математичні методи. Наступною «жертвою» стала «соціологія [там же]. І далі ці ж автори наголошують, що, зокрема, «...у повоєнні роки в соціологію було привнесено низку математичних методів, які вже застосовувалися в економічних науках. Відомо багато вчених, які привнесли математичні методи в соціально-економічні науки. Серед них є й лауреати Нобелівської премії, зокрема Рагнар Фріш, Пол Самюельсон, Джон Хікс, Кеннет Ерроу, Леонід Канторович, Бертін Фрідмен, Тьяллінг Купманс, Бертін Олін, Герберт Саймон, Джерард Дебре, Амартія Сен. У сучасних «гуманітарних» науках математика використовується доволі ефективно. Існують навіть «математико-гуманітарні» дисципліни. Зокрема, в економіці – економетрія, дослідження операцій, мікроекономіка, фінансовий аналіз, актуарна математика, теорія прийняття рішень, теорія ігор, у соціології – кількісні методи соціологічних досліджень, математичні моделі соціальних процесів, теорія соціального вибору, у мовних науках – математична лінгвістика, у психології – статистичні дослідження та ін. Сучасна наука вже вийшла за межі, коли для повноцінної дослідницької діяльності гуманітарію достатньо було глибоко знати «власну» галузь. Нині спеціаліст повинен знати

комплекс методів з багатьох інших галузей... має бути до певної міри математиком. Для цього необхідно ознайомитись з основними математичними методами, що використовуються в «його» науці чи галузі діяльності» [там же]. А «вишенька на торті» у цьому плані для кожної освіченої людини, не тільки для «чистого» науковця, – то міцно екологізована свідомість «на два боки»: і у стосунку до природного довкілля – Всесвіту (за справжнім, – тобто за дуже великим рахунком), і до себе особисто як до частки того природнього Всесвіту [4].

Список використаних джерел:

1. Журавлев А.Л., Нестик Т.А., Юревич А.В. Прогноз развития психологической науки и практики к 2030 году : Психологический журнал. М., 2016. Т. 37, № 5. С. 45–64.
2. Игнатова Е.С. Отрасли психологии и психологические практики : Учебное пособие. Пермский государственный национальный исследовательский университет». Пермь, Издательский центр Perm University press 2019 URL: <http://www.psu.ru/files/docs/science/books/uchebnie-posobiya/otrasli-psixologii-i-psixologicheskie-praktiki.pdf> (дата звернення: 18.01.2021).
2. Інформаційне суспільство. Вікіпедія https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційне_суспільство (дата звернення: 01.02.2021).
3. Кривонос О.В. Формування екологічної культури, здорового та безпечного способу життя у ДООЗ (на прикладі дошкільного закладу ясла-садок «Теремок» міста Охтирки Сумської області) – Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» С. 18–19. Полтава. 2020. Бібліотека Полтавського державного педуніверситету ім. В.Г. Короленка.
4. Нестик Т.А. Развитие цифровых технологий и будущее психологии. Вестник МГОУ. Серия : Психологические науки. М., 2017. № 3. С. 6–15.
5. Пономарева Л.И., Тюмасева З.И. Концептуальные основы эколого-валеологической подготовки педагогов в аспекте педагогической антропологии URL: <http://elib.cspu.ru/xmlui/bitstream/handle/123456789/55/Концептуальные%20основы%20экологовалеологической%20подготовки%20педагогов.pdf?sequence=1&isAllowed> (дата звернення: 21.01.2021).
6. Секрет фирмы. Кто владеет миром... Сайт Московские торги Сайт Биржа торгов. URL: https://www.moscowtorgi.ru/news/bezopasnost_biznesa/869/ (дата звернення: 18.02.2021).
7. Современные философские проблемы математических, естественных и технических наук Архангельский государственный технический университет. Учебно-методическое пособие. Архангельск, 2007. URL: <https://narfu.ru/university/library/books/0095.pdf> (дата звернення: 23.01.2021).
8. Телейко А. Т., Чорней Р. К. Математико-статистичні методи в соціології та психології : Навч. посіб. Київ : МАУП, 2007. 424 с.

ДЕЯКІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Плаксіна В.А.
Полтава, Україна

Науковий керівник: Школяр С.П. – к.т.н., доцент

Сьогоднішній стан розуміння ринкового середовища передбачає використання концептуальних підходів ліберальної системи цінностей, наріжним каменем яких є отримання заздалегідь заданої норми прибутку. Для отримання останнього в конкурентній боротьбі за опанування ринків товарів та послуг використовується високотехнологічна продукція та пов'язані з нею поняття інновацій, інтелектуальної власності та трансферу технологій. При цьому базовими інформаційними потоками, що витікають з промов на самому високому світовому рівні, які лунають з трибун глобальних міжнародних форумів, наголошується на концепції сталого розвитку, прогресу, пріоритету міжнародного права над національним законодавством, а той взагалі передачі суверенних прав тієї чи іншої держави до транснаціональних структур прийняття рішень та управління [4]. В цьому контексті формуються реалії, проблемами яких є донесення знань певного мережевого рівня, з одного боку, у чітко сформованій вертикалі глобального управління, з іншого боку, а також гармонійного поєднання цих нерівновеликих частин задля цілісного сприйняття світу.

Проте, одним з питань розвитку України є реалізація соціальної політики, створення ефективної системи соціального захисту населення на регіональному рівні, впровадження соціальних проєктів. В умовах фінансової кризи, та у посткризовий період, що вимагає жорсткої економії бюджетних коштів, а переважна більшість людей не в змозі самостійно забезпечити для себе гідний рівень життя – зростає роль ефективної соціальної допомоги держави, що вимагає удосконалення механізмів державного управління соціальними проєктами на регіональному та загальнонаціональному рівні. Засади функціонування системи державного управління соціальним захистом населення в умовах ринкової економіки у своїх працях висвітлили відомі західні вчені: В. Беверідж, Г. Браун, А. Мюллер-Армак, Дж. Хабермас. Специфіку реформування системи соціального захисту населення в умовах трансформаційних перетворень української економіки проаналізували А. Вдовиченко, В. Близнюк, Е. Лібанова, А. Гвелесіані, І. Літвін, О. Новікова та інші. Комплекс питань, пов'язаних з ефективним функціонуванням механізмів державного управління соціальними проєктами на регіональному рівні в Україні вимагає подальшого висвітлення, визначення основних напрямів, шляхів та пріоритетів удосконалення механізмів державного управління соціальними проєктами на регіональному рівні.

В рамках системного підходу щодо опрацювання та аналізу базових інформаційних потоків на ринковому середовищі [3], розглянемо деякі механізми реалізації соціального проєкту. Перш за все після затвердження проєкту необхідно отримати фінансування на його реалізацію, при цьому потенційні джерела фінансування визначаються на етапі планування проєкту. Етап його реалізації слід почати з підготовки документації про потреби у фінансових ресурсах в тому вигляді, в якому його бажає бачити потенційний фінансовий партнер. Слід зазначити, що потрібно бути готовим до того, що проєкт може не відразу знайти підтримку. Може бути передбачено, що рішення щодо фінансування соціального проєкту може прийматися як заочно без участі заявника, так і за його безпосередньої участі. В останньому випадку необхідно бути готовим до захисту свого проєкту, для цього рекомендується наводити переконливі аргументи. Дані прийоми переконання можна також використовувати в переговорах з представниками різних цільових аудиторій, що мають безпосереднє відношення до соціального проєкту в процесі його реалізації. Організаційні проблеми інноваційної діяльності на підприємствах [1] показують, що результативність переговорів залежить від великої кількості факторів, серед яких найбільш суттєвими є:

- відповідність соціальному замовленню тематики соціального проєкту;
- наявність зв'язків з особою, відповідальною за розподіл коштів;
- наявність позитивного досвіду в реалізації проєктів (портфоліо);
- відповідність заявки вимогам, що пред'являються фінансовим ангелом.

З відкриттям фінансування необхідно вибрати відповідний тип організаційної структури управління проєктом. Рекомендуються: функціональна структура управління, структура проєктного управління і матрична система управління. У першому випадку роботи за проєктом розділяються між структурними підрозділами компанії, кожне з яких має свою чітку задачу та обсяг роботи. Відповідальність розподіляється між керівниками окремих видів робіт. У разі структури проєктного управління відповідальність несе менеджер проєкту. Під його відповідальність, тобто під проєкт, виділяються фінансові, матеріальні, людські та інші ресурси. Для управління використанням ресурсів формується окрема команда проєкту. а менеджер проєкту володіє всіма необхідними повноваженнями.

Матрична система керування являє симбіоз вище перелічених структур. Управління в компанії здійснюється за двома напрямками: проєктного і функціональному. Керівник відповідає за хід реалізації проєкту і керує двома групами виконавців: постійними членами проєктної групи і працівниками інших підрозділів на тимчасовій основі. Виконавці проєкту перебувають у подвійному підпорядкуванні: керівнику проєкту і керівнику структурного підрозділу, в яких вони працюють.

Далі слід вибудувати соціальні мережі та системи співпраці зацікавлених сторін в рамках соціальних проєктів. Для цього слід визначити хто, з якою метою і на яких умовах може брати участь у реалізації проєкту або сприяти йому. Для цього необхідно здійснити збір інформації про потенційних ділових

партнерів і заздалегідь визначити обсяг і характер участі кожного з них. Бажано документально зафіксувати досягнуті домовленості. Виділяються наступні фактори успішності в побудові соціальних мереж: чіткі завдання; сфокусований посил, виражений в найбільш дієвою формою і переданий найбільш ефективним способом; люди. Це – правильна цільова аудиторія, залучена в проблему, мобілізована / готова до дій. При виборі цільової аудиторії важливо знати про людей наступне:

Що вони знають про проблему і як вони до неї ставляться?

Що їх турбує, навіть якщо це не пов'язано з проблемою?

Наскільки вони згодні з позицією проєкту?

Наскільки сприйнятливі вони будуть до посилу команди проєкту?

Наскільки сильно той вплив, який вони можуть надати на проблему?

Наскільки вони готові надавати цей вплив?

При просуванні соціального проєкту слід враховувати існування інших точок зору. Дані точки зору можуть ґрунтуватися на майнових, власницьких інтересах, відмінностях у шкалі цінностей, альтернативних поглядах на майбутнє. Щоб нейтралізувати ці точки зору, необхідно зрозуміти природу і підстава аргументів «проти».

Далі слід реалізація заходів соціального проєкту, при якій всі необхідні ресурси повинні надходити вчасно і в потрібному обсязі. Необхідно дотримуватися таких правил: по-перше, призначати виконавців тільки на роботи, по-друге, на роботу призначати тільки одного виконавця. Якщо це неможливо, то треба деталізувати роботу; по-третє, відповідальність за конкретну роботу може бути покладена тільки на одного працівника.

У ході реалізації проєкту необхідно вести постійний моніторинг і при необхідності своєчасно вносити коригування [2] виділяє наступні фактори, що сприяють реалізації проєкту: чіткі цілі, компетентний керівник, підтримка вищого керівництва, компетентні члени команди проєкту, достатній рівень ресурсів, адекватне інформаційне супроводження, релевантні механізми управління, наявність зворотного зв'язку між усіма зацікавленими сторонами, чуйність до клієнтів, механізми пошуку і корекції відхилень, постійний склад учасників проєкту. Після завершення всіх робіт за проєктом необхідно провести загальну оцінку реалізації проєкту за розробленими критеріями. Такими критеріями можуть виступати: об'єктивні показники, кількість публікацій у ЗМІ про хід реалізації проєкту, тон публікацій, особисті враження учасників, особисті враження журналістів і т.д. Аспекти підготовки фахівців до опрацювання та аналізу базових інформаційних потоків на ринковому середовищі. Важливо надати результати звіту всім зацікавленим сторонам. Доведення інформації до громадськості можливо через ЗМІ, буклети, електронні листи, звіти і т.д. Висвітлення ходу реалізації соціального проєкту в ЗМІ займає особливе місце в оцінці його успішності. Публікації в ЗМІ дозволяють збільшити зростання інтересу до компанії з боку суспільства, зробити компанію більш прозорою, підвищити лояльність партнерів і споживачів, посилити бренд, ступінь мотивації і корпоративний дух в компанії і т.д.

Однак соціальний проєкт не є PR-проєктом компанії, незважаючи на те, що він дає хороший інформаційний привід цього. Соціальні проєкти – це скоріше, репутаційний PR з метою виходу на більш високий рівень розвитку компанії і можливості її взаємодії з більш великими інститутами, такими як суспільство і влада. Подібна необхідність виникає при загостренні конкуренції, в боротьбі за кадри і при зростанні ролі нематеріальних активів (бренду).

Список використаних джерел:

1. Гриньова В.М. Організаційні проблеми інноваційної діяльності на підприємствах: [навч. посіб.] / В.М. Гриньова, В.В. Власенко. – Х.: ІНЖЕК, 2005. – 200 с.
2. Технология социального проектирования: метод. пособ. / А.М. Минзакирова. Казань; РЦМПП, 2008. – С. 13.
3. Школяр С.П. Елементи системного підходу у підготовці майбутніх менеджерів. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2015. С. 230–235.
4. Школяр С.П. Аспекти підготовки фахівців до опрацювання та аналізу базових інформаційних потоків на ринковому середовищі. *Педагогічні науки*. 2015. Вип. 12. С. 356–361.

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

*Половинка Д.С.
Полтава, Україна*

Вивченню проблеми «SOFT SKILLS» присвячені дослідження Кучая О.В, Находа С.А., Шандрука С.К та інших. Розрізняють м'які та жорсткі навички. М'які навички – це сукупність продуктивних рис особистості, які характеризують відносини в середовищі. Ці навички можуть включати в себе соціальні комунікативні здібності, мовні навички, особисті звички, когнітивну або емоційну співпереживання, управління часом, колективну роботу та риси лідерства. Визначення, що пропонується в літературі, пояснює м'які навички як термін для навичок за трьома ключовими функціональними елементами: навички людей, соціальні навички та особисті кар'єрні ознаки. Національна асоціація бізнес-освіти вважає, що м'які навички є критичними для працездатності на сучасному робочому місці. М'які навички є доповненням важких технічних навичок, для продуктивної роботи на робочому місці та повсякденних компетенцій (Arkansas Department of Education, 2007). Жорсткі навички були єдиним показником, необхідним для кар'єри. Проте ці навички необхідно характеризувати для кожної професії окремо. Наприклад, для професії програміста необхідно знати мови для програмування, для інтернет-маркетолога – володіння інструментами аналітики, для графічного дизайнера – знання професійних програм. проведеному Гарвардським університетом, зазначено, що 80% досягнень у кар'єрі визначаються м'якими навичками.

«М'які вимоги» (особистісні якості або «soft skills») об'єднують ряд психологічних характеристик, властивостей та вмінь які можна згрупувати. Ці якості складно виміряти, їх оцінка носить досить суб'єктивний характер. Більшість роботодавців вважають їх так само важливими як і професійні знання і вміння.

Зазвичай soft skills пов'язують з особистісними рисами (відповідальність, дисциплінованість), соціальними навичками (комунікація, емпатія, вміння працювати в команді) і здатністю керувати людьми та собою (лідерські якості, критичне мислення, поведження у стресових ситуаціях). Хибна думка, що ці навички даються людині від природи. Насправді їх можна тренувати протягом усього життя. До того ж майже всі сучасні тренінги особистісного зростання спрямовані на удосконалення саме soft skills.

Компанія LinkedIn провела дослідження, у якому визначила топ м'яких навичок, актуальних у 2020 році. Ось як виглядає ця п'ятірка:

1. Креативність. Компанії шукають людей, які можуть творчо розв'язувати проблеми у будь-яких сферах – від програмування до піару. Здатність подивитися на звичайні речі під іншим кутом можна лише розвинути на практиці, бо отримати академічні знання у цій сфері неможливо. Для креативного спеціаліста не існує проблем, адже для кожної з них він знаходить оригінальне рішення.

2. Вміння переконувати. Цінний той працівник, який може пояснити не тільки «що», але й «чому». Щоб піднятися кар'єрними сходами, потрібно навчитися доводити свою думку, ефективно вести переговори, обмінюватися ідеями, переконувати своїх колег або партнерів діяти у ваших інтересах. Тут можуть стати у пригоді емоційний інтелект, емпатія, психологія впливу.

3. Робота в команді. Це одна з найбільш популярних вимог до кандидатів майже на будь-яку посаду. Дійсно, високоорганізована команда здатна досягти більшого, ніж одна людина. Там, де добре налагоджена комунікація, зростає і продуктивність. Бо кожен визнає свою роль і функцію та працює на спільну мету. Ваші сильні сторони можуть доповнювати професійні якості колег. Для спільної роботи важливі такі якості: взаємоповага, чуйність, відповідальність, комунікабельність, вміння вести переговори.

Нині серед вітчизняних дослідників також гостро обговорюється проблема формування Soft Skills у процесі освітньо-професійної підготовки майбутніх педагогів. Серед них: здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного суспільства) та необхідність його сталого розвитку, здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. Було визначено перелік якостей, які можна розвивати у студентів:

- цілісність – заохочення студентів до роботи в групах.
- люб'язність – домагатися щоб студенти шанобливо ставилися один до одного.
- гнучкість – потрібно давати студентам проблемні проєкти, які повинні бути завершені в певні терміни та згідно з певними вимогами.

Усвідомлюючи сучасні вимоги ринку праці, а також рівень безробіття сучасних випускників, університети приходять до висновку про необхідність розробки не лише освітніх програм, але й у створенні особливого освітнього середовища, що сприяло б розвитку м'яких навичок.

Отже, формування Soft Skills у студентів це об'єктивна вимога сучасного ринку праці. Керівництво ЗВО має звернути на це увагу та запровадити нові навчальні програми з метою охоплення всього спектру «м'яких навичок» у студентів під час навчання.

Список використаних джерел:

1. Кучай О.В. «Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти»/ О. В. Кучай // Рідна школа. – 2009. – № 11. – С. 44–48.
2. Наход С.А. «Прогнозування в професійній діяльності майбутнього вчителя» / С.А. Наход // Наукові записки. Серія : «Психолого-педагогічні науки» / Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя ; за заг. ред. проф. Є.І. Коваленко. – Ніжин, 2013. – № 3. – С. 51–55.
3. Шандрук С.К. Психологія професійних творчих здібностей : [монографія] / С.К. Шандрук. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 357 с.

ДИДАКТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ІНФОРМАЦІЙНО-КАРТОГРАФІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

*Прасул Ю.І.
Харків, Україна*

Тривала історія розвитку туризму і, відповідно, його інформаційного забезпечення викликали велике різноманіття наявної тематичної інформації, але ще не розроблена єдина туристична інформаційна система, яка б на системній основі інтегрувала інформацію про туристичні ресурси, характер використання, їх стан та охорону тощо. Більшість досліджень має прикладний характер, стосується окремих адміністративних або фізико-географічних регіонів, локальних територій або обґрунтовує використання туристичних об'єктів для розвитку певного (як правило, нового та «модного») виду туризму [2, 4]. В основному вони присвячені традиційним і популярним у туристичному відношенні регіонам: Кримському, Карпатському, частково Київсько-Дніпровському, в той час як інші регіони, достатньо забезпечені ресурсами, залишаються у затінку. Крім наукових джерел інформації, необхідно відмітити наявність регіональних програм розвитку туризму на певний проміжок часу. В них обґрунтовані перспективи туристичної сфери, її найважливіші напрями і пріоритети, прогнозовані основні очікувані результати. З метою формування позитивного іміджу, в т. ч. в рамках підготовки до Євро-2012, в Харкові затверджена програма розвитку туризму на

2010–2012 рр. В ній одним з найважливіших завдань для туристичного бізнесу в регіоні визначається створення єдиної інформаційної системи.

В сучасному світі туристично-рекреаційну діяльність розглядають як соціально-географічне явище, що відображає прагнення людей до пізнання територій, народів, які проживають на цій території, їх історичного та культурного надбання, збереження навколишнього середовища, так і економічне явище, що здійснює прямий та опосередкований вплив на розвиток багатьох галузей економіки. Тому пріоритетний напрям розвитку в'їзного та внутрішнього туризму є важливим чинником підвищення економічного потенціалу, соціокультурного рівня та якості життя населення і в цілому зростання іміджу області на державному та світовому рівні.

З метою підвищення репрезентативності туристичного іміджу області, упровадження перспективних напрямів розвитку регіонального туризму необхідно враховувати ті складові туристичного потенціалу, які мають необхідні властивості для розробки, створення й успішного використання на регіональному і національному туристичних ринках конкурентоспроможного туристичного продукту.

За комплексною оцінкою історико-архітектурного потенціалу Харківська область нараховує 653 пам'ятки культури, в тому числі: фортифікаційних – 18, сакральних – 65, житлових – 410, громадських – 122, виробничих – 31, садово-паркових – 4, малих форм – 4. Хронологічний діапазон пам'яток архітектури на території регіону: XVII ст. – 70-і рр. XX ст. За категорією умовної історико-архітектурної цінності, яка є базовою для визначення перспектив використання різноманітних об'єктів архітектурної спадщини в системі туристичного забезпечення, Харківщина відноситься до III категорії [1]. До державного реєстру національного культурного надбання входить 20 пам'яток Харкова і більше 50 пам'яток області. До списку історичних населених місць України увійшло 16 міст на селищ міського типу Харківської області [5]. Таким чином, Харківська область має середній по Україні показник забезпеченості ресурсним потенціалом для розвитку туризму, рекреації та екскурсійної діяльності.

Але, крім «стандартного» набору туристичних ресурсів [6], Харківська область має ще велику кількість об'єктів та територій наукового, освітнього, промислового, релігійного призначення, які доцільно використовувати для розвитку нетрадиційних видів туризму. Відповідно до тенденцій розвитку туризму автором виділені:

– *найбільш пріоритетні види туризму* (діловий (конгресний, науковий, ярмарковий), пізнавальний, спортивний, сільський, фестивальний);

– *види туризму з високим пріоритетом* (спортивно-оздоровчий (активні та екстремальні види відпочинку), оздоровчо-пізнавальний, подійний);

– *вагомні види туризму* (релігійний, санаторно-курортний, оздоровчий);

– *перспективні для розвитку види туризму Харківського регіону* (аматорський (мисливство, рибальство, збирання грибів, ягід, лікарських рослин), екологічний, етнографічний).

При цьому оздоровчий, оздоровчо-пізнавальний, санаторно-курортний, спортивно-оздоровчий, аматорський, екологічний, сільський види туризму базуються в основному на природних ресурсах, а пізнавальний, етнографічний, фестивальний, релігійний, діловий, спортивний – на антропогенних ресурсах. З моменту виникнення ідеї про відкриття певного напрямку подорожей, створення нового продукту або внесення змін в існуючий продукт відчувається гостра потреба в інформаційно-картографічному забезпеченні. У цьому контексті інформація виступає інструментом прийняття рішень, наприклад, під час оцінки можливостей території та наявної ресурсної бази. До того ж інформативність регіональної туристичної системи виступає окремим самостійним туристичним продуктом для потенційних туристів та рекреантів. Будь-яке дослідження, наукове дослідження чи аматорське дослідження території майбутньої подорожі, передбачає збір інформації – статистичної, літературної, картографічної, відомчої та інших видів в бібліотеках, Інтернеті, державних органах управління, наукових і господарських установах, у польових дослідженнях тощо про якісні і кількісні показники та характеристики об'єкта дослідження [7].

Найбільша результативність даних робіт може бути досягнута за рахунок створення регіональної системи інформаційно-картографічного забезпечення туризму [3], призначеної для всебічного задоволення інформаційних потреб туристичної галузі з постійним оновленням та поповненням баз даних, яка представляє детальну систематизовану сукупність даних з метою надання знань про певну територію будь-якій групі користувачів (сектору управління розвитком туризму, організаторам і розробникам туристичного продукту, туристам, екскурсантам тощо), вивчення компонентів туристичної сфери, представлення умов і ресурсів розвитку пріоритетних видів туризму для прийняття раціональних та коректних рішень.

Список використаних джерел:

1. Крачило М.П., Попович С.І., Федоренко Н.В. Проблеми туристичного районування // Туристичні ресурси України: Зб. наук. статей. – К.: КМ&Треїдинг, 1996. – С. 268–275.
2. Прасул Ю.І. Наукові основи системного картографування регіонів України для потреб туризму (на прикладі Харківської області): Автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.12 / Інститут географії НАНУ. – К., 2004. – 20 с.
3. Прасул Ю.І. Картографування для потреб туризму: Бібліографічний довідник. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2005. – 44 с.
4. Бібліотека туристичної та економічної літератури. – <http://tourlib.net/lib.htm>.
5. Пам'ятки України. – <http://www.heritage.com.ua>.
6. Туризм на Харківщині. Природно&рекреаційні ресурси та історико&культурний потенціал регіону: Бібл. путівник / Укл. Г.М. Єрофєєва, ред. Н.І. Гайворонська, відп. за вип. Л.О. Сашкова. – http://library.kharkov.ua/lib_druk.php?type=1&year=2008&id=1.

Прасул Ю.І. Інформаційно-картографічне забезпечення пріоритетних видів туризму в Харківській області. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: зб. наук. пр. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – Вип. 12. – С. 177–182.

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА КАДРОВИХ СЛУЖБ ТА ПОТЕНЦІАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Рубан О.В.
Полтава, Україна

Науковий керівник: Школяр С.П. – к.т.н., доцент

Глобалізація, яка притаманна сучасному світові, визначені аспекти урбанізації, що визначені у плані дій щодо сталого розвитку, прийнятому ООН на Міжнародній конференції з довкілля і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Самміт Землі) (United Nations Conference on Environment and Development (Earth Summit)), Rio de Janeiro у 1992 р. характерні й для України. Ця конференція розглядала оточуюче середовище і соціально-економічний розвиток як взаємопов'язані і взаємозалежні області. У головному документі, прийнятому на цій конференції, «Порядку денному на XXI століття», що розглядався як програма всесвітнього співробітництва, сталий розвиток пов'язується з гармонічним досягненням наступних цілей: високої якості довкілля і здорової економіки для всіх народів світу, задоволенні потреб людей і збереженні сталого розвитку протягом тривалого періоду [1].

Досягнення поставлених цілей можливе лише за допомогою обґрунтованої політики стимулювання сталого розвитку. «Порядок денний на XXI століття» є програмним документом, що засвідчує встановлення глобального партнерства країн світу задля досягнення сталого розвитку суспільства.

Зокрема, перший розділ присвячено економічним та соціальним проблемам людства, в якому розглядаються причини навантаження на довкілля – бідність; зовнішній борг країн, що розвиваються; невідповідність структури виробництва та споживання концепції сталого розвитку; демографічний вибух; структура міжнародної економіки.

Другий розділ відображає глобальні екологічні проблеми планети: знищення лісів, виснаження родючих ґрунтів, розширення площі пустель. Розглядаються заходи, які запобігають забрудненню повітря і води, знищенню рибних ресурсів, сприяють безпечним діям з токсичними відходами.

Третій розділ характеризує значення великих суспільних груп населення: жінок, комерційних структур, профспілок, фермерів, дітей, молоді, представників корінного населення, науковців, органів місцевої влади й недержавних організацій у досягненні цілей сталого розвитку суспільства.

Четвертий розділ висвітлює методи реалізації Концепції сталого розвитку: фінансові ресурси й механізми; механізми прийняття рішень; засоби поширення екологічно обґрунтованих технологій; проблеми міжнародної співпраці; міжнародної угоди і правові механізми. Саме в останньому розділі закладені основоположні підвалини стимулювання сталого розвитку, що можуть успішно використовуватись як на глобальному, так і на регіональному рівні, а людський

потенціал і капітал є наріжним каменем процесів сталого розвитку.

При вивченні потенціалу людини, з одного боку, розглядаються його здібності, з іншого – можливості їх реалізації. Формування нових і розвиток наявних здібностей, визначених на основі аналізу їх затребуваності в інтересах організації і самої людини, – основа управління розвитком кадрового потенціалу. Поле узгодження є ключовим моментом, в якому і відбувається управління розвитком кадрового потенціалу шляхом мотивації, а також застосуванням кадрових технологій [2-7].

З огляду на вищезазначене слід констатувати, що найважливішими передумовами успішного переходу України до сталого розвитку є розвиток і раціональне використання потенціалу людини. Кожен фахівець як особистість володіє тільки йому одному властивими властивостями, які визначають його здібності до обраної професійної діяльності. Потенціал окремої людини – це його можливості в майбутньому щось зробити, реалізувати свої інтереси, досягти своїх цілей. На цих постулатах повинен проводитися аналіз кадрового потенціалу організації. У структурі кадрового потенціалу, персоналу організації як ресурсного потенціалу та перспективного людського капіталу можна виділити ряд складових: фізичних, інтелектуальних, соціальних, технологічних і інтегративних.

Аналізуючи кожен з них окремо слід констатувати наступні їх характеристики:

- фізичні – здібності, обмежені певними межами працівника, які використовуються в значній мірі;

- інтелектуальні – здібності, чітких меж не мають, використовуються лише частково;

- соціальні відносини та зв'язку – породжені колективною діяльністю з урахуванням особливостей кожного співробітника, можуть і повинні за певних умов породжувати ефект, що підсилює потенціал кадрів організації;

- соціальна спільність працівників – утворює команду, відрізняється цілісністю, виражається в єдиних або погоджених цілях, завданнях, технологіях, потребах і мотивах.

Отже, соціальний потенціал сприяє розвитку комунікативних здібностей персоналу.

Серед факторів, що підлягають аналізу є інтегративний потенціал, що являє собою механізм компенсації відсутніх або недостатньо розвинених здібностей. При цьому, значним фактором формування потенціалу є професійний досвід, що отримується в період трудової діяльності. Природно, що якість потенціалу людини на кожному етапі кар'єри істотно залежить від якості відповідних компонентів цього потенціалу.

Оцінка якості кадрового потенціалу проводиться на етапах навчання, самоосвіти, узагальнення професійного досвіду. Для гарантії якості навчання проводиться стандартизація у сфері освіти. Основними результатами стандартизації є: державні освітні стандарти; технології та засоби контролю дотримання вимог діючих стандартів і оцінки їх досягнення; організаційні структури, що реалізують контроль та оцінку. Слід зазначити, що важливим

етапом оцінки є розуміння загальної структури Державного освітнього стандарту. А з огляду на те, що в багатьох випадках наша держава визнала пріоритет міжнародного права над національним, не слід також забувати, що існують й міжнародні стандарти із притаманною їм структурою.

Оцінка показує, що безперечно, потенціал кадрів, персоналу організації, що є її головним конкурентним багатством, і визначається на основі узагальнення потенціалу співробітників і введення додаткових характеристик, що відображають особливості колективної професійної діяльності. Звичайно, що на допомогу аналізу та оцінки стає вивчення системи показників, що характеризують кадровий потенціал та капітал, гудвіл організації, з якою функціонально повинні працювати відповідні служби як на рівні організації, так й за її межами. Отже удосконалення діяльності кадрових служб і підвищення їх ролі в комплектуванні апарату організації мають першорядне значення в діяльності організації, її системи управління.

Керівники та фахівці, що володіють сучасними формами і методами роботи, знаходяться в прямій залежності від кваліфікації працівників служб управління персоналом. Однак кваліфікація працівників багатьох відділів кадрів, служб управління персоналом часом не відповідає займанім посадам. Порівняно низька організуюча роль відділів кадрів пояснюється саме тим, що зайняті в них працівники не володіють достатньою мірою знаннями в області теорії і передової практики роботи з кадрами, наукової організації праці, соціальної психології, трудового і цивільного права, сучасного діловодства, володіння комп'ютерною технікою, математичними та аналітичними методами обробки інформації задля прийняття тактичних і стратегічних рішень менеджментом організації.

Висновки. Попередні аналіз та оцінка показали очевидну недостатність нинішнього рівня освіти і кваліфікації працівників кадрових служб, служб управління персоналом, істотно обмежені їх можливості та самонавчання, що в свою чергу впливає на управління розвитком кадрового потенціалу та капіталу й гудвілу організації.

Аналіз показав, що удосконалення діяльності кадрових служб передбачає вирішення наступних завдань, що характеризують розвиток кадрового потенціалу організації: розробка та реалізація нормативно-правової бази; створення державних, галузевих, регіональних банків кадрової інформації; підвищення статусу кадрових служб, оптимізація їх структури, підвищення рівня кваліфікації фахівців, що працюють в кадрових службах; забезпечення організаційної та науково-методичної допомоги кадровим службам.

Список використаних джерел:

1. Буркинський Б.В., Степанов В.Н., Харичков С.К. *Економіко-екологічне основи регіонального природопольовання и розвитку* ; ИПРЭИ НАН України. Одеса: Фенікс, 2005. 575 с.

2. Гриньова В.М., Власенко В.В. *Організаційні проблеми інноваційної діяльності на підприємствах* : навч. посіб. Х.: ІНЖЕК, 2005. 200 с.

3. Школяр С.П. Елементи системного підходу у підготовці майбутніх менеджерів. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2015. С. 230–235.

4. Школяр С.П. Аспекти підготовки фахівців до опрацювання та аналізу базових інформаційних потоків на ринковому середовищі. *Педагогічні науки*. 2015. Вип. 12. С. 356–361.

5. Школяр С. П. Врахування важелів інтелектуальної власності в угоді про асоціацію при підготовці менеджерів до маркетингової діяльності. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 12. С. 220–225.

6. Школяр С.П. Особливості підготовки фахівців специфічних категорій з погляду збалансованості системних показників. *ScienceRise*. 2015. № 5. С. 130–137.

7. Школяр С.П. Систематизація інформації про природну спадщину як елемент підготовки менеджерів у період переоцінки цінностей. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 1 (170). С. 37–41.

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ОБЛАДНАННЯ УЧИТЕЛЬСЬКОЇ КІМНАТИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

*Сагайдак В.Р.
Полтава, Україна*

Науковий керівник: Гриньова М.В. – д.п.н., професор,
член-кореспондент НАПН України

Нова українська школа – це місце цікавого та комфортного навчання. Тут панує атмосфера довіри, взаємопідтримки та взаємоповаги; використовуються сучасні технології навчання, а учнів оточує зручне та цікаве середовище. Сучасний учитель – це друг, помічник у пізнанні світу, партнер у вихованні особистості [1]. Він працює як з дітьми, так і з батьками. Як ми бачимо дана реформа загальної середньої освіти, яку реалізує Міністерство освіти й науки України, внесла безліч корективів, а подекуди й колосальних змін у життя школи, починаючи переустаткуванням навчального середовища початкової школи й закінчуючи змінами у профільній середній освіті. Не залишилося осторонь і питання стосовно функціонування сучасної учительської кімнати, адже цей кабінет займає надзвичайно важливе місце у кожному закладі середньої освіти; місце, де кожен учитель може не тільки підготуватися до уроку, але й відпочити. Отже, ми розглядаємо учительську кімнату як зону комфорту вчителя, тому для оформлення даного простору потрібно з великою відповідальністю підібрати усі необхідні матеріали, вибрати стиль та усі елементи інтер'єру. Окрім цього необхідно пам'ятати, що оформлення простору учительської кімнати в школі має не лише естетичне, а й виховне значення [2]. Для його здійснення необхідно брати до уваги як загальний стиль будівлі навчального закладу так і її окремих приміщень.

Учительська кімната відноситься до адміністративно-службових приміщень, які в цілому мають робочий характер, але, враховуючи специфіку

закладу освіти, все ж не є надто «офісними» [3]. Тут особливу увагу приділяють організації робочого простору вчителів. Учительська кімната поєднує дві функції: працю педагога з підготовки до уроків, контролю виконаних завдань учнів та відпочинок. Саме тому вкрай потрібно створювати зручні умови, відділяючи дані процеси зонування приміщення. Таким чином, кожна зона буде створювати відповідну атмосферу: офіційну у робочому просторі та затишну – у зоні релаксації [4].

Пропоную ознайомитися з сучасними вимоги до обладнання учительської кімнати в Новій українській школі.

1. Площа учительської кімнати має становити як мінімум 36 м².
2. Для оформлення учительської краще обирати світлі тони.
3. Вікна в учительській мають бути достатньо великими, задля достатнього забезпечення освітлення приміщення.
4. Кімната має бути естетично оформлена та озеленена.
5. Робочі місця обладнуються офісними столами, стільцями (кріслами).
6. До складу робочих місць мають входити шухляди або тумби для канцелярського приладдя.
7. Приміщення обладнується полицями та шафами для документації та літератури.
8. Учительська кімната має налічувати місця для зберігання верхнього одягу.
9. У вчительській слід передбачити місце для розміщення круглого стола з легкими стільцями для нарад.
10. Має бути забезпечення загального доступу до Інтернету, комп'ютера та копіювальної техніки.
11. Обов'язково повинна бути наявна зона відпочинку для вчителя.
12. Зона відпочинку обладнується відповідними меблями (крісла, дивани, журнальні столики тощо).

Список використаних джерел:

1. Інновація. Современная учительская: как оборудовать кабинет делового общения преподавателей. – 17 Января 2020 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://n-72.ru/company/news/sovremennaya_uchitelskaya_kak_oborudovat_kabinet_delovogo_obshcheniya_prepodavateley/
2. Країна стендів. Оформлення учительської в школі стендами [Електронний ресурс] / Країна стендів. – Режим доступу : <https://kraina-stendiv.com.ua/oformlennya-uchitelskoi-v-shkoli/>.
3. Косенко Д. Новий освітній простір. Інформаційний посібник [Електронний ресурс] /Д. Косенко. – Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/407/NOP_Motivuyuchi-prostir.pdf
4. Сагайдак В.Р., Гриньова М.В. Облаштування зони комфорту для сучасного вчителя в Новій українській школі. // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Біорізноманіття: теорія, практика, формування здоров'язбережувальної компетентності у школярів та методичні аспекти вивчення у закладах освіти» / За загальною редакцією проф. Оніпко В.В. – Полтава: Астрар, 2020. – С. 75–77.

SOFT SKILLS ЯК СКЛАДОВА КОМПЕТЕНТІСНОГО АСПЕКТУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Світельська-Дірко С.В.
Новоград-Волинський, Житомирська обл., Україна*

В умовах сучасного глобалізованого розвитку суспільства освіта відіграє важливу роль у формуванні особистості, покликана стати одним із засобів вирішення проблем ХХІ ст. Сучасна філософія освіти повинна виробити нові освітні методи та підходи, а також нову технологію процесу отримання знань. Тому все більшого значення набуває звернення до компетентнісного аспекту, розгляду його як з'єднуючої ланки між освітнім процесом та реальними вимогами суспільства. В умовах реформування української освіти, наближення її до європейських стандартів, особливої актуальності набуває запровадження компетентнісного підходу в систему вітчизняної освіти та з'ясування його сутності та особливостей [1].

Під педагогічною компетентністю можна розуміти єдність теоретичної й практичної готовності спеціалістів освітньої сфери до здійснення своєї професійної діяльності, яка успішно мотивує керівника закладу та вчителя на результат творчої професійної діяльності як сукупний показник особистісно-діяльнісної сутності педагога. Професійно компетентні педагоги в своїй більшості успішно розв'язують завдання навчання й виховання, усвідомлюють перспективу свого професійного розвитку та збагачують досвід професії завдяки особистому творчому внеску.

Зазначимо, що професійному зростанню адміністрації закладу та вчителів й підвищенню рівня їх професійної компетентності слід виділити показники: високий духовно-моральний імідж освітнього закладу, що забезпечують сприятливі творчі умови роботи; систематична самоосвітня діяльність вчителя, яка включає навчання на курсах підвищення кваліфікації; участь у проєктах, конкурсах, конференціях, семінарах, педагогічних майстернях, роботі методичних об'єднань, творчих груп тощо.

Інноваційна освітня діяльність в закладах освіти передбачає розвиток творчого потенціалу педагогів і стосується не лише створення та поширення новизни, а і зміни способів діяльності, стилі мислення учасників освітнього процесу. Одним із засадничих шляхів модернізації освітньої системи постає запровадження в навчальний процес інноваційних педагогічних технологій і методів [2]. Інновація педагогічного процесу означає введення нового в мету, зміст, форми і методи навчання та виховання, в організацію спільної діяльності учасників навчального процесу.

Імплементация інноваційної освітньої діяльності свідчить, що це складний процес, який потребує умілого, конструктивного управління закладами освіти. Впровадження інноваційних педагогічних технологій суттєво змінює освітній процес, що дозволяє вирішувати проблеми

розвивального, особистісно-орієнтованого навчання, диференціації, гуманізації, формування індивідуальної освітньої перспективи [3].

Сьогодні в навчальних методиках активно впроваджуються нові інформаційні технології та підходи. Актуальними завданнями залишаються збереження та поширення кращих традицій національної системи навчання, входження вітчизняної системи освіти в науковий простір Європи.

У законі України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року, розробленому на основі Концепції «Нова українська школа», проголошено курс на впровадження компетентнісного підходу до освіти. В українській освіті почався новий етап розвитку, що детермінує зміни світогляду та менталітету людини. Основним орієнтиром сучасної освіти є формування творчої особистості, яка здатна саморозвиватися та самовдосконалюватися.

Вже впродовж 5 років школи із різних областей країни впроваджують систему з розвитку м'яких навичок, соціально-емоційного та етичного навчання (SEEN або SEELearning). Наказ, який офіційно затверджує програму експерименту, прогнозовані результати, а також способи підтримки пілотних закладів, був розміщений у 2019 році на сайті Міністерства освіти і науки, у якому наголошено, що м'які навички є невід'ємною складовою успішного навчання й обов'язковою компетентністю, якою має володіти випускник Нової української школи. Накопичення знань з предметів сьогодні недостатньо для реалізації своїх вмінь, важливо розуміти, що «м'які навички» є широким поняттям, яке передбачає вміння розв'язувати складні завдання, креативно і критично мислити, комунікувати і співпрацювати.

SEEN є гнучкою та інклюзивною програмою суть якої у вихованні в учнів м'яких навичок за напрямками: соціально-емоційне навчання; відточування уваги; співпереживання та етична чуйність; системне мислення; стійкість до життєвих ситуацій [4].

Сучасні професії вимагають від особистості досконалого володіння «м'якими» навичками та одночасного володіння кількома професійними компетенціями, розвивати «гнучкі» мета-навички: вміння працювати у команді, лідерство, критичне мислення, креативність, емпатія та вміння комунікувати з людьми.

Сьогодні на часі потрібно розвивати такі «гнучкі» мета-навички:

1. Здатність навчатися протягом усього життя – Lifelonglearning.
2. Здатність робити неупереджені висновки на основі аналізу.
3. Здатність постійно й оригінальним чином продукувати нові ідеї для вирішення конкретних проблем – креативне мислення.
4. Швидко знаходити вихід з нестандартної ситуації й бачити оптимальний варіант рішення – адаптивність [5].

У майбутньому будуть затребувані навички, які можна віднести до «гнучких»: здатність до лідерського та соціального впливу, комплексне бачення, здатність знаходити рішення складних задач та емоційний інтелект.

Список використаних джерел:

1. Красільнікова О. Компетентнісний підхід як основа філософії освіти / О. Красільнікова // Філософія освіти. Вісник КНТЕУ. – 2018. – №1. С. 147–153.
2. Буга Н.Ю. Становлення наукової та інноваційної діяльності у вищих навчальних закладах / Н.Ю. Буга // Економіст. – 2006. – № 9. – С. 60–64.
3. Устименко Ю.В. Інноваційні педагогічні технології – професійні вміння сучасного викладача / Ю.В. Устименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/education/57375/
4. Наказ МОН «До 2024 року в 26 українських школах пілотуватимуть проект з розвитку м'яких навичок. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/do-2024-roku-v-26-ukrayinskih-shkolah-pilotuvatimut-proyekt-z-rozvitku-myakih-navichok-nakaz-mon>
5. Залужна С. HardSoftskills: 5 навичок, які допоможуть дитині стати затребуваною у майбутньому / С. Залужна. – [Електронний ресурс. Режим доступу: <https://osvitanova.com.ua/posts/2540-hard-soft-skills-5-navychok-iaki-dopomozhut-dytyni-staty-zatrebuvanoi-u-maibutnomu>]

ПОГЛЯДИ А. МАКАРЕНКА НА ПРЕВЕНТИВНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

*Сінаєвська О.Д.
Херсон, Україна*

Сьогодні в Україні відбуваються соціально-економічні та політичні зміни, що певною мірою негативно впливають на характер взаємодії усіх учасників освітнього процесу. Зазначене детермінує зниження рівня вихованості учнівської молоді. Водночас зростає рівень правопорушень серед школярів та посилюються ризики поширення шкідливих звичок серед підлітків. Це актуалізує проблему превентивного виховання в закладах загальної середньої освіти. Для попередження негативних проявів поведінки школярів необхідно проводити системну роботу в окресленому напрямі. Важливість питання орієнтує освітян на звернення до педагогічної спадщини А. Макаренка. Тож необхідним вважаємо розгляд принципів формування колективу як основи превентивної освіти.

Колективом вважається організована форма об'єднання людей на основі цілеспрямованої діяльності. Відповідно дитячий колектив тлумачиться як об'єднання дітей, згуртованих спільною корисною діяльністю (навчанням, працею, спортом, громадською роботою). Колектив керує своєю діяльністю, є носієм моральних переконань, сприяє формуванню морально цінних стимулів та регулює поведінку, взаємовідносини індивідів [5].

Принципи формування колективу, за А. Макаренком, мають віддзеркалення в сучасних формах превентивної діяльності. Одну з провідних ролей виникнення асоціальної поведінки відіграє дитячий колектив. Він має

можливість впливати як позитивно, так і негативно на становлення молодого покоління. Антон Семенович визнавав проблеми існування дітей з девіантною поведінкою. Він наголошував на силі педагогічного впливу, який може здійснювати вчитель на особистість. Тому ми і розглядаємо це питання в розрізі сучасності.

Антон Семенович розробив принципи співробітництва, які полягають у тому, що спілкування педагогів та учнів базується на дружніх взаєминах, повазі вчителя до особистості учня, вірі в його сили і можливості. Класик обґрунтував також основні принципи розвитку колективу: відповідальної залежності, гласності, перспективних ліній і паралельної дії [3]. Вони залишаються актуальними і сьогодні, в умовах розвитку превентивної шкільної освіти.

В. Оржеховська розглядає превенцію як дії з метою профілактики, пом'якшення, коригування тих умов, що сприяють фізичним або емоційним порушенням, виникненню соціологічних проблем. Педагог визначає превентивну педагогіку як педагогіку, яка вивчає причини формування і розвитку відхилень у поведінці людини, методи їх попередження, подолання, виправлення. Саме педагогічний аспект попередження асоціальних явищ у поведінці індивіда є визначальним. Педагогізація профілактичної діяльності проявляється в наповненні виховним змістом і акценту роботи з молоддю, що переноситься на особистість, не відсторонюючись від неї [4].

А. Макаренко вважав, що дітей слід привчати розв'язувати конфлікти без сварок і бійок, боротися зі спробами насильства. У сучасному суспільстві це явище називають булінгом.

Педагог також наголошував на необхідності вироблення правильних звичок [2]. Лише за наявності режиму в житті людини, правильної організації сну і відпочинку буде відбуватися зміцнення і збереження нашого здоров'я. В свою чергу шкідливі звички заважають бути успішними в житті.

Антон Семенович визначав, що дисципліна виступає формою суспільного добробуту людей. А сама дисциплінованість є результатом виховного процесу в цілому, результатом зусиль самого колективу дітей, що виявляються в усіх сферах його життя [3]. Учні іноді занадто захоплюються процесом та забувають про вимоги. Тому слід сформувати навичку дитини своєчасно виконувати встановлені правила, що є однією з педагогічних цілей превентивної роботи.

Класик вважав, що мажор, бадьорість колективу забезпечуються злагодженістю й організованістю його, крім того, єдністю, активністю людей і одночасно вмінням гальмувати себе, коли потрібно. Особливою формою гальмування є ввічливість, яку треба всіляко рекомендувати вихованцям [3]. Ввічлива людина вміє слухати та передбачати можливу реакцію іншої людини. Ввічливість формує особистість, яка в майбутньому зможе стати гідним громадянином суспільства.

Ж. Лук'янчук, детально розглянувши положення А. Макаренка про основи виховного середовища, центральним визначив такі: спільна діяльність, що є фундаментом колективу, зв'язок з іншими колективами, ритуали,

традиції, ігрові елементи, естетика дисципліни і дитяче самоврядування, почуття захищеності й радісний мажорний тон, наявність перспектив розвитку, вихователь є центром і основним двигуном усієї системи колективних відносин [1].

Отже, А. Макаренко створив міцну педагогічну основу для превентивної діяльності з важковиховуваними дітьми. Сформульовані ним принципи важливо використовувати педагогам у роботі з учнівським колективом. На нашу думку, виховну систему А. Макаренка слід використовувати як основу у процесі превентивної роботи з важковиховуваними дітьми, яка сприятиме формуванню позитивних соціальних якостей, правильних звичок школяра, визначенню правильної соціальної орієнтації.

Список використаних джерел:

1. Лук'янчук Ж. Педагогічна спадщина А.С. Макаренка як основа превентивного виховання важковиховуваних дітей / Ж. Лук'янчук // *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. – 2013. – № 3 (29). – С. 296–302.
2. Макаренко А. Методика виховної роботи / Антон Макаренко. – К.: Радянська школа, 1990. – 366 с.
3. Ніжинський М. Життя і педагогічна діяльність А.С. Макаренка: творчий шлях / Микола Ніжинський. – К.: Радянська школа, 1958. – 293 с.
4. Оржеховська В. Превентивна педагогіка : навч. посіб. / В. Оржеховська, О. Пилипенко. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю, 2007. – 120 с.
5. Фіцула М. Педагогіка : навчальний посібник / Михайло Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – 230 с.

СУТНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

*Стаднікова О.В.,
Полтава, Україна*

Комунікація (від лат. *communico* – робити спільним: ділитися, наділяти, обмінюватися, радитися, повідомляти, спілкуватися, приєднувати, зв'язувати, з'єднувати, брати участь) – це процес та стан взаємодії людини з внутрішнім і зовнішнім світами, на основі яких «Я» усвідомлює себе, відкриває та актуалізує свою онтологічну, аксіологічну та телеологічну «замість» через знаходження й визначення себе в «іншому» [1].

Соціально обумовлений процес передачі інформації та обміну думками та почуттями між людьми у різних сферах пізнавально-трудової та творчої діяльності – це комунікація. Під час даного процесу відбувається встановлення контактів між усіма суб'єктами взаємодії при використанні та створенні узагальнюючого змісту переданої та прийнятої інформації. При вивченні цього процесу з психологічної точки зору, науковці звертають увагу ще і на поведінку людей під час комунікації.

Педагогічна комунікація – це організація навчальної та виховної діяльності на основі сприйняття, використання, засвоєння та передачі інформації з різних джерел. Ефективність педагогічної комунікації залежить від можливості вимірювання та дозування інформації. Оптимальним технологічним ланцюжком у педагогічній комунікації є вимірювання й оцінювання синтаксичної (знакової), семантичної (змістової) та прагматичної (ціннісної) інформації [2].

Педагогічна комунікація акумулює в собі технологічний, інформаційний та мовленнєвий аспекти, але, у той же час, вона сприймається як основа педагогічного процесу.

Комунікація за своєю моделлю є двосторонній потік інформації. При цьому визначають якість передачі інформації, наповненість, зміст та форму, що дає можливість оперативно та правильно формулювати уявлення про певне явище (інформацію), розробляти стратегію та тактику, визначати адекватні методи та засоби для реалізації поставлених завдань. Важливим компонентом педагогічної комунікації є доступність та просте розуміння інформації.

Різні безпосередні та опосередковані зв'язки суб'єктів комунікації є базою функціонування педагогічної комунікації. Особливістю безпосередніх зв'язків суб'єктів комунікації є їх прями контакти (з єдиними часовими, просторовими характеристиками): «учитель – учень», «учитель – група учнів», «учитель – колектив учнів», «учитель – учитель», «учитель – група вчителів», «учитель – колектив учителів», «учитель – представник адміністрації», «учитель – соціальний педагог (психолог, батьки учня, представники громадськості, суб'єкти управління освітою, випадкові суб'єкти)» та ін. [3].

Процес педагогічної комунікації повною мірою залежить від інформаційного наповнення, яке сприяє формуванню поведінки, розвитку інтелектуальних, моральних та комунікативних якостей учнів.

Функції педагогічної комунікації:

– *інформаційна* (реалізується в навчально-виховній діяльності та взаємодії між учителем та учнем);

– *пізнавальна* (допомагає розумінню і вивченню навколишнього світу, особистості, колективу, себе);

– *експресивна* (дає змогу доступно, цікаво й емоційно-виразно передавати знання, уміння й навички);

– *управлінська* (допомагає керувати власною поведінкою і впливати на інших людей) [4].

Комунікативні знання акумулюють в собі загальний досвід людства у використанні комунікативної діяльності. Вони виступають відображенням у свідомості певних комунікативних ситуацій та їх причинно-наслідкових зв'язків. Автоматизовані свідомі дії – це комунікативні навички, що швидко відображають у свідомості комунікативні ситуації та визначають сприйняття і розуміння об'єктивного світу та його впливу на нього під час процесів педагогічної комунікації. Творчий підхід до використання комунікативних знань та певний комплекс дій, що заснований на теоретичній та практичній

підготовці, яка відображає й перетворює комунікативні вміння. Використовуються у педагогіці комунікативні звички, що являють собою доведені до автоматизму певні комунікативні дії. Основу складає комунікативний характер, що складається головним чином з певних якостей особистості, які з'являються у відповідній їй активності та комунікативній діяльності, проявляється у відношенні до себе, навколишнього світу та до інших людей.

Задля підвищення професійної підготовки педагога та його комунікативної компетенції необхідно використовувати інноваційні фахові компетенції та створювати відповідні умови зростання рівня професіоналізму завдяки професійним взаємовідносинам та реалізації певних завдань, змісту та відповідних технологій навчальної діяльності.

Педагогічна комунікація набуває значення не лише як принцип навчання, але і як постійна методика самонавчання та самовдосконалення педагога. Процес отримання плідного результату у науковому, навчально-виховному та особистісному спілкуванні учителя та учня реалізується через підвищення рівня комунікаційної культури всіх учасників.

Список використаних джерел:

1. Дмитренко К. Сутність професійної комунікації у педагогічній освіті. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv (дата звернення 22.01.2021)
2. Сутність, функції педагогічної комунікації. URL: <https://studfile.net/preview/5197369/page:7/> (дата звернення 23.01.2021)
3. Когут І. Зміст формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності в сучасних соціокультурних умовах. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33687946.pdf> (дата звернення 24.01.2021)
4. Волкова Н. Педагогічні комунікації. URL: <http://ir.duan.edu.ua/bitstream> (дата звернення 25.01.2021)

З ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ ЗАСОБАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Старовойтова М.Ю.
Тарандиці, Україна*

В наш час в умовах введення нових стандартів змінюються цілі сучасної освіти. В результаті впровадження інноваційних технологій зріс попит на спеціалістів, володіючих креативним мисленням, вмючим ставити і вирішувати нові завдання. Сьогодні потрібним для школи є те, що потрібно не просто давати готові знання, але і забезпечувати набуття здобувачами освіти умінь шукати будь-яку інформацію, відстоювати власну точку зору, доводити її, публічно виступати, долати труднощі у навчанні.

Згідно Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [1] на перший план виходить розвиток особистості учня. Гуманістична парадигма освіти визначає розвиток дослідницьких умінь у процесі навчання, в тому числі і біології, як важливе завдання сучасної школи.

Зміна соціально-економічних умов сучасної України висуває підвищені вимоги до якості фундаментальної підготовки школярів [2]. Це передбачає формування міцних системних знань випускників, оволодіння технологіями дослідження, розвиток умінь орієнтуватися в різних сферах науки і культури; формування умінь здолати стереотипів; бути готовим до інтелектуальної інноваційної діяльності.

Однією з найважливіших умов підвищення ефективності навчального процесу є організація навчальної дослідницької діяльності і розвиток її основного компоненту – дослідницьких умінь, котрі не лише допомагають школярам краще справлятися з вимогами навчальної програми, але й розвивають у них творчі здібності, логічне мислення, створюють внутрішню мотивацію навчальної діяльності в цілому. Дослідницька діяльність вирізняється тим, що містить у собі значні можливості для розвитку учня, дає право на пошук, вимагає підключення уяви, сприяє прояву креативних здібностей. Саме це веде учня до самостійних відкриттів і дає радість творчості.

Широкими можливостями, для розвитку дослідницьких умінь учнів володіє шкільний курс біології. Аналіз результатів своєї педагогічної діяльності свідчить про те, що в учнів недостатньо сформовані уміння досліджувати і аналізувати біологічні експерименти, опису, аналізу і оцінки достовірності одержаного результату.

Доцільність даної роботи визначається – протиріччями між потребами сучасного суспільства у актуальності самореалізації підростаючого покоління, здатного до творчої діяльності, і недостатнім рівнем розвитку дослідницьких умінь школярів; між традиційними методами і формами навчання, орієнтованими на передачу готових знань та орієнтацією нового змісту на розвиток творчих здібностей учнів у процесі предметного навчання; між прагненнями учнів до самостійності і невмінням організувати свою навчально-пізнавальну діяльність; між нагальною необхідністю розвитку творчого потенціалу особистості і відсутністю умов для індивідуальної роботи з кожним учнем. На основі проведеного аналізу і виявлених протиріч можна сформулювати існуючу проблему необхідності інтелектуального і особистісного розвитку учня, здатного самостійно формулювати і вирішувати дослідницькі завдання.

Актуальність даної роботи полягає у потребі сучасного суспільства в особистостях, володіючих навичками наукового мислення, здатних здійснювати дослідницьку, дослідно-експериментальну і інноваційну діяльність. Метою ж є створення умов для підвищення творчого потенціалу учнів у процесі дослідницької роботи.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання: організувати дослідницьку технологію з елементами пошуку на уроках біології

і позакласній діяльності; визначити роль дослідницької технології у формуванні творчих здібностей учнів; провести аналіз змісту шкільної програми і підручників з біології і виявити можливості цього предмету для розвитку дослідницьких умінь школярів; експериментально перевірити ефективність методичного підходу; охарактеризувати зміни у навчальному процесі (засоби навчання і виховання, контролю) та умов, забезпечуючих досягнення нових освітніх результатів.

В процесі проведення дослідження було висунуто гіпотезу, яка полягає в тому, що процес розвитку дослідницьких умінь школярів на уроках біології буде більш ефективним, якщо: розвиток дослідницьких умінь школярів виведено на рівень спеціального завдання кожного уроку; виявлені і дотримуються у освітньому процесі педагогічні умови і етапи розвитку дослідницьких умінь; визначено теми у змісті навчальної програми, які дозволяють організувати дослідницько-пошукову діяльність школярів; у методику уроків біології включені методи і методичні прийоми, дидактичні засоби, забезпечуючі ефективність розвитку дослідницько-пошукових умінь, формування логічного, креативного мислення; організовані діагностика і моніторинг рівнів розвитку дослідницьких умінь, дозволяючі коригувати процес навчання біології.

Практичне значення даної роботи полягає у розробці конкретних методичних рекомендацій з розвитку дослідницьких умінь на уроках біології, проблемно-пошукових біологічних завдань, вправ для самостійної роботи методом ігрових технологій, завдань для самоаналізу, самопостереження.

Сутність педагогічного досвіду з даної проблематики – в організації дослідницької діяльності з використанням проектно-дослідницьких технологій, освітніх і комунікативно-інформаційних технологій, що дозволяє представляти навчальну інформацію в різній формі; ініціювати процеси засвоєння знань і набуття умінь і навичок дослідницької діяльності; активізувати пізнавальну діяльність учнів. У результаті застосування інноваційних педагогічних технологій простежується збільшення об'єму практичних і творчих робіт пошукового і дослідницького характеру; можливість більш повно реалізувати комплекс методичних, дидактичних, психологічних і педагогічних принципів у формуванні дослідницьких умінь.

Вчитель виступає організатором дослідницької діяльності учнів. Відносини з учнями будуються на принципах співробітництва і сумісної творчої діяльності. Основне завдання вчителя – підтримувати і направляти розвиток особистостей, їх творчий пошук.

В процесі практикування дослідницької діяльності і розвитку логічного, креативного мислення на уроках біології в школі нами була вибудована модель методики розвитку дослідницьких умінь – цілісна система, включаюча ряд взаємозалежних компонентів: цільового, змістового, процесуально-діяльнісного, організаційно-методичного, результативно-діагностичного.

Таким чином, формування творчого потенціалу учнів на уроках біології засобами організації дослідницької діяльності дозволяє вирішувати проблеми

сучасної освіти. При цьому, дослідження виступають не просто способом навчання, а й змістом процесу біологічної освіти, є засобом комплексного вирішення завдань виховання, навчання і розвитку в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2011). [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: колективна монографія / Автор. колектив: Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І. [та ін.]; під заг. ред. О.В. Овчарук; Міністерство освіти і науки України. – Київ: К. І. С., 2004. – 112 с.

ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Старовойтова М.Ю.
Тарандиці, Україна*

Останнім часом в сучасній школі ведеться активний пошук нових методів навчання, котрі відповідали б вимогам сучасного життя. Науково-педагогічний досвід дає змогу припустити, що лише у навчальній діяльності, маючій дослідницьке спрямування, можна проявити і успішно розвивати оригінальність мислення і творчість школярів. Особливо актуально це є для учнів початкової школи, так як саме тут закладаються основи навчальної і творчої діяльності. Тому розвиток умінь і навичок дослідницького пошуку стає важливим завданням освіти і сучасного вчителя. У Державному стандарті початкової освіти це завдання конкретизується як підготовка випускника знаючого, мислячого, вмючого самостійно добувати й застосовувати знання, здатного до успішного продовження навчання у середній і старшій школі. Крім цього, дитина має набути навичок ведення дослідницької роботи: «висунення гіпотез, їх перевірки, володіння прийомами дослідницької діяльності, елементарними уміньми прогнозу; самостійне створення алгоритмів пізнавальної діяльності для вирішення завдань творчого і пошукового характеру; формування одержаних результатів» [1].

Одним із способів, формуючих перераховані умінь школярів є метод проєктів. Під методом проєктів розуміємо систему навчання, при якій здобувач освіти одержує знання в процесі планування і виконання поступово ускладнених практичних завдань – проєктів [2]. На нашу ж думку, проєктне навчання є навчальним методом, а саме – технологією, яка включає в себе сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів.

Отже, в основі кожного проєкту лежить проблема і, пов'язана з нею, діяльність. Зокрема, дослідницька, яка є провідною. Вона передбачає: здатність ставити і вирішувати дослідницькі завдання; обумовлює пошук, переробку,

систематизацію і узагальнення інформації; створює значимі продукти дослідницької діяльності; готовність і здібність ефективно будувати наукове спілкування.

Дослідницька діяльність дозволяє не лише навчитися орієнтуватися в сучасному потоці інформації, але і дозволить оволодіти на більш високому рівні прийомами, навичками інтелектуальної роботи. Це шлях підвищення ефективності засвоєння державних освітніх програм загальної освіти і досягнення відповідних освітніх стандартів.

Припускаємо що, дослідницьку діяльність можна розглядати ще як засіб набуття молодим поколінням культурних цінностей, входження у світ культури через культуру і традиції наукової спільноти, здатність будувати особисте відношення до явищ навколишнього світу, займати авторську позицію. Крім того, якісно сформована дослідницька компетенція, в основі якої лежать дослідницькі уміння, дозволяє досягти високих результатів у дослідницькій діяльності не лише на уроках природознавства, але і на інших предметах, а також самореалізації, розширення світогляду, пізнання навколишньої дійсності, самоствердження серед однокласників і дорослих. Вважаємо, що найкраще сформувати і розвинути дослідницькі уміння, які лежать в основі дослідницької діяльності, можна методом проектних технологій. Під методом проектів розуміємо спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологію), котра має завершитися цілком реальним, відчутно практичним результатом, оформленим тим чи іншим чином.

Загалом, робота над проектом – це навчальна діяльність, тому вона проводиться під керівництвом вчителя. Роль вчителя у даному випадку полягає в організації суб'єкт-суб'єктних відносин, у корекції самостійної діяльності молодших школярів. Як показує досвід, в процесі організації роботи над проектами реалізуються наступні цілі: навчальна – залучення кожного учня у активний пізнавальний процес; організація індивідуальної і групової діяльності школярів; виявлення умінь і здібностей працювати самостійно по темі; розвиваюча – розвиток інтересу до предмета; творчих здібностей учнів, зокрема, уяви; формування навичок дослідницької діяльності; публічних виступів; умінь самостійної роботи з літературою; розширення кругозору, ерудиції; виховна – виховання толерантності за виконання обраної теми роботи.

Таким чином, при формуванні і розвитку дослідницьких умінь школярів, необхідно використовувати проектну технологію, так як саме вона стимулює дитячу самодостатність, реалізує принцип співробітництва учня і вчителя, дозволяє поєднувати колективне та індивідуальне у навчальному процесі, розвиває логічне, креативне мислення; вчить практичному застосуванню набутих знань.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>

2. Слободяник О.В. Аналіз поняття «проект», «проектна технологія», «педагогічне проектування» у дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців / О.В. Слободяник // Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – Вип. 7. – Ч.3. 306 с. – С.235–243.

САШКО ПОМІДОР

*Стрельнікова О.П.
Охтирка, Україна*

*(Уривок з Книги шостої «Зеркала, –
в поисках призрака» романа «Улыбка кокона»)*

...В революцію жовтня 1917-го вбито батька Сашка М'язя – потомственного дворянина. А трохи згодом – і маму-дворянку. Шестилітньому Сашкові куширями розлогого маєтку вдалося втекти од лютої селянської розправи – заскорузлої у десятиліттях від кріпосного права помсти ще за старезні гріхи блакитнокревних предків. Поневірявся довго. Крав їжу, де тільки міг, аби не вмерти з голоду. Врешті-решт прибився до столичного Харкова. А у ньому кипіла велика робота! І по базарах їжі було вдосталь. Зазівався продавець – і Сашкові є і снідання, й обід, і така-сяка вечеря. Будувався гігант «Держпром», а поруч, в університетському саду закладався ще величніший Дім проєктів.

Ось там, у будівельних закапелках і відловили обірванця Сашка разом із іншими дитячими жертвами чергової революції. Із ними потрапив до Антона Макаренка в комуну імені Держинського під Харковом. І почалося зовсім-зовсім нове життя. Звичайно, в комуні у нього стало знову своїм не тільки ім'я та прізвище, але й хвацько придумане по-батькові, і – обов'язкове новесеньке! – пацаняче прізвисько: Помідор. Бо відгодований на держхарчах хлопець покруглішав, і знову дуже вже зачервонілі щічки од вродженої гіпертонії засяяли до кожного іздалеку точнісінько так, як сяє у липні добре вгодований українським гарячим сонцем помідор з розкішного українського вгороду.

Про те, що він – потомственный дворянин колишніх потомствених кріпосників, у зовсім новому житті Сашко Помідор і сам потроху став забувати. А потім... дуже потім... настали часи, коли він, герой-фронтовик, комуніст із бойовим стажем... Голова колгоспу-мільйонера! Почав будувати... комунізм. Та не де-небудь, а в... окремо взятому селі!.. У Яблучному Ахтирського району на Сумщині.

Оженився. Один за одним народилися троє дітей. Дві дочки й син. Купив піаніно! Знову в його домі зазвучало, як і мамине колись, піаніно... Та не тільки у домі голови. Адже М'язь заснував у Яблучному музичну школу. Й сам грав, згадуючи мамину дворянську науку, і на фортепіано, і на акордеоні, і на баяні

вже. А трохи потому в районному містечку Ахтирці виникла і філія сільської Яблчанської музичної школи М'язя.

...Зараз в живих зосталась лише одна дочка давно покійного М'язя. Саме вона багато розказала мені й про макаренківського колоніста Сашка Помідора, й про нього як про голову передового в Україні колгоспу (імені самого Хрущова!..) І як про свого батька. А ще багато розказала подружка моєї сестрички Наді – корінна яблчанка Марійка Кравченко. А он і...

– Ой, дівчата, а вспомніть, як М'язь нам усім трусів накупляв?! На увесь колгосп?! – захихикала в кулак Мотя Кулик.

І – пішло!.. Перебиваючи одна одну, а то й говорячи водночас, колгоспниці колишньої другої овочевої бригади згадують про те, як одного разечку М'язь опинився поруч із вантажівкою, у кузов якої вони лізли ланкою, аби їхати на буряк. Дув сильний суховій. І широкі спідниці кожної, хто перебирався з колеса до кузова, дебело піддувало й роздувало, до сраму...

М'язь мимоволі помітив, що... Мотя Кулик – без трусів! Не вспів відвернутися, застидавшись, як вітер задер спідницю другої дрібної жіночки, що саме силкувалася перекинути ногу через височенний, як на неї, борт. Й вона – без трусів. Тут вже М'язь, закликавши од такої несподіванки, вирішив додивитися до кінця... Жодна з його колгоспниць не мала трусів. Що таке! М'язь, іще більш помідорного кольору, аніж звичайно, різко-мовчки розвернувся і – не пішов! – побіг до свого ГАЗика, ускочив у нього:

– Гони!

Шофер запитально дзиркнув.

М'язь, не дивлячись йому в лице (може, водій усе те бачив також... ой, як же тільки соромно!.. за колгосп соромно... за соціалізм соромно... за ВКП (б) соромно... за майбутній комунізм – як же ж тільки соромно!), прикрикнув:

– В Ахтирку гони!

Вискочив з машини перед універмагом на центральній вулиці запиленого вщерт містечка, зайшов прямо до директорського кабінету єврея Єлішевича:

– Моисей Абрамович, мне нужно триста пар трусов!

– Триста-а-а?.. – протяг директор. – Зачем Вам, Александр Алексеевич уважаемый, так много трусов? – украдливо питає. – Или такие большие спортивные соревнования там у Вас, уважаемый Александр Алексеевич, намечаются?.. Неужели у Вас в колхозе столько хлопцев-спортсменов?.. Или то межколхозные соревнования... так столько чёрных сатиновых я сей же час и не наберу... – нахилив у питальному поклоні абсолютно сіду голову Єлішевич.

– Колхозниц у меня столько!

– ?!

– Чего смотришь, как будто никогда не видел?! Трусов у них нет!

– Как – нет?.. – ледь прошамкав директор Рай-універмагу.

– Видно, совсем нет.

– Ви-и-идно?..

– Видно, видно! Когда на грузовики лезут – особенно хорошо видно!

– А-а-а...

Єлішевичу, вочевидь, в зобу сперло. Він мовчки різко відкинувся у кріселці на його скрипучу плетену спинку. М'язь сів на стілець перед столом, м'яко гепнув по ньому великим круглим кулаком:

– Давай!

– Что – давать?

– Трусы! Женские!

– Триста пар?..

– Ну да, триста!

– Да наберу ли я столько?.. – зовім розгубився директор.

– Наберёшь! – вже дужче грюкнув по лакованому столу М'язь. – А не наберёшь тут – пошли своих на промтоварную базу. Только быстро! Я спешу. А мы с тобой пока сходим в «Чайную», перекусим. Давай, быстро!

– Ты всегда так спешешь... быстро... – буркнув Єлішевич, важкопіднімаючись з рипучого кріселка.

– Давай-давай, пошевеливайся, пооборотистой давай, очень вся передовая советская торговля! – зареготав М'язь.

Єлішевич же гидливо скривився та промовчав. Пішов віддавати розпорядження.

У «Чайній» М'язя добре знали. Ба навіть любили! Найстаріша офіціантка у сніжно-білих та до залізності накрохмалених напівхалаті й ажурній короні миттю підлетіла до нього, наче невагома юнка:

– Чего изволите, Александр Алексеевич?..

– «Изволите»... – буркнув М'язь. – Отрыжка капитализма?

– Ой... товарищ Мязь, что заказываете?..

– Триста граммов графинчик. Котлет ваших на закуску. Хлебных!.. – усміхнувся їдуче. – А огурцов... побольше! Побольше!

– Сделаемс-с-с... – підбравши й так тонкі розумні губи, прошелестіла відрижно-капіталістично офіціантка (без сумніву, з «колишніх») й відлетіла на шипляче-паруючу в глибинах «Чайної» кухню.

За годинку, вже напившись удосталь гарячого цейлонського чаю з масляно-чорно-ікорковими бутербродами, М'язь також летів. Летів у ГАЗику, як на крилах, летів назад, до свого нового, небатьківського маєтку, у свій «начебто власний» і такий дохідний, з яким і перед убитим більшовиками в революцію батьком-поміщиком було би не соромно, навпаки, є чим похвалитися. М'язь летів у «свій» колгосп! Передовий колгосп Української радянської соціалістичної республіки великого СРСР: колгосп села Яблучного «Маяк». До того ж, летів щасливий, бо з тугими великими зв'язками жіночих трусів та панталонів усіх кольорів райдуги в багажнику, так весело закинутими туди власноруч. От чим би похвалився перед батьком! А особливо – перед мамою... Так, краще вийшло б це перед мамою. М'язь прикрив очі опухлими повіками.

...Ось вона сидить у вітальні. У своїм улюбленім теракотовім платті з мусліну. Грає на роялі. Деко підняте, звуки свобідно так вилітають у сад, несуться до прадідового парку, ріки під пагорбом... Мамині локони, випручавшись із зачіски, теж, видно по всьому, хочуть вилетіти кудись далеко, та мама вчасно стріпує головою й приводить їх таким чином до тям: на мить вони завмирають, застидавшись своєї невірності.

А он він, мамин любимчик, Сашенька, підходить до неї:

– Мамочка...

Ніжно обіймає. Мама щасливо усміхається і перестає грати, але останній септакорд, такої тривожний... тане у повітрі мученицькою смертю недорозрішеного звуку, за котрим має слідувати в скорому часі новий, юний звук, мажорний а чи хоча би мінорний, та ... його... – чомусь – немає...

– Ма... – дуже тихо сказав Сашко, майже прошелестів. – Я... Я накупил трусов.

Мама ніжно-питально глядить сину в очі.

– Я накупил трусов своїм...

– Детям?

– Крестьянкам, мама.

– ?..

– Ну, понимаешь... времена изменились...

– Я знаю... – печально промовила мама. – И крестьянкам зачем-то понадобились трусы?.. В твоём имении?..

– Мама, когда они лезят на машины...

– На машины?.. – високі тонкі мамині брови полізли по лобові. Ще вище, вище... – Они лезят на машины?!.. В твоём имении? Крестьянки лезят по машинам... Что за машины ты там развёл, Сашенька мой? Что за сумасшедшие крестьянки у тебя, сыночек?

– Ну да, лезят. На машины. Они на работу на них ездят. Это колхозницы, мама. Непростые крестьянки.

– Кол... Что?

– Колхозницы.

– Непростые крестьянки лезят по машинам... А у нас с папой машины так и не было... Не смогли купить. Дорого. Не успели. Революция... одна... другая. Война. Одна, другая. А та революция... Самая жуткая... Третья! Теперь вот у тебя непростые какие-то крестьянки... образовались... И лезят по машинам... Значит, у тебя в имении много машин... Где ты деньги взял, Саша? Это, надеюсь, честные деньги, сыночек?

Схоже, мама силкувалася зрозуміти хоча би щось, та не могла. И тоді її син рішився:

– Это советские крестьянки, мамочка.

– Совет... Советы? Победили советы? Большевики? Они же убили твоего отца, Саша! Моего мужа... И меня... Сашенька!!!

Мама застогнала.

М'язю стало майже млосно. Як їй пояснити? Як його мамі – пояснити себе, нинішнього?!.. Й увесь оцей новий, абсолютно новий світ... Неможливо. Та М'язь спробував. Адже він такий упертий.

– Мамочка, у меня нет имения... Ни вашего с папой, ни моего собственного.

– Ты в бедности... ну да... я так и знала! – мама заломила над своєю красивою голівкою тонкі білі руки. – Мы же с папой оба... погибли...

– Но у меня... Я... Я – председатель колхоза. Большого. Это общее для крестьян села хозяйство, миллионер.

– У тебя... – таки миллионы?... Сашенька! – неслуханно зраділа мама, просто засвітилася уся, як світилася раніше завжди, коли він був із нею, малим.

– Нет, это общие миллионы. Крестьян. Которые вошли в колхоз – то есть своё коллективное хозяйство.

– У них... У крестьян... миллионы? Почему же тогда у них нет трусов...

– Не у всех мама. У мужчин-колхозников – были.

– Но, Сашенька, cher ami... мне неудобно тебе объяснять... Да ты и сам уже такой взрослый... солидный мужчина... Ты же знаешь – должен... Женщинам трусы ещё нужнее, нежели мужчинам!

– Да, мама, конечно, знаю, но...

– Тем более – миллионщицам! Как же... Приёмы... балы... Ой. Что я говорю, это же простые крестьянки... как же всё...

І тут мама задрижала, взявши з роялю срібний портсигар... («Отца! Отец раньше неё убит...») Запалила сигаретку й стала курити, курити... Легкий ніжний дим огортав і огортав її легку, ніжну фігурку. Вона вся вкрилася цим димом: наче шаллю персидською пуховою вкуталась. Й поступово... розтанула. Разом із ним. Із димом.

М'язь стояв товстим червоним круглим бовдурем і не знав, що йому робити далі. Перед ураз зовсім порожнім роялем. Без струн. І роялем – без мами. А тут і рояль щез. І кімната умить почала звільнятися од усіх великих речей і дрібничок. Одна за одною... одна за одною... всі вони відлітали (а чи танули?..) М'язь не міг зосередитися і зрозуміти це явище, як тільки що не могла зрозуміти явище його життя рідна, така любляча його ма... – ма...

Ось кімната стала вже абсолютно пустою і холодною.

М'язь сіпнувся-кинувся увесь кудись, здригнувся. Сон! Це він просто придрімався. І ГАЗик уже летить селом, зоставляючи далеко за собою у пилюці густої даличини очманівших од автомобільного нахабства зграї яблучанських гусей.

Влетівши-вкотившись до колгоспної контори, М'язь крикнув бухгалтеру:

– Оприходуй! Оплати из колхозной кассы! Проведи. И – быстро!

Шмагонував на стіл папірці-рахунки. Викликав бригадирів і наказав, аби на завтра усі колгоспниці («Слышите! Только колхозницы!») прийшли на ранковий наряд в контору особисто до голови.

Вони прийшли. Злякано м'ялися у дверях. М'язь, викотившись на крильце, яскраво червоніючи, як ніколи, своїм помідорним обличчям, широким жестом показав жінкам на двері у свій кабінет:

– Только по одной чтоб заходили!

...Скоро виходили назад. Теж по одній. Зашарівшись. Опустивши очі долу. А чи то од встиду, а чи то од якогось незвичного щастя. Мовчали. Нічого не говорили іншим, котрі ще покірно стояли у довгій черзі. Усі виходили, притискуючи до грудей якісь бумажняні пакунки. Черга рухалась швидко.

Наступного ранку... М'язь под'їхав доволі таки близько до вантажівки, на яку лізли колгоспниці отої самої овочевої бригади. Але що це?! Вони... всі... Знову?!... Без трусів!

Оскаженівший М'язь вискочив із ГАЗика, закричавши на всю горлянку:

– Почему?!.. Опять!!! Без трусов?!..

У відповідь почув веселий голос Маньки Безкишко, що вже майже зідралася на борт:

– Ми їх поскладали! Хай собі лежать! Улежуються! Так то ж ми тепер усі в них у церкову ходити будемо! Як збудете... І як в город поїдемо – надінемо, не волнуйтесь так!

М'язь вскипів іще дужче: дівчатам здалося, що ось-ось їхній Помідор-Голова трісне й оті помідорні бризки – навсібіч... А він кричав-волав...

– При социализме, на коммунистический труд и – без трусов! А в коммунизм же вы как пойдёте?!!

– Та... – в'яло махнула рукою Манька з вантажівки, що вже від'їжджала.

Решта колгоспниць мовчки усміхалися. Здається, щасливо.

«Чччёрт... – подумав, якимось ураз обеззброєний голова. – Таки надо эту церковь... Всю! Вообще!.. По всему Союзу! К чччёррртовой матери!..»

...Рвонув у поля. Дорогою згадував, як одразу по війні церкву тут розібрали й зі слізно намолених багатьма поколіннями яблучан кріпкеньких цеглинок, освячених так давно, ізмикитили ферми. Коров'ячі, свинячі. Цегляним боєм загатили щонайбільші у селі калюжі. Ну, так...

І оці... оці жінки... Дівчата навіть! Тепер, коли вже й трусів їм накупив за колгоспний рахунок!.. Про свою «церкову» однак мріють...

...Я ще зовсім маленькою дівочкою, коли краєм вушка уперше в житті почула цю історію з вуст бабусі Акулини, як та переказувала її своїй подружці – моїй бабусі Саніці, якийсь час придивлялася до колгоспниць Яблучного: а цікаво, зараз вони в трусах а чи ні? І як підуть у комунізм?.. Як у церкву колись, ще до війни, ходили: в новеньких трусах? Чи без... А чи в тих іще, трепетно так ізбережених, що М'язь їм усім накупив?..

Яблучное – Ахтирка – Полтава.

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

*Телятник Т.М.
Полтава, Україна*

Науковий керівник: Дяченко-Богун М.М. – д.п.н., професор

З кожним роком постає все нагальніша потреба у збереженні стану навколишнього природного середовища та розробка методів відновлення тих чи інших ресурсів. Все більшого поширення і популяризації зазнає екологічне просвітництво серед широких мас населення. Але досить важко переконати вже дорослу сформовану особистість в аспектах екологічного

виховання. Більш ефективно розпочинати здійснювати екологічне просвітництво ще з дошкільної освіти і продовжувати її в початковій школі, щоб з самого дитинства закладалися норми екологічної поведінки.

Великої популярності набуває екологічне просвітництво серед учнів профільних шкіл, а саме популяризація екологічних знань та впровадження нових форм і методів екологічної освіти та виховання. В цьому напрямку здійснюються робочі візити до навчальних закладів, проводячи навчальні лекції – презентації, адаптовані для дітей з ознайомленням біорізноманіття та з поясненнями комплексного вирішення проблем збереження і охорони біологічного та ландшафтного різноманіття, загострюючи увагу на видах, які занесені до Червоної книги, цінних природних та історико-культурних комплексах і об'єктах. Також ці методи ефективні задля підвищення рівня екологічної культури, екологічної інформованості, з метою ознайомлення дітей з роботою національних природних парків та значенням збереження природних ресурсів та навколишнього середовища, виховання розуміння єдності людини і природи та бережливе ставлення до всього живого. Після надання такої інформації кожен учень матиме здатність знаходити спільні ознаки в різних біологічних об'єктах та розумітиме необхідність охорони довкілля. При спілкуванні з дітьми пояснюється, що у природі нічого не існує відокремлено, все тісно пов'язано між собою, і шкода, нанесена одному з природних ресурсів, негайно відображається безпосередньо або опосередковано на інших, тобто відбувається порушення природних закономірностей, що призводить до згубних наслідків. Позитивно на дітей впливають різноманітні екскурсії по природно-заповідним об'єктам, наочні приклади руйнівної дії антропогенної діяльності або звичайного екологічного недбальства.

На сьогоднішній день досить важко зменшити навантаження на навколишнє середовище, але кожна спроба для мінімізації забруднення грає значущу роль. Якщо діяти цілеспрямовано та систематизовано, можна призупинити шкідливу людську діяльність, але цього можна досягти завдяки обдуманості вчинків. Адже якщо кожна людина бажатиме зберегти довкілля від негативних наслідків, то при об'єднаності та стихійності ідей можна досягти значущих результатів.

Список використаних джерел:

1. <http://knpp.com.ua/article/eco-edu> [Електронний ресурс]
2. <https://nmo.lib.kherson.ua/ekologichne-prosvitnitstvo-novi-pidhodi-novi-mozhливosti.htm> [Електронний ресурс]
3. http://old.region.library.kharkov.ua/lib_druk.php?id=308 [Електронний ресурс]

**ЕМОЦІЙНИЙ КОМФОРТ СЕРЕДОВИЩА – ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**
(на прикладі Центру дитячої та юнацької творчості Горішньоплавнівської
міської ради Кременчуцького району Полтавської області)

*Тесля Л.В.
Полтава, Україна*

Підвищення конкурентоспроможності української національної освіти у Європі передбачає, зокрема, і створення відповідного емоційно-комфортного середовища у закладах освіти. Ні для кого не секрет, що нині часті непосильні розумові навантаження дітей, їхні неврози, психоемоційне вигорання, психосоматичні захворювання педагогів, інші негативні фактори призводять до розвитку у зовсім юних психоемоційної дезадаптації. Давно вже нам усім потрібно орієнтуватися на гуманно-культурологічну, особистісно-орієнтовану парадигму освітнього процесу.

Нинішня модернізація системи нашої освіти в цілому торкається і емоційного комфорту дітей, адже зміни в соціумі спричиняють і на цей процес свій безпосередній вплив, оскільки визначають саме ті психологічні умови, в котрих юні отримуватимуть знання, уміння та, можливо, оволодіватимуть майбутніми професіями, а далі – здійснюватимуть і саму професійну діяльність. Важливу роль при цьому відіграє мотивація, одним же із головних мотивів стає інтерес до навчання, а він, як відомо, ніколи не буває беземоційним, особливо у дітей та підлітків.

Наш заклад позашкільної освіти – комплексного типу. Позашкільну освіту в ньому здобувають понад 1000 вихованців віком од 5-ти до 18-ти років у 22-х гуртках за напрямками: науково-технічний, туристично-краєзнавчий, військово-патріотичний, гуманітарний, художньо-естетичний, соціально-реабілітаційний, еколого-натуралістичний. Діяльність Центру спрямована перше на створення вільного й емоційно сприятливого виховного та освітнього простору для дітей та юнацтва міста Горішні Плавні з тим, аби забезпечити організацію змістовного дозвілля, розвиток природних нахилів та здібностей особистості, ранню профілізацію та врешті-решт – професійне самовизначення.

Щойнайглибша ж первинна місія закладу – закріпити а чи розбудити в кожній, без винятку, дитині віру у власні сили й можливості, всебічно розвивати людську особистість та надати здобувачам освіти певних умінь і навичок практичної спрямованості. Цьому слугуватиме, зокрема, і доброзичливий емоційний комфорт середовища Центру.

На початковому етапі дослідження стану такого комфорту, ми провели констатуючий експеримент через анкетування дітей, що ходять до Центру, котрий показав: у них на самісінькому початку навчальної діяльності інтерес до позашкільної освіти ще відносно слабкий. А дослідження, зокрема, Б.Г. Ананьєва [1, с. 15-24], а також А.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, цілої

плеяди інших видатних вчених-психологів; Я. Коменського [2, с. 15], Д. Локка, К.Д. Ушинського, інших педагогів-науковців показують, що саме інтерес – важливий мотив, який сприяє ефективному розвитку різних видів діяльності й стимулює дитину на певний її вид, форму виявлення потреби особистості у пізнавальній діяльності (в силу її емоційної привабливості й життєвої значимості) через активне устремління до отримання знань, умінь, володінь. Саме тут в органічній єдності взаємодіють інтелектуальні, емоційні та вольові процеси.

Задля експериментального визначення типу освітнього середовища ми скористалися методикою векторного моделювання, розроблена В.А. Ясвіним [6], котра будується за системою координат: складається з вісі СЗ (свобода – залежність) та вісі АП (активність – пасивність). Результати вказали на більше початкове значення свободи й емоційно комфортного освітнього середовища, а вже до кінця експерименту значення вищевказаної активності освітнього середовища підвищилося, значення свободи й емоційно комфортного середовища стало набагато меншим. Розроблені й критерії та показники розвитку цікавості до освіти. Найбільш суттєве підвищення рівня розвитку інтересу дітей до позашкільної освіти спостерігається у групі, де активно використовувались можливі засоби й прийоми створення емоційно-комфортного освітнього середовища у Центрі. Це говорить про те, що воно має прямий вплив на ефективність розвитку інтересу до освіти.

Ми впевнені: один із показників інтегральної характеристики нашої професійності – здоров'язберігаюча компетентність педагога. Коли він майстерно володіє педагогічними навичками формування емоційного здоров'я у тих, хто у нього навчається, і технологією емоційно-вольової саморегуляції, то можна говорити про педагогічну майстерність. Емоційне здоров'я наших підопічних залежить од іміджу (виконує роль психотерапевтичну й регуляторну функцію) та емоційного стану педагога. Тож стараємося, щоб почуття радощів, віри, надії та любові, ентузіазму та навіть сентиментальності були присутні у нашому освітньому середовищі для дітей. Адже, як стверджують науковці, зокрема, професор Б. Ісаков, «Під час освітнього процесу мозок педагога... «променює» у довкілля слабкі та ультраслабкі електромагнітні хвилі, котрі складаються із тих легких матеріальних часток, які раніше фізики називали елементарними (насправді вони також, як і атом, мають свою складну будову). Енергетичні біополя, що формуються од того процесу та легко «вчитуються-зчитуються» нашою підсвідомістю й тілесно, діють незалежно від того, усвідомив той, що говорить чи слухає, енергетичну інформацію, чи вона закріпилася у ньому програмно, але чисто м'язево, ментально, а не лишень емоційно» [2].

Ми своїм педагогічним колективом Центру також у процесі дослідництва та щоденної роботи дійшли цілком практичного висновку: емоційне здоров'я дітей надзвичайно прямолінійно залежить від особистісно-професійних якостей педагогів та від загального комфорту освітнього середовища. Тож успішну діяльність Центру будемо вибудовувати, слідуючи

принципу заклад «радощів та здоров'я», про який нині багато говорять та пишуть в Україні. Принципи НУШ, без сумніву, будуть активно задіяні у щоденній роботі й у нашому Центрі дитячої та юнацької творчості, адже гарний емоційний стан дитини та педагога – речі взаємно надзвичайно тісно пов'язані.

Список використаних джерел:

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет. Избранные психологические труды : в 2-х т. Акад. пед. наук СССР. – М. : Педагогика, 1980. – (Труды действительных членов и чл.-корр. Акад. пед. наук СССР). 1 т. – С. 286.
2. Изард К.Э. Психология эмоций. – СПб. : Питер, 2002. – С. 464.
3. Коменский Я. Материнская школа. – М.: Учпедгиз, 1947. – С.104 с.
4. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции. – М., 1971. – 40 с.
5. Шенцова О.М. Развитие интереса к обучению путем создания эмоционально-комфортной образовательной среды. Открытое образование. 2017. URL: file:///D:/ИНтерес%20к%20обучению%20473-1083-1-SM.pdf (дата доступу: 20.02.2021).
6. Ясвин В.А. Исследования эмпирической среды в психологии: от методологических дискуссий к эмпирическим результатам CIBERLENINKA URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/issledovaniya-obrazovatelnoy-sredy-v-otchestvennoy-psihologii-ot-metodologicheskikh-diskussiy-k-empiricheskim-rezultatam> (дата доступу: 19.02.2021).

АНАЛІЗ УМОВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕДЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

*Ткаченко М.А.
Полтава, Україна*

Науковий керівник: Школяр С.П. – к.т.н., доцент

Сьогодення вимагає, що здійснення будь-якого виду діяльності в різних галузях передбачає введення інновацій, в тому числі й освітянській сфері. Це торкається й закладів середньої освіти, вміння їх колективів, керівництва мобільно використовувати сучасний інформаційний простір, доводячи інформацію до учасників освітнього процесу – учнів, батьків, викладачів, стейкхолдерів. Ці вимоги притаманні концепції Нової української школи [1].

Аналіз умов ведення інноваційної діяльності у закладі освіти проведемо на прикладі Степненського навчально-виховного комплексу, а саме його офіційного сайту. По суті розглянемо механізми подачі інформації самим закладом, його самооцінку на ринкові освітніх послуг, аспекти інноваційності в діяльності.

Слід зазначити, що сайт дозволяє легко побачити структуру та органи управління закладу (рис. 1), який очолює директор НВК – Ткаченко Микола Карпович.

Рис. 1. Структура та органи управління закладу

Крім цього, Степенський навчально-виховний комплекс інформаційно висвітлює наступні напрямки своєї діяльності: гордість школи; дошкільний підрозділ «калінка»; наша школа; розклад занять; сторінка для батьків; історія школи; блоги вчителів; вибір підручників; дистанційне навчання; зарахування до 1 класу; «розумники»; ЗНО; літній відпочинок; новини; оголошення; переможці конкурсів; публічна інформація; кадровий склад; ліцензія; матеріально-технічне забезпечення; освітні програми; правила поведінки учнів; профілактика булінгу; річний звіт; статут; структура та органи управління закладу; фінансова звітність; учнівські олімпіади.

Серед наведених напрямків слід виділити такі що містять елементи інновацій, а саме: блоги вчителів; сторінка для батьків; дистанційне навчання; оголошення; переможці конкурсів; учнівські олімпіади. Розглядаючи блоги вчителів, слід зазначити, що з 17 членів педколективу школи 11 вчителів мають вищу кваліфікаційну категорію. Ці вчителі – справжні майстри своєї справи, досконалі професіонали, які готові поділитися з учительською спільнотою та батьками своїми напрацюваннями, новаторськими ідеями. Сайт запрошує відвідати їх блоги, а саме: блог вчителя початкових класів Карнаух Оксани Павлівни [2], блог вчителя фізики та інформатики Зайця Юрія Анатолійовича [3], блог вчителя математики Кучерявої Олени Анатоліївни та вчителя біології та хімії Пискун Вікторії Миколаївни [4], блог вчителя української мови та літератури Яременко Валентини Іванівни [5], блог вчителя історії та географії Красноголової Наталії Валентинівни [6].

Висновки. Аналіз умов інформаційного забезпечення ведення інноваційної діяльності у закладі освіти на прикладі Степенського навчально-виховного комплексу, а саме його офіційного сайту, показав, що керівництво, педагогічний колектив здійснює свою діяльність, використовуючи інноваційні елементи.

Список використаних джерел:

1. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. http://karnaux.blogspot.com/2017/06/blog-post_1.html
3. <http://zayetsyury.blogspot.com/>
4. <http://mcb.biz.ua/>
5. <https://movnukua.blogspot.com/>
6. <https://krasnogolova12.blogspot.com/>

**КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЯ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧИХ
ДИСЦИПЛІН**

*Харченко О.В.
Київ, Україна*

Сучасний стрімкий розвиток суспільства, глобальна світова інформатизація визначає якісно нові підходи до формування компетентностей учнів. Сьогодні молодь, більше, ніж будь-коли, повинна вміти вирішувати складні нестандартні завдання, критично аналізувати обставини і приймати відповідно до ситуації рішення на основі аналізу інформації. Розвиток пізнавальних, творчих навичок та умінь, що потребують самостійного конструювання знань та орієнтації в інформаційному просторі, лежить в основі інноваційних технологій навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що формування дослідницької компетентності учнів є одним із основних завдань загальної середньої освіти, про що свідчать зміни у програмах навчання природничих дисциплін учнів профільної школи. Дослідницька компетентність показує рівень розвитку мислення та дослідницької активності учнів. Складовою дослідницької компетентності є дослідницька діяльність.

Перспективним напрямом формування і розвитку дослідницької компетентності в учнів є використання кейс-технології під час уроків природничих дисциплін, які розглядаються в площині методичних інновацій. Суть їх полягає у тому, що навчальний процес організовується на основі партнерства, взаємодії, в ході якого в учнів формуються навички критичного мислення, здатність вирішувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, враховувати альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях, вести конструктивну комунікацію з іншими людьми.

Визначення А. Долгорукова добре розкриває дослідницький потенціал кейс-методу. На думку дослідника, case study (аналіз конкретних навчальних ситуацій) – метод навчання, призначений для вдосконалення навичок і отримання досвіду в таких сферах: виявлення, відбір та вирішення проблем;

робота з інформацією – осмислення значення деталей, описаних у ситуації; аналіз і синтез інформації й аргументів; робота з припущеннями й висновками; оцінка альтернатив; прийняття рішень; слухання та розуміння інших людей – навички групової роботи [3].

Варто відмітити, що застосування кейс-методу сприяє формуванню дослідницької компетентності учнів, оскільки базується на єдності дидактичних принципів:

- індивідуальний підхід до кожного учня;
- забезпечення достатньою кількістю наочних матеріалів;
- максимальна свобода в навчанні;
- формування навиків самостійності, самоорганізованості, уміння працювати з інформацією;
- концентрація на основних положеннях, а не на великому об'ємі теоретичного матеріалу;
- акцентування уваги на розвитку позитивних і необхідних для подальшого удосконалення якостей майбутнього кваліфікованого робітника [1].

Кейс-технології – це використання конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень.

Суть технології полягає у використанні конкретних ситуацій для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень з певного розділу дисципліни. Кейс-технології засновані на самостійному вивченні друкованих і мультимедійних навчально-методичних матеріалів, що надаються учням в спеціальній формі (кейс). Робота в режимі кейс передбачає групову діяльність. Праця в команді позитивно впливає на розвиток партнерських відносин, конструктивної взаємодії, охопленої пошуком спільного рішення. Про це свідчить ідея А. Макаренка про роль колективної праці. Як наголошував педагог, участь у колективній праці дозволяє людині напрацьовувати правильне моральне відношення до інших людей – родинну любов та дружбу стосовно кожного, хто працює. Сьогодні суспільству потрібна людина зі сформованим самостійним мисленням, здатністю орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях. Вона має бути носієм національної ментальності, культурних традицій народу. У процесі освітньої діяльності перед вчителями стоїть завдання сформувати особистісні якості учнів, які визначаються не лише рівнем засвоєння знань, але й способом мислення, рівнем культури та інтелектуальним розвитком.

Ефективність технології полягає в тому, що вона достатньо легко може бути поєднана з іншими методами навчання, тобто кейс– технології дають змогу доповнити арсенал методичних прийомів. Інколи кейс– технології ототожнюють із проблемним навчанням, а саме з вирішенням проблемних ситуацій. Проте, дані технології мають низку принципових особливостей:

- крім аналізу певної, як правило, реальної життєвої ситуації кейс-технологія передбачає актуалізацію певного комплексу знань, який необхідно опанувати для ефективного вирішення даної проблеми;

– як правило, проблема, що розглядається, не повинна мати однозначних рішень; кейс-технологія передбачає групове знаходження рішень, тому ефективніше запобігає «пасивності» окремих учнів; застосування кейс-технології викликає в учнів живі щирі емоції, що сприяє кращому засвоєнню інформації.

Суттєвим доказом формування дослідницької компетентності учнів при використанні кейс-технології є те, що при інтерактивній технології відбувається вироблення знань, а не оволодіння готовими знаннями. Відповіді на питання необхідно знаходити самостійно. Вважається, що застосування кейс-технології дозволяє органічно поєднати низку функцій загальної середньої освіти: навчальну, виховну, тренувальну, аналітичну, систематичну, прогностичну та дослідницьку [2].

Аналізуючи умови формування дослідницької компетентності, ми вважаємо, що кейс-технологія є оптимальним способом, здатним одночасно розвивати цілий комплекс дослідницьких рис та здатностей, які будуть суттєво вирізняти майбутніх інноваторів, сприяти їх постійному самовдосконаленню й успішній самореалізації у подальшій професійній діяльності. Таким чином, ситуаційна справа або кейс – це опис конкретної ситуації, який використовують як педагогічний інструмент, що допомагає учням глибше зрозуміти тему, розвинути уявлення. Виконання завдань кейсу мотивує до дослідження ідей, виявлення закономірностей, взаємозв'язків, формулювання гіпотез. Створення ситуацій практичного спрямування пробуджує інтерес, підігріває цікавість, заохочує до критичного мислення та дискусії, мотивує отримати додаткову інформацію, поглибити знання, переконатися у поглядах. Відповідний рівень складності кейс-технології дозволяє розвинути і застосувати аналітичне і стратегічне мислення, вміння вирішувати проблеми і робити раціональні висновки, розвинути комунікаційні навички. Апробування своїх комунікативних здібностей в ході дискусії дає можливість кожному учаснику виявити свої сильні та слабкі сторони і стимулює бажання працювати в напрямі вдосконалення знань з предмета, збагачення словникового запасу тощо. Результатом застосування кейс-технології є не тільки отримані знання, а й формування компетентностей, оскільки у процесі роботи над кейсом розвивається його система цінностей, професійних позицій, життєвих установок.

Список використаних джерел:

1. Головань М.С. Модель формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки / М.С. Головань // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми : СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2012. – № 5 (23). – С. 196–205.
2. Голуб Н.П., Голуб В.М. Формування дослідницьких умінь у фахівців дошкільної та початкової освіти / Н.П. Голуб, В.М. Голуб // Молодий вчений. – 2019. – № 5 (69.2). – С. 174–177.
3. Сурмін Ю.П. Кейс-метод : становлення та розвиток в Україні / Ю.П. Сурмін // Вісник НАДУ. – 2015. – № 2. – С. 19–26.

**ДУМКИ А. МАКАРЕНКА І В. СУХОМЛИНСЬКОГО
ПРО РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕТИКИ
У ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ**

*Часова А.Р., Чеботар А.А.
Полтава, Україна*

Великий внесок у розробку проблеми про роль та значення педагогічної етики у професійній діяльності вчителя-вихователя зробили А. Макаренко і В. Сухомлинський.

А. Макаренко вважав, що вчитель має бути гармонійною людиною, досконалим, як внутрішньо, так і зовнішньо.

На його думку, педагогічна мораль повинна поєднувати суворі вимоги до людини і глибоку повагу до неї. А. Макаренко стверджував, що найпоширенішою помилкою педагогів є те, що вони вважають дітей об'єктом виховання. На це він відповідав: «Діти – живі життя, і життя прекрасні, і тому треба ставитись до них, як до товаришів і громадян, треба бачити і поважати їх права і обов'язки, право на радість і обов'язок відповідальності» [3].

А. Макаренкові зауважував: «За що б ми не вхопилися в справі виховання, ми всюди прийдемо до питання міри, а якщо сказати точніше – до середини... Слово «середина» можна замінити іншим словом, але як принцип це треба мати на увазі при вихованні дітей» [1], бо «надмірність у тому чи іншому ставленні до учнів часто закінчується протилежним, тобто дає зворотну реакцію» [2]. Надмірна вимогливість призводить до непослуху, надмірна серйозність – до легковажності, надмірна поблажливість – до грубості і т. д.

Вміння ніде не переборщити А. Макаренко вважав ознакою здібного педагога. Ведучи боротьбу проти лінощів, недбайливості, учитель не повинен бути наступним і надокучливим. Дотримуючись педагогічного такту, учитель мусить домагатися, щоб вчинки і дії учнів мали не тільки моральний, а й навчально-виховний вплив. У досвідчених вчителів довір'я до учнів є одним з найважливіших засобів заохочення їх до праці.

Василь Сухомлинський далі творчо розвивав ідеї А. Макаренка про сутність та важливість педагогічної етики. На його думку «любов вихователя до вихованців – не готове почуття, з яким він прийшов на ниву педагогічної праці. Це невсипуща, важка й захоплююча творча праця, в якій утверджується ідейна, моральна єдність колективу як єдиного цілого». Василь Олександрович наголошував, що вчитель повинен приваблювати вихованців, своєю красою ідейно-життєвих поглядів, інтелектуальним багатством і працьовитістю. В. Сухомлинський стверджував, що професійна етика є системним утворенням і складається з таких структурних компонентів як наукова ерудиція і науковий світогляд, педагогічна майстерність, культура спілкування і культура мовлення, педагогічна етика, духовне багатство прагнення до самовдосконалення.

Педагогічна етика В. Сухомлинського базувалась на любові, ласці, добрі: «З першого дня перебування дитини в школі я прагну берегти й розвивати сердечну м'якість, тонкість почуттів. Від того, наскільки тонкими, тактовними, ніжними, чутливими до навколишнього світу будуть почуття дитини, залежать моя влада над нею» [4].

Отже, педагогічна етика вимагає від учителя бути взірцем дотримання морально-етичних норм і правил поведінки у суспільстві, бути творчою, винахідливою, ініціативною, стриманою, чутливою та вимогливою особистістю у ставленні до дітей.

Список використаних джерел:

1. Макаренко А.С. Твори: В 7 т. – Т. 4. – С. 447–308.
2. Макаренко А.С. Твори: В 7 т. – Т. 7. – С. 29.
3. Макаренко А.С. «Избранные произведения» т.1,4.
4. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В.А. Сухомлинский // Избр. произв. : в 5 т. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1989. – С.90.

РІВНІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*Чернявський А.А.
Полтава, Україна*

Управління навчальним закладом розглядають, як складну структуру, що включає духовні та матеріальні процеси. Основною складовою кожного освітнього закладу є людина. Та важливим елементом для нормального функціонування закладу є певні технічні засоби. Цифрові інформаційні засоби розглядаються як системні утворення для реалізації процесу навчання. У структурі управління навчальним закладом є дві основні підсистеми, а саме: керуюча і керована. Під поняттям «керована система» виступає навчально-виховний процес, люди та інші об'єкти. Під поняттям «керуюча система» – розуміють коло посадових осіб та колегіальних органів, діяльність яких спрямована на організацію та регулювання навчально-виховного процесу з метою одержання його оптимальних результатів [1].

Сутність такого управління полягає в бажанні педагогічного колективу досягти певних результатів за допомогою розвиненого інформаційного забезпечення, яке стає край необхідне для аналітичної діяльності. Головна задача керівника – це узагальнення результатів, визначення проблеми та розробити тенденції для прийняття правильного управлінського рішення. Виходячи з детального аналізу, розробляються перспективи на наступний рік та планується уся робота школи.

Сьогодні вже ніхто не сумнівається в тому, що для оперативного прийняття управлінських рішень необхідне створення локальної

адміністративної мережі, банку даних з різних напрямів, використання відповідного програмного забезпечення. Усе це допоможе оптимізувати систему управління шляхом скорочення часу на прийняття управлінських рішень.

Одним з інструментів розв'язання цих задач є модель програми «Інформатизація освітнього простору закладу». Вона складається з чотирьох напрямів, які включають такий комплекс заходів [2].

Впровадження інформаційних технологій до роботи усіх комп'ютерних систем керівника освітнього закладу базується на: створенні усієї системи інформаційного забезпечення здійснюється процес моделювання та відбувається організаційна побудова інформаційного середовища. Відбувається поступова модернізація по використанню новітніх інформаційних приладів, які створюють базу даних для оперативної та підсумкової інформації. За допомогою цього організуються та оформлюється звітність, відбувається моніторингу всього педагогічного процесу навчання. Інформація для менеджменту поділяється на такі ознаки: щоденна, щомісячна, квартальна, семестрова, щорічна; по функціям з управління є організаційна аналітична, конструктивна і по джерелам надходження.

Інформація вчасно надходить та в повному обсязі поповнюється у базі даних. Вся необхідна менеджеру навчального закладу інформація проходить декілька етапів: аналіз, планування певної роботи, організації процесу виконання та контролю. Уміння вдало організувати збір і обробку також аналіз та використання інформації значною мірою залежить результат управління та вдалого функціонування навчального та виховного процесів. Українські загальноосвітні навчальні заклади мають свої рівні для управління:

- на першому рівні знаходиться директор школи, який повною мірою відповідає за стратегічну діяльність розвитку школи;
- на другому рівні стоять заступники директора школи, функції яких розділені по певним;
- на третьому рівні знаходяться саме педагогічний кадровий склад (учителі, класні керівники, вихователі);
- на четвертому рівні знаходяться представники класного і загальношкільного менеджменту [3].

Основою та головною метою роботи навчального закладу та допустимих умов функціонування виступають структурні компоненти діяльності адміністрації закладу та педагогів, що утворюють певні компоненти. Важливим елементом діяльності навчального закладу стають результати якісного впровадження новітніх програмних компонентів та технічного забезпечення для шкільного менеджменту: аналіз інформації тематичні і підсумкові; планування перспективних планів та комплексних і цільових програм. Проведення річних планів, які в собі включають у себе програми комплексів навчального процесу. Значна організація всіх справ, які організують діяльність керівників усіх шкіл, що спрямовується на формуванні та регулюванні структур та взаємодій та відносин без яких неможливе здійснення запропонованих програм та планів для менеджменту освітнього закладу.

Головна мета ефективності від впровадження організаційних форм задля управління школою повністю залежить від їх ціле направленості та прагнення здійснення визначеної мети її учасників. Проводиться контролюючий процес для ефективного здійснення певних поставлених задач воно можливе за умов певного дотримання визначених вимог (збереження систематичності, гуманістичних ідей, певної індивідуалізації та диференціації з елементами об'єктивності. Процес прийняття рішень в результаті процесу вибору певного рішення внаслідок проведеного аналізу ситуації, процес організації та втілення даного рішення в життя [4].

Список використаних джерел:

1. Пасека С.Р. Трансформація освітнього менеджменту на етапі інноваційних змін / С.Р. Пасека // Фінансовий простір. – 2013. – № 4. – С. 217–221.
2. Інформація як чинник організації людини: теоретико-методологічний аспект
Режим доступу: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2610/1449> (дата звернення 15.02.2021)
3. Брик Р. Використання ІКТ в управлінській діяльності освітнього закладу.
Режим доступу: <http://www.elar.ippo.edu.te.ua:8080/bitstream/123456789/4790/1/Bryk.pdf>
(дата звернення 13.10.2020)
4. Цифровізація освіти: МОН розпочало пілотування державних шкільних е-журналів та е-щоденників. Режим доступу: <https://www.mon.gov.ua> (дата звернення 23.08.2020)

ЩОДО ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ПЛАНІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

*Школяр С.П.
Полтава, Україна*

План реалізації Стратегії економічного розвитку Полтавської міської територіальної громади на період 2021–2023 роки [1] передбачає впровадження інноваційних проєктних ідей, що тісно пов'язані з об'єктами права інтелектуальної власності, створених завдяки творчій, науково-технічній діяльності. Слід зазначити, що економіка нашого регіону переважно сировинного типу, наразі важливим є використання сучасних підходів до інноваційного розвитку та переходу до нових технологій, які передбачають повну цифровізацію виробництва, створення «розумних» продуктів та сервісів, перехід на сучасні бізнес-моделі інноваційної економіки. Ефективна інноваційна діяльність є основою економічного зростання як окремо взятого підприємства чи галузі, так і регіону в цілому. Інновації дають змогу підприємству здобути значних переваг у конкурентному середовищі й посісти високі позиції шляхом створення та впровадження технології захисту нового продукту, впровадження технічного процесу або економіко-організаційної методики.

Всебічна підтримка бізнесу повинна здійснюватися шляхом просування інформації про місцевого виробника на українському та світових ринках, в тому числі шляхом створення та захисту об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема торгівельних марок полтавських підприємців [2-4]. Проте маємо невисокий рівень інноваційної підприємницької активності та бізнес-культури населення, зокрема відсутність якісного туристичного продукту та його промоцій, в тому числі недостатня культура розуміння ролі та використання торгівельних марок, як засобів просування та захисту власних товарів та послуг полтавських підприємців. Спостерігається недостатній рівень створення бізнес-середовищем інших об'єктів права інтелектуальної власності, в тому числі таких як промислові зразки, винаходи, корисні моделі, об'єкти авторського та суміжних прав та ін.

Вказані проблеми в багатьох випадках пов'язані з тим, що в м. Полтаві немає інформаційно-консультативного центру з питань інтелектуальної власності. Все це вказує на те, що такий центр потрібно створити, в тому числі використанням послуг Патентного повіреного України. Створення та функціонування інформаційно-консультативного центру з питань інтелектуальної власності спрямоване на вирішення наступних завдань:

- надання для полтавського бізнес-середовища інформаційно-консультативних послуг з питань інтелектуальної власності;
- сприяння створенню та захисту об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема таких як торгівельні марки полтавських підприємців, промислові зразки, винаходи, корисні моделі, об'єкти авторського та суміжних прав та ін.;
- сприяння комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності;
- консультування з питань створення ліцензійних договорів та передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- надання юридичних послуг та послуг аудиту, пов'язаних з питаннями інтелектуальної власності.

Ключовим учасником реалізації проєкту є Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, його науковці кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна.

Список використаних джерел:

1. <https://rada-poltava.gov.ua/people/56339477/>
2. Школяр С.П. Аспекти підготовки фахівців до опрацювання та аналізу базових інформаційних потоків на ринковому середовищі. Педагогічні науки. 2015. Вип. 12. С. 356–361
3. Школяр С.П. Особливості реалізації регіональних інноваційних програм на Полтавщині / С.П. Школяр // Матеріали міжнародного круглого столу «Розбудова інноваційної інфраструктури в Україні». – К., 2008. – С. 104–135.
4. Школяр С.П. Інноваційний розвиток держави – комфортне життя її громадян. Тези виступу в обговоренні / С.П. Школяр // Матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України 20.06.07 р. «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації» / Упор. Г.О. Андрощук, М.М. Шевченко. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – С.60–62.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНА ПАСПОРТИЗАЦІЯ ТЕРИТОРІЙ ТА ПІДПРИЄМСТВ»

Шкура Т.В.
Полтава, Україна

Підготовка фахівців-екологів у Полтавському національному педагогічному університеті здійснюється з метою забезпечення потреб промислово-виробничих та аграрних підприємств, природоохоронних установ та служб Полтавської та інших областей у кадрах високої кваліфікації, які мають поглиблену фахову підготовку, володіють знаннями інноваційного характеру, мають досвід їх застосування при вирішенні професійних завдань [3].

Дисципліна «Екологічна паспортизація територій і підприємств» є невід'ємною частиною прикладної екології, яка об'єднує багато дисциплін, пов'язаних з різними галузями діяльності людини і взаємовідносинами між людиною та природою. Вона регламентує діяльність різноманітних планів і проєктів, пов'язану з навколишнім природним середовищем, проводить розрахунки технічних засобів щодо його охорони та відновлення природних екосистем, порушених людиною. Головними завданнями вивчення дисципліни є засвоєння студентами знань про методологію проведення екологічної паспортизації природних, антропогенно-змінених територій та підприємств України.

Під час опанування студентами навчального курсу, значну увагу приділяється формуванню практичних навичок із застосуванням проєктних технологій у напрямку складання екологічних паспортів. Темі проєктів підбираються викладачем у залежності від інтересів та можливостей студентів. На кожне практичне заняття студенти самостійно складають екологічні паспорти на регіони в яких вони проживають, на житлові споруди, природні об'єкти (сільськогосподарські поля, річки, ставки, зелені насадження чи окремі дерева, рослини, тварини, природно-заповідні об'єкти).

Проєктна технологія передбачає наявність проблеми, що вимагає інтегрованих знань і дослідницького пошуку її розв'язання. Це є одним із завдань особистісно-орієнтованої педагогіки. Під час проєктної діяльності викладач є не тлумачем готових знань і їх транслятором в оптимальному вигляді й оптимальній логіці викладання, а рівноправним співучасником процесу здобуття, оброблення, аналізу й подання знань студентам. Це значно складніше, вимагає додаткового часу та додаткових зусиль і від студентів, і від викладача [1].

Застосування проєктної технології передбачає роботу в декілька етапів. Підготовчий етап передбачає вибір теми. Визначається мета і формулюється завдання проєкту. В залежності від форми проєкту (групової, індивідуальної) розподіляються обов'язки між учасниками. Наприклад, група екологів-дослідників лісових насаджень, екологічної стежки, санітарно-захисної зони, сільськогосподарського поля і т.д.

Найпоширенішими методами студентських проектних досліджень, крім роботи із літературою, є бесіди, опитування, анкетування, тестування, аналіз отриманих результатів, побудова схем, діаграм, таблиць тощо. Результати досліджень студенти оформлюють різним чином: готують презентації, ілюстрації, реферати, усні доповіді і т.д.

Заключний етап роботи – це захист проекту і презентація виконаної роботи. Готуючи роботу, студент повинен продемонструвати глибокі знання по темі, що досліджується, володіння інформаційними технологіями: використання різних джерел інформації, зокрема Інтернету, застосування різних комп'ютерних програм, підготовку презентації до захисту [2].

Таким чином, використання різних методичних підходів, у тому числі проектних технологій, до вивчення навчальної дисципліни «Екологічна паспортизація територій та підприємств» дозволяє засвоювати навчальні матеріали дотримуючись принципів науковості, наочності, доступності.

Список використаних джерел:

1. Задорожний К.М. Технологія навчання біології. – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 160 с.
2. Москаленко Л. Застосування методу проектів при вивченні біології у ВНЗ I-II рівнів акредитації. Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД» // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2013 р. – 272 с.
3. Стецюк Н.О. Кафедра екології та охорони довкілля Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка / Н.О. Стецюк. – Полтава: Верстка, 2009. – 68 с.

ЗАСТОСУВАННЯ КАТЕГОРІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У РОЗШИРЕННІ АСОРТИМЕНТУ КАВ'ЯРНІ

*Шпаковська К.Б., Сас Н.М.
Полтава, Україна*

Категорійний менеджмент – це процес управління асортиментом, за якого кожна товарна категорія розглядається як окрема бізнес-одиниця в структурі асортименту [1].

Якщо кав'ярня починає працювати за принципами категорійного менеджменту, це означає, що менеджер стає керівником категорії як маленького самостійного підприємства, яке має свою сезонність, особливості поставки, зберігання і критерії ефективності.

На основі інтерв'ю з менеджерами кав'ярень ми виявили, що у більшості кав'ярень не враховують такі потреби покупця, як алергія та/або протипоказання до продуктів. Наприклад, не вдалося виявити кав'ярні в яких би пропонували відвідувачам батончики, тістечка, інший асортимент, для людей з діабетом.

Є таке поняття як «Правило 6 W». Воно значить, що категорійний менеджмент дає відповідь на питання Who? (Хто?), Why? (Чому?), What? (Що?),

When? (Коли?), Where? (Де?) I HoW many? (Скільки?). Маючи відповіді на ці питання, можна будувати стратегію цінової і асортиментної політики. Можна чітко розуміти, що необхідно твоєму покупцеві, хто твій покупець, за чим він приходить і з якою частотою. Також можна розуміти, з ким вигідніше мати контракти з постачальників, які категорії і товарні групи є пріоритетними для кожної категорії покупців.

Зокрема, ми плануємо в майбутньому, відкривши свою кав'ярню, додати дієтичний та діабетичний асортимент (дієтичні та діабетичні тортики, тістечка, десерти, тощо). Тобто, перевагою продажів буде продукція, якої немає в інших кав'ярнях.

Застосування категорійного менеджменту вносить зміну і в структуру комерційної діяльності кав'ярні, і у функціональні обов'язки її співробітників.

Категорійний менеджмент, окрім того, що дозволяє управляти асортиментом, також дає можливість оцінити ефективність роботи з постачальником (виробником), частку і рентабельність пропозиції. Ключовим фактором вибору постачальника повинна бути аж ніяк не ціна. У сфері послуг немає місця напруженому пошуку стаканчиків на 3% дешевше або недорогої, але якісної кави. Потрібно орієнтуватися на зручність співпраці. Вибирати тих, хто готовий запропонувати комплексне обслуговування (наприклад, продукти плюс обладнання) – це колосальна економія часу, який можна використовувати на розвиток бізнесу. Важлива і репутація постачальника – якість, дотримання термінів доставки та інші характеристики.

Дослідження дають змогу зробити висновок, що у роботі кав'ярень практично не використовується такі методи, як Бостонська матриця і коефіцієнт варіації. Асортиментна матриця – це сформоване ядро асортименту. Її важливо розробити для кожної категорії товарів, для кожної категорії клієнтів. Матриця дозволяє управляти асортиментом, знати мінімальний і максимальний товарний залишок по кожній позиції.

Список використаних джерел:

1. Жданова Т.С. Категорійний менеджмент : підручник. К. : АЛТІ. 2017. 238 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТНЬОГО РІВНЯ «МАГІСТР»

*Штена Н.А.
Полтава, Україна*

Викладач сучасного закладу вищої освіти в процесі навчальної взаємодії зі студентами різних курсів зустрічається з завданням організації самостійної роботи, яке по-різному вирішується залежно від того, йдеться про першокурсників чи випускників бакалаврату, або ж майбутніх магістрів.

Найважливіші дидактичні функції, що їх виконує самостійна робота, за твердженням Н. Головка, наступні:

- закріплення знань, умінь та навичок, отриманих під час вивчення навчального матеріалу;
- розширення і поглиблення навчального матеріалу, який вивчався в аудиторії;
- формування умінь і навичок самостійного виконання вправ;
- розвиток самостійного мислення шляхом виконання індивідуальних завдань в обсязі, який виходить за межі матеріалу за програмою, але відповідає можливостям студента;
- виконання індивідуальних спостережень;
- підготовка навчальних посібників, таких як текстові переклади, газетні та журнальні відомості тощо, для вивчення нових тем під час занять в аудиторії [1, с. 20].

Якщо вчорашні вступники на 1 (бакалаврський) курс більш залежні від вказівок педагога, часто навіть дещо безпорадні перед завданнями, що надто відрізняються за змістом і вимогами від тих, які доводилося виконувати в школі, то майбутні магістри в більшості випадків не відчувають ускладнень, пов'язаних із способом виконання завдань та із формою їхнього представлення. Так, останній із запропонованих вище варіантів є більш ефективним саме в роботі з магістрантами, тоді як студенти бакалаврату частіше виконують зазначені завдання більш поверхово, формально, не осмислюючи цілісної системи представлення навчального курсу.

Сучасні вимоги передбачають доступність для студента таких документів, як навчальна (робоча) програма дисципліни, її силабус, що привчають розглядати навчальну роботу не як сукупність кроків у освоєнні взаємопов'язаної інформації та способів її застосування, а як цілісну систему з конкретними цілями і завданнями, відкриту за своїм змістом і структурою від початку до кінця. Саме такий підхід дозволяє зробити самостійну роботу здатною сформувати у студентів низку важливих загальнодидактичних умінь, куди вчені відносять: «вміння планувати цю роботу, чітко вибудовувати систему завдань, виокремлювати серед них головні, вдало обирати способи оптимального вирішення поставлених задач, здійснювати ефективний оперативний контроль за виконанням завдання, вносити корективи в самостійну роботу, аналізувати загальні підсумки роботи, порівнювати ці результати з наміченими тактичними та операційними цілями, виявляти причини відхилень і намічати шляхи їх усунення в подальшій діяльності» [2, с. 408].

На наш погляд, студент бакалаврату повинен повною мірою оволодіти цими вміннями і користуватися ними у освітньому процесі. Що ж до студента магістратури, то доречним було б залучати його до проєктивної дидактичної діяльності не лише в межах курсів, що вивчаються, а й по відношенню до споріднених із ними дисциплін бакалаврату, пропонувати завдання, пов'язані з удосконаленням змістового і процесуального вдосконалення викладання цих

дисциплін, а якщо є така змога, то й залучати до безпосередньої роботи з бакалаврами. Такий підхід посприяв би вирішенню цілої низки проблем, серед яких, насамперед, надання майбутньому магістрові достатнього простору для самостійної творчої діяльності у опануванні навчального змісту, його дидактичній та практичній інтерпретації, формування більш високої відповідальності за результати своєї праці. По-друге, залучення магістрів до навчального процесу бакалаврату можна розглядати як важливий ресурс у роботі викладача, завдяки якому він має змогу розширити базу дидактичного матеріалу, урізноманітнити форми роботи на заняттях та поза ними. Також нам бачиться доречним продумати можливості навчально-дослідницького симбіозу студентів бакалаврату і магістратури у процесі їхньої самостійної роботи як над конкретними дисциплінами (наприклад, вивчаючи основи управління конфліктами, магістранти можуть залучати майбутніх бакалаврів як респондентів своїх досліджень), так і в більш широкому контексті, спільно розробляючи певний напрям (наприклад, перспективи інноваційної діяльності в регіоні), що торкається різних дисциплін і дає змогу інтегрувати до їхнього змісту локальні результати своїх досліджень.

Тож, вважаємо, самостійна робота майбутніх магістрів є на сьогодні цікавим і перспективним об'єктом методичного опрацювання, що містить у собі ще чималий потенціал, який потребує реалізації.

Список використаних джерел:

1. Головка Н. Самостійна робота як складова навчального процесу у вищій школі / Н. Головка [Ел. ресурс] – Режим доступу до джерела: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vknutshp_2015_2_6.pdf
2. Шевчук М.О. Проблеми управління самостійною роботою студентів вищих навчальних закладів / М.О. Шевчук, І.І. Киричок, Ю.Г. Новгородська [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/1/95.pdf>

НАШІ АВТОРИ

Атаманчук Ніна Михайлівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Бабенко Ірина Василівна – кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Бабіюк Іван Вячеславович – магістрант кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Барбінов Віталій Вікторович – кандидат педагогічних наук, заступник директора з навчально-виробничої роботи Державного навчального закладу «Полтавський центр професійно-технічної освіти»

Барбінова Алла Володимирівна – кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Бардінов Андрій Васильович – кандидат педагогічних наук, заступник начальника управління УЖКГ виконавчого комітету Полтавської міської ради

Бардінов Олексій Васильович – кандидат педагогічних наук, заступник директора з юридичних питань та питань безпеки ТОВ «Шервуд і К^о»

Бардінова Анастасія Олексіївна – магістр права, секретар судового засідання Полтавського окружного адміністративного суду

Бендл Станіслав – PaedDr. Ph.D. професор кафедри педагогіки педагогічного факультету, Карлів університет (Прага, Чехія)

Берданова Вікторія Ігорівна – магістрантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Библюк Маріан – професор Університету Миколая Коперника (м. Познань, Польща).

Божинська Мирослава Анатоліївна – вчитель біології Комунального закладу «Полтавський міський багатoproфільний ліцей №1 імені І.П. Котляревського Полтавської міської ради Полтавської області»

Бойчук Юрій Дмитрович – доктор педагогічних наук, професор, ректор Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, член-кореспондент НАПН України

Большая Оксана Вікторівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Бондаренко Юлія Олександрівна – викладач математики відокремленого структурного підрозділу «Полтавський політехнічний коледж Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Варакіна Тетяна Павлівна – викладач спеціальних дисциплін вищої категорії Полтавського коледжу харчових технологій Національного університету харчових технологій

Васецька Людмила Василівна – завідувач комп'ютерно-технологічним відділенням Полтавського коледжу харчових технологій Національного університету харчових технологій

Василець Ю.В. – учениця Комунального закладу «Полтавський обласний науковий ліцей-інтернат II-III ступенів імені А.С. Макаренка Полтавської обласної ради»

Вахруцова Оксана Русланівна – студентка 2 курсу природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Вінніченко Світлана Сергіївна – магістрантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Вовчанська Ірина Сергіївна – магістрантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Головко Наталія Миколаївна – магістрантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Горлова Людмила Леонідівна – аспірантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Гриженко Віктор Васильович – кандидат педагогічних наук, заступник директора з методичної роботи Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Полтавській області

Гришов Роман Станіславович – доктор фізико-математичних наук факультету фізики Аріельського університету (м. Аріель, Ізраїль)

Гришов Станіслав Якович – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Гришова Валентина Станіславівна – учитель Полтавської спеціалізованої мистецької школи-інтернату I-III ступенів «Центр освіти та соціально-педагогічної підтримки» імені Софії Русової Полтавської обласної ради

Гришова Марина Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, декан природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, член-кореспондент НАПН України

Грищенко Юлія Валеріївна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (м. Київ)

Гуляєва Дар'я Сергіївна – магістр, керівник відділу проектування, архітектури та дизайну ТОВ «Творчість-освіта-наука» (м. Полтава)

Дабєка Марина Сергіївна – магістрантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Дарюга Олена Анатоліївна – заступник директора з навчальної роботи Полтавського коледжу харчових технологій Національного університету харчових технологій.

Денисовець Ірина Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Денисовець Тамара Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медико-біологічних дисциплін і фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Дзябенко Анна В'ячеславівна – студентка 1 курсу природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Дігтяр Людмила Василівна – магістрантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Дяченко-Богун Марина Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Жданова-Неділько Олена Григорівна – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Здір Марина Сергіївна – асистент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Зуб Оксана Володимирівна – асистент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Калмикова Валентина Аркадіївна – вчитель вищої категорії Гадяцької спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №3 імені Івана Виговського

Квак Ольга Вікторівна – кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри медико-біологічних дисциплін і фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Кікто Світлана Михайлівна – кандидат педагогічних наук, директор Київського індустріального коледжу Київського національного університету будівництва і архітектури

Козка Станіслав Леонідович – магістрант кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Колос Юлія Зіновіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету

«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Кононець Наталія Василівна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та суспільних наук ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Корда Ангеліна Олександрівна – магістрантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Костюкова Анна Миколаївна – аспірант кафедри педагогіки і менеджменту освіти Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради

Кривонос Олена Валеріївна – магістрантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Кузьмич Вячеслав Кузьмович – кандидат педагогічних наук (м. Полтава)

Куліш Сергій Миколайович – доктор педагогічних наук, професор, начальник Служби управління персоналом Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Курашов Владислав Володимирович – магістрант кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Кучерявий Олександр Георгійович – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (м. Київ)

Левіна Ірина Василівна – викладач фізики відокремленого структурного підрозділу «Полтавський політехнічний коледж Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Лень Рімма Володимирівна – асистент вчителя Горянської філії І-ІІ ступенів Щербанівського ліцею Щербанівської сільської ради

Ликтей Людмила Миколаївна – викладач Івано-Франківського фахового коледжу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Лимар Наталія Олександрівна – студентка 3 курсу природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Лисенко Юлія Олександрівна – магістр природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Логойда Ірина Михайлівна – головний спеціаліст відділу освіти, культури, молоді і спорту Чернечинської сільської ради Дніпропетровської області

Максименко Наталія Тарасівна – асистент кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Меттіні Еміліано – магістр філософії Пізанського університету, віцепрезидент ММА (Італія)

Моргун Володимир Федорович – кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Мусієнко Марина Анатоліївна – магістрантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Непокупна Тетяна Андріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри політекономії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Нестуля Світлана Іванівна – доктор педагогічних наук, професор педагогіки та суспільних наук ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Нещерецька Ольга Євгеніївна – магістрантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Онїко Валентина Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Орлова Лора Яківна – викладач загальноосвітніх дисциплін вищої категорії відокремленого структурного підрозділу «Полтавський фаховий коледж національного університету харчових технологій»

Парнюк Лариса Вікторівна – вчитель історії Хильківської школи Хорольської міської ради Лубенського району Полтавської області

Пашко Людмила Федорівна – кандидат педагогічних наук, доцент, учитель Комунального закладу «Полтавський обласний науковий ліцей-інтернат II-III ступенів імені А.С. Макаренка Полтавської обласної ради»

Пивовар Ніна Михайлівна – доцент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Піддубна Юлія Сергіївна – студентка 3 курсу природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Пітель Ірина Миколаївна – викладач математичних дисциплін, голова циклової комісії математичних дисциплін відокремленого структурного підрозділу «Полтавський політехнічний коледж Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Плаксіна Віталіна Анатоліївна – магістрантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Половинка Дар'я Сергіївна – студентка 3 курсу природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Прасул Юлія Іванівна – кандидат географічних наук, доцент, завідувачка кафедри фізичної географії та картографії Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Решта Тетяна Миколаївна – викладач спецдисциплін першої категорії відокремленого структурного підрозділу «Полтавський фаховий коледж національного університету харчових технологій»

Рубан Олексій Валерійович – магістрант кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Сагайдак Віталіна Романівна – студентка 3 курсу природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Сайко Наталія Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Сас Наталія Миколаївна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Саух Петро Юрійович – доктор філософських наук, професор, академік-секретар Відділення вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, дійсний член Національної академії педагогічних наук України

Світельська-Дірко Світлана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора ліцею №11 (м. Новоград-Волинський, Житомирська область)

Семеновська Лариса Аполлінаріївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Сінаєвська Ольга Дмитрівна – аспірант кафедри педагогіки й менеджменту освіти Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради

Стаднікова Олена Володимирівна – здобувач вищої освіти 5 курсу природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Старовойтова Марина Юрївна – вчитель біології Опорного закладу «Тарандинцівська загальноосвітня школа I-III ступенів імені В.А. Симоненка Новооржицької селищної ради»

Стрельнікова Олександра Петрівна – член Національної спілки журналістів України (м. Охтирка, Сумська обл.).

Султанова Лейла Юрївна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу теорії і практики педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (м. Київ)

Тамбуррино Франческо – магістр педагогіки Римського університету «La Sapienza», член правління Італійської макаренківської асоціації, керівник Клубу А. Макаренка (м. Опідо Лукано, Італія)

Телятник Тетяна Миколаївна – студентка 3 курсу природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Тесля Лариса Володимирівна – магістрантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Ткаченко Андрій Володимирович – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Ткаченко Маргарита Анатоліївна – студентка 2 курсу природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Топузов Олег Михайлович – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту педагогіки НАПН України, віце-президент, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України

Троян Поліна Дмитрівна – студентка 1 курсу природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Філіпчук Наталія Олександрівна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (м. Київ)

Ханнанова Олеся Равілівна – кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Харченко Олена Вікторівна – кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу профільного навчання Інституту педагогіки НАПН України (м. Київ)

Хілінська Тетяна Володимирівна – асистент кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Часова Анастасія Русланівна – студентка 2 курсу природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Чеботар Анатолій Анатолійович – студент 2 курсу природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Чернявський Андрій Анатолійович – магістрант кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Шевченко Борис Олексійович – кандидат економічних наук, доцент кафедри політекономії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Школяр Сергій Петрович – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Шкура Тетяна Володимирівна – кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Шпаковська Катерина Богданівна – магістрантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Штепа Неля Андріївна – асистент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Яланська Світлана Павлівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та педагогіки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ЗМІСТ

30 РОКІВ МІЖНАРОДНІЙ МАКАРЕНКІВСЬКІЙ АСОЦІАЦІЇ <i>Гриньова М.В., Ткаченко А.В.</i>	3
КОМПОНЕНТНИЙ СКЛАД І ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ <i>Топузов О.М.</i>	10
ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЮ ОСВІТЯНСЬКОЇ СТРАТЕГІЇ <i>Саух П.Ю.</i>	14
СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ <i>Бойчук Ю.Д.</i>	18
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІСТИЧНІ ОРІЄНТИРИ ПЕРСПЕКТИВНИХ ЛІНІЙ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗА А.С. МАКАРЕНКОМ <i>Моргун В.Ф.</i>	22
А.С. МАКАРЕНКО В ПОЛЬЩІ <i>Библюк М.</i>	25
ETHICALLY ORIENTED A.S. MAKARENKO'S EDUCATIONAL SYSTEM <i>Mettini E.</i>	33
A.S. MAKARENKO JAKO PŘEDCHŮDCE A INSPIRÁTOR TERAPEUTICKÝCH KOMUNIT <i>Bendl S.</i>	35
INTERVENTO CONFERENZA <i>Tamburrino F.</i>	40
ВИМОГИ ДО СУЧАСНОЇ ЛЕКЦІЇ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ <i>Гриньов Р.С.</i>	43

УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КРИЗИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА «ФАРМАК») <i>Гриньова М.В.</i>	46
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОФЕСІЙНУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ <i>Гриньова М.В., Дзябенко А.В.</i>	50
МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ НА ПРИРОДНИЧОМУ ФАКУЛЬТЕТІ <i>Дяченко-Богун М.М.</i>	52
ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ЯК ДЖЕРЕЛО ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ А.С. МАКАРЕНКА <i>Жданова-Неділько О.Г.</i>	55
ЕТАПИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ МАГІСТРАНТІВ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ» <i>Кононець Н.В.</i>	57
РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ЛОГІКО-ПРОБЛЕМНИЙ АНАЛІЗ ЕВОЛЮЦІЇ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ <i>Куліш С.М.</i>	61
ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ ЯК ПЛАТФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ЙОГО ЦІЛІСНОГО РОЗВИТКУ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ <i>Кучерявий О.Г.</i>	63
ОСОБИСТІТЬ ЛІДЕРА-ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА У НОВИХ РЕАЛІЯХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ <i>Нестуля С.І.</i>	65
ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК <i>Онiпко В.В.</i>	67

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ А.С. МАКАРЕНКА У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ <i>Сайко Н.О.</i>	70
ДІАЛОГІЧНА НАВЧАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ ФЕНОМЕН <i>Семеновська Л.А., Кікто С.М.</i>	72
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА <i>Ликтей Л.М., Султанова Л.Ю.</i>	74
РОЛЬ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ <i>Філіпчук Н.О., Грищенко Ю.В.</i>	76
РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ <i>Яланська С.П.</i>	78
ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ Й ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ: РЕСУРС АРТ-ПРАКТИК <i>Атаманчук Н.М.</i>	80
ДЕЛЕГУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩЕ ВМІННЯ МЕНЕДЖЕРА <i>Бабенко І.В.</i>	85
ПРОЄКТИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ОСІБ В КОНФЛІКТІ З ЗАКОНОМ – ВАЖЛИВІ ОБ’ЄКТИ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ <i>Бабіюк І.В.</i>	86
КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ <i>Барбінов В.В.</i>	88
УПРАВЛІННЯ ІМІДЖЕМ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ <i>Барбінова А.В.</i>	91

ЗВ'ЯЗОК ЧАСІВ І ПОКОЛІНЬ ЗАСОБАМИ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ: ВІД А.С. МАКАРЕНКА ДО СЬОГОДЕННЯ <i>Бардінов А.В., Бардінов О.В.</i>	93
АКТУАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ДОСВІДУ А.С. МАКАРЕНКА ЩОДО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ <i>Бардінова А.О.</i>	97
ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ А.С. МАКАРЕНКА <i>Бардінова А.О.</i>	101
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ КЕРІВНИКА ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ШКОЛІ <i>Берданова В.І.</i>	106
ОСОБЛИВОСТІ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ <i>Большая О.В.</i>	107
ФОРМУВАННЯ САМОЦІННОСТІ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ <i>Божинська М.А.</i>	109
НОВА ШКОЛА МАЄ ВИРОЩУВАТИ ГРОМАДЯНИНА, А НЕ ЛЮДИНУ З НАБОРОМ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ <i>Варакіна Т.П., Орлова Л.Я., Решта Т.М.</i>	112
ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КИТАЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ У МІЖНАРОДНОМУ АСПЕКТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ <i>Вахруцова О.Р.</i>	115
УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ОБ'ЄКТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ <i>Вінніченко С.С.</i>	118

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ <i>Вовчанська І.С.</i>	119
ЕЛЕМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ <i>Головко Н.М.</i>	121
ДО ПИТАННЯ ПРО МОВНО-КОМУНІКАТИВНІ ВМІННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ <i>Горлова Л.Л.</i>	124
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ – ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗП(ПТ)О <i>Гриженко В.В.</i>	127
ЧИННИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦЯ ПРОЄКТНОЇ ГАЛУЗІ <i>Гриньов С.Я.</i>	130
ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ СТУДЕНТІВ В УНІВЕРСИТЕТІ <i>Гриньова В.С.</i>	133
СТРУКТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ АРХІТЕКТУРНОЇ ПАМ'ЯТКИ ЯК ОСНОВА ПРОЄКТУВАННЯ <i>Гуляєва Д.С.</i>	135
ПЛАНУВАННЯ ЗМІН В ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ В РАМКАХ ПРОЄКТНОГО ПІДХОДУ <i>Дабєка М.С.</i>	138
SOFT SKILLS ТА DIGITAL SKILLS ЯК СКЛАДОВІ HARD SKILLS КОМПЕТЕНТНІСНОГО АСПЕКТУ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ ТА ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ <i>Дарюга О.А., Васецька Л.В.</i>	141
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ <i>Дігтяр Л.В.</i>	144

АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ АНТОНА МАКАРЕНКА У СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ ВАЖКИХ ДІТЕЙ <i>Денисовець Т.М., Денисовець І.В., Кваск О.В.</i>	146
ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ФАКТОР САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА <i>Здір М.С.</i>	149
ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СИСТЕМІ ОСВІТИ <i>Зуб О.В.</i>	151
ВИХОВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ УЧНЯ В СОБІ ЯК ВАЖЛИВЕ ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГА СУЧАСНОЇ ШКОЛИ <i>Калмикова В.А.</i>	152
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА <i>Козка С.Л.</i>	154
УПРАВЛІНСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ <i>Корда А.О.</i>	156
РОЗДУМИ А.С. МАКАРЕНКА ПРО РОЛЬ УЧИТЕЛЯ У ВИХОВАННІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ <i>Костюкова А.М.</i>	159
ВІД АВТОРИТАРИЗМУ – ДО ГУМАНІСТИЧНОГО, ДЕМОКРАТИЧНОГО СПОСОБУ ВИХОВАННЯ ЯК ПОКАЗНИКА КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА <i>Кривонос О.В., Пивовар Н.М.</i>	161
СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ГУМАННОГО ВІДНОШЕННЯ ДО ЛЮДИНИ <i>Кузьмич В.К.</i>	163
КОЛОБОРАТИВНІ ВМІННЯ ХХІ СТОЛІТТЯ В РЕТРОСПЕКТИВІ ПОГЛЯДІВ АНТОНА МАКАРЕНКА <i>Курашов В.В.</i>	167

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ <i>Лень Р.В.</i>	169
ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ЗАПОРУКА ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПОКОЛІНЬ <i>Лимар Н.О.</i>	172
ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА У СТРУКТУРІ НАУКОВОГО ЗНАННЯ <i>Лисенко Ю.О.</i>	173
ПЕДАГОГІКА СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ПАРТНЕРСТВА – ФУНДАМЕНТ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ <i>Логойда І.М., Ханнанова О.Р., Хілінська Т.В.</i>	174
ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ «БОТАНІКА» <i>Максименко Н.Т.</i>	177
ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ОРІЄНТИРИ <i>Мусієнко М.А.</i>	181
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ ВНЕСОК А. МАКАРЕНКА У ВИХОВАННЯ ДЕЛІНКВЕНТНОГО ПІДЛІТКА <i>Непокупна Т.А., Шевченко Б.О., Троян П.Д.</i>	183
РЕСУРС ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У ВПРОВАДЖЕННІ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ <i>Нещерецька О.Є.</i>	185
ГРА НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ <i>Парнюк Л.В.</i>	187

ПЕДАГОГІКА НОВОГО СТОЛІТТЯ В УМОВАХ БОРОТЬБИ ПО УСУНЕННЮ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК: АЛКОГОЛІЗМУ, ПАЛІННЯ ТА НАРКОМАНІЇ <i>Пашко Л.Ф., Колос Ю.З., Василюк Ю.В.</i>	192
АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ТА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКИХ КЛУБІВ В УМОВАХ КАРАНТИНУ <i>Піддубна Ю.С.</i>	195
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ РОЛІ МАТЕМАТИКИ ТА ПРИРОДНИЧИХ НАУК В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ СУЧАСНОЇ СВІДОМОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ <i>Пітель І.М., Левіна І.В., Бондаренко Ю.В.</i>	199
ДЕЯКІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ <i>Плаксина В.А.</i>	205
ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ <i>Половинка Д.С.</i>	208
ДИДАКТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ІНФОРМАЦІЙНО- КАРТОГРАФІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ <i>Прасул Ю.І.</i>	210
АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА КАДРОВИХ СЛУЖБ ТА ПОТЕНЦІАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ <i>Рубан О.В.</i>	213
СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ОБЛАДНАННЯ УЧИТЕЛЬСЬКОЇ КІМНАТИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ <i>Сагайдак В.Р.</i>	216
SOFT SKILLS ЯК СКЛАДОВА КОМПЕТЕНТІСНОГО АСПЕКТУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ <i>Світельська-Дірко С.В.</i>	218

ПОГЛЯДИ А. МАКАРЕНКА НА ПРЕВЕНТИВНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ <i>Сінаєвська О.Д.</i>	220
СУТНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ <i>Стаднікова О.В.</i>	222
З ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ ЗАСОБАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ <i>Старовойтова М.Ю.</i>	224
ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ <i>Старовойтова М.Ю.</i>	227
САШКО ПОМІДОР <i>Стрельнікова О.П.</i>	229
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ <i>Телятник Т.М.</i>	234
ЕМОЦІЙНИЙ КОМФОРТ СЕРЕДОВИЩА – ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (на прикладі Центру дитячої та юнацької творчості Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району Полтавської області) <i>Тесля Л.В.</i>	236
АНАЛІЗ УМОВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕДЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ <i>Ткаченко М.А.</i>	238
КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЯ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН <i>Харченко О.В.</i>	240

ДУМКИ А. МАКАРЕНКА І В. СУХОМЛИНСЬКОГО ПРО РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕТИКИ У ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ <i>Часова А.Р., Чеботар А.А.</i>	243
РІВНІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ <i>Чернявський А.А.</i>	244
ЩОДО ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ПЛАНІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ <i>Школяр С.П.</i>	246
ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНА ПАСПОРТИЗАЦІЯ ТЕРИТОРІЙ ТА ПІДПРИЄМСТВ» <i>Шкура Т.В.</i>	248
ЗАСТОСУВАННЯ КАТЕГОРІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У РОЗШИРЕННІ АСОРТИМЕНТУ КАВ'ЯРНІ <i>Шпаковська К.Б., Сас Н.М.</i>	249
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТНЬОГО РІВНЯ «МАГІСТР» <i>Штена Н.А.</i>	250
НАШІ АВТОРИ	253

**ГУМАНІСТИЧНІ ОРІЄНТИРИ
ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ:
МАКАРЕНКІВСЬКА ТРАДИЦІЯ І МІСІЯ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

*МАТЕРІАЛИ
XX МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ*

**«УПРАВЛІНСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ», «УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ У СФЕРІ НАУКИ ОСВІТИ,
ІННОВАЦІЙ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ», «УПРАВЛІННЯ
ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В ОСВІТІ ТА У ВИРОБНИЦТВІ»**

*МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКИХ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ СЕМІНАРІВ*

11-12 березня 2021 року

Серія «Полтавська макаренкіана»

Випуск 3

За редакцією Гриньової М.В.

*Комп'ютерне забезпечення – Величко Р.М., Хілінська Т.В.,
Жданова-Неділько О.Г.*

Підписано до друку 04.03.2021 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman
Друк різнографічний. Умов. друк. арк. 15,7.
Наклад 100 шт. Замовлення 2021-35.

Друк ІІІ «Астроя»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4.
Тел.: +38 (0532) 509-167, 611-694
Дата державної реєстрації та номер запису в ЄДР
14.12.01.1999 р. № 1 588 120 0000 010089